

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก
ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา
Processes of Empowering Ban Khuan-mark Community in
Tambon WangYai, Amphur Thepha, Songkhla

สาตีทิพย์ คณานิตย์
Saleetip Khananit

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2555

๖ ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

เลขหมู่	HN 700.65.29c6 ส64 ๒๕๕๕ ค.2
Bib Key	๙6๙๒๕3
Barcode	๐๑010๐๐๒๘1499

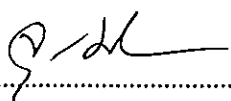
(1)

ชื่อวิทยานิพนธ์   กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก
   ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน   นางสาวสาลิทธิย์ คณานิตย์
สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม

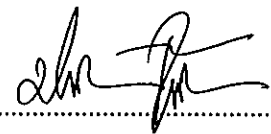
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

คณะกรรมการสอบ

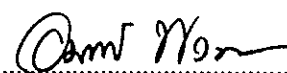

.....
(รองศาสตราจารย์จूरีรัตน์ บัวแก้ว)

.....ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตติวา บุญปรากฏ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์จूरีรัตน์ บัวแก้ว)

.....กรรมการ
(ดร.มณฑนา พิพัฒน์เจริญ)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์ดารา)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์	กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา
ผู้เขียน	นางสาวสาตีทิพย์ คณานิตย์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2554

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำองค์กรชุมชนและสมาชิกในชุมชน การสนทนากลุ่ม การสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมที่ทางชุมชนจัดขึ้น

ผลการวิจัยพบว่าการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมากเป็นองค์กรที่รวมกลุ่มกันเพื่อส่งเสริมการลงทุนและการประกอบอาชีพเป็นหลัก โดยมีกลไกในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ มีการส่งเสริมการเรียนรู้และการขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กร ติดตามและประเมินผล สำหรับปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ พบว่าการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ชุมชนมีทุนทางสังคมสูง การขอความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ได้รับการตอบรับจากคนในชุมชนเป็นอย่างดี อีกทั้งยังมีหน่วยงานภาครัฐ ในท้องถิ่นเข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนการสร้าง ความเข้มแข็งให้กับชุมชน ส่วนกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เกิดจากการมีทรัพยากรบุคคลทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชนร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาและร่วมแก้ไข ตลอดจนเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีสิทธิ์ ร่วมการตัดสินใจ การวางแผนและการประเมินกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกัน โดยการจัดทำประชาคมหมู่บ้าน การประชุมประจำทุกเดือน อีกทั้งการดำเนินกิจกรรมของชุมชนเป็นไปอย่างต่อเนื่องเป็นการสะท้อนให้เห็นศักยภาพของชุมชน นอกจากนี้การขยายเครือข่ายความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชนยังเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนบ้านควนหมาก

Thesis Title	Processes of Empowering Ban Khuan Mak Community in Tambon Wang Yai, Amphur Thepha, Songkhla.
Author	Miss Saleethip Khananit
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2011

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the process of strengthening Ban Khuan Mak Community, Tambon Wang Yai, Thepha District, Songkhla Province. The data of this qualitative study were collected through in-depth interviews with leaders and members of community organizations, focus group discussions, observations and participation in activities organized by the community.

The results of the study revealed that the grouping of community organizations in Ban Khuan Mak Community aimed to mainly promote investments and occupations with systematic management as promoting mechanisms. There were learning promotion, cooperation expansion, follow-ups and evaluation to increase organizational potential. Factors resulting in the success of the grouping were found to be: participation of community members, caring and interacting among members, social capital of the community, members' cooperation in and good response to doing activities, and support from local government organizations in strengthening the community. Regarding the community strengthening process, it was found that human resources, community leaders and community members were a driving force in developing the community and solving problems. Community members had the rights to participate in decision-making, planning, and evaluating activities through the village community and monthly meetings. Activities were organized regularly which reflected the community potential. In addition, expansion of cooperation networks both inside and outside the community was another way of community strengthening for Ban Khuan Mak Community.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ ด้วยความกรุณาจากคณาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้แก่ผู้วิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รองศาสตราจารย์จรัสรัตน์ บัวแก้ว อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้กรุณาสละเวลา ให้คำปรึกษาแนะนำ รวมทั้งแนวคิดที่เป็นประโยชน์ในการศึกษา ตลอดจนเป็นแรงผลักดันให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี ขอขอบพระคุณดร.อุทัย ปริญาสุทธินันท์ ที่จุฬารักษายในการทำวิทยานิพนธ์และให้คำปรึกษาแนะนำจนได้มาซึ่งหัวข้อวิจัย และขอขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ผู้วิจัย ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งและประทับใจในความกรุณาเป็นอย่างยิ่ง จึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปรាកการ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้ให้แนวคิดและคำแนะนำต่างๆอันเป็นประโยชน์แก่การวิจัยให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นและขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลหลักและสมาชิกในชุมชนบ้านควนหมากทุกท่านที่กรุณาสละเวลาให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยรวมถึงการเปิดโอกาสให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชนเสมอมา

กำลังใจที่สำคัญที่ทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี คือ “ครอบครัว” ซึ่งผู้วิจัยได้รับเสมอมาทั้งจากครอบครัว “คณานิคม” และครอบครัว “แก้วรัตนศรี” ทั้งนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณบิดามารดาของผู้วิจัยเองและบิดามารดาของคุณณัฐวิวี แก้วรัตนศรี ที่ให้โอกาสและการสนับสนุนด้านการศึกษาแก่ผู้วิจัยตลอดมา ขอขอบคุณ คุณณัฐวิวี ที่เป็นกำลังใจ ดูแลเอาใจใส่และคอยสนับสนุนอยู่เคียงข้างอยู่เสมอ รวมถึงกำลังใจจากน้องๆและญาติๆของผู้วิจัยที่ได้ให้กำลังใจและปลอบโยนเวลาผู้วิจัยรู้สึกอ่อนล้าและเกิดความท้อแท้

ขอบคุณคุณสุนทรินทร์ แก้วรัตนศรีและคุณภัทรชภา กฤษตารมย์ กัลยาณมิตรที่ดีเป็นอีกหนึ่งกำลังใจที่สำคัญให้กับผู้วิจัย ตลอดจนคอยช่วยเหลือในทุกเรื่องจนนำมาซึ่งความสำเร็จของงานวิจัยเล่มนี้ รวมถึงเพื่อนๆ พี่น้องจากสาขาพัฒนามนุษย์และสังคมรุ่นที่ 4 ที่มีส่วนช่วยเหลือปรึกษา แนะนำ คอยเป็นกำลังใจให้แก่กันและกัน เป็นอีกประสบการณ์หนึ่งที่ดีในชีวิตที่ได้พบเจอและมีมิตรที่ดี นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำหลักสูตรทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลงด้วยดี

สาส์นพิพม์ คณานิคม

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
ABSTRACT.....	(4)
กิตติกรรมประกาศ.....	(5)
สารบัญ.....	(6)
รายการภาพประกอบ.....	(9)
รายการตาราง.....	(11)

บทที่

1 บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามวิจัย.....	5
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ประโยชน์ของการศึกษา.....	6
ขอบเขตของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7

2 แนวคิด เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง.....	9
แนวคิดทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน.....	22
แนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.....	30
บริบทชุมชนบ้านควนหมาก.....	37
กรอบแนวคิดการวิจัย.....	62
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	65

3 วิธีการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	66
การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล.....	67
การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	68
ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย.....	68

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย	
การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก.....	72
การจัดการและการบริหารองค์กร.....	77
การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กร.....	78
การติดตามและประเมินผล.....	80
การขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กร.....	82
การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายหลังเกิดการรวมกลุ่ม.....	83
ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ.....	87
ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน.....	89
การมีส่วนร่วมของชุมชนภาคีที่เกี่ยวข้อง.....	90
เศรษฐกิจชุมชน: แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง.....	90
ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน.....	94
วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น: วิถีชุมชนที่ร้อยรัดการมีส่วนร่วมของชุมชน..	99
กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.....	105
การถ่ายทอดความรู้: แนวทางในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.....	105
การประชุมหมู่บ้าน: เวทีเพื่อการกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชนและการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน.....	116
การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง: การสะท้อนศักยภาพและความพร้อมของชุมชน.....	120
การขยายเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน.....	122

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	125
การอภิปรายผล.....	130
ข้อเสนอแนะจากการวิจัย.....	137
บรรณานุกรม.....	145
นุกลานุกรม.....	150
ภาคผนวก.....	152
ก แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม.....	153
แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก.....	154
แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม.....	159
ข รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย.....	163
ค ภาพประกอบการลงพื้นที่.....	168
ง การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน.....	173
ประวัติผู้เขียน.....	178

รายการภาพประกอบ

ภาพที่	หน้า
1 แผนภาพการเกิดขึ้นของทุนทางสังคม.....	29
2 แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนบ้านควนหมาก ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา.....	41
3 สมาชิกมาส่งน้ำยางให้กับสภช.ควนหมาก.....	43
4 เกษตรกรในชุมชนชายคลองกองให้กับพ่อค้าที่ศูนย์คัดแยกคลองกองชุมชน.....	44
5 ตลาดนัดชุมชน.....	44
6 ผู้วิจัยกำลังจัดอาสาสมัครสำหรับงานพิธีฉลองพืศพระครู โสภิตกิตติภพ.....	54
7 สมาชิกในชุมชนช่วยกันจัดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ในงานพิธีฉลองพืศ.....	55
8 การรดน้ำขอพรผู้สูงอายุในชุมชน.....	56
9 ผู้สูงอายุขณะทำพิธีรดน้ำขอพรจากลูกหลานในชุมชน.....	56
10 สมาชิกในชุมชนร่วมกันเวียนเทียนในวันอาสาฬหบูชา.....	58
11 งานบุญสารทเดือนสิบ หรือ ชิงเปรต.....	59
12 การแสดงรำวงในงานวันลอยกระทง.....	59
13 หนูน้อยนพมาศที่เข้าประกวดในงานลอยกระทง.....	60
14 โถ่รางวัล เกียรติประวัติต่างๆของผู้นำชุมชนบ้านควนหมาก.....	61
15 การนำสมาชิกเข้าศึกษาดูงานที่ธนาคารต้นไม้บ้านคลองเรือ จ.สุราษฎร์ธานี.....	79
16 เกษตรกรในชุมชนนำคลองกองมาขายยังศูนย์คัดแยกคลองกอง.....	93
17 สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดเตรียมงานที่จัดขึ้นในชุมชน.....	96
18 งานบุญกฐินสามัคคีชุมชนบ้านควนหมาก.....	100
19 วันรดน้ำผู้สูงอายุในชุมชนเนื่องในวันสงกรานต์.....	104
20 การแสดงรำโนราห์ของเยาวชนบ้านควนหมากในการกฐินสามัคคี.....	109
21 ชาวบ้านช่วยกันปรับปรุงถนนรอบหมู่บ้าน.....	109
22 ผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านช่วยกันเตรียมการประกอบอาหารในงานชุมชน.....	110
23 การฝึกอบรมสานตะกร้าหวายพลาสติกจากปราชญ์ชุมชน.....	111
24 การอบรมการจับจับผ้า โยงผ้า จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน.....	112
25 การอบรมเสริมสวย แต่งหน้า ทำผมให้กับกลุ่มสตรีในชุมชน.....	113
26 การถ่ายทอดการประกอบอาชีพการทำสวนยางให้กับเยาวชนบ้านควนหมาก.....	113

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
27 การฝึกอบรม อฟป. (อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง)ของคนในชุมชน.....	114
28 กลุ่ม อสม.ให้ความรู้และตรวจวัดความดันโลหิตให้ผู้สูงอายุในชุมชน.....	115
29 ผู้นำองค์กรชุมชนเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านเพื่อรายงานความเคลื่อนไหว.....	119
30 การประชุมประจำเดือนของชุมชนบ้านควนหมาก.....	119
31 สมาชิก สกย.ควนหมากช่วยกันเตรียมงานประชุมใหญ่สามัญประจำปี.....	122
32 กลุ่มสตรีจากสามจังหวัดชายแดนใต้เข้าร่วมศึกษาดูงานในชุมชนบ้านควนหมาก...	123
33 คณะครู นักเรียนจากจังหวัดปัตตานีเข้ามาศึกษาดูงานใน สกย.ควนหมาก.....	124
34 ขณะสัมภาษณ์นายรุ่น ช่อมณี.....	166
35 ขณะสัมภาษณ์นายนิยม ทองวุ่น.....	166
36 ขณะสัมภาษณ์นางพริ้ง สุกวรรณ.....	167
37 ขณะสัมภาษณ์นายฤทธิ ทองเป็นเพชร.....	167
38 ขณะประชุมกลุ่มคณะกรรมการ SML.....	168
39 ขณะประชุมกลุ่มคณะกรรมการ SML.....	168
40 คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต.....	169
41 ขณะสัมภาษณ์นายมาโนชย์ อินทรสาร.....	169

รายการตาราง

ตารางที่		หน้า
1	รายงานงบดุลสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ย้อนหลัง 3 ปี.....	50
2	รายงานการซื้อขายยางสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ย้อนหลัง 3 ปี.....	51

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิกฤติเศรษฐกิจของประเทศที่เริ่มขึ้นในปลายปี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็นปีแรกของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540-พ.ศ.2544) ได้ก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคมที่ต่างส่งผลกระทบต่อประชาชนและทุกภาคส่วนของสังคม ประเด็นเรื่องชุมชนเข้มแข็ง จึงได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวถึงเป็นอันมาก ในฐานะที่เป็นทางเลือกที่สำคัญของการพัฒนา ซึ่งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนต้องเข้ามาแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางตามหลักปรัชญาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 โดยการเพิ่มศักยภาพของคนและชุมชนให้เข้มแข็ง มีความพร้อมในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน ความเข้มแข็งของชุมชนจึงเป็นฐานสำคัญในการลดผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงการสร้างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมที่ยั่งยืนในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประการหนึ่งต่อเนื่องมาถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-พ.ศ.2549) ที่ได้สรุปถึงสาระสำคัญของชุมชนเข้มแข็งที่ส่งผลต่อการพัฒนาประเทศให้เป็นอย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากการใช้จุดแข็งในสังคม และทุนทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชน หรือ การรวมกลุ่ม ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2544)

นอกจากนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-พ.ศ. 2554) ยังได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างของระบบต่างๆภายในประเทศให้มีศักยภาพ แข่งขันได้ในกระแสโลกาภิวัตน์และสร้างฐานความรู้ให้เป็นภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างรู้เท่าทัน ควบคู่ไปกับการกระจายการพัฒนาที่เป็นธรรมและสร้างความเท่าเทียมกันของกลุ่มคนในสังคม และความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น พร้อมทั้งฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและคุณภาพสิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์เป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคง เป็นฐานการดำรงวิถีชีวิตของชุมชนและสังคมไทย และหนึ่งในยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ก็คือยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ ทั้งนี้

เนื่องจากวิกฤตเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงความไม่สมดุลของกระบวนการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการที่ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพาระบบเศรษฐกิจยุคใหม่และการสื่อสารไร้พรมแดนเข้ามา ความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี ภาวะความเป็นเมืองมากขึ้น และพฤติกรรมการบริโภคเลียนแบบโลกตะวันตก ล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตของคนในชุมชนทั้งสิ้น ปัจจัยดังกล่าวจะเป็นภัยคุกคามหากชุมชนขาดความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันอาจเป็นโอกาสในการพัฒนาของชุมชนได้เช่นกัน หากชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากบริบทการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุข ด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็ง จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์รวม มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนด้วยทุนทางทรัพยากรและศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างเพียงพอ พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชนบนพื้นฐานการเคารพความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เกิดความสามัคคี มีการอนุรักษ์ พัฒนาและใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพที่มีอยู่ได้อย่างเหมาะสมยั่งยืนนำไปสู่สภาวะดินดำ น้ำชุ่ม ป่าไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่าอุดมสมบูรณ์ และสิ่งแวดล้อมน่าอยู่ปลอดภัย การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสันติและเกื้อกูลเกิดความสงบสุขร่มเย็น สามารถแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีบูรณาการ มีภูมิคุ้มกันสามารถต้านรับและใช้ประโยชน์จากกระแสการเปลี่ยนแปลงต่างๆอย่างรู้เท่าทัน และมีบทบาทที่เข้มแข็งในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศมีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างศักยภาพชุมชนให้เข้มแข็ง เชื่อมโยงเป็นเครือข่าย ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ พัฒนาเป็นแผนชุมชนเพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนบนรากฐานของการพึ่งพาตนเอง พึ่งพาซึ่งกันและกันในห้องถิ่น พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและคุณภาพชีวิตบนฐานความเข้มแข็งของชุมชน การใช้ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคมและทุนทางทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีดุลยภาพเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันลดรายจ่าย สร้างรายได้ แก้ปัญหาความยากจนอย่างบูรณาการและเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับระบบนิเวศได้อย่างเกื้อกูล สามารถอนุรักษ์ ฟื้นฟู เข้าถึงและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมได้อย่างยั่งยืน นำไปสู่สังคมที่น่าอยู่สงบสุขและสามัคคี โดยมีแนวทางการพัฒนา 3 ประการดังนี้

ประการที่หนึ่ง การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว เรียนรู้ ร่วมคิดร่วมทดลองปฏิบัติจริง รวมทั้งการส่งเสริมกลุ่มที่มีการรวมตัวอยู่แล้วให้เข้มแข็ง เน้นศักยภาพความพร้อมของชุมชน เชื่อมโยงการทำมาหาเลี้ยงชีพตั้งแต่ระดับปัจเจก ระดับครอบครัวจนถึงระดับชุมชน คำนึงถึงความพอประมาณและความพออยู่พอกินเป็นลำดับแรกก่อนที่จะเชื่อมต่อกับชุมชนและสังคมภายนอก มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นขั้นเป็นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยการส่งเสริมการรวมตัวของคนในชุมชนทำกิจกรรมเพื่อประโยชน์ของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เปิดพื้นที่สาธารณะในการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ มีการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างครบวงจร โดยพัฒนาฐานข้อมูลชุมชนให้เป็นระบบและปรับให้ทันสมัยอยู่เสมอ ทั้งข้อมูลครัวเรือน ข้อมูลศักยภาพชุมชนในประเด็นต่างๆ จัดให้มีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในชุมชนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมกำหนดแนวทางและกิจกรรมการพัฒนาของชุมชนที่ยึดหลักการพึ่งพาตนเองด้วยศักยภาพทรัพยากร ภูมิปัญญา วิถีชีวิต วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น มีการส่งเสริมให้กลุ่มปราชญ์ กลุ่มแกนนำและผู้รู้ถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านการเรียนรู้ การจัดการความรู้ในชุมชน และการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ด้วยการส่งเสริมความมั่นคงของครอบครัว การจัดบริการทางสังคมในชุมชน การปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม การสร้างระบบความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันของชุมชนอย่างเท่าเทียมด้วยบริบททางศาสนาและวัฒนธรรม

ประการที่สอง การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอภายในชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมบทบาทสตรีในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและนำไปสู่การแก้ปัญหาค่าความยากจน เช่น การสนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบต่างๆ ส่งเสริมการลงทุนและการนำภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่า

ประการที่สาม การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวน อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนา ใช้ประโยชน์และเพิ่มศักยภาพบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น (ฝ่ายวิชาการ บ.สกายบุ๊ก 2549)

การที่ชุมชนเข้มแข็งเป็นการแสดงออกถึงศักยภาพของคนในชุมชนที่มีการรวมตัวกัน มีความสมัครสมานสามัคคีกัน เกิดความมีน้ำใจ มีความเอื้ออาทร ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่แบ่งแยกชนชั้นหรือฐานะ มีจิตสาธารณะ ดำเนินในส่วนรวมและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนและสามารถพึ่งพาตนเอง ได้อย่างมีศักดิ์ศรี เป็นสังคมที่อยู่เย็นเป็นสุขและมีลักษณะสำคัญได้แก่ การเป็นชุมชนที่พร้อมจะเรียนรู้ ไม่รอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก แต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเอง สามารถตัดสินใจ ได้อย่างเป็นอิสระด้วยข้อมูลและความรู้ที่ค้นหา มีการจัดการ “ทุน” ของตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ ทุนในที่นี้หมายถึง ทรัพยากร ความรู้ ภูมิปัญญา โภคทรัพย์ และทุนทางสังคม ที่ทำให้ชุมชนมั่นคงและเพียงพอ นอกจากนี้ยังเป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใสตรวจสอบได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม สามารถแก้ปัญหาคความขัดแย้งต่างๆด้วยสันติวิธีและวิถีแห่งปัญญา (เสรี พงศ์พิศ 2551)

นอกจากนี้ทุนทางสังคมถือเป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนต่างๆ ให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหา และมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้นและท้ายที่สุดคือสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว (แอนก นาคะบุตร 2545) ซึ่งทุนทางสังคมถือเป็นนามธรรม อันหมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี รวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจิตรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในท้องถิ่นและชุมชนให้มีการพัฒนาที่เข้มแข็ง จริงจังและยั่งยืน นอกจากนี้ยังกล่าวว่ทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงินหรือวัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นผลงานของสังคม ซึ่งทุนทางสังคมเป็นทั้งพลังขับเคลื่อนเพื่อให้ก้าวไปข้างหน้า และเป็นฐานยึดโยงในยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว ฉะนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญ และมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน ต่อองค์กร ต่อชุมชน ประชาคม และสังคม (ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม 2540)

กรณีบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่อยู่ในเขตการปกครองของ อำเภอเทพา ซึ่งถูกกำหนดโดยหน่วยงานของภาครัฐให้เป็นพื้นที่เสี่ยงภัย ใน 4 อำเภอของจังหวัดสงขลา ท่ามกลางกระแสความรุนแรงของสถานการณ์ความไม่สงบของจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อชุมชน ในขณะที่เดียวกันชุมชนยังต้องเผชิญกับกระแสของการพัฒนาประเทศที่ส่งผลกระทบและเกิดความเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงได้ร่วมมือกันภายในชุมชน แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้ทุนที่มีอยู่ภายในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมที่ดี

งาม ความรู้ ภูมิปัญญาและจิตใจ โดยผ่านระบบความสัมพันธ์ของคน กลุ่ม องค์กร สถาบันต่างๆที่มี อยู่ภายในชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กองทุนหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน กลุ่มสตรี กลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุข โรงเรียนคัมภีร์ชุมชน ศูนย์คัดแยกของกอง สหกรณ์กองทุนสวนยาง กลุ่ม เยาวชนและชมรมผู้สูงอายุ ซึ่งองค์กรชุมชนเหล่านี้ล้วนเกิดจากการรวมกลุ่มกันของคนในชุมชน ร่วมคิด ร่วมทำและร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยคนในชุมชนมีส่วนร่วมและตัดสินใจด้วย ตัวเอง นอกจากนี้บ้านควนหมากยังเป็นหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.)อีกทั้งยังมีชุด รักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน(ชรบ.) ซึ่งเป็นการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชน โดยการแบ่งเบา ภาระหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจและทหาร อย่างไรก็ตามการที่ชุมชนจะเกิดความเข้มแข็งได้ต้อง อาศัยคนในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างความเข้มแข็ง มีผู้นำชุมชนที่ดีมีภาวะผู้นำสูง สามารถเป็นเสาหลักหรือแกนหลักที่จะนำพาคนในชุมชนให้ร่วมกันทำกิจกรรมหรือแก้ไขปัญหาที่ เกิดขึ้นในชุมชนได้ และยังมีภาคีที่เป็นหน่วยงานจากภาครัฐและส่วนท้องถิ่นที่มีส่วนส่งเสริมและ สนับสนุนกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาการรวมกลุ่มของ องค์กรชุมชนบ้านควนหมากว่ามีลักษณะการรวมกลุ่ม การบริหารจัดการองค์กร การส่งเสริมการ เรียนรู้และการขยายความร่วมมืออย่างไร เพื่อให้องค์กรเกิดความเข้มแข็งและมีศักยภาพซึ่งส่งผลต่อ ความเข้มแข็งของชุมชน ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในการสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนเพราะการมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็ง และ ประการสุดท้ายคือการศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนว่ามีขั้นตอนหรือ กระบวนการอย่างไรที่ส่งผลให้ชุมชนบ้านควนหมากเป็นชุมชนเข้มแข็ง โดยผู้วิจัยศึกษาผ่านการ รวมกลุ่มองค์กรชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผลวิจัยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิด ความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืนและเป็นแนวทางให้กับชุมชนอื่นที่มีความสนใจ

คำถามการวิจัย

- 1.การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนเป็นไปอย่างไร
- 2.ชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็ง ของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลาอย่างไร
- 3.กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลาเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1.ศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา
- 2.ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง
- 3.ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ของการวิจัย

- 1.เข้าใจในกระบวนการที่ทำให้ชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง
- 2.สามารถเพิ่มศักยภาพของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในประเด็นของการมีส่วนร่วมในกระบวนการที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง
- 3.สามารถนำกระบวนการที่ทำให้ชุมชนบ้านควนหมากกลายเป็นชุมชนเข้มแข็งมาประยุกต์ใช้เพื่อให้กลายเป็นชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืน
- 4.เป็นแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอื่น

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้ได้ จำกัดขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ ผู้วิจัยได้เลือกบ้านควนหมาก หมู่ 3 ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ทำวิจัย เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง มีการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ผู้นำและคนในชุมชนมีศักยภาพและความพร้อมในการแก้ไขปัญหาหรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน ภายใต้ความสามัคคีและทุนทางสังคมในชุมชนที่ดี สามารถเป็นแรงขับเคลื่อนชุมชนให้เกิดการพัฒนา การแก้ไขปัญหาหรือการส่งเสริมกิจกรรมต่างๆเกิดขึ้นจากคนในชุมชนที่ร่วมกัน โดยไม่ได้รื้อความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐหรือหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการระดมทุนกันเองทั้งทุนร่างกาย แรงใจ และแรงทรัพย์ ของคนในชุมชน

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา

1. ศึกษาบริบทของชุมชนบ้านควนหมาก
2. ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคที่เกี่ยวข้องในกระบวนการที่ทำให้

ให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

3. ศึกษาการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน

- บริหารจัดการองค์กร
- การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร
- การขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร
- การติดตามและประเมินผล
- การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายหลังเกิดการรวมกลุ่ม
- ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบความสำเร็จ
- ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่ม

4. ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก

ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ซึ่งมีความเข้มแข็งในด้านการเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ โดยไม่รอความช่วยเหลือจากภาครัฐและภายนอก แต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเองเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทั้งชีวิตและทรัพย์สิน

นิยามศัพท์เฉพาะ

ชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาของชุมชน เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ตั้งตัวตลอดเวลาต่อกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม มีพลังทางสังคมที่คนทั้งชุมชนมีการร่วมคิด ร่วมทำ และมีการค้าจุนทางสังคม กล่าวคือ การช่วยเหลือกันโดยการจัดการตามวัฒนธรรมประเพณี รวมถึงการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก หมายถึง การที่บ้านควนหมากเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็ง โดยเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่ได้สูตรสำเร็จในการแก้ไขหรือรอความช่วยเหลือจากภาครัฐและภายนอกแต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพของตนเองเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชนตลอดจนภาคที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้ชีวิตและความเป็นอยู่ของสมาชิกและคนในชุมชนดีขึ้น

การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการวิจัยครั้งนี้วิจัยได้ศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรหลักในชุมชน ได้แก่สหกรณ์กองทุนสวนยาง ความหมายพัฒนา จำกัด กองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนมีสิทธิ และหน้าที่ที่เข้ามาร่วมในการแก้ไขปัญหาในชุมชนร่วมกัน การตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการ ทรัพยากร การจัดการชุมชน ตลอดจนการร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชนในกระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง การดำเนินชีวิตและกิจกรรมของคนในชุมชนที่ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง โดยมีการนำมิติทางวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว มีการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง มีการทำงานเป็นเครือข่าย มีประสิทธิภาพในการตอบสนองต่อปัญหา มีการจัดกลุ่ม มีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ มีผู้นำที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในชุมชน มีการกระจายประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชน ได้รับการยอมรับจากองค์กรภายนอก มีการขยายผลกิจกรรม ขยายเครือข่าย ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกของชุมชนเป็นอย่างดี

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมีจุดประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดและ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษา รวมถึงบริบทชุมชนมาจำแนกเพื่อเป็นกรอบในการวิจัย ดังนี้

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

แนวคิดทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

แนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

บริบทชุมชน

เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิดชุมชนเข้มแข็ง

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงยุคโลกาภิวัตน์ ที่รวดเร็วและสลับซับซ้อน ทำให้สังคมไทยจำเป็นต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้างภายในประเทศเพื่อเตรียมรับกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างรู้เท่าทัน คณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 ไว้ 5 ประการที่สำคัญซึ่งหนึ่งในนั้นได้แก่ ยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ โดยมีสาระสำคัญดังนี้

ประการแรกคือการบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการส่งเสริมการรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำในรูปแบบที่หลากหลาย และจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตามความพร้อมของชุมชน มีกระบวนการจัดการองค์ความรู้และระบบการเรียนรู้ของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน มีเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน มีกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถพัฒนาต่อยอดให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนในการนำไปสู่การพึ่งตนเอง รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนพร้อมเผชิญการเปลี่ยนแปลง

ประการที่สองคือการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชน ด้วยการบูรณาการกระบวนการผลิตบนฐานศักยภาพ และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างสมดุล เน้นการผลิตเพื่อการบริโภคอย่างเพียงพอภายในชุมชน สนับสนุนให้ชุมชนมีการรวมกลุ่มในรูปแบบสหกรณ์ กลุ่มอาชีพ สนับสนุนกานำภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นมาใช้ในการสร้างสรรค์คุณค่าของสินค้าและบริการและสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนในการลงทุนสร้างอาชีพและรายได้ที่มีการจัดสรรประโยชน์อย่างเป็นธรรมแก่ชุมชน ส่งเสริมการร่วมลงทุนระหว่างเครือข่ายองค์กรชุมชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมทั้งสร้างระบบบ่มเพาะวิสาหกิจชุมชนควบคู่กับการพัฒนาความรู้ด้านการจัดการ การตลาด และทักษะในการประกอบอาชีพ ประการที่สามการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูล ด้วยการส่งเสริมสิทธิชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการสงวนอนุรักษ์ ฟื้นฟูและพัฒนา ไร่ประโยชน์และเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการ รวมทั้งการสร้างกลไกในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น (ฝ่ายวิชาการ บ.สภายุคส์ จำกัด 2549)

ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง

ความเข้มแข็งของชุมชนคือการที่สมาชิกในชุมชนต่างๆของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น "องค์กรชุมชน" โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาาร่วมกันแล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยเรียกชุมชนในลักษณะนี้ว่า กลุ่ม ชุมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่นๆในสังคมด้วย ทั้งนี้ องค์กรชุมชน เป็นองค์กรที่เกิดจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของประชาชนจำนวนหนึ่งที่มีวัตถุประสงค์และอุดมคติร่วมกัน มีมิตรภาพและความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้กันอย่างต่อเนื่องในการทำงานเพื่อแก้ไขปัญหา พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม มีผู้นำตามธรรมชาติเกิดขึ้นโดยผ่านกระบวนการทำงานร่วมกัน (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2544) ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2541) ที่กล่าวว่าชุมชนเข้มแข็งหมายถึง การที่ประชาชนมีวัตถุประสงค์ มีอุดมการณ์หรือมีความเชื่อในบางเรื่องร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันหรือมีการรวมกลุ่มมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ในการกระทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน และมีการจัดการที่มีการรวมตัวของกลุ่มกลายเป็นชุมชน ก่อให้เกิดพลังในการแก้ปัญหาและร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง นอกจากนี้สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551) ได้อธิบายความหมายของชุมชนเข้มแข็งว่า

ประการที่หนึ่งเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้ (Learning organization) คือการที่สมาชิกในชุมชนมีการตื่นตัวอยู่ตลอดเวลาต่อความเป็นไปของโลก รู้ข่าวคราวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มความรู้ที่จำเป็นให้แก่ชุมชน เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ และการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน เป็นการเรียนรู้ขั้นสูงที่เรียกว่า “ปัญญา” จะสามารถแก้ไข ปัญหาของชุมชนได้ เพราะปัญญาเช่นนี้จะเสมือนพลังผลักดันชุมชนตลอดเวลา

ประการที่สองเป็นชุมชนที่สามารถจัดการหรือแก้ไขปัญหาของตนเองได้ (Community management) ซึ่งการจัดการประกอบด้วย การวางแผน (Planning) คือการมีโครงการของชุมชนและในโครงการต้องระบุว่าชุมชนจะทำอะไร (What) ใครเป็นคนทำ (Who) ทำที่ไหน (Where) ทำเมื่อไหร่ (When) และทำอย่างไร (How) นอกจากนี้ยังหมายถึงการจัดกระบวนการ (Organizing) เป็นการเตรียมการเพื่อการดำเนินการตามแผนซึ่งต้องเตรียมคน วัสดุ ทุน มีการวางแผนว่าใครเป็นผู้รับผิดชอบงานใด การลงมือปฏิบัติต้องเป็นไปตามแผนที่กำหนด และปฏิบัติตามขั้นตอนจนกว่าจะเสร็จสิ้นแล้วประเมินผลซึ่งเป็นสิ่งที่ต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการดำเนินงานตามแผน คือการกำกับควบคุมงานเพื่อให้แน่ใจว่างานเริ่มดำเนินการตามเป้าหมายหรือมีปัญหาอย่างไร ควรแก้ไขอย่างไรและเมื่องานสำเร็จแล้วควรมีการประเมินผลงานอีกครั้ง

ประการที่สามเป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) สมาชิกมีความผูกพัน รักดีต่อชุมชน เสียสละทำงานเพื่อชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน หวังแทนชุมชน และมีสิ่งที่สมาชิกในชุมชนยึดเหนี่ยวร่วมกัน เช่น วัด พระสงฆ์ หรือมีผลประโยชน์ปัจจุบันและอนาคตร่วมกัน

ประการที่สี่เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ หมายถึงภาพรวมของคนในชุมชนมีความสุข มีความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สมาชิกในชุมชนมีความรัก ความเอื้ออาทร ห่วงใย ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ดังนั้นชุมชนเข้มแข็งจึงเป็นชุมชนที่พึ่งตนเองได้ (เสรี พงศ์พิศ, 2551) ซึ่งการพึ่งตนเองเกิดได้จากปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการ เรียกว่า TERMS (Technology, Economic, Resource, mental and Socio-cultural) คือการพึ่งตนเองได้ทางเทคโนโลยี มีเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็น (T) ต้องมีอาชีพและรายได้พออยู่พอกิน (E) มีทรัพยากรธรรมชาติ (R) เช่น ดิน น้ำ ป่าไม้ เพียงพอ พึ่งพาอาศัย มีจิตใจที่เข้มแข็งและแน่วแน่ว่าจะพึ่งตนเองได้ รวมทั้งรู้จักพอใจในผลของความพยายาม (M) และประการสุดท้ายคือสังคมวัฒนธรรม (S) คือการมีคนจำนวนหนึ่งที่สมัครสมานสามัคคี มีผู้นำที่เข้มแข็ง มีค่านิยม และอุดมการณ์ส่งเสริมการพึ่งตนเอง (สัญญา สัญญาวิวัฒน์ 2551)

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง

จากความหมายของชุมชนเข้มแข็งที่กล่าวมาข้างต้น พิจารณาได้ว่าชุมชนเข้มแข็งมีองค์ประกอบที่สำคัญ 7 ประการดังนี้ (ธีรพงษ์ แก้วหาญ 2544)

ประการแรก อุดมการณ์วิสัยทัศน์ร่วม ซึ่งมีรากฐานทางวัฒนธรรมอันเป็นทุนทางสังคมดั้งเดิมของชุมชนและอุดมการณ์ร่วม จะเป็นเครื่องมือที่สำคัญช่วยยึดเหนี่ยวคนในชุมชนและความเป็นชุมชน การมีวิสัยทัศน์ร่วมจะเป็นแรงจูงใจที่ทำให้ทุกคนเกิดสำนึกและร่วมในกิจกรรมการพัฒนา อีกทั้งการเชื่อมั่นในศักยภาพของคนในชุมชน การมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทั้งตนเอง ผู้อื่น และสิ่งรอบข้าง จะทำให้เกิดความสุขในการกระทำ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเกิดอำนาจที่เป็นอำนาจสาธารณะซึ่งเป็นของคน และเป็นของชุมชน

ประการที่สอง การจัดการองค์กรและการบริหารจัดการ ซึ่งองค์กรชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดการองค์กรที่ก่อให้เกิดกิจกรรมและความร่วมมือในรูปแบบที่เหมาะสม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และประสานเครือข่าย เพื่อกระจายงานพัฒนาไปสู่กลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ มีการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดี โดยสามารถระดมทรัพยากรทั้งคน วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และยังมีการจัดทำแผนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมจากชุมชนหรือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกใช้ข้อมูลที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้อง โดยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนร่วมปฏิบัติ ตรวจสอบและประเมินผล

ประการที่สามการมีกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ซึ่งเป็นภาพของควมมีชีวิตชีวาของชุมชน มีการขยายกิจกรรมหรือเครือข่ายสมาชิก นอกจากนี้ยังเป็นการแสดงถึงการสร้างสรรค์นวัตกรรมหรือกิจกรรมใหม่ๆให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ และถ่ายทอดประสบการณ์แก่คนรุ่นหลัง

ประการที่สี่ ทุนซึ่งเป็นทั้งทุนในเชิงกายภาพ เช่น ทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะผู้นำด้านต่างๆที่มีอยู่และหลากหลายในชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตลอดจนบุคคลที่มีศักยภาพและมีสำนึกความรับผิดชอบต่อส่วนรวม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และพร้อมที่จะลงมือทำ นอกจากนี้ยังมีทุนที่เป็นเงิน วัสดุอุปกรณ์ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทุนที่เป็นวัฒนธรรม อันเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เป็นประสบการณ์ การเรียนรู้ สุ่วิถีการปฏิบัติ

ประการที่ห้า เครือข่ายความร่วมมือหรือทุนเพื่อน โดยเครือข่ายความร่วมมือนี้จะทำให้มีความหลากหลายทั้งกิจกรรม องค์กร หรือกลุ่มคนที่เข้าร่วมพัฒนา เครือข่ายความร่วมมือที่เกิดขึ้นทั้งในและนอกชุมชนนี้ ก่อให้เกิดอำนาจต่อรองและการพัฒนากิจกรรมสาธารณะร่วมกัน

นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ที่เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลง และเกิดสำนึก ร่วมในความเป็นชุมชน ท้องถิ่นและสำนึกสาธารณะเพื่อสังคมโดยรวม

ประการที่หก สิทธิและอำนาจการต่อรองทางการเมือง อำนาจที่เกิดขึ้นจากความ เป็นชุมชน เป็นอำนาจสาธารณะที่ก่อให้เกิดสิทธิ เช่น สิทธิในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น สิทธิใน การกำหนดยุทธศาสตร์และกระจายผลประโยชน์ทางการพัฒนาอย่างเป็นธรรมแก่ประชาชนใน ชุมชน นอกจากนี้อำนาจสาธารณะที่มีอยู่ทั้งในตัวบุคคลและชุมชนนี้จะเป็นกลไกสำคัญในการ ควบคุมกลไกตลาด การเงิน กฎหมาย และการปกป้องคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของประชาชน

ประการสุดท้าย คือการเกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก โดยแสดงถึงสถานภาพ หรือศักยภาพของชุมชนจนเป็นที่ยอมรับจากภายนอก และสิ่งนี้จะเป็แรงผลักดันให้ชุมชนเกิด ความเชื่อมั่นในขีดความสามารถและศักยภาพของชุมชนมากขึ้น ความเป็นชุมชนนี้ก่อให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงและถ่ายทอดเทคโนโลยีซึ่งกันและกัน เป็นเครือข่ายทางสังคมหรือการพัฒนาใน ระดับมหภาคมากขึ้น

สำหรับองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งมักประกอบด้วยบุคคลหลากหลายมา รวมตัวกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์ของสมาชิก มีจิตสำนึกของ การพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน มีความรักท้องถิ่นรักชุมชน มีอิสระในการร่วมคิด ร่วม ตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ มี การเรียนรู้ เชื่อม โยงกันเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบ และติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ มีการจัดทำ กิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและ เครือข่ายที่ดี มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2544) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ แนวคิดของกาญจนา แก้วเทพ (2540) ที่ได้เสนอเรื่องความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน โดยคำนึงถึง องค์ประกอบที่สำคัญ 5 ประการ ได้แก่

ประการแรก ตัวบุคคล/ทุนมนุษย์ ในมิติเชิงปริมาณหมายถึงการที่องค์กรมีจำนวน สมาชิกเพิ่มขึ้นและมีการสืบทอดสมาชิกใหม่เพื่อการดำเนินงานในอนาคตส่วนมิติเชิงคุณภาพคือ ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และพลังแห่งศีลธรรมของทั้งสมาชิกและผู้นำที่จะดำเนินกิจกรรมได้ อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ

ประการที่สองคือปริมาณและคุณภาพของกิจกรรม ได้แก่ผลงานหรือกิจกรรมของ กลุ่มที่มีความต่อเนื่อง มีการดำเนินงานเป็นเครือข่าย การขยายกิจกรรมใหม่ๆและความสามารถในการจัดการกับปัญหาที่องค์กรเผชิญในภาวะวิกฤติ

ประการที่สาม ปริมาณและคุณภาพของทุนที่เป็นวัสดุอุปกรณ์หรือสภาพแวดล้อม พิจารณาจากปริมาณของทุนที่เพิ่มมากขึ้นหรือได้มา เช่น กลุ่มสมุนไพรมีการรักษาพันธุ์พืชและป่าธรรมชาติ ส่วนมิติเชิงคุณภาพพิจารณาจากความยั่งยืนของทุน เช่น กลุ่มออมทรัพย์มีระบบการบริหารจัดการ ทั้งด้านศีลธรรมและด้านเทคนิคที่โปร่งใสทำให้กลุ่มมีอนาคตยืนยาว เป็นต้น

ประการที่สี่ ทุนเพื่อนหรือเครือข่าย เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และเห็นถึงศักยภาพในการระดมทุน ในด้านปริมาณได้จากกรณีเครือข่ายสมาชิกที่กว้างขวางมากขึ้น ส่วนในด้านคุณภาพได้จากความสามารถในการจัดการกับเครือข่ายในลักษณะของความร่วมมือในการปฏิบัติและลักษณะของอำนาจในการเจรจาต่อรองหรือประสานงาน

ประการสุดท้าย สถานภาพขององค์กรชุมชน ซึ่งองค์ประกอบที่กล่าวมาข้างต้น เป็นเพียงการพิจารณาจากตัวองค์กรชุมชนเท่านั้น การพิจารณาศักยภาพควรอ้างอิงจากภายนอกด้วย นั่นคือ การประเมินการยอมรับต่อองค์กรชุมชนจากกลุ่มบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้องว่าให้การยอมรับในเรื่องอะไรและมากน้อยเพียงใด

ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง

ลักษณะสำคัญของชุมชนเข้มแข็ง มีสี่ประการคือ ประการแรก เป็นชุมชนที่เรียนรู้ และพร้อมจะเรียนรู้ ไม่รอสูตรสำเร็จในการแก้ไขปัญหาหรือรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือจากภายนอก แต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนาศักยภาพตัวเอง ประการที่สอง เป็นชุมชนที่สามารถตัดสินใจได้อย่างอิสระ ปราศจากการครอบงำของคนอื่น เป็นการตัดสินใจด้วยข้อมูลและความรู้ที่ได้ค้นหา ไม่ใช่เพราะคนอื่นบอกหรือแนะนำ ประการที่สาม เป็นชุมชนที่มีการจัดทุนของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทุนในที่นี้ไม่ได้หมายถึงเงินเท่านั้นแต่รวมถึงทรัพยากรความรู้ภูมิปัญญา ทุนทางสังคมวัฒนธรรม ประการที่สี่ เป็นชุมชนที่มีธรรมาภิบาล โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้ ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงานเพื่อประโยชน์สุขแก่ส่วนรวม สามารถแก้ไขปัญหาหรือความขัดแย้งต่างๆด้วยสันติวิธีและวิถีแห่งปัญญา (เสรี พงศ์พิศ 2551) ซึ่งสอดคล้องกับอู๋ทซ์ คูลยเกษมและอรศรี งามวิทย์พงษ์ (2540) ที่ได้กล่าวว่า ลักษณะสำคัญของชุมชนเข้มแข็งคือเป็นชุมชนที่มีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้น ในทางกายภาพหรือรูปธรรม มีการพึ่งพาอาศัยและร่วมมือกัน ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ฯลฯ ในทางจิตวิญญาณ คือ สมาชิกของชุมชนมีค่านิยมความเชื่อต่อสิ่งสูงสุดอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน และรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกผูกพันกับชุมชนและสมาชิกในชุมชน มี

ความรักใคร่สามัคคี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน มีศักยภาพที่พึ่งพิงตนเอง ได้ในระดับที่สูง โดยมีทุน แรงงาน ทรัพยากร เพื่อการยังชีพพื้นฐานของครอบครัวตนเอง แม้จะมีการพึ่งพิงภายนอก ก็อยู่ในลักษณะที่ชุมชนมีอำนาจในการจัดการ การเลือกสรร การตัดสินใจ การมีส่วนร่วมสูง ไม่ว่าในด้านอาชีพ การศึกษา การกินอยู่ ประเพณี การรักษาพยาบาล ฯลฯ สามารถควบคุมและจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดยอาศัยอำนาจ ความรู้ และ กลไกภายในชุมชน กำหนดแนวทางของการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะ เป็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นต้น และเป็นชุมชนที่พัฒนาศักยภาพของตนเองได้อย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ สร้างภูมิปัญญาของตนเองในด้านต่างๆ ทั้ง เศรษฐกิจ การบริหารจัดการ การปกครอง วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี มีผลให้ชุมชนมีความรู้และความสามารถที่จะพัฒนาตนเอง และถ่ายทอดความรู้ นั้นได้อย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544) ได้สรุปลักษณะสำคัญของชุมชนเข้มแข็ง คือการที่สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง แก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชน กระบวนการของชุมชนมีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิด โอกาสให้แก่สมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน ร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตามและ ประเมินผลการแก้ปัญหาและการพัฒนาของชุมชน ด้วยความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้ โดยสมาชิกเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน มีแผนของชุมชนที่ ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆด้าน ที่มุ่งการพึ่งตนเอง เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกของชุมชนทุกคน และมุ่งหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ แต่ไม่ใช่การรอคอยความช่วยเหลือเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้เครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน/ชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ มีลักษณะความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง

กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งต้องอาศัยกระบวนการที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ดังนี้ (ธีระพงษ์ แก้วหาวงษ์ 2544)

ขั้นที่หนึ่งคือ การเตรียมคนหรือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรบุคคลในชุมชนเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา องค์กรชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้ หากผู้นำในชุมชนและ ประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความเข้าใจในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือก เพื่อดำเนินกิจกรรม การบริหารจัดการ การจัดการกระบวนการถ่ายทอดความรู้และขาดการพัฒนา

วิสัยทัศน์ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคล หรือ การเตรียมคน จึงเป็นปัจจัยหลักสำคัญหรือ ศูนย์กลางสำคัญในความสำเร็จของการพัฒนาในระดับชุมชน ซึ่งมีการดำเนินการในประการแรกคือ การค้นหาทรัพยากรบุคคล ผู้มีความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้แทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน ผู้นำ กลุ่มอาสาสมัคร หรือผู้มีความสนใจ ประการที่สองคือ การถ่ายทอดหรือให้การศึกษาแก่บุคคล ในชุมชนนั้น ซึ่งต้องเป็นเนื้อหาสาระที่ครอบคลุมให้เป็นไปตามเป้าหมาย เช่น สภาพชุมชน วิถี ชุมชน ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพ สุขภาพ คุณภาพชีวิต การส่งเสริมอุดมการณ์และวัฒนธรรม ชุมชน ประการที่สามคือ วิธีการถ่ายทอดความรู้ การถ่ายทอดความรู้ของคนในแต่ละชุมชนนั้นเป็น วิธีการที่แปรผันไปตามบทบาทขององค์กรทางสังคม ซึ่งมีสาระสำคัญของการถ่ายทอด เช่น การ ถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์ วัฒนธรรม การถ่ายทอดทักษะทางสังคม การถ่ายทอดความรู้ความ เชี่ยวชาญด้านอาชีพ และการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต ในกระบวนการถ่ายทอด ความรู้และกระบวนการเรียนรู้ ประชาชนสามารถเรียนรู้การบริหารจัดการจากการจัดกิจกรรมของ ชุมชน ซึ่งเป็นประสบการณ์การทำงานเป็นกลุ่ม เป็นกระบวนการและวิธีการเรียนรู้ที่สร้างคนหรือ พัฒนา เพื่อให้เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตในสังคมได้เป็นอย่างดี ดังนั้นกระบวนการส่งเสริม กิจกรรมที่เหมาะสมแก่ชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ โดยประชาชนในชุมชนเป็นผู้มี บทบาทสำคัญ เป็นกระบวนการอันเป็นหัวใจหลักของการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชน

ขั้นที่สอง การกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนและการพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนิน กิจกรรม ซึ่งการกำหนดประเด็นปัญหาภายใต้การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน เป็น การเปิดโอกาสให้ประชาชน ได้ขบคิดปัญหา ซึ่งไม่เพียงปัญหาที่เป็นแจ่มชัด อันเป็นประโยชน์ของ ตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการกระจายผลประโยชน์ไปยังบุคคลอื่นที่อยู่ในชุมชน เป็นการ กระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นผู้ร่วมกำหนดชะตากรรมของชุมชน และเป็น ขั้นตอนแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนึกในความรับผิดชอบต่อปัญหาและการพัฒนาร่วมกัน

ขั้นที่สามการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากหลาย กรณี เช่น กรณีปัญหา กรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือ เกิดจากความสนใจและการมี เป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนาอย่างพินิจพิเคราะห์ ริเริ่ม กิจกรรมอย่างสร้างสรรค์หลากหลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวระนาบ เรียนรู้ และสรุปบทเรียนร่วมกัน ลักษณะความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะของชุมชน เป็น ลักษณะของเครือข่ายความร่วมมือจากหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้องเป็นพหุภาคี กล่าวคือองค์กรต่างๆ ที่มีอยู่ ทั้งในชุมชนและท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการพัฒนา โดยมีสำนึกและรู้สึกใน ความเป็นเจ้าของพื้นที่หรือกิจกรรม มีการเข้าร่วมมือในลักษณะของความเป็นหุ้นส่วน คือ ร่วมคิด/ ตัดสินใจ ร่วมวางแผน/ปฏิบัติ/ระดมทรัพยากร การแบ่งงานกันทำและร่วมตรวจสอบ/ประเมินผล/ รับผลจากการพัฒนา

ขั้นที่สี่ การขยายเครือข่ายความร่วมมือ ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นจำเป็นต้องประสานความร่วมมือกันทั้งสังคม เพราะสภาพปัญหาและการพัฒนาต่างๆ ล้วนกระทบต่อชุมชน ชุมชนต้องเปิดตนเองสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสังคมภายนอกเพื่อให้มีความรู้และประสบการณ์ที่เท่าทันหรือในอีกทางหนึ่งเป็นการร่วมมือเพื่อพัฒนาไปพร้อมๆ กับสังคม โดยรวม และสร้างขบวนการให้เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองและนโยบายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนกระบวนการพัฒนาของชุมชนท้องถิ่น โดยมีขบวนการที่สำคัญคือ ส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มต่างๆ พัฒนาความเป็นประชาคมอำเภอ จังหวัด และส่งเสริมขบวนการเคลื่อนไหว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเดวิท แมทิว (ฐิรุฒธิ เสนาคำ, ผู้แปล 2540) ที่ได้กล่าวว่ากระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งต้องอาศัย 4 ยุทธศาสตร์หลักที่สำคัญคือ

ประการที่หนึ่ง การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดกับปัญหาไม่เพียงแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของคนเท่านั้น หากแต่รวมไปถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมกัน และถือเป็นขั้นแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนึกการแบกรับและร่วมแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

ประการที่สอง การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ โดยผู้เข้าร่วมสนทนาต่างมีโอกาสและเวลาได้ตรองทุกทัศนะที่น่าเสนอ และกระบวนการตัดสินใจต้องเชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาดังกล่าวจะไม่จบลงด้วยการเห็นพ้องต้องกันของทุกคน แต่ก็เป็นการสร้างแนวทางกว้างๆ และเผยให้เห็นถึงเป้าหมายร่วมกัน ซึ่งเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรมที่เป็นตัวเชื่อมเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินกิจกรรมที่ตัดสินใจ เวทีการสนทนาจะทำหน้าที่คล้ายกับการนำเอาผู้เข้าร่วมคนหนึ่งเข้าไปสัมผัสกับประสบการณ์ชีวิตของอีกคน การเรียนรู้ประสบการณ์ของคนอื่น หรือรับทัศนะของคนอื่นเข้ามาในสมองเท่ากับการเริ่มเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมของตน พร้อมกับเริ่มมองเห็นความเป็นไปได้ที่จะร่วมทำงานกับคนอื่น

ประการที่สาม การดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกิจกรรมที่ระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก กิจกรรมสาธารณะมิได้ก่อเกิดจากผลการวางแผนบริหารจัดการ มิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ และนำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรมเผยให้เห็นประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจจะร่วมกันได้ กิจกรรมนั้นอาจมีต้นทุนต่ำในสายตาของนักเศรษฐศาสตร์ แต่เป็นกิจกรรมที่ต้องการการติดต่อ

ประสานงานในระดับหนึ่ง และเกิดจากเป้าหมายร่วมกันของผู้คน จึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างให้เกิดความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

ประการที่สี่การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินว่าความพยายาม และกิจกรรมที่ดำเนินการใดที่มีประโยชน์ และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนของพวกเขาการกระทำดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมิน และปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตามการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนจะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับชุมชนนั้นมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งหรือไม่ ทั้งนี้้องค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งจะต้องมีการเตรียมคนและชุมชนด้วยการเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมๆ กันทุกด้าน โดยมีหน่วยงานทั้งภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคีการพัฒนาทั้งภายในและต่างประเทศ ผลักกำลังดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักๆ ที่ดำเนินการเสริมสร้างของชุมชน สรุปได้ดังนี้ว่าการส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ นั้นต้องอาศัยการพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการปรับวิถีคิดและวิถีการทำงานของบุคลากรภาครัฐ จากการเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุนชุมชนในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง ซึ่งหน่วยงานต่างๆ ที่มีส่วนส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งเพื่อเผชิญวิกฤติของชุมชน ได้แก่ หน่วยงานของรัฐที่มีกิจกรรมส่งเสริมและสนับสนุนให้ชุมชนต่างๆ องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคีการพัฒนาต่างๆ นอกจากนี้การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนให้มีการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิการของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนการจัดทำแผนความต้องการของชุมชน รวมทั้งการสร้างประชาคมภายในชุมชนและการสร้างเครือข่ายของชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2544)

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อชุมชนเข้มแข็ง

การวิจัยเรื่องการศึกษาในวิถีชุมชน พบว่าปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยปัจจัยภายในและภายนอกชุมชน (อมรวิรัช นาคทรพรพ และคณะ 2551) ได้แก่ ประการแรก การมีปัจจัยพื้นฐานในชุมชน ได้แก่ การมีความเคารพ ยอมรับ เชื่อมมั่นในภูมิปัญญาและองค์ความรู้ของชุมชนที่สั่งสมมาจนกลายเป็นวิถีชีวิตซึ่งเป็นสิ่งที่มีค่าและถือเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สำคัญที่สุด อีกประการหนึ่งชุมชนต้องมีระบบคุณค่าร่วมกันซึ่งเป็นอุดมการณ์หรือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ เช่น ศาสนา ระบบความเชื่อหรือค่านิยมที่สำคัญ เช่น การนับถือผู้ใหญ่ เป็นต้น ประการที่สอง ทูนาทางสังคม ความสัมพันธ์ทางสังคมแบบแนวนอนเป็นหัวใจในการทำงานร่วมกันทั้งระดับภายในชุมชนเอง และระหว่างชุมชนกับ โรงเรียน และหน่วยงานภายนอกต่างๆ ความสัมพันธ์แบบแนวนอนเป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน ประการที่สาม การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาเป็นฐานในการจัดกิจกรรมต่างๆ ประการที่สี่ กระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมทำให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ความยินดีและความเต็มใจที่จะร่วมกระบวนการกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ประการที่ห้า กระแสสังคม ประการที่หก บทบาทของรัฐ โดยเฉพาะในมิติของความสัมพันธ์กับชุมชน ซึ่งหากเป็นแบบแนวนอนก็จะก่อให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากนี้นโยบายของรัฐก็มีความสำคัญต่อการดำเนินงานของชุมชน ประการสุดท้าย ภาวดีต่างๆ โดยเฉพาะภาวดีวิชาการที่จะอำนวยความสะดวกการเรียนรู้และประสานงานในชุมชน ซึ่งมีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของอรศรี งามวิทยาพงศ์ (2551) ซึ่งสรุปว่าชุมชนเข้มแข็งคือความเป็นปึกแผ่นของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน โดยมีปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งมี 7 ประการ ได้แก่

ประการแรก โครงสร้างทางสังคมแบบแนวนอน กล่าวคือชุมชนจะมีความเข้มแข็งได้นั้น โครงสร้างทางสังคมของชุมชนจะต้องอยู่ในลักษณะที่มีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ ทั้งในแนวนอนหรือแนวนอน เนื่องจากโครงสร้างแบบนี้เป็นเงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของคนทั้งหมดได้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งเป็น โครงสร้างที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้เรียนรู้ ได้แสดงศักยภาพอย่างมีอิสระ อันเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความรัก ความเข้าใจ ความสามัคคี ซึ่งเป็นฐานของความเข้มแข็งและพลังของส่วนรวม

ประการที่สอง ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองมากกว่าพึ่งพิงภายนอก ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเป็นปัจจัยที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจของชุมชนอยู่ในลักษณะพึ่งตนเองโดยมุ่งตอบสนองความต้องการซึ่งมีวิธีการจัดการทางเศรษฐกิจได้ด้วยตนเอง การที่ไม่ต้องพึ่งผู้อื่นมีผลให้ชุมชนมีอำนาจและมีความเป็นอิสระไม่ต้องถูกบีบคั้นให้ยอมทำตามผู้อื่น

อย่างไรก็ตามระบบเศรษฐกิจที่เป็นปัจจัยแห่งความเข้มแข็งของชุมชน มีลักษณะสำคัญคือ รูปแบบการผลิตที่มุ่งตอบสนองความต้องการของตนเองเป็นหลัก ยังให้ผลให้สมาชิกเน้นการใช้ปัจจัยในการผลิตภายในชุมชนทั้งแรงงาน วัตถุดิบ ความรู้รวมทั้งเทคโนโลยีของตนเอง ซึ่งรูปแบบการผลิตที่อาศัยการเรียนรู้ธรรมชาติหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างบุคคล แล้วนำมาถ่ายทอดเป็นเทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน สามารถทำได้เอง ที่สำคัญคือ อิทธิพลของค่านิยมจากศาสนธรรม มีผลให้เทคโนโลยีการผลิตนี้ไม่ทำลายธรรมชาติและชีวิตอื่น ดังนั้นรูปแบบการผลิตของชุมชนจึงทำให้คนได้ใกล้ชิด เรียนรู้ระบบนิเวศน์ของธรรมชาติรวมทั้งมองเห็นความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ จึงมีความเคารพ มีความตระหนักในคุณค่า ส่งผลให้เกิดการอนุรักษ์ บำรุงรักษาโดยอัตโนมัติ รูปแบบการผลิตแบบพึ่งตนเองเป็นปัจจัยส่งเสริม โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบและความสัมพันธ์เชิงสังคม ทำให้เกิดความร่วมมือ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องระหว่างสมาชิกในชุมชน นำมาซึ่งความแน่นแฟ้นจิตวิญญาณของคนในชุมชน รวมถึงการพัฒนาสิ่งสมมุติปัญญาของชุมชน การบริโภคของชุมชนที่เน้นสิ่งที่ผลิตหรือสิ่งที่ไม่ซับซ้อนสามารถหาได้เองตามธรรมชาติในท้องถิ่น ถูกกำหนดด้วยทรัพยากรในท้องถิ่นและการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนอื่น ซึ่งมีวัฒนธรรมแบบเดียวกันหรือคล้ายคลึงกัน การสะสมและการกระจายส่วนเกินที่ชุมชนผลิตเพื่อตอบสนองต่อการยังชีพของตนเองเป็นหลัก มีผลให้ชุมชนไม่ต้องผลิตส่วนเกินจำนวนมากเพื่อไปตอบสนองต่อส่วนอื่นๆเช่นเดียวกับการผลิตเพื่อขาย นอกจากนี้ความสัมพันธ์เชิงสังคมที่มีความเอื้อเพื่อต่อกันสูง ทำให้แต่ละชุมชนไม่จำเป็นต้องผลิตส่วนเกินมากเหมือนการผลิตเพื่อขาย นอกจากนี้ส่วนเกินจากการบริโภคก็จะกระจายด้วยการแบ่งปันญาติมิตรให้ทานหรือทำบุญตามค่านิยมทางศาสนา ถึงแม้ว่าส่วนเกินของชุมชนนี้จะไม่ก่อให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ แต่การกระจายส่วนเกินในลักษณะดังกล่าวก็เป็นปัจจัยส่งเสริมความสัมพันธ์เชิงสังคมและค่านิยมจากศาสนธรรม และมีผลให้เกิดความรักใคร่กลมเกลียว ความมีน้ำใจช่วยเหลือเอื้ออาทรกันภายในชุมชนไม่อาจวัดมูลค่าได้ แต่มีผลต่อการเพิ่มความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสำคัญ

ประการที่สาม ค่านิยมจากศาสนธรรม ชุมชนจะเข้มแข็งมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับค่านิยมที่สมาชิกในชุมชนยึดถือ เพราะเป็นปัจจัยที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีค่านิยมที่ส่งเสริมลักษณะของชุมชนที่เข้มแข็ง คือส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นหรือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน สร้างจิตวิญญาณของความผูกพันต่อชุมชนสนับสนุนการพึ่งตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติในลักษณะการพึ่งพา

ประการที่สี่ กระบวนการเรียนรู้เพื่อชีวิต ชุมชนจะดำรงความเข้มแข็งไว้ได้มากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน การเรียนรู้ของบุคคลในลักษณะของกระบวนการที่เกิดขึ้นตลอดเวลาตลอดชีวิต ไม่หยุดนิ่ง เกิดขึ้นด้วยตนเองหรือการ

เรียนรู้จากผู้อื่นและสิ่งแวดล้อม ช่วยให้เกิดศักยภาพมากขึ้นในการดำรงชีวิต มีทักษะการแก้ไขจัดการปัญหา สามารถพัฒนาตนเองตลอดจนถึงสังคม กระบวนการเรียนรู้เป็นกลไกสำคัญที่สุดของมนุษย์ในการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลหรือสังคมระดับต่างๆ ซึ่งกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์จะต้องมุ่งที่จะกระตุ้นและส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่มากกว่าการผลิตซ้ำ (อรศรี งามวิทยาพงศ์ 2549) สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (สิริลักษณ์ ยืนประสาทพร, ผู้เรียบเรียง 2548) ที่ได้สรุปว่าความเป็นสุขของชุมชนจะเกิดขึ้นได้ ต้องมีการเข้าไปส่งเสริมให้ชุมชนได้เรียนรู้ร่วมกันจากการปฏิบัติ ให้เกิดความเข้มแข็งสามารถดูแลตัวเองได้ ซึ่งในการส่งเสริมการเรียนรู้นี้อาจเป็นความรู้เก่าที่มีอยู่ในชุมชนหรือเป็นการส่งเสริมความรู้ใหม่ๆ ให้กับชุมชนก็ได้ ดังนั้นจึงต้องเน้นการเรียนรู้ควบคู่ไปกับการปฏิบัติ รวมทั้งการพัฒนาอย่างบูรณาการเพราะทุกอย่างมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกัน

ประการที่ห้า กลุ่มผู้นำตามธรรมชาติ ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีกลุ่มผู้นำที่อิสระในการตัดสินใจ มีค่านิยมที่ชุมชนยึดถือ มีทักษะในการจัดการ ในชุมชนไทยนั้น โครงสร้างทางสังคมแบบแนวราบ ทำให้เกิดผู้นำตามธรรมชาติ ซึ่งมีคุณสมบัติพื้นฐานตามค่านิยมของชุมชน เช่น ความเสียสละ อดทน ซื่อสัตย์ เมตตา ฯลฯ เนื่องจากชุมชนยอมรับให้คุณธรรมเป็นแหล่งกำเนิดหรือฐานแห่งอำนาจ มากกว่าความรู้ ความร่ำรวย การทำงานหรือบริหารงานคำนึงถึงความสัมพันธ์ของบุคคล คุณธรรม มากกว่าการใช้อำนาจ ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์เชิงสังคมแน่นแฟ้นและเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2541) ที่ว่ากระบวนการร่วมคิดร่วมทำ หรือกระบวนการชุมชนจะทำให้เกิดผู้นำ ซึ่งบุคคลนั้นๆอาจไม่รู้ตัวเอง ลักษณะของผู้นำตามธรรมชาติจะเป็นผู้มีปัญญา เห็นแก่ส่วนรวม เป็นคนที่สามารถติดต่อสื่อสารกับคนอื่นได้ดี เป็นที่ยอมรับของสมาชิกทั้งหมด ผู้นำที่มาจากแต่งตั้งอาจจะขาดความรู้หรือมักไม่ได้เป็นผู้นำที่แท้จริงแต่มีเรื่องของอำนาจเข้ามาเกี่ยวข้อง แต่ผู้นำตามธรรมชาติที่เกิดจากกระบวนการกลุ่มจะเป็นบุคคลที่สามารถทำให้องค์กรมีความเข้มแข็งได้

ประการที่หก ระบบความสัมพันธ์เชิงสังคมที่แน่นแฟ้น ที่ให้ความสำคัญกับคนมากกว่าผลประโยชน์ เป้าหมายสำคัญอยู่ที่คน คือการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันด้วยความปรารถนา รักใคร่มีความเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งความสัมพันธ์ลักษณะนี้ส่งผลให้เกิดเป็นพลังของความร่วมมือร่วมใจในกิจกรรมต่างๆของชุมชน ประการสุดท้ายคือกลไกที่เอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารที่ต่อเนื่องตลอดเวลา วิถีชีวิตและกิจกรรมด้านต่างๆ ของชุมชน ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์และการติดต่อสื่อสารกันตลอดเวลาระหว่างสมาชิกในชุมชน เพื่อถ่ายเทและแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การเรียนรู้ ทัศนคติ และปรึกษาหารือในปัญหาของชุมชน เกิดความร่วมมือร่วมใจระหว่างกัน

สรุปแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง หมายถึง ชุมชนที่มีการรวมกลุ่มกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้น สมาชิกในชุมชนมีความผูกพัน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของชุมชน เกิดการหวงแหน และเสียสละ ทำงานเพื่อชุมชน ก่อให้เกิดพลังในการแก้ปัญหา มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการพึ่งพาอาศัยให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน และร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กรชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ มีการเรียนรู้ในการกระทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันสามารถจัดการหรือแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ด้วยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายในชุมชน มีการกำหนดแนวทางของการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนได้แก่ ทูทางสังคม ที่เป็นความสัมพันธ์แบบแนวราบซึ่งเป็นหัวใจในการทำงานร่วมกัน เป็นเงื่อนไขให้เกิดความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน โดยมีความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในชุมชน ประการต่อมาคือกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ซึ่งถือเป็นกุญแจสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เนื่องจากการมีส่วนร่วมทำให้คนในชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจ ความยินดีและความเต็มใจที่จะร่วมกระบวนการกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ค่านิยมจากศาสนาเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดวัฒนธรรมหรือวิถีชีวิตในด้านต่างๆ ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องมีค่านิยมในการเป็นเจ้าของชุมชนซึ่งส่งผลให้เกิดความเข้มแข็ง สร้างความเป็นปึกแผ่นหรือความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน อีกทั้งกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ช่วยให้เกิดศักยภาพมากขึ้นในการดำรงชีวิต มีทักษะการแก้ไขจัดการปัญหา สามารถพัฒนาตนเอง นอกจากนี้กลุ่มผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเพราะผู้นำที่ได้รับการยอมรับ สามารถเป็นตัวแทนหรือแกนนำที่สามารถจัดการหรือประสานงานเพื่อก่อให้เกิดพลังในกระบวนการของชุมชน

แนวคิดทูทางสังคมที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน

ทูทางสังคมที่ปรากฏในระยะแรกๆ ยังไม่ชัดเจนมากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2540 จึงมีการนำมาใช้มากขึ้นภายหลังจากที่ได้มีการจัดตั้งสำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF) โครงการของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมดังกล่าว ได้พยายามทำให้สังคมไทยหันกลับไปมองคุณค่าที่มีอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นทุนเดิมแต่ถูกมองข้ามไป ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่มิอยู่ในตัวบุคคล เช่น ความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร การช่วยเหลือเกื้อกูล เป็นต้น หรือเป็นสิ่งที่มิอยู่ในชุมชนและได้รับการถ่ายทอดมาจาก

บรรพชน เช่น ภูมิปัญญา ประเพณี ความเชื่อและวัฒนธรรม รวมทั้งสิ่งที่เป็นศักยภาพในการพัฒนาชุมชน เช่น ผู้นำ กลุ่ม องค์กรประชาชน เครือข่าย เป็นต้น อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาตามปรากฏการณ์ที่กล่าวมาข้างต้น “ทุนทางสังคม” ถือว่าปรากฏในประเทศไทยมาช้านานแล้วเพียงแต่ไม่ถูกเรียกอย่างเป็นทางการ นอกจากนี้ยังได้เสนอมุมมองของทุนทางสังคมในเรื่องของความสัมพันธ์ของคนที่มีทั้งในแนวราบและแนวตั้ง โดยเฉพาะความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ และค่านิยมในการตอบแทนบุญคุณ รวมถึงค่านิยมและบรรทัดฐานที่สังคมยึดถือที่มีผลต่อวิถีการผลิตในระดับครอบครัว ชุมชน เครือข่ายและประชาสังคม ซึ่งทุนทางสังคมเป็นเรื่องที่มีอยู่แล้วโดยธรรมชาติในแต่ละสังคม เป็นเรื่องของระบบคิดของคนในสังคม ที่จะส่งผลถึงวิถีปฏิบัติในหมู่ประชาชนที่จะสร้างประโยชน์ร่วมกันในด้านต่างๆ ทุนทางสังคมจึงมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานด้านเศรษฐกิจ เช่น การลดต้นทุน หรือสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนได้ทุนทางสังคมอาจมองในมิติของระบบและกระบวนการทางสังคม โดยทุนทางสังคมเป็นเรื่องของระบบคิดและอยู่ในรูปของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจกัน ความสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของ และความเป็นชุมชนเดียวกัน จะมีผลต่อความสัมพันธ์ของคน ซึ่งจะส่งผลต่อการจัดระเบียบทางเศรษฐกิจสังคม ความเป็นชุมชนและเกิดผลดีต่อการดำเนินกิจกรรม (วรวิภา โรมรัตนพันธ์ 2546)

ทุนทางสังคมถือเป็นนามธรรม หมายถึงความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ความสามัคคี รวมพลัง การมีองค์กร มีหน่วยที่จะจัดการ จัดระบบต่างๆ ในชุมชน มีศิลปวัฒนธรรม มีจุดรวมใจ มีศีลธรรม มีความสมัครสมานรักใคร่กลมเกลียวกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในท้องถิ่นและชุมชนให้มีการพัฒนาที่เข้มแข็ง จริงจังและยั่งยืน นอกจากนี้ยังกล่าวว่าทุนทางสังคมต่างจากทุนเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นรูปธรรม เป็นตัวเงินหรือวัตถุ แต่ทุนทางสังคมเป็นนามธรรม เป็นจิตใจ เป็นจิตวิญญาณ เป็นความรู้ความสามารถ เป็นพลังงานของสังคม ซึ่งทุนทางสังคมเป็นพลังขับเคลื่อนเพื่อให้ก้าวไปข้างหน้า และเป็นฐานยึดโยงในยามที่ชุมชนและสังคมอาจจะอ่อนไหว ฉะนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นปัจจัยสำคัญ และมีคุณค่ามากต่อกลุ่มคน ต่อองค์กร ต่อชุมชน ประชาคมและสังคม (ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม 2540) ทุนทางสังคมเป็นกลุ่มก้อนทางสังคม การมีการศึกษาคดี การมีวัฒนธรรม การมีความซื่อสัตย์สุจริต การมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม การมีประสิทธิภาพในการทำงาน และการมีการเมืองและระบบราชการที่ดี ทั้งนี้ทุนทางสังคมจะเป็นฐานที่ทำให้เศรษฐกิจ การเมืองและศีลธรรมดีซึ่งส่งผลให้เกิดเป็นชุมชนเข้มแข็งได้ (ประเวศ วะสี 2541) ซึ่งทุนทางสังคมในลักษณะของความเข้มแข็งของชุมชน มิใช่เป็นเรื่องที่เพิ่งเกิดขึ้นในประเทศไทย แต่หากเป็นคุณค่าเดิมที่สังคมไทยมีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะมีความมีน้ำใจต่อกัน หรือการจัดตั้งเป็นเครือข่ายต่างๆ เช่น กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มเกษตรผสมผสาน เครือข่าย โรงสีชุมชน เป็นต้น ซึ่งทุนทางสังคมนั้นคือพลังสำคัญที่จะ

ขับเคลื่อนชุมชนต่างๆให้มีความสามารถในการเพิ่มมูลค่าและทุนทางสังคมให้กับชุมชนตนเองมากขึ้น มีความเท่าทันต่อปัญหา และมีความสามารถในการจัดการกับปัญหาได้มากขึ้นและท้ายที่สุดคือสามารถพึ่งพาตนเองได้จริงในระยะยาว (เอนก นาเกษน 2545) นอกจากนี้ทุนทางสังคมยังหมายถึง ระเบียบ กฎเกณฑ์ วิถีที่ร้อยรัดผู้คนให้อยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นเครือข่าย เป็นสังคมที่ไว้ใจกัน พึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยวิธีการและรูปแบบทั้งเก่าและประยุกต์สร้างสรรค์ใหม่ (เสรี พงศ์พิศ 2551) ซึ่งสอดคล้องกับอมรวิรัช นาคทรพรพและคณะ(2551) ที่กล่าวว่าทุนทางสังคมหมายถึงความสัมพันธ์รักใคร่และความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นไปแบบถ้อยที่ถ้อยอาศัยและมีความเกื้อกูลกัน อย่างไรก็ตามนิธิ เอียวศรีวงศ์ (2541) ได้มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทุนทางสังคมว่า ทุนทางสังคมของคนไทย ไม่ใช่มีความหมายเพียงแต่คุณภาพของคนในสังคมที่มีอนามัยดี การศึกษาดี และมีสมรรถภาพในการผลิตเท่านั้น คนไทยยังมีทุนทางสังคมอีกมากมายแต่ทุนทางสังคมเหล่านี้ไม่ได้มีโอกาสพัฒนาปรับเปลี่ยนให้ก้าวหน้าตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเนื่องจากมีสาเหตุดังนี้ ประการแรก ความสัมพันธ์ที่ดีของครอบครัว เครือญาติ และผู้อื่นในชุมชน เช่นแรงงานคั้นดินต้องอาศัยครอบครัวและเครือญาติในการดำรงชีวิต ประการที่สอง ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้จากครอบครัวและชุมชนสามารถปรับให้เป็นส่วนสนับสนุนในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ ประการที่สาม ความรู้พื้นบ้านเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย เช่น สมุนไพร หมอพื้นบ้าน ประการที่สี่ การรวมกลุ่มเป็นองค์กรประชาชนในชุมชน เช่น กลุ่มเหมืองฝาย กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ กลุ่มดูแลรักษาป่าชุมชน ประการที่ห้า การมีความสุขจากความสงบและความสันโดษ และประการสุดท้าย การมีเศรษฐกิจที่หมุนเวียนอยู่ในชุมชนเช่น การจ้างงาน การบริโภคทรัพยากรในชุมชน

สำหรับทุนทางสังคมตามแนวคิดนักวิชาการตะวันตก ยังหมายถึงเรื่องของค่านิยม วัฒนธรรมของประชาชน ความไว้วางใจซึ่งกันและกัน และเป็นชุดของความสัมพันธ์ที่อยู่บนความคาดหวังและค่านิยมร่วมกัน ทุนทางสังคมอาจมองในมิติที่กว้างขึ้น เป็นการมองสังคมที่นอกเหนือจากตัวองค์กร สถาบัน หรือชุมชน ซึ่งการมองทุนทางสังคมในมิติระหว่างองค์กร ระหว่างสถาบัน และระหว่างชุมชนนี้ จะเห็นได้ว่า ทุนทางสังคมเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงกันระหว่างองค์กร สถาบัน หรือเครือข่ายชุมชน ที่เป็นเรื่องนอกเหนือจากระบบคิดและวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในองค์กร ชุมชน หรือสังคมเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าทุนทางสังคมสามารถเกิดจากภายนอกได้ ทุนทางสังคมอาจหมายถึงความเข้าใจอันดีระหว่างกัน ซึ่งเป็นสิ่งที่เกิดได้จากการเรียนรู้ระหว่างบุคคล ในขณะที่ความไว้วางใจระหว่างกัน อาจจะได้ทั้งจากการเรียนรู้และความเชื่อมั่นศรัทธาของบุคคล ดังนั้นทุนทางสังคมจึงเป็นค่านิยมที่ไม่เป็นทางการที่มีความสอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงามและทำให้เกิดความชัดเจนว่า ถ้าความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่สอดคล้องกับศีลธรรมอันดีงาม ก็ไม่

น่าจะถือว่าเป็นเรื่องของทุนทางสังคม เพราะทุนทางสังคมเน้นความสัมพันธ์ใกล้ชิดและค่านิยม ความเชื่อที่มีส่วนทำให้บุคคลเกิดความเอื้ออาทร ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไว้วางใจกัน หรือต่างตอบแทนกัน ในบรรทัดฐานและจารีตประเพณีที่ดีงามและมีความเป็นเครือข่ายที่ปรากฏอยู่ในองค์กร/กลุ่มที่มุ่งประโยชน์ต่อส่วนรวม การที่จะพิจารณาว่า ทุนทางสังคมที่เกิดจากการมีสิ่งเอื้อที่ดีในชุมชนมีหรือไม่ อาจดูได้จากสถิติและตัวเลขต่างๆ เช่น ตัวเลขที่แสดงให้เห็นว่ามีอัตราการเกิด อาชญากรรมต่ำ การมีสุขภาพดี การมีการศึกษาดี และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ จะเห็นได้ว่ากลุ่มหรือองค์กรที่มีทุนทางสังคมสูง มักจะใช้ทุนทางสังคมเป็นเครื่องมือในการทำงาน และใช้เพื่อทำงานอื่นๆ มิติของทุนทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความหนาแน่นของเครือข่ายทางสังคมนั้น อาจพิจารณาได้จากการที่มีคนมารวมกันในที่เดียวกันด้วยความตั้งใจที่จะต่อสู้ร่วมกับคนอื่นในกิจกรรมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ ในฐานะที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือสถาบัน (วรวุฒิ โรมรัตน์ พันธุ์ 2546)

องค์ประกอบของทุนทางสังคม

“ทุนทางสังคม” เกิดจาก การรวมตัว ร่วมคิด ร่วมทำ บนฐานของความไว้วางใจ เชื่อใจ สายใยความผูกพันและวัฒนธรรมที่ดีงามของสังคมไทยผ่านระบบความสัมพันธ์ในองค์ประกอบหลัก ได้แก่ คน สถาบัน วัฒนธรรม และองค์ความรู้ ซึ่งจะเกิดเป็นพลังในชุมชนและสังคม ซึ่งองค์ประกอบเหล่านี้มีบทบาทและยึดโยงให้เกิดทุนทางสังคม ได้แก่ ประการแรกคือคน ซึ่งมีบทบาทหลักในการพัฒนาประเทศ ที่ต้องได้รับการพัฒนาในทุกมิติทั้งด้านสุขภาพ ด้านจิตใจ และด้านสติปัญญา บุคคลซึ่งมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตใจดีเป็นบุคคลที่มีความเสียสละ มีจิตสำนึกสาธารณะ พร้อมทั้งมีศักยภาพความรู้ความสามารถสามารถทำกิจกรรมร่วมกับคนอื่น มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก่อให้เกิดประโยชน์และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ประการที่สองคือสถาบัน มีบทบาทในการสนับสนุนและผลักดันให้เกิดพลังร่วมของคนในชุมชน/สังคมทำให้คนในสังคมอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข โดยมีสถาบันหลัก เช่น สถาบันครอบครัว ซึ่งเป็นสถาบันพื้นฐานในสังคมที่หล่อหลอมคนให้มีคุณธรรม จริยธรรม สถาบันศาสนา เป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจคนในสังคมให้ยึดมั่น อยู่ในคุณความดี สถาบันการเมืองการปกครอง ทำหน้าที่กำกับดูแลให้สังคมอยู่ในระเบียบแบบแผน สถาบันการศึกษา เป็นแหล่งสร้างความรู้ทางวิชาการควบคู่ไปกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยเฉพาะกับเด็กและเยาวชน ภาคธุรกิจเอกชน และสื่อที่สามารถชี้นำและมีอิทธิพลต่อพฤติกรรม และค่านิยมของคนในสังคมวงกว้าง ประการที่สามคือวัฒนธรรม ซึ่งเป็นวิถีชีวิตที่สืบทอดกันมายาวนานและเป็นที่ยอมรับในสังคมนั้นๆ ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละพื้นที่อาจเป็นในรูปของความเชื่อ ความศรัทธา จารีตประเพณีที่ดีงาม วัฒนธรรมจะเป็นตัวยึดโยงคนในสังคมให้ตระหนัก

ถึงรากเหง้าของตนเอง เกิดความหวงแหน ภูมิใจที่จะรักษา อนุรักษ์ ฟื้นฟู พัฒนาและต่อยอดเพื่อประโยชน์ของตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศ ประการที่สี่คือองค์ความรู้ ประกอบด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นและความรู้ที่เกิดใหม่ สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติได้หลากหลายปรับเปลี่ยนให้มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสนองตอบต่อความต้องการของชุมชนได้ (สำนักงานคณะกรรมการการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2549)

สำหรับลักษณะที่สำคัญของทุนทางสังคมแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มแรกจะเป็นทุนทางสังคมที่ระบุถึงเรื่องของ โครงสร้างและหน้าที่ของทุนทางสังคม ซึ่งอยู่ในระบบหรือกระบวนการทำงานของทุนทางสังคม ซึ่งทุนทางสังคมในส่วนที่เป็น โครงสร้างนั้น สะท้อนให้เห็นถึงองค์ประกอบและระดับการปฏิบัติการของสถาบันท้องถิ่น ทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการที่สามารถตอบสนองต่อการทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนามักจะเกิดในองค์กรเนวราบและมีความเป็นเครือข่าย สิ่งที่มีมักจะปรากฏหรือเกิดขึ้นในองค์กรแบบนี้คือกระบวนการตัดสินใจที่มีความโปร่งใส การมีผู้นำที่มีความรับผิดชอบ มีการปฏิบัติโดยผู้คนในชุมชน เพื่อสนองตอบต่อประโยชน์ของส่วนรวม และกลุ่มที่สองจะเป็นทุนทางสังคมที่นำเสนอในเชิงบูรณาการหรือผลลัพธ์ ซึ่งมีองค์ประกอบดังนี้ ประการแรก ศาสนธรรม หรือหลักธรรมในศาสนา ที่เป็นเครื่องชี้แนะบุคคลให้มีความรัก ความห่วงใย ความเอื้ออาทรต่อกัน และใช้หลักการทางศาสนานั้นๆมาสร้างความเป็นปึกแผ่น เช่นศาสนาพุทธที่มุ่งสอนให้คนละเว้นความชั่ว ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การทำความดีด้วยการให้ทาน เสียสละ รักษาศีล และมีจิตใจที่สงบ มีความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นทุนที่สร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสังคมได้ ประการที่สอง สำนึกในท้องถิ่น ในการที่บุคคลในชุมชน มีจิตสำนึกต่อชุมชนและท้องถิ่นของตน บรรดาที่จะเห็นการพัฒนาชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่เป็นไปอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ จึงมีความตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจในการทำงานร่วมกัน โดยยึดส่วนรวมเป็นใหญ่ ประการที่สามภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้แก่ การใช้ความรู้และภูมิปัญญาที่มีอยู่เดิมของชุมชน และที่ประยุกต์ขึ้นมาใหม่ในการสร้างและจัดการเกี่ยวกับการพัฒนาในด้านต่างๆ ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม ประการที่สี่ ทรัพยากรบุคคลและเครือข่ายบุคคล ได้แก่ การนำบุคคลที่เป็นผู้นำ ปราชญ์ท้องถิ่น พระสงฆ์ ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์และศาสตร์ต่างๆ มาให้ความรู้และถ่ายทอดความรู้แก่นักชุมชน ซึ่งเป็นการสร้างทุนทางสังคมในระดับบุคคล ประการที่ห้า ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง ทรัพยากรในท้องถิ่นดั้งเดิม น้ำ ป่า ภูเขา ที่สามารถนำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์สูงสุด พร้อมมีกระบวนการจัดการทรัพยากรชุมชนอย่างเหมาะสม ประการที่หก วิถีชีวิตทางวัฒนธรรม เอกลักษณ์ อัตลักษณ์ของชุมชน ที่จะนำเสนอในรูปแบบที่สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนและเป็นวิถีชีวิตที่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างแท้จริง ประการสุดท้าย ความเอื้ออาทร นับว่าเป็นความสำคัญอย่างยิ่ง ที่คนในสังคมจะต้องมีความเอื้ออาทรต่อกัน ไว้วางใจซึ่งกัน

และกัน ซึ่งความเอื้ออาทรนี้เป็นพลังที่สำคัญยิ่งของทุนทางสังคม (วรวุฒิ โรมรัตนพันธ์ 2546) ส่วนแหล่งทุนทางสังคม มีหกประการ ดังนี้

ประการแรก วัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็นสิ่งที่ผูกพันแนบแน่นกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นๆ เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด การมองโลก ความเชื่อและจิตสำนึกที่สัมพันธ์กับบุคคลในระดับปัจเจกบุคคล ชนเผ่า และเชื้อชาติ ได้แก่ ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ พิธีกรรม และประเพณีต่างๆตามแต่ละเชื้อชาติ

ประการที่สอง กฎ จารีต ประเพณี อันเป็นลักษณะเฉพาะของท้องถิ่นที่หล่อหลอมจากประสบการณ์ของคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง เป็นสำนึกร่วมของคนในชุมชนที่มุ่งสร้างระบบขึ้นมาเพื่อควบคุมชุมชนให้ดำเนินชีวิตไปตามระบบคุณค่าและระบบคิดของชุมชนนั้น

ประการที่สาม ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ชุมชนสั่งสมมา เช่น ภูมิปัญญาค้านเกษตรกรรม การแพทย์พื้นบ้าน ศิลปหัตถกรรม และการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งองค์ความรู้เหล่านี้ก่อกองจากประสบการณ์ที่ละเอียดลึกซึ้ง และแนบแน่นกับธรรมชาติอย่างแยกไม่ออก

ประการที่สี่ ระบบกรรมสิทธิ์และการจัดการร่วมกัน และการจัดการทรัพยากรของชุมชนซึ่ง ได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ที่เป็นของปัจเจกบุคคลและของส่วนรวม โดยทรัพยากรส่วนรวมมีพิธีกรรมทางศาสนาเป็นกลไกการจัดการทรัพยากร โดยความร่วมมือของชุมชน ทุกคนยอมรับเชื่อฟัง ในกฎระเบียบและปฏิบัติตาม

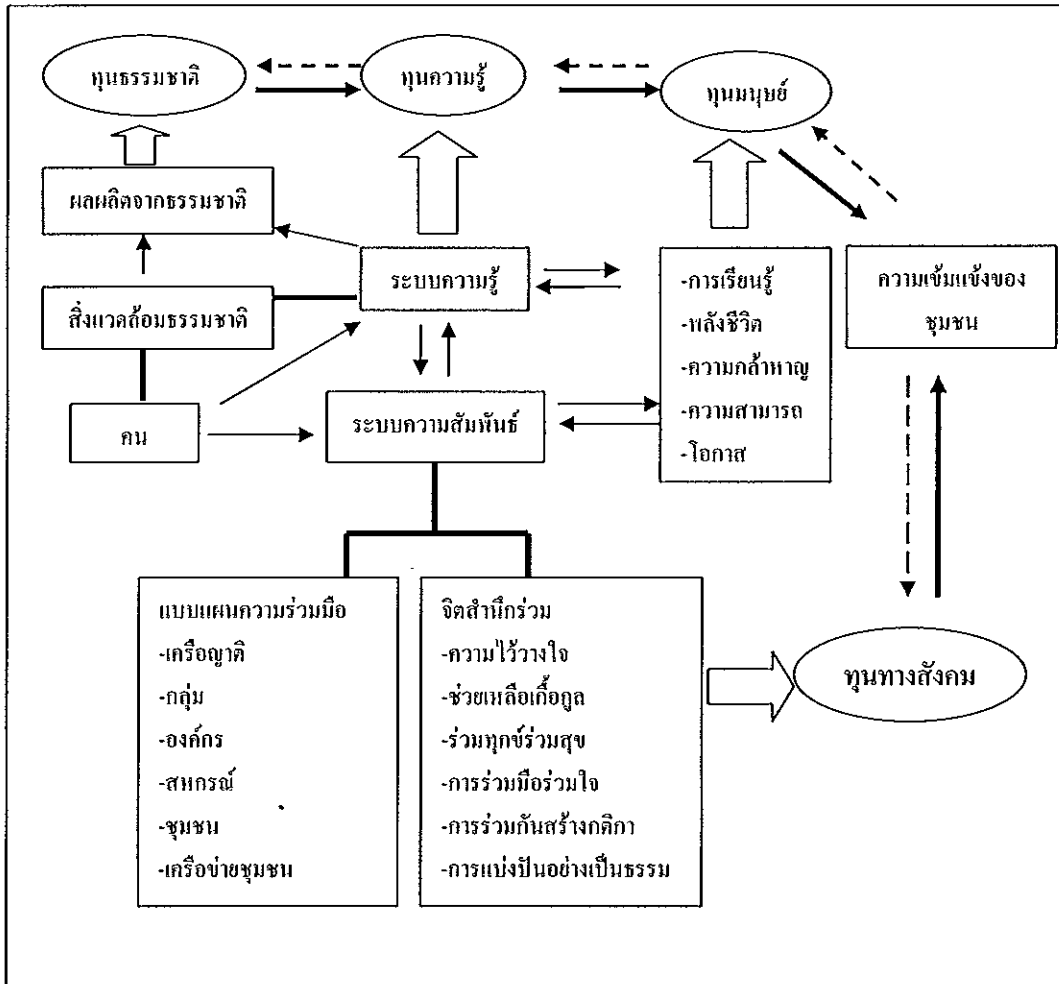
ประการที่ห้า ระบบความสัมพันธ์ จะเป็นโครงสร้างอันสำคัญที่จะยึดโยงชุมชนไว้ให้เข้มแข็ง ไม่แตกสลายโดยง่าย

ประการที่หก ทรัพยากรบุคคล ถือว่าเป็นกำลังสำคัญในการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ได้แก่ผู้นำชาวบ้าน พระ ผู้อาวุโส ผู้นำเกษตรกร ปราชญ์ชาวบ้านเหล่านี้มีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน การเสริมสร้างภูมิปัญญาท้องถิ่น การพึ่งตนเอง อันเป็นเงื่อนไขของความเข้มแข็งของชุมชน และกลุ่มองค์กรชุมชนที่ดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เป็นกลุ่มที่รวมกันเป็นกลุ่มความคิด กลุ่มอาชีพ กลุ่มศาสนา เพื่อทำกิจกรรมอันเป็นประโยชน์แก่ชุมชน เช่น กลุ่มแม่บ้าน ทอผ้า กลุ่มเยาวชนด้านยาเสพติด คณะกรรมการรักษาป่าต้นน้ำ องค์กรพัฒนาเอกชนเหล่านี้ ถือเป็นกลุ่มในภาคประชาชนที่สามารถขยายเครือข่ายให้กว้างขวางและเข้มแข็งได้ต่อไป (สุจินดา สุขกำเนิด และสมพจน์ สมบูรณ์ 2542)

ผลที่เกิดขึ้นจากการมีทุนทางสังคม ก่อให้เกิดผลดีต่อผู้ที่เข้ามาสัมพันธ์ในหลายๆ ด้าน ที่สำคัญคือการทำให้เกิดพลังในการต่อสู้เพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ช่วยให้คนได้สร้างสรรค์และพัฒนาความสามารถ รวมทั้งเปิดโอกาสให้คนได้ทำหรือเข้าถึงสิ่งที่ต้องการ ได้ ซึ่งทั้งหมดนี้อาจถือ

ได้ว่าทุนทางสังคมมีความสำคัญต่อการพัฒนาคน เพื่อให้สามารถทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้
 ดังนี้ ประการหนึ่ง พลังชีวิต (Vitality) เมื่อทุนทางสังคมเกิดขึ้น อาจพัฒนาไปเป็นบรรทัดฐานของ
 การพึ่งพาซึ่งกันและกัน บรรทัดฐานนี้กลายเป็นสิ่งที่กลุ่มมีอยู่ร่วมกัน ความมั่นใจของสมาชิกที่เชื่อ
 ว่าจะได้รับความช่วยเหลือเมื่อต้องการ หรือความรู้สึกร่วมทุกข์ร่วมสุข คือเมื่อเห็นคนอื่นประสบ
 ปัญหา อุปสรรค วิกฤต ก็พร้อมจะช่วยเหลือ ซึ่งในขณะเดียวกัน ผู้ช่วยเหลือก็สามารถคาดหวังด้วย
 ว่า เมื่อตนเองประสบภาวะวิกฤตก็จะได้รับความช่วยเหลือด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้คือพลังชีวิตที่ทำให้
 คนรู้สึกว่าจะสามารถทำสิ่งต่างๆ ให้บรรลุเป้าหมายได้ ประการที่สอง โอกาส (Opportunity) การมี
 สายใยทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายหรือการติดต่อเชื่อมโยงกันแบบเห็นหน้ากันทุกวัน การ
 พบปะพูดคุย ปรึกษาหารือ หรือเมื่อมีความจำเป็น จะช่วยให้บุคคลที่เข้ามาสัมพันธ์กันสามารถสร้าง
 หรือเพิ่มความสามารถของคนที่เข้ามามีร่วมกัน ซึ่งหากไม่มีสายใยนี้เกิดขึ้น คนก็อาจไม่มีโอกาส
 เข้าถึงทรัพยากร ไม่มีโอกาสเข้าถึงการบริการ ไม่มีโอกาสเข้าร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หรือไม่
 มีโอกาสเข้าร่วมในการลงทุนหรือการออมเงิน การมีทุนทางสังคมจึงเป็นกลไกของการหลอมรวม
 คนเข้ามา เพื่อให้คนได้รับโอกาสที่สูญเสียไป ประการที่สาม ความสามารถ (Ability) มีความสำคัญ
 ต่อการสร้างและดำรงรักษาทุนทางสังคม อาจมีหลากหลายรูปแบบ แต่ต้องเป็นความสามารถที่จะ
 ช่วยเหลือคนที่เข้ามาร่วมเครือข่ายบรรลุวัตถุประสงค์ได้ มีทั้งความสามารถที่เป็นความเชี่ยวชาญ
 เฉพาะและความสามารถเสริม ซึ่งเป็นสิ่งสะท้อนของการที่คนมีบรรทัดฐาน คือวัฒนธรรม ประเพณี
 ร่วมกัน มีความต้องการเข้ามามีส่วนทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย และมีการเปิดโอกาสให้คนที่
 มีความรู้ความสามารถได้เข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมหรือร่วมเป็นสมาชิก เกิดจิตสำนึกร่วมกัน จึงถือเป็นสิ่งที่
 ช่วยสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม (นภาภรณ์ หะวานนท์ และพิสมัย รัตนโรจน์สกุล ,
 2549)

นอกจากนี้ การศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างทุนสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง มีกรอบของการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมดังนี้

ที่มา: นภาพร หะวานนท์ และพิศมัย รัตนโรจน์สกุล, 2548

จากภาพประกอบ 1 แสดงให้เห็นกระบวนการเกิดขึ้นของทุนทางสังคมในชุมชนว่า ไม่อาจแยกออกจากทุนธรรมชาติ ทุนความรู้หรือทุนวัฒนธรรม และทุนมนุษย์ได้ ความสัมพันธ์ของคนกับสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ทำให้คนสามารถสร้างระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่ทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต ความรู้ที่เกิดขึ้นจึงเป็นความรู้ที่เชื่อมโยงกับสภาพแวดล้อมของคน เป็นความรู้ที่คนสร้างขึ้นและสามารถปรับเปลี่ยนได้เมื่อกาลเวลาผ่านไปและสภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป ระบบความรู้ชุดต่างๆที่คนในชุมชนสร้างขึ้นเป็น “ทุนความรู้” ซึ่งแต่ละชุมชนมีไม่เหมือนกัน เพราะระบบความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองตอบต่อความสันทันที่คนสร้างขึ้นยากที่จะแยกออกจากกันได้ อย่างชัดเจนว่า อะไร เกิดขึ้นก่อน อะไร

เกิดขึ้นหลัง แต่ทั้งสองมิตินี้มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และเป็นสิ่งที่คนสามารถทำให้สิ่งแวดล้อมทาง
 ธรรมชาติกลายเป็น “ทุนธรรมชาติ” ที่คนสามารถพึ่งพิงเพื่อการดำรงชีวิตได้ ระบบความสัมพันธ์ที่
 คนสร้างขึ้น มีลักษณะสำคัญสองประการ คือแบบแผนความร่วมมือและจิตสำนึกร่วมของคนใน
 ชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญ นอกจากนี้ระบบความรู้และระบบความสัมพันธ์ที่คน
 สร้างขึ้น นับได้ว่าเป็นทุนความรู้และทุนทางสังคมของชุมชน เพราะเป็นสิ่งที่ทำให้ทั้งคนและ
 ชุมชนดำรงอยู่ได้ และเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความเป็นคนที่มีความสามารถในการเรียนรู้ มี
 ความกล้าหาญ มีพลังชีวิต และทำให้คนมีโอกาสที่จะเลือกทำสิ่งต่างๆซึ่งเป็นการสร้างคนที่มีคุณค่า
 หรือการสร้าง “ทุนมนุษย์” นั่นเอง (นภากาศ หะวานนท์ และพิศมัย รัตนโรจน์สกุล 2548)

ดังนั้นในการมองถึงเงื่อนไขและกระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
 จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างทุนชุมชน ทั้งที่เป็นทุนธรรมชาติ ทุนความรู้ ทุนทาง
 สังคม และทุนมนุษย์ แต่ละมิติของทุนชุมชนเป็นสิ่งที่คนในชุมชนสามารถสร้างสรรค์ขึ้นมาได้ หาก
 คนในชุมชนสามารถสืบสานทุนเหล่านี้จะทำให้มีพลังชีวิต มีการเรียนรู้ มีความกล้าหาญ และมี
 ความสามารถที่จะฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้ ซึ่งทั้งหมดนี้จะทำให้ชุมชนมี
 ความเข้มแข็งอย่างแท้จริง

สรุปแนวคิดทุนทางสังคมที่ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนคือความสัมพันธ์รัก
 โกรธและความไว้วางใจซึ่งกันและกันของคนในชุมชน ซึ่งเป็นไปแบบด้อยที่ด้อยอาศัยและมีความ
 เกื้อกูลกัน เกิดการเชื่อมโยงเป็นสายใยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและเครือข่ายต่างๆก่อให้เกิด
 ความร่วมมือ ร่วมใจ เกิดการรวมกลุ่มของคนในชุมชนจัดตั้งเป็นกลุ่ม องค์กร เป็นทุนทางสังคมที่
 เป็นพลังสำคัญที่จะขับเคลื่อนชุมชนให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองตลอดจนจัดการกับ
 ปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ กลายเป็นชุมชนที่มีความเข้มแข็งและยั่งยืน

แนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาในทุกระดับตั้งแต่ระดับองค์กร
 ชุมชนในชุมชนเล็กๆของชนบทหรือองค์กรชุมชนในบริษัทเอกชน จนถึงการพัฒนาประเทศที่ต้อง
 ใช้มติของภาคประชาชนในการจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกัน กระบวนการมีส่วนร่วม
 ก่อให้เกิดพลังของทุกฝ่ายในการร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผลตอบแทนจากการที่ได้
 ทำงานร่วมกันนั้น และผลจากการร่วมปฏิบัติดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ (ปาริชาติ
 วลัยเสถียรและคณะ 2552)

ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของชุมชนในเชิงการพัฒนาชนบทเป็นการเข้าร่วมมีบทบาทดำเนินงานพัฒนาของภาครัฐหรือการเข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนาต่างๆของชุมชนโดยตรง นอกจากนี้ในเชิงการเมืองนั้นอาจมีความหมายเพียงการไปลงคะแนนเลือกตั้ง อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมเกิดได้ทุกระดับตั้งแต่การมีส่วนร่วมระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับชาติ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการพัฒนาเป็นแนวคิดพื้นฐานในทุกท้องถิ่น (มันทนา ท้วมยิ้ม 2543) ซึ่งสอดคล้องกับปาริชาติ สถาปิตานนท์ (2551) ได้กล่าวว่า มีโครงการพัฒนาจำนวนหนึ่งได้ริเริ่มนำแนวคิด “การมีส่วนร่วม” มากำหนดเป็นแนวทางหลักในการพัฒนา หรือเป็นกลยุทธ์หลักในการสนับสนุนให้กระบวนการพัฒนาชุมชนดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพแต่มีโครงการอีกจำนวนหนึ่งที่มีได้ให้ความสำคัญกับการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งผลที่มักจะตามมา คือ การเผชิญหน้าระหว่างสาธารณชนกลุ่มต่างๆ กับหน่วยงานที่มีอำนาจในพื้นที่ ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มประชาชนเริ่มตระหนักและเรียกร้อง “สิทธิ” อันชอบธรรมของตนในการเข้าร่วมกำหนดเส้นทาง การพัฒนา

ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติใหม่ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relationship) ตลอดจนเป็นการถ่ายโอนอำนาจ (power transfer) จากบุคคลผู้มีอำนาจลงไปสู่สมาชิกในชุมชน นอกจากนั้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในมิติใหม่ ยังเกี่ยวข้องกับการเพิ่มพลังอำนาจ (empowerment) ให้กับสมาชิกในชุมชนในการร่วมกันคิด (collective action) ในการพัฒนาชุมชนในทิศทางที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชนมิได้เป็นเพียงการปรากฏตัว หรือให้ข้อคิด หรือดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเท่านั้น แต่การมีส่วนร่วมที่แท้จริงของประชาชนในโครงการพัฒนาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงบทบาทของประชาชน จากผู้รับบริการต่างๆ ไปสู่การก้าวเข้าไปในการตัดสินใจและรับผิดชอบเกี่ยวกับภารกิจต่างๆในการพัฒนาชุมชนแบบเคียงบ่าเคียงไหล่กับหน่วยงานภาครัฐ อาทิ การกำหนดวาระในการพัฒนา การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เพื่อผลักดันให้การพัฒนาถูกลงไปด้วยดี และการแสดงความรับผิดชอบต่อผลต่างๆ ซึ่งสืบเนื่องจากการดำเนินโครงการพัฒนาในพื้นที่ ตลอดจนการติดตาม/ประเมินผล เพื่อปรับปรุงแนวทางการพัฒนาให้เหมาะสม ความหมายของการมีส่วนร่วมมี 2 ลักษณะ คือการมีส่วนร่วมที่เป็นกระบวนการของการพัฒนา โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่เริ่มจนถึงสิ้นสุดโครงการ ได้แก่ การร่วมกันคิดค้นหาปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การระดมทรัพยากร และเทคโนโลยีท้องถิ่น การบริหารจัดการ การติดตามประเมินผล รวมทั้งการรับผลประโยชน์ที่

เกิดขึ้นจากโครงการ โดยโครงการพัฒนาดังกล่าว จะต้องมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน และการมีส่วนร่วมในนัยทางการเมือง ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

ประเภทที่หนึ่ง การส่งเสริมสิทธิ และพลังอำนาจของพลเมืองโดยประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ เพื่อรักษาผลประโยชน์ของกลุ่ม ควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรของชุมชน อันจะก่อให้เกิดกระบวนการ และ โครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถแสดงออกซึ่งความสามารถของตน และ ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนา

ประเภทที่สอง การเปลี่ยนแปลงกลไกการพัฒนาโดยรัฐ มาเป็นการพัฒนาที่ประชาชนมีบทบาทหลัก โดยการกระจายอำนาจในการวางแผนจากส่วนกลางมาเป็นส่วนภูมิภาค เพื่อให้ภูมิภาคมีลักษณะเป็นเอกเทศ ให้มีอำนาจทางการเมือง การบริหาร มีอำนาจต่อรองในการจัดทรัพยากรอยู่ในมาตรฐานเดียวกัน โดยประชาชนสามารถตรวจสอบได้ หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการคืนอำนาจในการพัฒนาให้แก่ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการกำหนดอนาคตของตนเอง ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงการพัฒนาที่เท่าเทียมกันของชายและหญิงในการดำเนินงานพัฒนาด้วยเช่นกัน (ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ 2552) นอกจากนี้ความหมายของการมีส่วนร่วมยังมีทั้งในแง่ของมิติเชิงลึก และในเชิงกว้าง ดังนี้

มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมคือการพิจารณาถึงการมีส่วนร่วมช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่งของโครงการสาธารณะต่างๆที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังว่าจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลง โครงการหรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

มิติที่สอง การมีส่วนร่วมในความหมายที่กว้าง หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัวเพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อ โครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

มิติที่สาม ในเรื่องของการพัฒนาชนบท การมีส่วนร่วมคือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ กระบวนการดำเนินการ และร่วมรับผลประโยชน์จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ

มิติที่สี่ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้างๆได้ว่าเป็นการที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเขา

มิติที่ห้า การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาของเขา มีความรับผิดชอบมากขึ้นที่จะสำรวจตรวจสอบความจำเป็นในเรื่องต่างๆ การระดมทรัพยากรท้องถิ่น และเสนอแนวทางแก้ไขใหม่ๆเช่นเดียวกับการก่อตั้งและดำรงรักษาองค์กรต่างๆในท้องถิ่น

มิติที่หก การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่า บุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้น ได้เป็นผู้มีความริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความริเริ่มนั้น มิติที่หกคือการมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมต่างๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มที่ดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่างๆ (ถวิลวดี บุรีกุล 2548) ส่วนเสรี พงศ์พิศ (2551) กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนคือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน คือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชน คน และทุนของสังคม

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วม

องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมมี 3 ด้าน ได้แก่ องค์ประกอบที่หนึ่งคือ การให้ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมหนึ่งๆจะต้องมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อผู้เข้าร่วมจะได้ตัดสินใจดูว่าควรเข้าร่วมหรือไม่ องค์ประกอบที่สองคือ การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมต้องระบุลักษณะกิจกรรมว่ามีรูปแบบและลักษณะอย่างไร เพื่อที่ประชาชนจะได้ตัดสินใจว่าควรเข้าร่วมหรือไม่ องค์ประกอบที่สามคือการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจะต้องระบุกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน อย่างไรก็ตามกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มเป้าหมายมักถูกจำกัดโดยกิจกรรมและวัตถุประสงค์ของการมีส่วนร่วมอยู่แล้ว นอกจากนี้เงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนมีอยู่ 3 ประการคือ ประการแรก ความมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม ประการต่อมา ความเสมอภาคของประชาชนในการเข้าร่วมกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่นๆ และประการสุดท้าย ความสามารถของประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆหมายความว่า ในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาคแต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้ (ถวิลวดี บุรีกุล 2548) สำหรับรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนมี 4 รูปแบบดังนี้

รูปแบบที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคติ เป็นลักษณะที่โครงการพัฒนาต่างๆในชุมชน จะมีชุมชนเป็นแกนนำในกิจกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การตัดสินใจ ไปจนถึงการควบคุม ติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคตินี้มักพบในชุมชนชนบทในเรื่องเกี่ยวกับกบงานของศาสนาหรืองานบุญประจำปี เพราะสมาชิกในชุมชนจะมีความรู้สึกทำเพื่อส่วนรวม หากไม่ทำจะเกิดความรู้สึกไม่ดีและชาวบ้านอาจนึกหาได้ ลักษณะของการมีส่วนร่วมของ

ชุมชนแบบอุดมคตินี้ เป็นลักษณะที่เกิดจากแรงจูงใจภายในชุมชนเอง สมาชิกรับรู้ร่วมกันเกี่ยวกับ ปัญหาความต้องการรวมตัวกันและมีการลงแรงสมทบทุนเพื่อให้การทำงานบรรลุเป้าหมาย

รูปแบบที่สอง การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบประชาชนเป็นแกนนำ โดยมุ่ง ผลประโยชน์ของชุมชนเป็นหลัก ซึ่งสมาชิกในชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาร่วมกัน เนื่องจาก ประชาชนตระหนักถึงสิทธิของตนและเห็นถึงผลประโยชน์ส่วนใหญที่ต้องสูญเสียไป แต่อาจจะมี พลังต่อต้านในกลุ่มที่เสียผลประโยชน์ เช่น ประชาชนยกขบวนไปยังอำเภอเรียกร้องให้สร้างคลอง ส่งน้ำชลประทานให้ทั่วถึงที่ดินของประชาชนส่วนใหญ่ แทนที่จะสร้างผ่านที่ดินผืนใหญ่ไม่กี่แห่ง ของคนในหมู่บ้าน จากตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงประชาชนได้ตระหนักถึงปัญหาและความ ต้องการของชุมชน

รูปแบบที่สาม การมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะที่เจ้าหน้าที่พัฒนาเป็นแกนนำ เป็นกระบวนการเรียนรู้ของประชาชนในการเข้าใจการมีส่วนร่วม โดยเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องคอยให้ คำปรึกษา ให้กำลังใจ สนับสนุนประชาชนให้เกิดความตระหนักในปัญหาและรู้จักประเมินผลได้ เสียหลังจากการเข้ามามีส่วนร่วมโดยประชาชนเป็นแกนนำในการพัฒนา

รูปแบบที่สี่ การมีส่วนร่วมของชุมชนแบบสั่งการ เป็นลักษณะที่ประชาชนเข้ามามี ส่วนร่วม โดยมีได้เกิดจากความต้องการที่แท้จริงของชุมชน มิได้นำไปสู่การพัฒนาความคิดของ ประชาชนในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้านเกณฑ์ชาวบ้านไปปรับปรุงถนน รั้วบ้านและบริเวณบ้านให้ สะอาดเพื่อต้องการส่งหมู่บ้านเข้าประกวด เป็นต้น ลักษณะการมีส่วนร่วมจึงเป็นแบบสั่งการ ส่วน ใหญ่จะเป็นเรื่องที่ทำเพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า (มันทนา ท่วมยิ้ม 2543)

การส่งเสริมการมีส่วนร่วม

กระบวนการพัฒนาจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องมีการส่งเสริมให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งปาริชาติ วัลย์ เสถียรและคณะ (2552) ได้กล่าวถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ไว้ 5 ปัจจัย ดังนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็น กระบวนการสร้างจิตสำนึก และสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนา และการให้อำนาจแก่ประชาชนให้สามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับ โครงการพัฒนายุทธศาสตร์ใน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม เริ่มต้นจากการพัฒนาระดับปัจเจกเพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถในการ วิเคราะห์ปัญหา วางแผน และตัดสินใจ เมื่อมีการรวมกลุ่มแก้ปัญหา และเกิดการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เป็นเครือข่าย เพื่อแก้ไขปัญหาในระดับท้องถิ่น ทำให้เกิดพลังในการต่อรองมากยิ่งขึ้น

ปัจจัยที่สอง การมีส่วนร่วมของชุมชนมีปัจจัยที่เอื้ออำนวยหรือผลักดันให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา ได้แก่ กลไกของรัฐ โดยการกำหนดนโยบายของรัฐจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมในท้องถิ่น มีการสนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและการเมือง นอกจากนี้ควรมีการสร้างช่องทางให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยระบบต่างๆของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ประชาชนจะต้องมีความรู้ ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนาโดยอาศัยการได้รับการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆอย่างต่อเนื่อง ควรมีการติดต่อ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หรือหน่วยงานอื่น นักพัฒนาต้องมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม และมีความจริงจัง มีความผูกพันกับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา นอกจากนี้ยังต้องเป็นผู้ที่สนับสนุนด้านการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วิทยากรใหม่ๆ วัสดุ-อุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานงานกับหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง สามารถดำเนินงานที่มีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งยังเกี่ยวข้อง ไปสู่การได้รับผลประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาและ โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนเป็นปัจจัยที่สามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ปัจจัยที่สาม เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม ได้แก่ การกระจายอำนาจทางการเมือง และการตัดสินใจออกไปให้ประชาชนทุกระดับ เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตามสิทธิพลเมือง โครงการพัฒนาต้องมีความสะดวกที่จะให้ประชาชนเข้าร่วม รับผิดชอบและเป็นเจ้าของ นักพัฒนาต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจ มีความพร้อมทั้งกายและใจ ร่วมทุกข์สุขกับประชาชน สนับสนุนด้านกำลังและวิชาการ ผู้นำชุมชนควรมีทักษะความรู้ ความสามารถ มีความเสียสละ จริงใจและได้รับการยอมรับจากชุมชน การบริหารจัดการกองทุนหรือทรัพย์สินที่ชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันประชาชนมีความสนใจร่วมกันหรือตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงชุมชนในทิศทางที่ปรารถนา

ปัจจัยที่สี่ เทคนิคการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วม การทำให้กลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมใด หมายถึง การทำให้เกิดความรู้สึกผูกมัดต่อเรื่องนั้น และมีส่วนในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเอง มีสองสถานการณ์ คือ กรณีที่มีสถานการณ์เร่งด่วนเกิดขึ้นในชุมชน เช่นความเดือดร้อนจากปัญหาที่มีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน การสร้างการมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นได้เร็วและลงมือปฏิบัติในสถานการณ์จริง โดยการจัดการด้านข้อมูลข่าวสาร การจัดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่าย รวมทั้งการประสานงานเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การปฏิบัติงานประสบความสำเร็จ ส่วนกรณีที่ไม่มีสถานการณ์เร่งด่วนในชุมชน นักพัฒนาจะกระตุ้นให้เกิดแรงจูงใจ หรือการใช้แรงเสริม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งถือได้ว่าเป็นเทคนิคทางจิตวิทยา

ปัจจัยที่ห้า บทบาทและวิธีทำงานของฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการมีส่วนร่วมในชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนา

นอกจากนี้ปัจจัยด้าน โครงสร้างที่ช่วยให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน มี 8 ประการดังนี้ ประการที่หนึ่ง ลักษณะความสัมพันธ์ของชุมชน แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนมากน้อยต่างกัน เช่น ถ้าในชุมชนใดมีความสัมพันธ์แบบปฐมภูมิ รู้จักกันเป็นญาติพี่น้อง การมีส่วนร่วมจะดีกว่าชุมชนใหม่ที่มีความสัมพันธ์เป็นแบบทฤคิยภูมิ ประชาชนมาจากหลากหลายแห่งต่างวัฒนธรรมและฐานะความเป็นอยู่ต่างกัน ประการที่สอง โครงสร้างของประชากร ถ้าชุมชนใดมีโครงสร้างประชากรวัยแรงงานมาก การมีส่วนร่วมอาจจะมีมากกว่าโครงสร้างชุมชนที่วัยแรงงานย้ายออกไปทำงานที่อื่น ประการที่สาม ค่านิยมของชุมชน บางแห่งอาจเป็นอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น ค่านิยมความสันโดษ ทำให้ต่างคนต่างอยู่ แพบจะไม่ช่วยเหลือกัน แต่ค่านิยมบางอย่างสามารถสนับสนุนต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น ค่านิยมการนับถือผู้นำอาวุโสหรือผู้นำในชุมชน ส่งผลให้ผู้นำชุมชนเป็นแกนนำที่จะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆได้ ประการที่สี่ วัฒนธรรมในชุมชนเป็นสิ่งเอื้ออำนวยต่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เช่น ความเห็นอกเห็นใจ การช่วยเหลือผู้อื่น เป็นต้น ประการที่ห้า คุณภาพของประชากร ถ้าชุมชนใดมีประชากรคุณภาพดี เช่น ระดับการศึกษา ฐานะ รายได้ และมีทัศนคติที่เห็นประโยชน์ของส่วนรวม มีความตื่นตัวในการพึ่งตนเอง เป็นต้น สิ่งต่างๆเหล่านี้ จะเอื้ออำนวยต่อการสร้างให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมของชุมชน ประการที่หก โครงสร้างทางอำนาจ ซึ่งหมายถึง บุคคล หรือกลุ่มที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจของกลุ่มในชุมชนนั้น ถ้าผู้นำสามารถมองเห็นปัญหาของชุมชนและสร้างประโยชน์ต่อชุมชน จะเป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมของประชาชน ประการที่เจ็ด ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่เป็นกลุ่มจะทำให้ประชาชนสามารถรับรู้และทำกิจกรรมร่วมกันได้มากกว่าชุมชนที่อยู่กระจัดกระจายโดยทั่วไป ซึ่งจะทำให้รวมกลุ่มยากกว่า ประการที่แปด ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนได้เช่นกัน หากชุมชนใดมีทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ดี เช่น เป็นชุมชนที่อยู่ในเขตชลประทาน ประชาชนมีการศึกษาดี มีรายได้จากการเกษตรสม่ำเสมอทุกปี ย่อมจะทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้ดีกว่าชุมชนที่ขาดทรัพยากรและสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ไม่ดี (มันทนา ท่วมยิ้ม 2543)

กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถสร้างภูมิคุ้มกันต่อความรู้สึกสูญเสียอำนาจและยังเป็นช่องทางที่จะนำประชาชนมาร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาของส่วนรวม ที่สร้างความรู้สึกร่วมในประเด็นปัญหา “ของเรา” อีกทั้งยังเป็นช่องทางให้เกิดการสื่อสารระหว่างกลุ่มในชุมชน เพื่อทำความเข้าใจในความต้องการของแต่ละกลุ่มและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีที่จะยับยั้งการกระทำที่

สุดโต่ง การมีส่วนร่วมของประชาชนยังทำให้เห็นสภาพของชุมชนว่าเป็นอย่างไร สะท้อนให้เห็นถึง การเป็นชุมชนที่สร้างสรรค์ จากการทำงานร่วมกันเพื่อที่จะแก้ปัญหาของชุมชนอย่างเปิดเผย และ โปร่งใส ตลอดจนบ่งบอกถึงความเป็นชุมชนที่ประชาชนมีความไว้วางใจและเอาใจใส่ซึ่งกัน และกัน (เจมส์ แอล เครย์ตัน 2545) ในกระบวนการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ความ คาดหวังสูงสุดคือ ทำอย่างไรให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในระดับอำนาจเป็นของประชาชน โดย ในส่วนแรก การพัฒนาที่ชุมชนหรือคนในชุมชนต้องเข้าไปเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิด และมีผลต่อ คุณภาพชีวิตโดยตรง ทั้งในเรื่องการทำงาน สุขภาพ เศรษฐกิจ การเมืองและการอยู่ร่วมกันในสังคม ระดับชุมชน ประชาชนควรจะไปมีส่วนร่วมในระดับของการตัดสินใจและเป็นผู้ลงมือกระทำ (ธี ระพงษ์ แก้วหาญ, 2544)

สรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยการมีส่วนร่วมนั้นถือเป็นหัวใจหลักของกระบวนการพัฒนาความเข้มแข็งของชุมชน โดยที่ สมาชิกในชุมชนมีทั้งสิทธิ และหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกันในทุก กระบวนการตลอดจนการสรุปและการประเมินผลจากการดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน การมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน จำเป็นต้อง ได้รับความร่วมมือทั้งจาก สมาชิกและองค์กรต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งความร่วมมือที่เกิดขึ้นได้นั้นต้องอาศัยความสัมพันธ์ที่ แน่นแฟ้น ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างคนในชุมชนที่เกิดจากสายใยความสัมพันธ์แนบราบ ที่เชื่อมโยงให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรักและห่วงหาพัน รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ สามารถแก้ไข และจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนร่วมกัน ความเข้มแข็งของชุมชนนอกจากอาศัยความ ร่วมมือโดยตรงจากชุมชนแล้ว หน่วยงานภายนอกหรือภาคีที่เกี่ยวข้องก็เป็นอีกหนึ่งความร่วมมือที่ เข้ามามีส่วนร่วมที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ทั้งนี้ชุมชนต้องมีการประสานงานเครือข่ายหรือ ความร่วมมือทั้งจากภายในและภายนอก โดยภาคีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสริมสร้างความ เข้มแข็งของชุมชนเข้ามามีส่วนในการช่วยเหลือ แนะนำตลอดจนให้คำปรึกษาต่างๆทั้งที่เป็น งบประมาณสนับสนุนหรือ โครงการต่างๆที่สามารถให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และทักษะในการ จัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชน

บริบทชุมชนบ้านควนหมาก

บ้านควนหมากมีการก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2314 โดยนายพุ่ม เกือก่ออ่อน นายฮั้น เกือก่ออ่อน และนางนวล เกือก่ออ่อน เป็นบุคคลกลุ่มแรกๆที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในบ้านควนหมาก โดยย้ายมาจากบ้านคองหงส์ ตำบลคองหงส์ อำเภอลาดใหญ่ จังหวัดสงขลา เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านี้ ประกอบอาชีพเลี้ยงควายเพื่อขายให้กับพ่อค้าในท้องถิ่น แต่ควายที่เลี้ยงไว้ถูกขโมยจนเกือบหมด ทำ

ให้ไม่มีรายได้มาจุนเจือครอบครัว ประกอบกับไม่มีที่ทำกินและไม่มีอาชีพอื่น จึงตัดสินใจอพยพครอบครัวมาจับจองที่ดินเพื่อทำสวนและประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยมีการเลือกตั้งผู้นำชุมชนขึ้นเพื่อเป็นตัวแทนของหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครอง พ.ศ. 2475 ต้องมีผู้ปกครองหมู่บ้าน ดังนั้นบ้านควนหมากจึงได้มีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยคนแรกคือ นายอำ และคนที่สองคือ นายทองอุ่น ซึ่ง 2 ท่านนี้ถูกเรียกว่า “นายเอก” จากนั้นมีการเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านขึ้นแทนคนเดิมที่พื้นวาระ

ปัจจุบันผู้ใหญ่บ้านควนหมากคือ นายรุ่ง ช่อมณี ซึ่งดำรงตำแหน่งติดต่อกัน 2 วาระและมีคณะกรรมการหมู่บ้าน 2 ชุดคือ คณะกรรมการหมู่บ้านตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครอง พ.ศ. 2475 และคณะกรรมการหมู่บ้านตามโครงการอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) โดยมีกองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน (กอ.รมน.) เป็นหน่วยงานหลักในการจัดตั้งและประสานงานเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม การปกครองและการรักษาความปลอดภัย ซึ่งบ้านควนหมากเข้าร่วมโครงการในปี พ.ศ. 2551 โดยมีสมาชิกในชุมชนจำนวน 88 คนเข้าร่วมฝึกอบรมทั้งทักษะการต่อสู้ การใช้อาวุธปืน การประกอบอาชีพและสาธารณสุขพื้นฐาน เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและป้องกันแก้ไขปัญหาต่างๆที่มีผลกระทบต่อความสงบและมั่นคงภายในชุมชน ทั้งยังฝึกให้ประชาชนมีศักยภาพ และจิตสำนึกในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง นอกจากนี้บ้านควนหมากยังมีชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า ชรบ.ซึ่งเป็นหน่วยกำลังคุ้มครองและรักษาความสงบเรียบร้อยในภายในหมู่บ้าน ประกอบด้วยประชาชนอาสาสมัครในพื้นที่ที่ผ่านการฝึกอบรมหลักสูตรเพื่อป้องกันคุ้มครองชีวิตและทรัพย์สิน ต่อต้านการก่อความไม่สงบและรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้านของตนเอง ซึ่งเป็นการแบ่งเบาภารกิจของภาครัฐที่ไม่สามารถดูแลได้อย่างทั่วถึง

การปกครอง

บ้านควนหมากมีระบบการปกครองโดยมีนายรุ่ง ช่อมณีเป็นผู้ใหญ่บ้านปกครองชุมชนร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ดังนี้

1. นายฤทธิ ทองเป็นเพ็ชร ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง มีหน้าที่รับผิดชอบงานปกครอง หัวหน้า ชรบ.ชุดเวรยามประจำวันอาทิตย์และรับผิดชอบทั่วไปเขตหมู่บ้าน เขตที่ 7 (ชุมชนบ้านดวงชีวัน-บางนายเนิน)

2. นายยุทธ มากเมือง ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง มีหน้าที่รับผิดชอบงานปกครอง หัวหน้า ชรบ.ชุดเวรยามประจำวันเสาร์ และรับผิดชอบทั่วไปเขตหมู่บ้านเขตที่ 2 (ชุมชนบ้านออก)

3. นายใจ บุญวัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ มีหน้าที่รับผิดชอบงานรักษาความสงบ หัวหน้าชุดเวรยามประจำวันจันทร์ และรับผิดชอบงานทั่วไปประจำเขตหมู่บ้านเขตที่ 1 (ชุมชนสามแยกเข้าวังใหญ่ หรือนักแคก)

4. นายวิรุณ พรหมสมปาน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ มีหน้าที่รับผิดชอบงานรักษาความสงบ หัวหน้าชุดเวรยามประจำวันพฤหัสบดีและรับผิดชอบงานทั่วไปประจำหมู่บ้านเขตที่ 3 (ชุมชนบ้านกลาง)

5. นายชูชาติ เนียมทัด มีหน้าที่รับผิดชอบงานรักษาความสงบ หัวหน้าชุดเวรยามประจำวันพุธและรับผิดชอบงานทั่วไปประจำเขตหมู่บ้านเขตที่ 4 (ชุมชนบ้านตก)

6. นายชิต จันทร์ตัน มีหน้าที่รับผิดชอบงานรักษาความสงบ หัวหน้าชุดเวรยามประจำวันอังคารและรับผิดชอบงานทั่วไปประจำเขตหมู่บ้านเขตที่ 5 (บ้านต้นขนุน)

7. นายบัญชา บุตรคำ มีหน้าที่รับผิดชอบงานรักษาความสงบ หัวหน้าชุดเวรยามประจำวันศุกร์และรับผิดชอบงานทั่วไปประจำเขตหมู่บ้านเขตที่ 6 (ชุมชนบ้านหลังวัด- ลำหนา)

กฎระเบียบหมู่บ้านควนหมาก

บ้านควนหมากมีกฎระเบียบของหมู่บ้านที่ทุกคนจะต้องยึดถือและปฏิบัติตามเพื่อความสงบเรียบร้อยของคนในชุมชน ดังนี้

1. ห้ามใช้วัตถุระเบิดตั้งแต่เวลา 18.00-06.00 น.
2. ห้ามจับสัตว์โดยใช้ไฟฟ้าช็อตหรือยาเบื่อ
3. ห้ามนำโต๊ะบอล ตู้เกมส์ มวยคู่ มาติดตั้งภายในหมู่บ้าน
4. ห้ามนำแรงงานต่างด้าวเข้ามาทำงานในหมู่บ้าน
5. การรับสวัสดิการชุมชนทุกอย่างต้องรับในวันประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน
6. ตัวแทนครัวเรือนอย่างน้อย 1 คนเข้าร่วมประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน

“กฎระเบียบของชุมชนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง เพราะกฎกติกาเป็นสิ่งที่ถูกกำหนดไว้ให้สมาชิกในชุมชนได้ปฏิบัติตาม เพื่อความสงบสุข เรียบร้อยของชุมชน ซึ่งกฎระเบียบเหล่านี้ได้มาจากการประชุมหรือแสดงความคิดเห็นร่วมกันของสมาชิกในชุมชน”

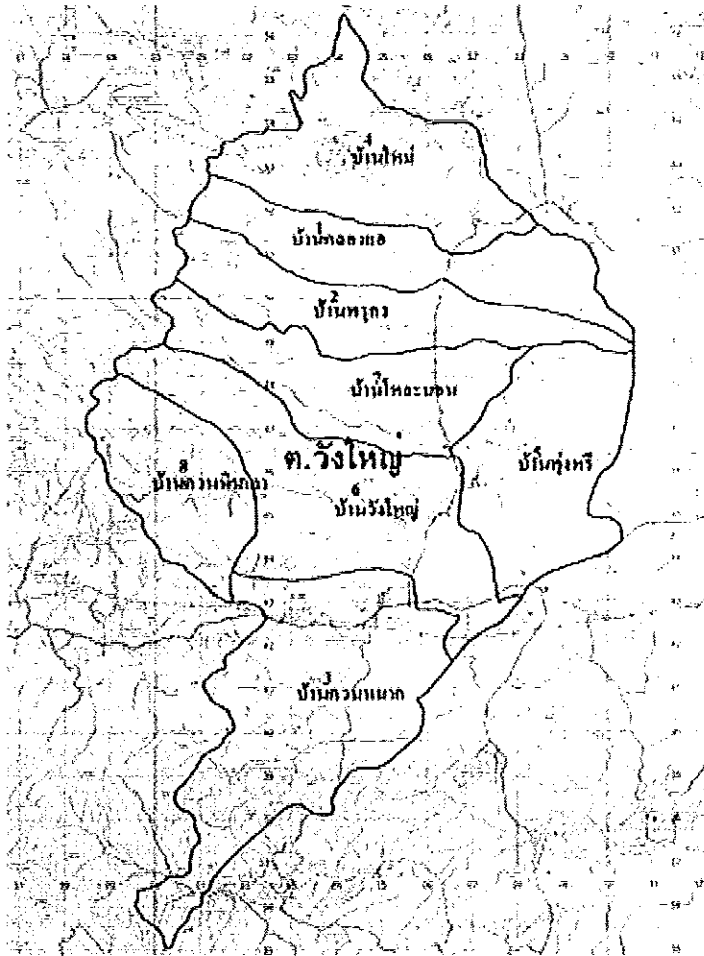
(สมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์ 26 มีนาคม 2554)

ลักษณะภูมิอากาศ ภูมิประเทศ

ลักษณะภูมิประเทศของบ้านควนหมากตั้งอยู่บนที่ราบสูงเชิงเขา พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นสวนยางพารา อุณหภูมิค่อนข้างคงที่ไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไป และมีฤดูฝนประมาณ 9 เดือน โดยฝนตกชุกระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศแบบนี้ทำให้บ้านควนหมากมีทรัพยากรธรรมชาติที่ค่อนข้างสมบูรณ์เหมาะแก่การทำสวนยางพาราและสวนผลไม้ ถ้าคลองมีน้ำไหลผ่านตลอดทั้งปีสามารถหล่อเลี้ยงวิถีชีวิตของประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้เคียงบริเวณแหล่งน้ำได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้บ้านควนหมากยังมีบ่อน้ำร้อนให้ชาวบ้านได้นำมาบำบัดรักษาตามวิถีของชุมชน การรักษาผู้ป่วยใช้วิธีนอนแช่ในบ่อน้ำร้อนซึ่งอุณหภูมิไม่ร้อนจัดสามารถช่วยรักษาโรคภัยให้หายได้ จากลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาบ้านควนหมากยังมีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติควนพน มีเนื้อที่ประมาณ 35,600 ไร่ ซึ่งชุมชนช่วยกันดูแลรักษาไม่ให้มีการลักลอบตัดไม้ ทำลายป่าเพื่อรักษาสมดุลของระบบนิเวศน์และความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ

อาณาเขต

ทิศเหนือ	ติดกับหมู่ 6 บ้านวังใหญ่ ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา
ทิศใต้	ติดกับหมู่ 8 บ้านปรึก ต.ลำไพล อ.เทพา จ.สงขลา
ทิศตะวันออก	ติดกับหมู่ 6 บ้านวังใหญ่ ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา
ทิศตะวันตก	ติดกับหมู่ 12 บ้านลำลอง ต.นาทวี อ.นาทวี

ภาพประกอบ 2 แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนบ้านควนหมาก ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา
ที่มา: องค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ <http://www.wangyai.go.th/content/history.php> 2554

ประชากร

จำนวนประชากรในพื้นที่ทั้งหมด จำนวน 1,215 คน จำนวน 333 ครัวเรือน แบ่งเป็นเพศชาย จำนวน 593 คน และเพศหญิง จำนวน 622 คน (องค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ <http://www.wangyai.go.th/content/history.php> 2554)

สภาพเศรษฐกิจของชุมชน

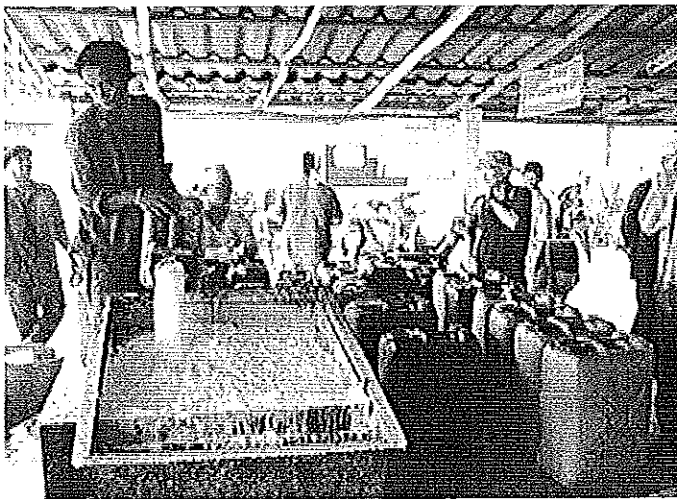
การประกอบอาชีพของชุมชนส่วนใหญ่ทำการเกษตร ซึ่งปลูกยางพาราเป็นหลัก นอกจากนั้นยังมีการทำสวนผลไม้ เพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ ประชาชนส่วนมากมีพื้นที่ทำสวนยางพารา เป็นของตัวเองและนิยมขายน้ำยางให้กับสหกรณ์หรือพ่อค้าคนกลางที่ตั้งอยู่ริมเขื่อนน้ำยาง อาจมีการ

ทำยางแผ่นดิบขายบ้างแต่มีจำนวนไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากการผลิตแบบภูมิปัญญาดั้งเดิมทำให้ผลผลิตที่ได้มีคุณภาพต่ำ ไม่เป็นที่ต้องการของตลาด เกษตรกรจึงขายน้ำยางสดมากกว่า ทั้งยังมีต้นทุนน้อยกว่าและขั้นตอนไม่ยุ่งยากเหมือนการทำแผ่น นอกจากการทำสวนยางพาราที่เป็นอาชีพหลักของชุมชนแล้วยังมีอาชีพเสริมได้แก่ การทำสวนผลไม้ เพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ สำหรับการทำสวนผลไม้ของบ้านควนหมาก จะเป็นผลไม้ตามฤดูกาลเช่น พุริณ ลองกอง เงาะและมังคุด ซึ่งมีเนื้อที่การปลูกไม่มากนักและนิยมปลูกเพื่อบริโภคในครัวเรือนเป็นหลัก แต่ถ้าปีที่ได้ผลผลิตมากชาวบ้านจะนำไปขายตามตลาดนัดชุมชนหรือรวมกันตั้งร้านขายริมถนน ในการเพาะปลูกพืชผักจะนิยมปลูกในสวนยางพาราที่เพิ่งมีการปลูกยางอ่อน พืชที่นิยมปลูกได้แก่ แตงกวา ถั่วฝักยาว มะเขือและพริก หากมีการปลูกต้นยางพาราใหม่ชาวบ้านจะขออนุญาตเจ้าของสวนเพื่อเข้าไปปลูกผักโดยที่เจ้าของสวนไม่มีการเก็บค่าเช่าหรือค่าที่ดิน แต่ผลผลิตที่ได้จะมีการแบ่งปันให้เจ้าของสวนบ้าง นำมาบริโภคในครัวเรือนและขายในตลาดนัดชุมชน การเพาะปลูกพืชผักมีทั้งปลูกตามสวนยางพาราและปลูกบริเวณบ้านหรือที่เรียกว่าผักสวนครัว รั้วกินได้ สำหรับการเลี้ยงสัตว์ จะเลี้ยงเพื่อบริโภคในครัวเรือนเช่นกัน ส่วนการเลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมืองเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ การประมงจะเป็นประมงขนาดเล็ก เนื่องจากพื้นที่ของหมู่บ้านไม่ติดทะเล ชาวบ้านจึงทำบ่อดินหรือบ่อพลาสติก ส่วนปลาที่เลี้ยงได้แก่ ปลานิล ปลาดุก

สำหรับอาชีพรองลงมาจากการทำเกษตรกรรมคือการค้าขาย ภายในหมู่บ้านควนหมากมีร้านขายของชำ จำนวน 10 ร้าน ร้านขายอาหารริมทาง จำนวน 8 ร้านและมีตลาดนัดชุมชน 2 แห่งซึ่งเปิดบริการ 3 วันคือวันจันทร์ วันพุธและวันเสาร์ โดยจะมีแม่ค้าจากภายนอกมาขายสินค้าซึ่งส่วนใหญ่เป็นพี่น้องมุสลิม สินค้าที่จำหน่ายมักจะเป็นเสื้อผ้า สิ่งของเครื่องใช้ภายในครัวเรือน และอาหารทะเล ส่วนแม่ค้าภายในชุมชนมักนำพืชผักทางการเกษตรซึ่งเป็นผักปลอดสารพิษมาขายในราคาถูก นอกจากนี้ยังมีสถานีบริการน้ำมัน จำนวน 1 แห่ง ร้านบริการซ่อมรถจักรยานยนต์จำนวน 2 แห่งและร้านบริการซ่อมอุปกรณ์ไฟฟ้า จำนวน 1 แห่ง

ส่วนอาชีพรับจ้าง จะเป็นการรับจ้างกรีดยาง ตัดหญ้า เย็บเสื้อผ้าและรับจ้างทั่วไป การจ้างแรงงานกรีดยางในชุมชนมี 2 แบบ คือแรงงานภายในชุมชนและแรงงานภายนอกชุมชน การจ้างแรงงานภายในชุมชน โดยเจ้าของสวนจะจ้างคนที่รู้จักและไว้ใจได้ให้ดูแลสวนยางในระยะยาวแทนเจ้าของสวน ส่วนแรงงานภายนอกชุมชนใช้วิธีการบอกปากต่อปาก หรือติดต่อผ่านคนที่เคยกรีดยาง แรงงานที่เข้ามากรีดยางบางส่วนมาจากจังหวัดใกล้เคียง เช่น จังหวัดพัทลุงและจังหวัดปัตตานี โดยญาติที่รับจ้างกรีดยางในพื้นที่เป็นคนติดต่อหาสวนยางให้กรีดยางทั้งยังมีแรงงานที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเป็นเวลานาน บางคนสร้างครอบครัวใหม่ในหมู่บ้านมีลูกหลานเติบโตในหมู่บ้านจนสามารถพูดภาษาถิ่นได้ควบคู่กับภาษาอีสาน ได้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตามหมู่บ้านควนหมากมีกฎกติกาจากการประชุมหมู่บ้านห้ามมีการว่าจ้างแรงงานต่างด้าว เช่น ลาว มอญ พม่า เข้ามาภายในชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากมาตรการรักษาความปลอดภัยภายในหมู่บ้าน เพราะเกรงกลัวปัญหาระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างที่จะเกิดขึ้นในภายหลัง สำหรับอัตราค่าจ้างในการกรีดยางขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ตกลงกันระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง แต่ส่วนใหญ่มี 2 ลักษณะคือ ประการแรกการแบ่งรายได้ครั้งต่อครั้ง ในกรณีที่ลูกจ้างจัดการเองทั้งใส่ปุ๋ย ตัดหญ้า ดูแลสวนเพราะเจ้าของสวนบางคนไม่ได้อาศัยอยู่ในชุมชน แต่มาดูแล สอดส่องบ้างเป็นระยะ การแบ่งรายได้วิธีนี้นักเกิดขึ้นกับนายจ้างและลูกจ้างที่มีความสัมพันธ์กันดี มีความไว้วางใจ เชื่อใจ สามารถไว้วางใจให้ดูแลสวนขางแทนได้ เพราะลูกจ้างบางคนอาศัยจังหวะที่นายจ้างไม่ค่อยเข้ามาดูแลสวน ถักตอแบ่งเอาน้ำยางไปขายที่อื่นเพื่อไม่ให้นายจ้างรู้จะได้ไม่ต้องแบ่งเงินให้กับนายจ้าง ประการต่อมาการแบ่งรายได้ให้นายจ้าง 55 % ของเงินที่ขายได้และ 45 % ที่เหลือสำหรับลูกจ้าง ซึ่งเป็นอัตราค่าจ้างที่นิยมใช้กันเป็นส่วนใหญ่ในชุมชน จะเห็นได้ว่าอาชีพการทำสวนยางพาราส่งผลให้ชาวบ้านควนหมากมีรายได้ค่อนข้างดี ทั้งนี้เนื่องจากคนในชุมชนมีส่วนขางเป็นของตัวเอง และมีรายได้เสริมจากผลผลิตทางการเกษตรที่นอกเหนือจากการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ส่วนที่เหลือยังสามารถนำมาขายให้กับชุมชนได้

ภาพประกอบ 3 สมาชิกมาส่งน้ำยางให้กับสภ.ควนหมาก
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 ก.พ. 2553

ภาพประกอบ 4 เกษตรกรในชุมชนขายลองกองให้กับพ่อค้าที่ศูนย์คัดแยกลองกองชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 ก.ย. 2553

ภาพประกอบ 5 ตลาดนัดชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 26 เม.ย. 2553

จากภาพประกอบ 3-5 เป็นการประกอบอาชีพในชุมชนบ้านควนหมาก โดยอาชีพหลักของชุมชนคือการทำสวนยางพารา ส่วนอาชีพรองคือการทำสวนผลไม้และการค้าขาย

สภาพทางสังคม

ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ลักษณะทางสังคมในชุมชนบ้านควนหมาก มีทั้งระบบความสัมพันธ์แบบครอบครัวและระบบเครือญาติ ซึ่งแบบครอบครัวมีทั้งครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายแต่ส่วนมากจะเป็นครอบครัวเดี่ยว เมื่อลูกมีครอบครัวจะสร้างบ้านที่ใกล้กับบ้านของพ่อกับแม่ มีการช่วยเหลือ ทำกิจกรรมร่วมกันในโอกาสต่างๆ ดูแลซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เกิดขึ้นในชุมชน มีการดูแล เอื้อเฟื้อและแบ่งปันซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือกันในชุมชน อาทิหากบ้านไหนมีการจัดงานจะช่วยเหลือกันเต็มที่ ตัวอย่างเช่นงานศพ เจ้าภาพไม่ต้องบอกกล่าว คนในหมู่บ้านพร้อมจะไปช่วยเหลืออย่างเต็มที่ ใครมีสิ่งของที่พอช่วยเหลือได้บ้างก็ช่วยกันไป บ้างก็ให้มะพร้าว บ้างก็ให้ผักที่ปลูกไว้ในสวน ฝ่ายหญิงจะแบ่งหน้าที่เป็น 2 ส่วนคือส่วนที่หนึ่งทำหน้าที่เป็นแม่ครัว ทำกับข้าวเลี้ยงแขกและคนที่มาช่วยงานในโรงครัวและส่วนที่สองคือ ฝ่ายต้อนรับทำหน้าที่หาข้าวปลาอาหารและล้างจานในโรงเลี้ยง ส่วนฝ่ายชายเป็นคนคอยชูมะพร้าวและทำงานอยู่บริเวณโรงเตาจัดการฆ่าและเมื่อสัตว์ที่จะทำกับข้าว ภาพแบบนี้จะคึกคักและเป็นปกติสำหรับคนในชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เหนียวแน่นของคนในชุมชนที่มีความเอื้ออาทรต่อกัน คอยช่วยเหลือกันอย่างสม่ำเสมอและนำไปสู่การก่อเกิดชุมชนเข้มแข็งในเวลาต่อมา

ส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้นำกับสมาชิกในชุมชนนั้น ผู้นำยังมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของคนในชุมชน ในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งนี้เพราะผู้นำมีบทบาทในการบริหารจัดการชุมชนให้สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ ซึ่งลักษณะสำคัญของผู้นำชุมชนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ กล้าคิดกล้าตัดสินใจ สามารถติดต่อประสานทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ ผู้นำที่เกิดขึ้นมีทั้งแบบทางการและผู้นำตามธรรมชาติ สำหรับผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้านรุ่น ช่อมณี ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านติดต่อกัน 3 วาระ ดังนี้

พ.ศ.2543-พ.ศ.2547 ผู้ใหญ่บ้านควนหมาก

พ.ศ.2548 -พ.ศ.2551 ผู้ใหญ่บ้านควนหมาก

พ.ศ.2552-ปัจจุบัน ผู้ใหญ่บ้านควนหมาก

นอกจากนี้ยังได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติซึ่งนำภาคภูมิใจให้แก่ครอบครัวและชุมชนดังนี้

พ.ศ. 2550 ได้รับรางวัลกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม (รางวัลแทนบทองค์)

พ.ศ. 2550 ได้รับคัดเลือกเป็นผู้นำชุมชนดีเด่นงานสุขภาพภาคประชาชน

จังหวัดสงขลา

พ.ศ. 2551 ได้รับมอบเข็มเชิดชูเกียรติ “คนดีศรีสงขลา”

การรวมกลุ่มของคนในชุมชน

การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านควนหมาก มีทั้งกลุ่มที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกลุ่มที่เป็นทางการมีการจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชนต่างๆเพื่อช่วยเหลือสมาชิกในชุมชนด้านต่างๆ ดังนี้

1. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต ก่อตั้งขึ้นเมื่อ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2528 โดยพัฒนากรชุมชนอำเภอเทพา นายบัวชัย สุวรรณมณี ได้เข้าร่วมประชุมกับชุมชนให้มีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านควนหมาก มีสมาชิกแรกตั้งจำนวน 18 ราย เงินสัจจะเดือนแรก จำนวน 1,240 บาท เมื่อสิ้นปี พ.ศ. 2528 มีเงินสัจจะทั้งหมด 13,649 บาทปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 1,001 ราย เจตนารมณ์ให้มีการรวมกลุ่มของชุมชน ให้คณะกรรมการและสมาชิกยึดถือปฏิบัติในการรวมกลุ่ม คือ คุณธรรม 5 ประการ ดังนี้

1. มีความซื่อสัตย์ต่อกัน
2. มีความเสียสละต่อส่วนรวม
3. มีความรับผิดชอบร่วมกัน
4. มีความเห็นอกเห็นใจกัน
5. มีความไว้วางใจกัน

สมาชิกของกลุ่มออมทรัพย์แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1. ประเภทรายบุคคล จำนวน 996 ราย และประเภทที่ 2 เป็นรายกลุ่มหรือองค์กร มีจำนวน 6 องค์กร ประกอบด้วย วัด โรงเรียน โรงเรียนน้ำตม กลุ่มน้ำยาง กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) และกลุ่มรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) วัดอุปประสงค์ของการจัดตั้งเพื่อให้สมาชิกได้รู้จักการออมเงิน และให้สมาชิกช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เปิดบริการทุกวันทั้ง 7 และ 22 ของเดือน กลุ่มออมทรัพย์จะเปิดรับฝากเงินจากสมาชิกและให้สินเชื่อเงินกู้กับสมาชิกที่เดือดร้อน สำหรับการกู้เงินมี 2 แบบคือ กู้สามัญและกู้ฉุกเฉิน นอกจากนี้ยังมีเงินฝากสัจจะวันละหนึ่งบาทเพื่อเป็นสวัสดิการให้กับสมาชิก มีนายฤทธิ ทองเป็นเพชร เป็นประธานกลุ่มซึ่งดำรงตำแหน่งตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบันและมีคณะกรรมการจำนวน 12 คน ซึ่งคณะกรรมการจะได้ค่าตอบแทนวันละ 170 บาท (เฉพาะวันทำการ) และมีเงินโบนัสสิ้นปี นอกจากกลุ่มออมทรัพย์จะช่วยเหลือสมาชิกแล้วยังช่วยเหลืองานสาธารณะของชุมชนหลายด้านไม่ว่าการบริจาคให้การก่อสร้างอาคารเอนกประสงค์ชุมชน บริจาคให้กับวัด และกิจกรรมต่างๆของชุมชน

2. สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ได้รับการจดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2539 มีนายสุชล พุดน้อย ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการคนแรก มีสมาชิกร่วมก่อตั้ง 38 คน ระดมหุ้นคนละ 100 บาท เป็นทุนดำเนินการ โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งดังนี้

1. เพื่อการแก้ไขปัญหาการผลิตยางพารา และยกระดับรายได้ของสมาชิก
2. เพื่อส่งเสริมผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและทางสังคมของสมาชิก โดยวิธีช่วยเหลือตนเอง
3. เพื่อส่งเสริมเผยแพร่อาชีพการทำสวนยางพาราของสมาชิก ทำให้สมาชิกได้รับความรู้ในการประกอบอาชีพอย่างถูกต้อง
4. เพื่อจัดหาวัสดุการเกษตรและเครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตรให้กับสมาชิก
5. เพื่อจัดหาเงินทุนให้กับสมาชิกของสหกรณ์
6. เพื่อความสมัครสมานสามัคคีของสมาชิกสหกรณ์และสมาชิกในชุมชน

ระยะแรกของการดำเนินงาน ได้เช่าพื้นที่หน้าป้อมน้ำมันเป็นที่รับซื้อน้ำยางชั่วคราว เปิดรับซื้อน้ำยางจากสมาชิกต่อมาเมื่อกิจการของสหกรณ์ได้รับความไว้วางใจและความเชื่อมั่นจากสมาชิก ทำให้มีจำนวนสมาชิกเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันมีสมาชิกจำนวน 170 คน และมีนายเฉลิมพล สุทธิสว่าง ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการคนปัจจุบัน ทำหน้าที่บริหารร่วมกับคณะกรรมการอีก 8 คน ซึ่งได้รับการเลือกตั้งจากสมาชิกในที่ประชุมใหญ่

ลักษณะการดำเนินงานของสหกรณ์จะให้สมาชิกส่งน้ำยางเพื่อแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันและยางแผ่นดิบขายให้กับตลาดกลางยางพาราและบริษัท อาทิเช่น บริษัทถาวรอุตสาหกรรมบริษัทศรีตรังแอ โกรนิค หรือขายน้ำยางสดในบางครั้งที่ราคาสูงกว่าการขายยางแผ่นรมควันหรือตลาดกลางปีรับซื้อยางแผ่นรมควันและในช่วงกำลังการผลิตไม่เพียงพอ ตลอดระยะเวลาของการดำเนินงานเพื่อสมาชิกส่งผลให้สหกรณ์มีความมั่นคง เข้มแข็งสามารถช่วยเหลือสมาชิกให้มีรายได้เพิ่มขึ้น และมีสวัสดิการค่ารักษาพยาบาลตลอดทั้งปี นอกจากนี้สมาชิกจะได้รับผลประโยชน์แล้วชุมชนก็ได้รับผลประโยชน์ร่วมด้วย ทั้งนี้เนื่องจากสหกรณ์ได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนทั้งงานสาธารณะ และงานกุศลต่างๆ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมและความสามัคคีของชุมชน ต่อมาเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม พ.ศ.2552 สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ได้รับคัดเลือกให้เป็นสหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติประจำปี พ.ศ.2552 เข้ารับพระราชทานโล่รางวัลจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สว่างความปลื้มปิติและความภาคภูมิใจให้กับชุมชนบ้านควนหมากเป็นอย่างยิ่ง

สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดมีคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งได้จากการคัดเลือกในที่ประชุมใหญ่ โดยเสนอรายชื่อผู้สมัครในที่ประชุม แล้วให้แต่ละคนได้แนะนำตัวเองหรือนำเสนอวิสัยทัศน์ในการดำเนินงานสหกรณ์ จากนั้นสมาชิกสหกรณ์จะเป็นผู้ยกมือเลือกผู้ที่จะเข้ามาเป็นคณะกรรมการดำเนินงาน ปัจจุบันคณะกรรมการสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดมีจำนวน 9 คน ดังนี้

1. นายเฉลิมพล	สุทธิสว่าง	ตำแหน่ง	ประธานกรรมการ
2. นายสมพงษ์	จันทอง	ตำแหน่ง	รองประธานกรรมการ
3. นางมณี	เพชรประหาร	ตำแหน่ง	กรรมการและற்றுญก
4. นายสง่า	ชลินเงิน	ตำแหน่ง	กรรมการและเลขานุการ
5. นายมาโนชย์	อินทสาร	ตำแหน่ง	กรรมการ
6. นายชบ	สุขแก้ว	ตำแหน่ง	กรรมการ
7. นายด่วน	มิตรสุวรรณ	ตำแหน่ง	กรรมการ
8. นายไตรวิทย์	พรมสมปาน	ตำแหน่ง	กรรมการ
9. นางประภาพร	แก้วรัตนศรี	ตำแหน่ง	กรรมการ

คณะกรรมการทั้ง 9 คนมีบทบาทและหน้าที่การทำงานที่แตกต่างกันไป เพื่อให้การบริหาร ดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบและมีขั้นตอน อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละคนไว้ แต่คณะกรรมการสหกรณ์ฯ ก็จะร่วมกันทำงานและช่วยกันแก้ไข ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นร่วมกัน นอกจากนี้สหกรณ์ยังมีเจ้าหน้าที่และพนักงานที่เป็นฝ่ายดำเนินงาน ดังนี้

1.นางสาวสาตีทิพย์	กณานิษฐ์	เจ้าหน้าที่บัญชี
2.นางสาวภัทรชภา	กฤษดารมย์	เจ้าหน้าที่การเงิน
3.นางสาวเกศกนก	ทองเป็นเพชร	พนักงานรับซื้อน้ำยาง
4.นางสาวชนิดา	ชูช่วย	พนักงานทำเปอร์เซ็นต์
5.นายสัญญา	ภัสสุริยา	พนักงานยกน้ำยาง
6.นายพิสิทธิพร	แสงเกตุ	พนักงานยกน้ำยาง

รูปแบบการทำงานของเจ้าหน้าที่และพนักงานสหกรณ์จะเป็นไปในลักษณะที่เกื้อหนุนกัน มีการถ่ายทอดงานของแต่ละฝ่ายได้เรียนรู้ซึ่งกันและกัน เพื่อเป็นการช่วยเหลือและสามารถทำงานทดแทนกันได้ ทำให้ระบบงานภายในเกิดการคล่องตัวและสะดวกกับการให้บริการแก่สมาชิก นอกจากนี้ยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีแก่ผู้ร่วมงาน เกิดบรรยากาศการทำงานที่ดี มีความรักและผูกพันกับองค์กร

การบริหารดำเนินงาน โดยแบ่งหน้าที่แก่คณะกรรมการทุกคนรับผิดชอบงานร่วมกัน สหกรณ์จะเปิดรับซื้อน้ำยางจากสมาชิกทุกวัน ยกเว้นวันหยุดเนื่องจากประเพณีสำคัญของชุมชน ดังเช่น วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันออกพรรษา บุญกฐินและวันสารทเดือนสิบหรือที่ชาวบ้านเรียกกันว่าวันชิงเปรต เมื่อซื้อน้ำยางจากสมาชิก คณะกรรมการมีการสำรวจราคาท้องตลาดเทียบกับราคาตลาดกลาง ประเมินต้นทุนการผลิตระหว่างการทำยางแผ่นและขายน้ำยางสด หากช่วงไหนที่ราคาน้ำยางสูง สหกรณ์ก็ขายน้ำยางสดให้กับพ่อค้าทันทีแต่ส่วนใหญ่สหกรณ์จะแปรรูปยางเป็นยางแผ่นรมควันและยางแผ่นดิบเพื่อจำหน่ายให้กับบริษัทต่อไป ด้วยชุมชนบ้านควนหมากมีการทำสวนยางเป็นส่วนใหญ่และสมาชิกนำน้ำยางมาส่งให้กับสหกรณ์อย่างสม่ำเสมอทำให้การดำเนินงานของสหกรณ์สามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ สมาชิกมีความเชื่อมั่นและศรัทธาในสหกรณ์ที่จะสามารถทำให้ความเป็นอยู่และมีรายได้เพิ่มขึ้นนอกจากนี้ยังส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้นอีกด้วย นอกจากการทำธุรกิจการผลิตและจำหน่ายยางพาราแล้ว ปัจจุบันสหกรณ์ยังจำหน่ายข้าวสารราคาถูกให้กับสมาชิกรวมทั้งลูกจ้างของสมาชิกอีกด้วย ซึ่งเป็นการขายเพื่อช่วยเหลือสมาชิกสามารถลดค่าใช้จ่ายทั้งนี้เพราะข้าวสารจากสหกรณ์มีราคาถูกกว่าร้านค้าทั่วไปและตลาดนัด นอกจากนี้ได้ข้าวสารที่ราคาถูกแล้วสมาชิกยังสามารถเอาข้าวสารไปบริโภคก่อนแล้วค่อยมาชำระเงินในภายหลังซึ่งหักจากค่าน้ำยางที่ขายไป ซึ่งการจำหน่ายข้าวสารแบบเงินเชื่อนี้ทางสหกรณ์ได้มีการควบคุมเป็นอย่างดีทั้งตอนซื้อไปและตอนที่มาชำระเงินภายหลัง ทำให้ไม่มีปัญหาในการขาย ทั้งนี้สมาชิกยังให้ความร่วมมือและมีความซื่อสัตย์ จึงทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยดี

เนื่องจากสหกรณ์มีการแปรรูปยางพาราด้วยการรมควัน ทำให้กระบวนการผลิตมีน้ำเสียและมลพิษจากควัน แต่อย่างไรก็ตามสหกรณ์ก็ยังมีการทำบ่อเก็บกักน้ำเสียและมีการบำบัดก่อนแล้วค่อยปล่อยลงแหล่งน้ำสาธารณะ ซึ่งปัจจุบันสหกรณ์มีการทำบ่อพักเพื่อกรองน้ำอีกระดับหนึ่งเพื่อทำให้น้ำใสขึ้นก่อนปล่อย และมีการปรับปรุงห้องรมควันให้มีการระบายอากาศมากขึ้น สหกรณ์ในฐานะที่เป็นองค์กรชุมชนมีบทบาทในการช่วยเหลือความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพของคนในชุมชน ดังนั้นจึงมีการส่งเสริมการประกอบอาชีพและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ด้วยการเปิดโอกาสให้เยาวชนเข้ามาศึกษาหาความรู้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ชุมชน เพื่อเยาวชนจะได้รับความรู้และทักษะต่างๆในการประกอบอาชีพของครอบครัวและบรรพบุรุษ ทำให้เกิดสำนึกรักในถิ่นฐานและท้องถิ่นของตนเองมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้รับความร่วมมือจากกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง อำเภอเทพา เข้ามาฝึกอบรมและทักษะในการกรีดยางที่ถูกต้องโดยการฝึกอบรมบุตรหลานและผู้สนใจ เข้ารับการฝึกอบรมเพื่อการประกอบการทำสวนยางและการกรีดยางที่ถูกต้องเพื่อรักษาหน้ายางให้สามารถมีอายุการกรีดยางที่นานยิ่งขึ้น

การดำเนินงานของสหกรณ์จะประสบความสำเร็จไม่ได้หากขาดบุคคลที่สำคัญซึ่งเป็นหัวใจของสหกรณ์นั่นก็คือ “สมาชิก” ทั้งนี้เพราะสหกรณ์เป็นองค์การของสมาชิก เพื่อสมาชิก โดยสมาชิก สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากฯก็เช่นกัน การดำเนินงานเป็นไปเพื่อประโยชน์โดยรวมของสมาชิก ทั้งนี้เพราะสมาชิกจะได้รับสวัสดิการในการรักษาพยาบาล หรือแม้แต่ผลกำไรของสหกรณ์ก็จะมีผลปันผลให้กับสมาชิกในวันประชุมใหญ่สามัญประจำปีอีกด้วย นอกจากนี้ในการบริหารงานของคณะกรรมการ สมาชิกยังสามารถตรวจสอบหรือรับรู้ผลการดำเนินงานได้เสมอ ทั้งจากการประชุมหมู่บ้าน ข่าวสารต่างๆของสหกรณ์ รวมทั้งวันประชุมใหญ่ ซึ่งสมาชิกสามารถสอบถามหรือตรวจสอบการดำเนินงานได้เต็มที่ ดังจะเห็นได้จากรายงานงบดุลทางบัญชีสหกรณ์ที่รายงานต่อที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปีเพื่อแจ้งต่อสมาชิกได้ทราบผลการดำเนินงาน

ตาราง 1 รายงานงบดุลสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ย้อนหลัง 3 ปี

รายการ	ปีบัญชี 31 มี.ค.2552	ปีบัญชี 31 มี.ค.2553	ปีบัญชี 31 มี.ค.2554
สินทรัพย์	7,948,840.90 บ.	11,799,680.49 บ.	13,571,997.29 บ.
หนี้สิน	1,277,128.61 บ.	1,659,809.25 บ.	164,382.90 บ.
ทุนเรือนหุ้น	3,559,810.00 บ.	4,181,500.00 บ.	4,810,030.00 บ.
ทุนสำรอง	1,544,431.81 บ.	1,676,438.80 บ.	2,080,267.44 บ.
กำไรสุทธิ	1,318,711.48 บ.	4,015,207.35 บ.	6,130,809.95 บ.
จำนวนสมาชิก	144 ราย	151 ราย	153 ราย

ที่มา: สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด 2554

จากตาราง 1 รายงานงบดุลบัญชีข้างต้นจะเห็นได้ว่าสหกรณ์ มีสินทรัพย์ที่เพิ่มมากขึ้นทุกปี โดยสินทรัพย์นั้นจะประกอบด้วยเงินสด เงินฝากธนาคาร ที่ดิน อาคารและอุปกรณ์ ส่วนหนี้สินในปีบัญชี 2552 และ 2553 เกิดขึ้นจากสหกรณ์กู้เงินจากสหกรณ์ออมทรัพย์ครูสงขลาและสหกรณ์จังหวัดสงขลาเพื่อนำมาจัดซื้อสินค้ามาจำหน่ายให้กับสมาชิกในราคาที่ถูกลงกว่าท้องตลาด เช่นปุ๋ยและข้าวสารหอมมะลิ ทุนเรือนหุ้นจะเห็นได้ว่ามีอัตราที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกปี ซึ่งสมาชิกที่สมัครใหม่จะต้องซื้อหุ้นในราคา 1,500 บ. ส่วนการระดมหุ้นระหว่างปีสหกรณ์จะหักจากเงินค่าน้ำยางในอัตราร้อยละหนึ่งบาทต่อการเบิกเงินในแต่ละครั้ง และจะมีการปันผลหุ้นในทุกสิ้นปีบัญชี ส่วนทุนสำรองจะมีการจัดสรรจากผลกำไรสุทธิในอัตราร้อยละ 1 บ. นอกจากนี้ผลกำไรที่เพิ่มมากขึ้นในทุกปีๆ เกิดขึ้นจากผลการดำเนินงานทั้งจากคณะกรรมการตลอดจนความร่วมมือจากสมาชิกที่ส่งน้ำยางให้กับสหกรณ์อย่างสม่ำเสมอ ทำให้สหกรณ์มีอัตราการผลิตที่เพิ่มมากขึ้นประกอบกับ

ราคาขายที่สูงขึ้นทำให้ผลประกอบการของสหกรณ์เป็นที่น่าพอใจของสมาชิก ส่งผลให้จำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้นทุกปี ซึ่งจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้นแสดงถึงศักยภาพขององค์กร ที่สมาชิกมีความเชื่อมั่นและไว้วางใจในการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร

ตาราง 2 รายงานการซื้อขายยางสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ย้อนหลัง 3 ปี

รายการ	ปีบัญชี 31 มี.ค.2552	ปีบัญชี 31 มี.ค.2553	ปีบัญชี 31 มี.ค.2554
ซื้อน้ำยาง	748,785.93 กก.	869,364.83 กก.	876,924.30 กก.
	51,462,964.27 บ.	60,049,903.38 บ.	104,991,307.54 บ.
ขายยาง	773,409.78 กก.	901,670.35 กก.	895,227.61 กก.
	55,810,075.00 บ.	68,262,624.00 บ.	116,494,575.26 บ.
ผลต่าง	24,623,.84 กก.	32,305.52 กก.	18,303.31 กก.
	4,347,110.73 บ.	8,212,712.62 บ.	11,503,267.72 บ.

ที่มา: สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด 2554

จากตาราง 2 พบว่าสหกรณ์มีอัตราการซื้อขายยางที่เพิ่มมากขึ้นในแต่ละปี สมาชิกได้รับผลประโยชน์ มีรายได้เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนขยายตัวตามไปด้วย

3. กองทุนหมู่บ้านควนหมาก จัดทะเบียนเมื่อวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2544 ตามนโยบายของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 หมวดแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ มาตรา 76, 78 และ 80 โดยรัฐบาลให้เงินทุนหมู่บ้านละหนึ่งล้านบาท เป็นฐานในการเรียนรู้ที่จะปกครองตนเองตามวิถีชุมชนจะมีพึงได้ เป็นทุนเศรษฐกิจให้กับชุมชนบริหารจัดการตนเองเพื่อเป็นทุนสำรองในการดำเนินกิจกรรมเพิ่มพูนรายได้ให้แก่สมาชิกในชุมชน กองทุนหมู่บ้านควนหมาก เริ่มรับสมัครสมาชิกวันที่ 15 กันยายน พ.ศ.2544 ปัจจุบันมีสมาชิก 224 คนเปิดทำการทุกวันทั้ง 14 และ 28 ของทุกเดือน มีนายมาโนชย์ อินทรสาร เป็นประธานกองทุนหมู่บ้านร่วมกับคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน 12 คน ดำเนินการปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิกในชุมชนรายละไม่เกิน 20,000 บาท ด้วยอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 6 บาทต่อปี จากการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านควนหมากได้มีการรับฝากเงินตั้งจะรายเดือนและปล่อยเงินกู้ มีการติดตามการชำระหนี้ของสมาชิกและการตรวจสอบอยู่เสมอ ทำให้กองทุนหมู่บ้านสามารถขับเคลื่อนต่อไปได้ ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกในชุมชนให้ความร่วมมือและมีความซื่อสัตย์ในการชำระหนี้ กิจกรรมของกองทุนนอกจากจะช่วยเหลือเพื่อการสร้างรายได้และส่งเสริมอาชีพแก่สมาชิกแล้วยังดำเนินกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นการ

สมทบทุนการก่อสร้างอาคารเอนกประสงค์ สมทบทุนการศึกษา กิจกรรมโรงเรียน ส่งเสริมกีฬาเยาวชน และสมทบกองทุนแม่แห่งชาติเสมอมา จะเห็นได้ว่ากองทุนหมู่บ้านควนหมากมีศักยภาพในการบริหารงานที่เข้มแข็ง จึงได้รับคัดเลือกให้เป็นกองทุนหมู่บ้านดีเด่นประจำอำเภอเทพา โดยเข้ารับโล่รางวัลในงานรวมพลคนกองทุนเงินล้าน ครั้งที่ 1 ประจำปี 2552 เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2552 ผลการดำเนินงานครั้งนี้สามารถสร้างขวัญและกำลังใจให้กับคณะกรรมการกองทุนรวมทั้งสมาชิกทุกคน

4. กองทุนแม่ของแผ่นดิน ก่อตั้งในปี พ.ศ.2551 โดยได้รับพระราชทานทรัพย์ส่วนพระองค์ของสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถเป็นเงินขวัญถุงให้กับหมู่บ้านเพื่อเป็นกองทุนสำหรับพัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งสามารถเอาชนะยาเสพติดได้ กลายเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างยั่งยืน มีนางพริ้ง สุขวรรณ เป็นประธานกองทุน ดำเนินการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชน นอกจากนี้กองทุนแม่ฯยังได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนหมู่บ้านควนหมาก ปีละ 10,000 บาทเพื่อเป็นทุนในการจัดกิจกรรมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

5. กลุ่มสตรี ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2539 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้สตรีได้มีโอกาสเรียนรู้และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีนางพริ้ง สุขวรรณ เป็นหัวหน้ากลุ่ม โดยรวบรวมสตรีในชุมชนลงหุ้นกันเพื่อรวบรวมเป็นกองทุนสำหรับการพัฒนาอาชีพในการส่งเสริมรายได้ให้กลุ่มสตรี นอกจากนี้กลุ่มสตรียังได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกรมส่งเสริมสหกรณ์จังหวัดสงขลา โดยผ่านสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา เพื่อใช้เป็นเงินทุนในการซื้อวัตถุดิบในการผลิตสินค้าเพื่อขายในชุมชน กลุ่มสตรีมีกิจกรรมภายในเช่น การจัดตกแต่งสถานที่ต่างๆ ผูกผ้าหรือตกแต่งช่อดอกไม้ การจัดทำชุดพานขันหมาก นอกจากนี้ยังมีการฝึกอาชีพเสริมสวย แต่งหน้า ทำผมให้กับสตรีในชุมชนที่ต้องการหาอาชีพเสริมหรือสามารถแต่งหน้าด้วยตัวเองเมื่อมีกิจกรรมขึ้นในชุมชน กลุ่มสตรีควนหมากมีการรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่องทั้งภายในกลุ่มและช่วยเหลือกิจกรรมในชุมชนด้วยทักษะอาชีพที่ได้รับการฝึกอบรม

6. กลุ่มเยาวชน กลุ่มเยาวชนบ้านควนหมาก ตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2539 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนในชุมชนรวมกลุ่มกันเพื่อทำกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและชุมชนในการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ปัจจุบันมีนายเขต แสงมณี เป็นหัวหน้ากลุ่มเยาวชนที่คอยประสานงานระหว่างชุมชนกับกลุ่มในการจัดทำกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มเยาวชนบ้านควนหมากมีการรวมตัวกันทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน หรือในกลุ่ม เช่น การรวมกลุ่มกันเพื่อซ้อมดนตรี และการฝึกซ้อมกีฬาประเภทต่างๆซึ่งใช้เวลาว่างในตอนเย็นหลังจากเสร็จภารกิจในครอบครัว โดยใช้พื้นที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้านเป็นที่ฝึกซ้อม ซึ่งกิจกรรมดังที่กล่าวมาได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชนเป็นอย่างดี นอกจากนี้กลุ่ม

เยาวชนของชุมชน ได้เข้าร่วมกิจกรรมที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่จัดขึ้น เช่นกิจกรรม กีฬาสานสัมพันธ์ตำบลวังใหญ่โดยมีเยาวชนบ้านควนหมากเข้าร่วมแข่งขันทุกรายการและเคย สามารถคว้าถ้วยรางวัลชนะเลิศจากกีฬาประเภทต่างๆ เช่น ฟุตบอลชาย วอลเลย์บอลหญิงเปตอง เซปักตะกร้อ มาให้กับชุมชนและการแข่งขันกีฬาภายในที่ชุมชนจัดขึ้นเพื่อสร้างความสามัคคี ระหว่างสมาชิกในชุมชนอีกด้วย

7. กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหรือที่เรียกกันทั่วไปว่ากลุ่ม อสม.มีนางวงจันทร์ พรหมสมปาน เป็นประธานกลุ่มและมีอาสาสมัครร่วมกลุ่ม จำนวน 23 คน ดำเนินการด้านสาธารณสุขช่วยเหลือชุมชนในการดูแลป้องกันเกี่ยวกับสุขภาพอนามัย โดยจัดกิจกรรมและโครงการเพื่อส่งเสริมสุขภาพคนในชุมชน เช่นการสำรวจลูกน้ำยุงลาย สำรวจไข้ปวดข้อ ตรวจหาพยาธิ คูแลมราค่าก่อนและหลังคลอดรวมทั้งเด็กแรกเกิดจนถึง 6 ปี นอกจากนี้ยังมีโครงการเยี่ยมบ้านคนชราและคนพิการเพื่อสร้างกำลังใจและให้ความรู้ในการช่วยเหลือตนเองทั้งสุขภาพร่างกายและจิตใจ การตรวจคัดกรองผู้ป่วยเบาหวานและความดัน ใน ส่วนของกลุ่ม อสม.จะมีสถานที่ตั้งกลุ่มคือศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนโดยจะให้ อสม.ทุกคน แบ่งเวรกันประจำศูนย์เพื่อให้คำปรึกษาและจำหน่ายเวชภัณฑ์ต่างๆให้กับชุมชน ทั้งนี้ตลอด ระยะเวลาการดำเนินงานที่เป็นประโยชน์แก่ชุมชน ทำให้นางวงจันทร์ พรหมสมปาน ได้รับรางวัล อสม.ดีเด่นระดับเขต จากรัฐมนตรีกระทรวงสาธารณสุขใน พ.ศ. 2550

8. ชมรมผู้สูงอายุบ้านควนหมาก ชมรมผู้สูงอายุบ้านควนหมาก ดำเนินการมาแล้ว 3 ปี มีนายอัน ศรีเจริญเป็นหัวหน้าชมรม กิจกรรมของชมรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่นการร่วมกันสวดมนต์ที่วัดในตอนเย็นและร่วมกิจกรรมต่างๆ ในวันสำคัญทางศาสนา นอกจากนี้ ในวันสงกรานต์ที่ 13 เมษายน ของทุกปี บ้านควนหมากจะมีการจัดกิจกรรมวันผู้สูงอายุ โดยจัดให้มี พิธีรดน้ำขอพรจากผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นใหม่กับ ผู้สูงอายุ กิจกรรมต่างๆของชมรมผู้สูงอายุจะทำให้คนชราในชมรมเกิดการรวมกลุ่มกัน คลายความ เหนงหรือว่าเหง่ เพราะมีเพื่อนคุยในวัยเดียวกัน สร้างเสริมกำลังใจต่อกัน

ระบบการศึกษา

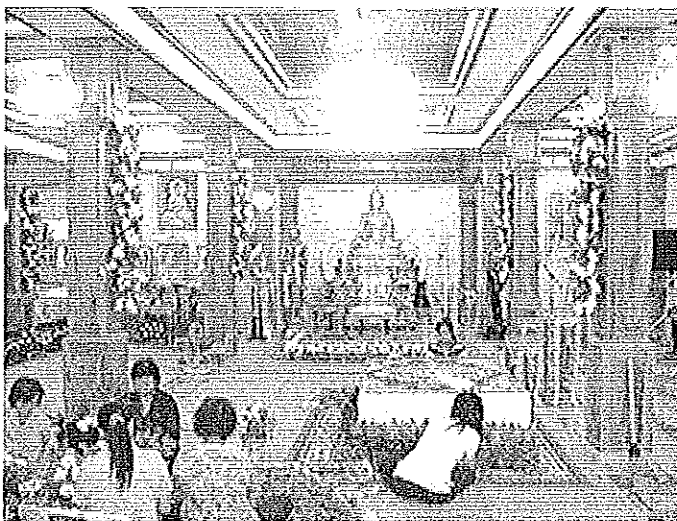
ชุมชนบ้านควนหมาก มีสถาบันการศึกษา คือ โรงเรียนบ้านควนหมาก ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2500 สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนตั้งแต่ ระดับชั้นอนุบาลจนถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยมีบุตรหลานจากบ้านควนหมากและหมู่บ้านควน หินเกาะซึ่งเป็นชาวไทยมุสลิมเข้าศึกษาในชั้นอนุบาลมีนักเรียนจำนวน 51 คน และในระดับ ประถมศึกษาปีที่ 1-6 มีนักเรียนจำนวน 184 คน นอกจากนี้ยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กก่อนวัยเรียนเพื่อ

เตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพสำหรับบุตรหลานในชุมชน ปัจจุบันมีเด็กในศูนย์จำนวน 43 คน การเรียนรู้ของคนในชุมชนนอกจากการเรียนรู้ที่มีการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรในสถานศึกษาแล้ว ความรู้ต่างๆที่ได้รับมาจากกิจวัตรประจำวัน การได้รับการเรียนรู้ถ่ายทอดประสบการณ์ต่างๆจากผู้ปกครองและผู้ใหญ่ในชุมชน โดยมีองค์กรชุมชนร่วมมือกับโรงเรียนจัดให้มีศูนย์การเรียนรู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาต่างๆทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม การประกอบอาชีพของบรรพบุรุษ ได้แก่การถ่ายทอดขั้นตอนการทำสวนยางให้กับบุตรหลาน เริ่มตั้งแต่กระบวนการทำงานตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งได้รับความร่วมมือระหว่างชุมชนและโรงเรียนเพื่อสืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ให้กับลูกหลานต่อไป การถ่ายทอดด้วยวิธีนี้ไม่ได้บรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนในระบบโรงเรียน ทำให้บุตรหลานได้ตระหนักถึงคุณค่าและสำนึกในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

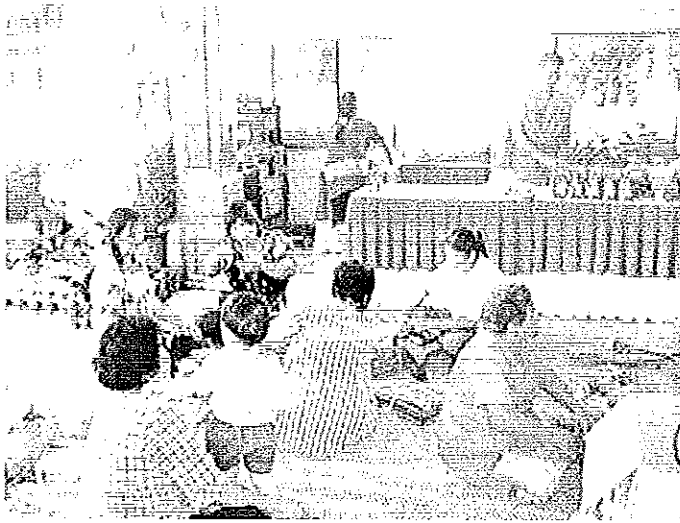
การนับถือศาสนา

การนับถือศาสนาของชุมชนบ้านควนหมากร้อยละ 99 นับถือศาสนาพุทธและนอกเหนือจากนั้นคือนับถือศาสนาอิสลาม ซึ่งเป็นชาวบ้านที่ย้ายมาจากอำเภอจะนะ เพื่อมาประกอบอาชีพค้าขายในชุมชน วัดควนหมากมีพระภิกษุ รักษาการเจ้าอาวาสมาแล้ว 3 รูปคือ พระสมุเคลื้อน พระสมุติและเจ้าอาวาสปัจจุบันคือพระครูโสภิตกิตติวัฒน์ อย่างไรก็ตามวัดยังเป็นสถานที่ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชนเสมอมา ถึงแม้ว่าในปัจจุบันกระแสวัตถุนิยมจากภายนอกได้หลั่งไหลเข้ามาในชุมชนอย่างต่อเนื่องแต่ชุมชนยังคงให้ความเลื่อมใส ศรัทธาในพุทธศาสนา ดังจะเห็นได้จากชุมชนนิยมจัดกิจกรรมต่างๆภายในวัด ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมทางพุทธศาสนาหรืองานบุญ งานบวชต่างๆ ชาวบ้านจะจัดงานที่วัดซึ่งได้รับความร่วมมือทั้งจากคนรุ่นใหม่และคนรุ่นเก่าต่างให้ช่วยเหลือกันไปตามหน้าที่ที่ตนได้รับ

ภาพประกอบ 6 ผู้วิจัยกำลังจัดอาสนะสำหรับงานพิธีฉลองพัทธศพระครูโสภิตกิตติภาพ

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 17 ก.พ. 2553

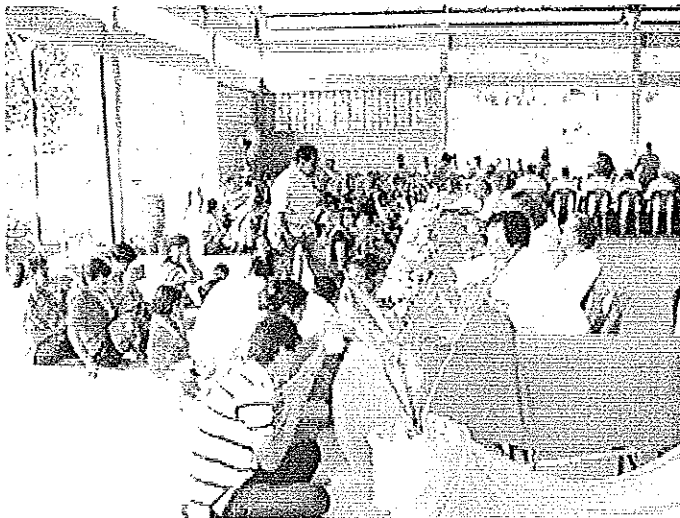
ภาพประกอบ 7 สมาชิกในชุมชนช่วยกันจัดผ้าไตรถวายพระสงฆ์ในงานพิธีฉลองพัทธศ
ที่มา: ถ่าย โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 17 ก.พ. 2553

วัฒนธรรมและประเพณี

ชุมชนบ้านควนหมากมีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนร่วมกันเพื่อสืบทอด วัฒนธรรม/ประเพณี อย่างเหนียวแน่น ซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชนและเป็นตัวอย่างที่ดีของชุมชน ใกล้เคียง โดยมีการร่วมกันจัดกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆของชุมชนเพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณี ที่ตั้งมาเป็นประจำทุกปี ดังนี้

1. วันขึ้นปีใหม่ จะมีการร่วมทำบุญตักบาตรในตอนเช้า บุตรหลานที่ทำงานนอก หมู่บ้านจะกลับมาเยี่ยมครอบครัว มีการนำของฝากมาให้กับญาติผู้ใหญ่และขอพรวันปีใหม่ บาง บ้านมีการจัดงานเลี้ยงสังสรรค์ระหว่างเครือญาติ หรือการทำกับข้าวมาร่วมรับประทานอาหารพร้อม กัน ตามข่าวคราวสารทุกข์สุขดิบ ในตอนเย็นมีกิจกรรมส่งท้ายปีเก่าต้อนรับปีใหม่ที่อาคาร เอนกประสงค์ของหมู่บ้าน ซึ่งกิจกรรมนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี ก่อนหน้าที่จะมีอาคารเอนกประสงค์ กิจกรรมนี้จะถูกจัดขึ้นที่โรงเรียนบ้านควนหมาก โดยชาวบ้านจะเตรียมการแสดงสำหรับงานนี้ โดยเฉพาะ มีกิจกรรมแสดงของเยาวชน ผู้สูงอายุและองค์กรชุมชนต่างๆ เช่น การรำมโนราห์ การรำ ศรีวิชัย การรำถวายดอกบัว การรำ 4 ภาค การเต้นรำประกอบเพลงสมัยใหม่ การแสดงวงดนตรีของ กลุ่มเยาวชน นอกจากนี้ยังมีการแลกเปลี่ยนของขวัญซึ่งกันและกัน เมื่อถึงเวลาจะร่วมกันร้องเพลง สวัสดิ์ใหม่และปิดท้ายด้วยการกราบขอพรจากญาติผู้ใหญ่ในชุมชน

2. วันสงกรานต์ เป็นวันที่ชุมชนมีความศีกคักและมีสีสันเป็นพิเศษ มีการร่วมทำบุญตักบาตรในตอนเช้า และหลังจากนั้นจะมีพิธีรดน้ำ คำหัวเพื่อขอพรจากผู้สูงอายุและแสดงความกตัญญูต่อดีที่ ซึ่งงานจะถูกจัดขึ้นที่อาคารเอนกประสงค์ของหมู่บ้าน เมื่อเสร็จพิธีแล้วจะมีการรับประทานอาหารร่วมกัน ทุกคนที่เข้าร่วมงานจะทำกับข้าว หิ้วปิ่น โทมาจากบ้านแล้วนำมาสมทบร่วมกัน

ภาพประกอบ 8 การรดน้ำขอพรผู้สูงอายุในชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 เม.ย. 2554

ภาพประกอบ 9 ผู้สูงอายุขณะทำพิธีรดน้ำขอพรจากลูกหลานในชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 เม.ย. 2554

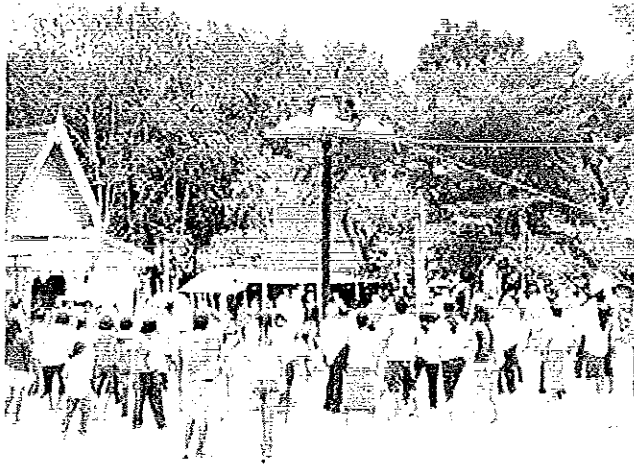
3. ประเพณีการทำบุญบัว หรือวันว่าง (การทำบุญบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว) งานนี้จะจัดในช่วงต้นเดือนเมษายน ลูกหลานที่ไปทำงานหรือศึกษาเล่าเรียนจะกลับมาลัยญาติมาเพื่อร่วมกันทำบุญอุทิศส่วนกุศลถึงบรรพบุรุษ ทำบุญตักบาตรและทำความสะอาด ตกแต่งประดับประดาดอกไม้ที่บรรจุธูปหรือที่คนในชุมชนเรียกว่า “บัว” ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อกตเวทิต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และเป็นการแสดงออกถึงความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวและเครือญาติที่ล่วงลับไปแล้ว แต่ลูกหลานยังคงระลึกถึงเสมอ

4. วันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา จะทำบุญตักบาตรในตอนเช้าและร่วมฟังเทศน์กับพระสงฆ์ ในตอนเย็นมีการเวียนเทียนร่วมกัน ส่วนวันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา เป็นช่วงที่พระสงฆ์จำพรรษา ปฏิบัติธรรมที่วัด จะมีอุบาสก อุบาสิกา นุ่งขาวห่มขาวถือศีลและสวดมนต์เป็นประจำตลอดระยะเวลา 3 เดือน ถวายเทียนพรรษาให้กับภิกษุสงฆ์ แต่การถวายเทียนปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบไปตามสมัย เนื่องจากในอดีตไม่มีไฟฟ้าใช้ ชาวบ้านจะร่วมกันถวายเทียนพรรษาเพื่อให้พระสงฆ์ได้นำไปใช้ปฏิบัติในกิจของสงฆ์ แต่ในปัจจุบันมีการใช้ไฟฟ้าแทนแสงสว่างจากเทียน ชาวบ้านบางคนจึงนิยมซื้อหลอดไฟถวายพระสงฆ์ ทั้งนี้ก็เป็นการสะดวกและให้เข้ากับกาลสมัย แต่ยังคงมีการถวายเทียนพรรษาด้วยเช่นกัน ในวันออกพรรษาเป็นวันครบรอบการจำพรรษา 3 เดือน ชาวบ้านจะทำบุญตักบาตร เข้าวัดฟังธรรม หลังจากนั้นจะมีการทำบุญกฐินเพื่อหาเงินสมทบเป็นกองทุนในการบูรณะซ่อมแซมวัดหรือช่วยเหลือชุมชน ในวันทำบุญกฐินจะเป็นอีกวันที่ชุมชนมีความศีกัก ชาวบ้านจะร่วมกันเป็นเจ้าภาพและตั้งองค์กฐินที่แต่ละครอบครัวสมทบทุนมาแล้วนำมารวบรวมไว้ที่วัดและแห่รอบๆบริเวณศาลาการเปรียญ โดยมีคณะกลองยาวของหมู่บ้านและนางรำในหมู่บ้านรำไปพร้อมๆกับชาวบ้านที่ร่วมรำวง เมื่อเสร็จพิธีจะถวายกองกฐินแด่วัด และชาวบ้านจะร่วมกันรับประทานอาหารที่มีการลงขันกันทำกับข้าวเพื่อเลี้ยงคนในชุมชน บางรายทำก๋วยเตี๋ยว กวยจั๊บ ขนมน้ำจิ้ม ผัดไทย ผัดซีอิ๊ว มีการออกร้านขององค์กรต่างๆในชุมชน เช่น หนุณาพาโชค สอยดาว และจำหน่ายสินค้าจากพ่อค้าทั้งในและนอกชุมชน นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมในตอนกลางคืนเป็นการละเล่น รื่นเริงมีการแสดงต่างๆและสาวรำวงซึ่งจะเป็นการละเล่นที่สนุกสนานเพราะสาวรำวงและนักร้องจะเป็นผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ การแต่งกายของนางรำจะเป็นแบบง่ายๆไม่ได้เน้นความสวยงามเพราะใส่เสื้อยืดและกระโปรงที่ทำจากเชือกฟางผูกมัดรอบเอว แล้วจะรำเป็นรอบไคร้ที่อยากโค้งนางรำคนไหนต้องบริจาคเงินในกล่องบริจาคก่อนแล้วจึงจะสามารถเข้าร่วมรำวงได้ สร้างความสนุกสนานและเสียงหัวเราะให้กับคนในชุมชนเป็นอย่างมาก

ภาพประกอบ 10 สมาชิกในชุมชนร่วมกันเวียนเทียนในวันอาสาฬหบูชา
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย ถ่ายเมื่อวันที่ 7 ก.ค. 2552

5. วันสารทเดือนสิบ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าวันชิงเปรต ซึ่งเป็นวันที่พี่น้องทางใต้ให้ความสำคัญมากเพราะเป็นความเชื่อที่ยึดถือปฏิบัติมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยลูกหลานจะร่วมกันทำบุญ นำอาหารคาวหวาน เช่น ขนมพอง ขนมลา ขนมเจาะหู เครื่องนุ่งห่ม และสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นหลายอย่างมาวางบนร้านเปรตที่ยึดติดกับเสาสูงและทาน้ำมันให้มีความลื่น เมื่อเสร็จพิธีทางสงฆ์ชาวบ้านจะร่วมกันในพิธีชิงเปรต โดยส่งตัวแทนของแต่ละทีมขึ้นปีนเสาน้ำมันที่มีความลื่นสร้างความสนุกสนานให้กับชาวบ้าน เมื่อทีมใดสามารถส่งตัวแทนขึ้นร้านเปรตได้จะมีการโยนสิ่งของที่วางไว้ในตอนแรกลงมา ชาวบ้านจะแย่งกันเก็บ โดยไม่ได้กลัวว่าจะมีเศษอาหารหรือสิ่งอื่นเลอะเทอะเสื้อผ้า นอกจากการวางสิ่งของไว้บนร้านเปรต ชาวบ้านยังนำสิ่งของมาวางไว้หน้าวัด ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษของคนที่ยังมีชีวิตอยู่แต่ตนเองไม่อาจรู้ได้ว่าเมื่อท่านล่วงลับไปแล้วด้วยผลกรรมที่ทำมาอาจเกิดเป็นเปรตที่บาปหนาไม่สามารถเข้ามาภายในบริเวณวัดได้ และไม่สามารถเข้าร่วมรับบุญที่ลูกหลานอุทิศให้ได้ ดังนั้นการที่วางอาหารและสิ่งของต่างๆ ไว้หน้าวัดจะทำให้สามารถได้รับบุญนั้นได้

ภาพประกอบ 11 งานบุญสารทเดือนสิบ หรือ ชิงเปรต

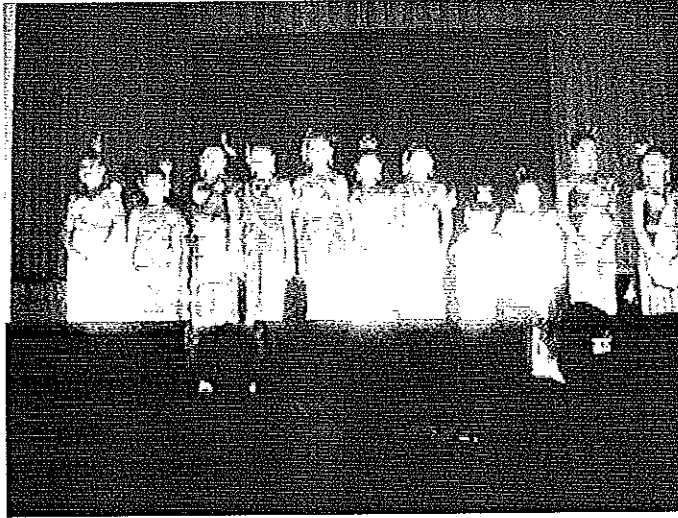
ที่มา: ถ่ายโดยวิจัยเมื่อวันที่ 24 ก.ย. 2553

6. วันลอยกระทง ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยและชาวบ้านสืบทอดเรื่อยมาเพื่อการบูชา ขอขมาแก่เจ้าแม่คงคา สำหรับงานวันลอยกระทงนี้ถูกจัดขึ้นในบริเวณสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากฯ มีการแสดงต่างๆ เช่น การประกวดกระทงประเภทต่างๆ การประกวดนางนพมาศ ซึ่งมีหลายรุ่นทั้งรุ่นเด็ก รุ่นผู้ใหญ่และรุ่นสูงอายุ นอกจากนี้ยังมีการแสดงอีกมากมาย งานลอยกระทงเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือของสมาชิกในชุมชน เริ่มตั้งแต่การเตรียมงาน มีองค์กรต่างๆ ช่วยกันตกแต่งและเตรียมสถานที่อย่างคึกคัก งานออกร้านขายอาหาร และร่วมส่งกิจกรรมการแสดงบนเวที ประเพณีลอยกระทงแสดงให้เห็นถึงการเคารพศรัทธาและความกตัญญูกตเวทิต่อพระแม่คงคาที่ให้คนมีน้ำดื่ม น้ำใช้ อุบ โภคบริโภคนกันทั้งปี

ภาพประกอบ 12 การแสดงรำวงในงานวันลอยกระทง

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 พ.ย. 2553

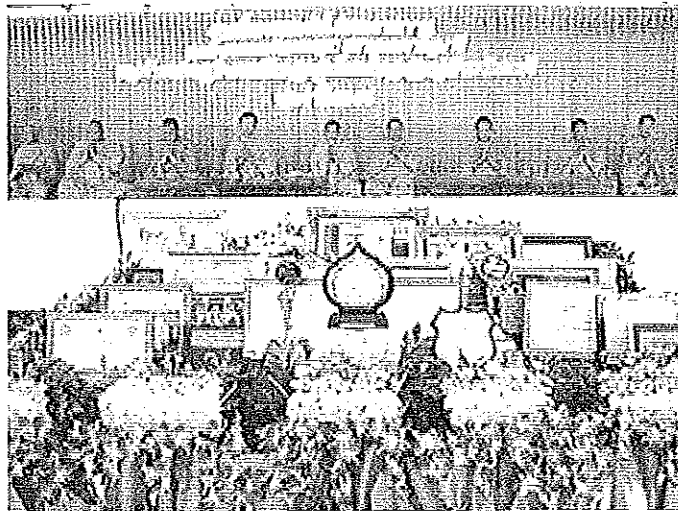

ภาพประกอบ 13 หนูน้อยนพมาศที่เข้าประกวดในงานลอยกระทง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2553

เกียรติประวัติของชุมชนบ้านควนหมาก

- พ.ศ. 2550
- นายรุ่ง ช่อมณี ได้รับรางวัลกำนัน ผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม (รางวัลแหวนทองคำ)
  - นายรุ่ง ช่อมณี ได้รับคัดเลือกเป็นผู้นำชุมชนดีเด่นงานสุขภาพภาคประชาชน จังหวัดสงขลา
  - นางวงจันทร์ พรหมสมปาน ได้รับคัดเลือกเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขดีเด่น ระดับเขต สาขาการบริการใน ศสมช.
  - บ้านควนหมาก ได้รับรางวัลชมเชยการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับจังหวัด
- พ.ศ. 2551
- นายรุ่ง ช่อมณี ได้รับมอบเข็มเชิดชูเกียรติ “คนดีศรีสงขลา” ในมูลนิธิพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
- พ.ศ. 2551
- นายเพียร หมั่นแจ้ง ได้รับโล่รางวัลสิงห์ทอง ผู้นำอาชีพก้าวหน้า โครงการเชิดชูเกียรติผู้นำ
- เครือข่ายพัฒนาชุมชนดีเด่น จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
- บ้านควนหมาก ได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านที่มีการบริหารจัดการโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.) ประสพผลสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมและได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบเพื่อศึกษาดูงาน โครงการสัมมนาเชิงปฏิบัติการการขับเคลื่อนการดำเนินการของคณะกรรมการหมู่บ้าน (กม.)

- พ.ศ. 2552 -สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ได้รับคัดเลือกให้เป็นสหกรณ์ดีเด่นแห่งชาติ ประเภทสหกรณ์ผู้ผลิตยางพารา เข้ารับพระราชทาน โล่รางวัลในวันพืชมงคล
- นางพริ้ง ศุภวรรณ ได้รับ โล่รางวัลสิ่งทอ ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่น จากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย
- สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ได้รับรางวัลชมเชยสหกรณ์คุณธรรมจากกรมส่งเสริมสหกรณ์
- กองทุนหมู่บ้านควนหมากได้รับคัดเลือกเป็นกองทุนหมู่บ้านดีเด่นระดับอำเภอ
- พระสมุห์พิภพ ได้เลื่อนสมณศักดิ์เป็นพระครู โสภิตกิตติวัฒน์ และมีการฉลองพัทธสีมาในวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2553
- พ.ศ. 2553 -บ้านควนหมาก ได้รับรางวัลชนะเลิศจากการประกวดหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง “อยู่เย็น เป็นสุข” ระดับจังหวัด
- พ.ศ. 2554 -กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านควนหมาก ได้รับรางวัลชนะเลิศ ระดับอำเภอ และในปีเดียวกันนี้ได้รับรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตดีเด่นระดับจังหวัด

ภาพประกอบ 14 โล่รางวัล เกียรติประวัติต่างๆของผู้นำชุมชนบ้านควนหมาก
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 18 ก.ย. 2553

คำขวัญประจำหมู่บ้านควนหมาก

“ หลุมพอใหญ่เย็นร่มรื่น
สร้างชีวิตด้วยอาหารา

หลวงปู่คือนองค์ศักดิ์สิทธิ์
อบอุ่นและรักษาโรคโรคะ-บ่อน้ำร้อน”

(นิยม ทองวุ่น. 2550)

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเรื่องการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชลบุรี พบว่าแนวทางการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ กระบวนการ 3ส คือ ส1 คือ “สร้าง” หมายถึง ร่วมกันสร้างกลุ่มชาวบ้านที่มีระบบจัดการแบบใหม่ ที่เรียกว่า กลุ่มการเรียนรู้ โดยมีปัจจัยเริ่มต้นอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผู้นำชุมชน และองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ กลุ่ม สำหรับ ส2 คือ “เสริม” หมายถึง การเสริมกระบวนการเรียนรู้แก่กลุ่มที่สร้างขึ้น ให้เป็นกลุ่มเข้มแข็ง โดยเสริมการเรียนรู้ระดับบุคคล และระดับกลุ่มซึ่งเป็นการเรียนรู้ร่วมกัน มีปัจจัยสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ 2 ประการ ได้แก่ องค์กรภายนอกและกองสนับสนุนการเรียนรู้ ส่วน ส3 คือ “สืบสาน” หมายถึง การสืบสานให้กลุ่มเข้มแข็ง โดยเชื่อมโยงเครือข่าย 2 ระดับ ได้แก่ เชื่อมโยงภายในชุมชนระหว่างกลุ่มต่างๆเพื่อเป็นชุมชนเข้มแข็ง และ เชื่อมโยงกับชุมชนเข้มแข็งและองค์กรภายนอกชุมชน เพื่อให้ชุมชนรักษาสภาพชุมชนเข้มแข็งอย่างยั่งยืนสืบต่อไป(พีระพงษ์ สุดประเสริฐ ,2544) ส่วนปริญญา ตื้อแก้ว (2546) ศึกษาเรื่องการศึกษาศักยภาพในการเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านหู่ อำเภอนพ จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่าลักษณะความเข้มแข็งของชุมชนเขตตำบลป่าหู่ ที่มีองค์ประกอบของศักยภาพในการเป็นชุมชนเข้มแข็งทั้ง 5 ด้าน คือ 1).ด้านการมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถและเป็นที่ยอมรับ 2).ด้านการมีความรู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน 3).ด้านการมีฐานการรวมตัวทางวัฒนธรรมในการทำกิจกรรม 4).ด้านการพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชน และ 5).ด้านความสามารถในการบริหารจัดการในชุมชน พบว่า องค์ประกอบทั้ง 5 ด้าน มีความสำคัญต่อศักยภาพในการเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนในเขตตำบลป่าหู่ การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งของชุมชนในเขตตำบลป่าหู่ เกิดจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในการพึ่งพาตนเองให้ดำรงชีวิตอยู่ได้เป็นหลัก รวมถึงความต้องการเห็นชุมชนใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ามาบริหารจัดการพัฒนาทรัพยากรต่างๆภายในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้สมาชิกในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น จากการพึ่งพาตนเองทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี การเมือง สิ่งแวดล้อม ฯลฯ โดยตั้งอยู่บนรากฐานของวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นหลักในการพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็งในเขต ตำบลป่าหู่ อำเภอนพ จังหวัดเชียงราย

นอกจากนี้ชมพูนุช ประจักษ์สุนทร (2549) ได้ศึกษาเรื่องการก่อตัวและกระบวนการประชาสังคมของชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่าปัจจัยสำคัญที่เกื้อหนุนต่อการก่อตัวของกระบวนการประชาสังคมในชุมชนคีรีวง ประกอบด้วย โครงสร้างสังคมแนวราบ ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง ค่านิยมทางศาสนาพุทธ ผู้นำชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่วนกระบวนการประชาสังคมนั้น พบว่า การรวมกลุ่มเนื่องจากมีความต้องการร่วมกัน มีความหลากหลายร่วมกันทุกส่วน และเป็นไปโดยธรรมชาติ เรียนรู้ในการทำงาน การดำเนินกิจกรรมกลุ่มที่ได้กำหนดขึ้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์กลุ่มนั้น ได้มีการผสมผสานระหว่างองค์ความรู้เดิมที่ได้รับการถ่ายทอด และองค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับการแนะนำ การศึกษาดูงาน มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชุมชนของตนเอง โดยอาศัยการติดต่อสื่อสารระหว่างสมาชิกกลุ่ม คนภายในชุมชน ผู้นำชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือภายนอกชุมชน โดยผ่านทาง การติดต่อสื่อสารต่างๆ และสิ่งสำคัญคืออาศัยการบริหารจัดการกลุ่ม เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามที่ได้ตั้งเป้าหมายไว้

นอกจากนี้จากการศึกษาเรื่องบทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งซึ่งทำการศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นในจังหวัดชลบุรี พบว่า บทบาทของวัดมีอยู่ 6 ประการ คือ การปกครอง การศาสนศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรม การศึกษาสงเคราะห์ การสาธารณูปการ และการสาธารณสงเคราะห์ ทั้งนี้จากบทบาทของวัดที่กล่าวมาข้างต้นส่งผลต่อการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง 4 ด้านคือ ด้านที่หนึ่ง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน วัดมีการอบรมจริยธรรม ส่งผลให้ประชาชนมีหลักธรรมในการประกอบอาชีพและให้อาหารของวัดเป็นสถานที่ตั้งศูนย์ฝึกอาชีพให้กับผู้สนใจ โดยมีผู้เข้าร่วมฝึกหลายคนเพื่อนำวิชาชีพที่ได้ไปประกอบอาชีพ ด้านที่สอง การเชื่อมโยงการพัฒนาทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาดูงานและการนำผลิตภัณฑ์ไปจำหน่ายและออกกร้าน และผู้ที่เรียนจบหลักสูตรสามารถนำความรู้ไปเทียบ โอนเพื่อเรียนต่อได้ ด้านที่สาม การบริหารจัดการที่ดี มีการจัดสรรและวางแผนและประเมินผลของโครงการต่างๆเป็นระยะ และด้านที่สี่ การมีส่วนร่วม โดยโครงการต่างๆของวัดมีพระสงฆ์ สามเณรและประชาชนเข้าร่วมโครงการ (พระมหาทะนงศักดิ์ ประไพหลง 2547) นอกจากนี้การศึกษาเรื่องเครือข่ายการเรียนรู้ในงานบุญเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของวัดในจังหวัดชลบุรี จำนวน 6 วัด พบว่าการสร้างเครือข่ายในงานบุญของวัดทั้งหมด มีลักษณะเดียวกันคือการทำบุญ ถวายภัตตาหารเพลอุทิศส่วนกุศลแก่บูรพาจารย์ของวัดผู้ล่วงลับ การปิดทองบูรพาจารย์ของวัด มหรสพ การละเล่นและการออกกร้านอาหารคาวหวาน ซึ่งกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานบุญประจำปีของวัดทั้ง 6 เกิดขึ้นจากปัจจัยพื้นฐาน 5 ประการ ได้แก่ ความศรัทธาต่อวัด ต่อบุคคล การทำบุญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการเรียนรู้ นอกจากนี้ยังมีแรงขับเคลื่อนที่สำคัญ 2 ประการคือ พุนทางสังคมและกระแสความนิยม จากการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ในงานบุญประจำปี ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน โดยผ่าน

กิจกรรมงานทำบุญ เกิดความร่วมมือ ความรัก สามัคคี และมิตรภาพร่วมกัน ทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น (สมหมาย แจ่มกระจ่างและพีระพงษ์ สุดประเสริฐ 2548)

งานวิจัยของประพันธ์ ภักดีกุลและคณะ (2549) เรื่องรูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนพบว่า รูปแบบความเข้มแข็งของชุมชนเกิดได้จากศักยภาพด้านปลูกจิตสำนึก ด้านการมีส่วนร่วม ด้านการเมืองและการปกครองส่วนท้องถิ่น ด้านการแสวงหาความรู้ ด้านภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และด้านการบริหารจัดการ ผนวกกับปัจจัยที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งคือ การร่วมมือกันของคนในชุมชน จากรูปแบบนี้ดังกล่าวสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนต่อไปได้ โดยอาศัยจุดแข็งของชุมชนที่มีอยู่เป็นหลักในการพัฒนาที่จะทำให้ชุมชนมีสภาพรวมกันเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้น ในทางกายภาพและรูปธรรม โดยสมาชิกของชุมชนมีศักยภาพที่จะร่วมมือกันแก้ไขปัญหาของชุมชน มีอุดมการณ์และค่านิยมร่วมกัน สมาชิกมีความผูกพันกับชุมชนและมีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ทั้งนี้จากการศึกษาเรื่องทุนทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชนของอำภา จันทราภาส (2543) มีแนวคิดว่า ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนชนบทตามวิถีวัฒนธรรมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญและเป็นพื้นฐานที่ช่วยส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเลือกศึกษาบ้านโป่งนก ตำบลแม่คะ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ลักษณะของทุนทางสังคมที่แสดงถึงความเข้มแข็งของชุมชนคือทุนทางวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนองค์กร ทุนเครือข่ายและเครือข่าย ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ทั้งนี้เนื่องจากบ้านโป่งนกกังกรรูปแบบการรวมกลุ่มที่มีมาตั้งแต่ในอดีต คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข มีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน มีการร่วมกันทำกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องทั้งกิจกรรมทางสังคมและศาสนา เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการพัฒนา ความเจริญทางเทคโนโลยี ความทันสมัย ระบบการค้าและการตลาด การติดต่อสื่อสารกันในสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้ชุมชนมีการรวมตัวกันเพื่อปรับตัว การเรียนรู้ของบุคคลในชุมชนมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้น โดยใช้การรวมกลุ่มแบบที่มีมาตั้งแต่อดีตมาเป็นพื้นฐานของการรวมกลุ่ม เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง ผ่านกระบวนการพัฒนาของรัฐและระบบทุนนิยม ซึ่งส่วนใหญ่เป็นการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงปฏิบัติต่อกันด้วยการให้คุณค่าของน้ำใจที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ผ่อนปรนและรับฟังเหตุผลของกันและกัน เพื่อให้คนในชุมชนได้อยู่ร่วมกัน ได้เรียนรู้และปรับตัวไปสู่การพัฒนาและต่อสู้กับปัญหาต่างๆที่เข้ามาในชุมชน โดยการใช้ทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนบุคคล ทุนองค์กร ทุนเครือข่าย ทุนเครือข่ายและเครือข่าย

สรุปจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าความเข้มแข็งชุมชนคือ การที่ชุมชนมีการรวมกลุ่มกันเป็นปึกแผ่นอย่างแน่นแฟ้น สมาชิกในชุมชนมีความผูกพัน รู้สึกถึง ความเป็นเจ้าของชุมชน เกิดการหวงแหน และเสียสละทำงานเพื่อชุมชน ก่อให้เกิดพลังในการ แก้ปัญหา มีความเอื้ออาทรต่อกัน มีการพึ่งพาอาศัย ให้ความช่วยเหลือแบ่งปันระหว่างกัน และ ร่วมมือกันในกิจกรรมต่างๆ ทั้งของส่วนตัวและส่วนรวม ทั้งด้านอาชีพ วัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม การพัฒนาชุมชน การแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดการรวมกลุ่มกันเป็นองค์กร ชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์มีการเรียนรู้ในการกระทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกัน มีการเรียนรู้ สามารถ จัดการหรือแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่ ด้วยอำนาจ ความรู้ และกลไกภายใน ชุมชน มีการกำหนดแนวทางของการแก้ไขปัญหา โดยอาศัยความร่วมมือภายในชุมชนเป็นหลัก ไม่ ว่าจะเป็นปัญหาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เกิดการยอมรับจากสังคมภายนอก ซึ่งกระบวนการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ต้องอาศัยปัจจัยที่สำคัญคือทุนทางสังคมที่จะเป็นจุดเริ่มต้นของ การมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆของชุมชนให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้ถึงความเป็น เจ้าของชุมชน ต้องการที่จะจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันโดยอาศัยการมีส่วนร่วมทั้ง จากผู้นำ สมาชิกและองค์กรชุมชน

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการศึกษานี้ผู้วิจัยศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ซึ่งมุ่งศึกษาในความเข้มแข็งของชุมชนในด้านการเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่ รอคอยความช่วยเหลือจากภาครัฐและภายนอกแต่ร่วมกันค้นหาทางออกจากปัญหาและพัฒนา ศักยภาพของตนเองเป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน เกิดการ รวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคง ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน โดยประเด็นที่ ศึกษาคือ การรวมกลุ่มขององค์กรในชุมชน การบริหารจัดการ โครงสร้างต่างๆ การส่งเสริมการ เรียนรู้ ผลการดำเนินงานและการติดตาม ประเมินผลขององค์กรที่ส่งผลให้องค์กรมีศักยภาพและ ความเข้มแข็ง ทั้งนี้องค์กรชุมชนเปรียบเสมือนตัวแทนของชุมชนเพราะมีความสัมพันธ์ที่ก่อให้เกิด ความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ยังศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ซึ่งจากการศึกษาการรวมกลุ่มองค์กร และการมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชนบ้านควนหมาก โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง แนวคิดทุนทางสังคมและแนวคิดการ มีส่วนร่วมมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และอธิบายกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของ ชุมชน โดยศึกษาผ่านการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเป็นเงื่อนไขที่สำคัญใน กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา 3 ประการคือ ศึกษาการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง และศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบงานวิจัยและขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

การเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นเตรียมการ มีดังนี้

1. สืบรวจเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งข้อมูลของชุมชนในเบื้องต้นจากบุคคลที่มีความเกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสในชุมชน คณะกรรมการองค์กรชุมชนบ้านควนหมาก

2. กำหนดพื้นที่ศึกษา และเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก

3. วางแผนเพื่อเตรียมงานก่อนลงพื้นที่สำรวจชุมชน โดยรวม

ขั้นดำเนินการ มีดังนี้

1. เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์และขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ ทั้งนี้ การที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ในชุมชนจึงสะดวกในการลงพื้นที่และการขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวมข้อมูล

2. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้ามาสร้างแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึก

3. นำร่างแนวทางการสัมภาษณ์เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อตรวจแก้ไข

4. นำแนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกที่แก้ไขปรับปรุงแล้ว ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา
5. ได้แนวทางการสัมภาษณ์เชิงลึกฉบับสมบูรณ์ พร้อมสำหรับนำไปเก็บรวบรวมข้อมูล
6. ทำการนัดหมายล่วงหน้ากับผู้นำชุมชน ประธานองค์กรชุมชนของบ้านควนหมาก เจ้าหน้าที่รัฐ และท้องถิ่นเพื่อสัมภาษณ์แบบเชิงลึกโดยผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์ด้วยตนเอง พร้อมทั้งบันทึกคำสัมภาษณ์และภาพถ่าย
7. ทำการนัดหมายล่วงหน้ากับประธานและคณะกรรมการสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนาเพื่อการสหกรณ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก การก่อตั้ง การดำเนินงานการบริหารจัดการ ปัญหา อุปสรรคและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหลังการรวมกลุ่ม
8. เข้าร่วมสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชนบ้านควนหมาก ทั้งที่เป็นกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนและกิจกรรมที่มีเจ้าภาพจัดงาน
9. นำข้อมูลทั้งหมด มาดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาแบบสามเส้า โดยทำการตรวจสอบข้อมูลกับเจ้าของข้อมูลโดยตรง แต่ต่างเวลาและสถานที่ เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้เจ้าของข้อมูล ได้ยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

การเลือกพื้นที่ศึกษา

การเลือกพื้นที่ศึกษาในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกบ้านควนหมาก หมู่ที่ 3 ตำบลวังใหญ่ อำเภoteหา จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพราะบ้านควนหมากเป็นหมู่บ้านที่มีปรากฏการณ์ในประเด็นที่ผู้วิจัยทำการศึกษา มีผู้นำชุมชนที่มีศักยภาพ สมาชิกในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มกันจัดตั้งเป็นองค์กรชุมชน นอกจากนี้สมาชิกในชุมชนยังมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆเป็นอย่างดี สามารถขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ความเข้มแข็งและพัฒนา เป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้และสามารถจัดการ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ด้วยตัวเอง โดยไม่รอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจเลือกชุมชนบ้านควนหมากเป็นพื้นที่ในศึกษาครั้งนี้

ผู้ให้ข้อมูลการวิจัย

การศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนครั้งนี้ เพื่อให้ครอบคลุม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การศึกษา ผู้วิจัยได้เลือกบุคคลที่สามารถให้ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษาดังนี้

1. ผู้นำชุมชน ได้แก่ เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน และประธานองค์กรชุมชนบ้านควนหมาก จำนวน 5 องค์กร ได้แก่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้านควนหมาก กองทุนหมู่บ้านควนหมาก กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขบ้านควนหมากและกลุ่มสตรีบ้านควนหมาก ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในแต่ละประเด็น นอกจากนี้ผู้วิจัยจัดสนทนากลุ่มย่อย โดยผู้เข้าร่วมการสนทนาในครั้งนี้คือคณะกรรมการจากสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด

2. ภาวที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ได้แก่ พัฒนาการตำบลและพัฒนาการอำเภอ จำนวน 2 คน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล 2 คน ตัวแทนคณะครูโรงเรียนบ้านควนหมาก 2 คน ซึ่งประเด็นที่ทำการสัมภาษณ์จะเป็นบทบาทและการมีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก

3. ตัวแทนของสมาชิกในชุมชนบ้านควนหมาก ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้อาวุโสที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือ ตลอดจนชาวบ้านที่เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จำนวน 5 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้ เพื่อให้ได้ข้อมูลและผลการศึกษา ครอบคลุมสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเป็นผู้เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตัวเอง โดยมีเครื่องมือในการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. การสังเกต ซึ่งเป็นการวิจัยภาคสนาม (Fieldwork) คือการเฝ้าสังเกตสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของคนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาอย่างเป็นระบบ รวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามในการวิจัย ซึ่งสิ่งที่เห็นคือปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ผู้วิจัยไม่มีส่วนในการกำหนดความเป็นไปของสิ่งเหล่านั้น ซึ่งเหตุการณ์และปรากฏการณ์เหล่านั้นเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยต้องสังเกต โดยการสังเกตนั้นผู้วิจัยต้องคำนึงถึงสถานที่และบริบทของเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ บุคคล กิจกรรมและกระบวนการที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเหตุการณ์ โดยการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม อันหมายถึง การที่นักวิจัยเข้าไปใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้คนในพื้นที่ศึกษา เรียนรู้วิถีชีวิตของคนเหล่านั้น มีส่วนร่วมในการใช้ชีวิตประจำวัน

และในกิจกรรมของคนเหล่านั้น ขณะเดียวกันก็เฝ้าสังเกตและบันทึกข้อมูลในเรื่องที่ตนศึกษาอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้จากการจำแนกบทบาทของผู้สังเกตของ R.T. Gold (1958, อ้างถึงในชาย โทธิสิตา 2552) ได้จำแนกบทบาทผู้สังเกตเป็น 4 แบบดังนี้

1. บทบาทผู้มีส่วนร่วมอย่างสมบูรณ์ (complete participant) อันหมายถึง นักวิจัยในฐานะ “คนนอก” เข้าไปคลุกคลีอยู่ใกล้ชิดกับประชาชนที่ศึกษา เรียนรู้วัฒนธรรมของชุมชน และปฏิบัติตนเสมือนว่าเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น ซึ่งข้อได้เปรียบคือนักวิจัยมีโอกาสได้รับความไว้วางใจและความร่วมมือที่ดีจากประชาชนที่ศึกษา แต่มีข้อควรระวังคือการมีอคติและอาจมีผลต่อข้อมูลได้ เพราะการเป็นคนในอย่างสมบูรณ์นั้นยากที่จะดำเนินการศึกษาได้อย่างเป็นกวีวิสัยและปราศจากอคติ

2. บทบาทผู้มีส่วนร่วมที่ทำการสังเกต (participant-as-observer) ในกรณีนี้ นักวิจัยเน้นการทำตัวเป็นผู้มีส่วนร่วมที่ดี หรือเป็น “คนใน” มากกว่าการเป็นนักสังเกตการณ์หรือนักวิจัยอย่างเดียว ในลักษณะนี้ โอกาสที่จะเกิดอคติโดยไม่รู้ตัวก็มีมาก โอกาสที่การเก็บข้อมูลจะดำเนินไปอย่างเป็นกลางมักจะถูกรบกวนโดยความผูกพันกับคนในชุมชน เป็นบทบาทที่ควรหลีกเลี่ยงในการเก็บข้อมูลภาคสนาม

3. บทบาทผู้สังเกตการณ์ที่มีส่วนร่วม (observer-as-participant) บทบาทนี้จะตรงกันข้ามกับบทบาทในข้อ 2 โดยผู้สังเกตจะให้ความสำคัญแก่การเป็นนักวิจัยที่ค้นหาข้อมูลอย่างตรงไปตรงมา หรือยึดการค้นหาข้อมูล “อย่างเป็นวิทยาศาสตร์” เป็นอันดับแรกแต่ในขณะเดียวกันก็ใส่ใจและตระหนักในความสำคัญของความสัมพันธ์กับชุมชน พยายามเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน แต่ก็ไม่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกับคนในชุมชน เมื่อใดที่ต้องเลือกระหว่างความเป็นกลางในการเก็บข้อมูลกับความผูกพันกับคนในชุมชน นักวิจัยจะให้น้ำหนักอย่างแรกมากกว่า เป็นบทบาทที่ปฏิบัติได้ยาก แต่ก็ไม่เหลือวิสัยที่จะทำถ้านักวิจัยมีความตระหนักอยู่เสมอ

4. บทบาทผู้สังเกตการณ์อย่างสมบูรณ์แบบ (complete observe) บทบาทนี้เป็นการมุ่งเก็บข้อมูล “อย่างเป็นวิทยาศาสตร์” เท่านั้น ไม่ได้คำนึงถึงมิติด้านความสัมพันธ์กับประชาชนที่ศึกษา ในทางปฏิบัติบทบาทนี้เป็นไปได้ยาก เพราะสิ่งแวดล้อมในสนามไม่เอื้ออำนวย

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติสถานการณ์ในภาคสนามมักจะมี ความแตกต่างและมีพลวัตอยู่ตลอดเวลา บทบาทการเป็นนักวิจัยและความสัมพันธ์ที่มีกับคนในชุมชนที่ศึกษาควรจะมียืดหยุ่นได้เท่าที่จำเป็น การให้น้ำหนักข้างใดข้างหนึ่งเกินไปไม่เป็นผลดี ในขณะที่เป็นนักวิจัยก็ต้องตระหนักในความเป็นผู้มีส่วนร่วมไว้ด้วยเสมอ นักวิจัยต้องใช้วิจารณญาณเองว่า เมื่อใดควรจะเล่นบทบาทที่หนักไปทางไหน ส่วนความสัมพันธ์กับผู้ถูกสังเกตนั้น อาจจำแนกได้เป็น 3 แบบคือ

1. ความสัมพันธ์แบบที่นักวิจัยเป็นสมาชิกของชุมชนนั้นอย่างสมบูรณ์ (เป็น คนใน)

2. แบบที่นักวิจัยเป็นสมาชิกที่ไม่สมบูรณ์ แต่ก็มีความใกล้ชิดพอที่จะเข้า กับ คนในชุมชนได้โดยไม่มีอุปสรรคสำคัญ

3. แบบที่นักวิจัยรักษาความเป็น “คนนอก” ของตนไว้ตลอดเวลาที่ทำงาน ใน ชุมชน

สิ่งที่นักวิจัยพึงปฏิบัติควรจะเป็นการปรับบทบาทของตนเองให้เหมาะสมกับ ความต้องการของบุคคลและสถานที่ ควรตระหนักในความสัมพันธ์ที่ควรจะเป็น ขณะเดียวกันก็ถ ก บทบาทของการเป็นนักวิจัยไว้ในระดับที่พอควร ซึ่งสถานการณ์ในภาคสนามและตัวนักวิจัยจะบอก ได้ว่าเมื่อใดควรให้ความสำคัญแก่บทบาทของการเป็นนักวิจัยและเมื่อใดควรยึดความสัมพันธ์กับ ชุมชน (ชาย โพธิ์สีตา 2552)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีบทบาทของความเป็นคนใน เพราะเป็นผู้ที่พักอาศัย อยู่ในชุมชน โดยผู้วิจัยได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชุมชนเป็นระยะเวลา 4 ปี ได้เรียนรู้วิถีชุมชนและมี ส่วนร่วมในการใช้ชีวิตประจำวันตลอดจนกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ทำให้การเข้าถึง ข้อมูลด้วยวิธีนี้เป็นไปอย่างสะดวก โดยที่ถูกละเลยไม่ได้รู้สึกอึดอัดหรือรู้สึกตัวจากการถูกเฝ้า สังเกตการณ์ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยได้คำนึงถึงความสำคัญในการเก็บข้อมูลจากการเฝ้าสังเกตการณ์ เพื่อไม่ให้ความเป็นคนใน มีอคติและส่งผลต่อการเก็บข้อมูลการวิจัย การสังเกตแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทั้งนี้เพราะในชุมชนบ้านควนหมากมี กิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการนี้ยังเป็นอีกทางหนึ่งที่ทำให้ได้ข้อมูลของ การมีส่วนร่วมของชุมชน จากการเฝ้าสังเกต ผู้วิจัยสามารถเห็นความเคลื่อนไหวของชุมชน การร่วม ทำกิจกรรมของชุมชนทั้งที่เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับจารีต ประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมทางพุทธ ศาสนา การร่วมงานบวช งานแต่งงานและงานศพ ทั้งนี้จากการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ผู้วิจัย สังเกตปรากฏการณ์ สถานที่ ผู้คนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม และรายละเอียดของสิ่งที่เกิดขึ้น การแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. การสัมภาษณ์แบบเชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นมาจากการ วิเคราะห์ สังเคราะห์ และจากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยเนื้อหาของการสัมภาษณ์จะครอบคลุมและมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ซึ่งผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์กับผู้นำชุมชน และภาคีที่ เกี่ยวข้องในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ในการสัมภาษณ์ผู้วิจัยใช้ภาษากลางใน การสัมภาษณ์ ทั้งนี้เพราะผู้วิจัยไม่ใช่คนในพื้นที่จึงไม่สามารถสนทนาเป็นภาษาท้องถิ่นได้ อย่างไรก็ตามจากการที่ผู้วิจัยได้เข้ามาอาศัยในชุมชนเป็นระยะเวลา 4 ปี ได้สัมผัส พูดคุยและเข้าร่วม กิจกรรมในชุมชน จึงทำให้ผู้วิจัยสามารถฟังภาษาท้องถิ่นได้อย่างเข้าใจ การสนทนาและการ

สัมภาษณ์จึง ไม่เกิดปัญหาระหว่างการเก็บรวบรวมข้อมูล ในการสัมภาษณ์เชิงลึกนี้ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการสัมภาษณ์โดยมีประเด็นดังนี้

1.การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน ซึ่งจะเป็แนวคำถามเกี่ยวกับการก่อตั้ง เป้าหมาย วัตถุประสงค์ การบริหารจัดการองค์กร การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร การขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร การติดตามและประเมินผล การเปลี่ยนแปลงของ ชุมชนภายหลังเกิดการรวมกลุ่ม ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบความสำเร็จ ปัญหา และอุปสรรคที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มองค์กรชุมชน

2.การมีส่วนร่วมของชุมชนรวมถึงภาคีที่เกี่ยวข้องที่เข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

3.กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีเนื้อหาเกี่ยวกับการ พัฒนาทรัพยากรบุคคล การกำหนดประเด็นปัญหา การดำเนินกิจกรรมของชุมชนตลอดจนการขยาย ความร่วมมือเพื่อสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

3.การสนทนากลุ่มย่อย (Focus group discussion) ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลที่มีการ ปฏิสัมพันธ์ การถกเถียงโต้ตอบและแสดงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่ได้ มีความหลากหลาย การสนทนากลุ่มเป็นการอภิปราย มุ่งหาความคิดเห็นและประสบการณ์ของผู้ ร่วมสนทนา ซึ่งอาจแตกต่างกันหลากหลาย ไม่จำเป็นต้องสอดคล้องลงรอยกันเสมอไป ในปัจจุบัน การสนทนากลุ่มได้รับการยอมรับและถูกนำไปใช้ โดยเสน่ห์ของวิธีการนี้อยู่ที่เป็นวิธีที่สามารถ สนองวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้หลายแบบ จะใช้เป็นการวิจัยที่เมื่อดเสร็จสมบูรณ์ในตัวเอง หรือจะ ใช้ร่วมกับวิธีอื่นก็ได้ นอกจากนี้ การสนทนากลุ่มยังเป็นเทคนิคการเก็บข้อมูลที่มีชีวิตชีวา ซึ่งให้ ข้อมูลที่ผ่านการ “กรอง” ด้วยการถกเถียงโต้ตอบกันของผู้ให้ข้อมูล ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเองก็เกิด ความรู้สึกมีส่วนร่วมมากกว่าวิธีการสัมภาษณ์โดยทั่วไป ข้อมูลที่ได้จะเข้าใจได้ง่าย และมีลักษณะ เด่น ไปอีกแบบหนึ่ง นอกจากนี้ประเด็นที่สำคัญคือ การมีปฏิสัมพันธ์โต้ตอบกันอย่างเป็นธรรมชาติ ของกลุ่มคนที่มีลักษณะสำคัญบางอย่างร่วมกัน ทำให้ผู้ให้ข้อมูลรู้สึกสบายที่จะแสดงความคิดเห็น อย่างเป็นธรรมชาติ และกล้าแสดงความคิดหรือเล่าประสบการณ์ของคนให้ผู้อื่นฟัง นอกจากนี้ การ ที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลมีการโต้ตอบกันในรูปของการกรอกรข้อมูลให้ละเอียดขึ้น แล้วยังช่วยให้ผู้วิจัยได้ ข้อมูลที่หลากหลายมุมมองและทัศนะอีกด้วย (ชาย โทธิสิตา 2552)

การเก็บข้อมูลจากการสนทนากลุ่มครั้งนี้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็น คณะกรรมการจากสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด แนวคำถามจะเป็นประเด็นที่ เกี่ยวกับการรวมกลุ่มขององค์กร การก่อตั้ง วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการดำเนินการ การบริหารจัดการ ผลการดำเนินการ การส่งเสริมการเรียนรู้และการขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร การ เปลี่ยนแปลงของชุมชนภายหลังการรวมกลุ่ม ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบ ความสำเร็จ ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนต่อความเข้มแข็งของ

ชุมชนซึ่งเป็นประเด็นที่ศึกษาในวัตถุประสงค์ข้อที่หนึ่ง และประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมขององค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในชุมชนในวัตถุประสงค์ข้อที่สองและแนวคำถามในประเด็นกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก นอกจากการสนทนากลุ่มย่อยที่ผู้วิจัยใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมในครั้งนี้ การประชุมประจำเดือนของสหกรณ์ก็เป็นอีกทางหนึ่งที่ผู้วิจัยใช้เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล จากการสังเกต การถกประเด็นต่างๆและการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นภายในสหกรณ์ตลอดจนการหาแนวทางในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้ผู้ให้ข้อมูลนอกจากจะมีบทบาทในการเป็นคณะกรรมการของสหกรณ์แล้ว หลายท่านยังมีบทบาทที่สำคัญในชุมชน เช่น นายสมพงษ์ จันทร์ทอง มีอีกบทบาทหนึ่งคือการเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ นายมาโนชย์ อินทรสาร เป็นประธานกองทุนหมู่บ้าน นางประภาพร แก้วรัตนศรีเป็นคณะกรรมการกลุ่มสตรี และนางมณี เพ็ชรประหารเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชน (อสม) นอกจากนี้กรรมการทุกท่านล้วนมีบทบาทที่สำคัญในชุมชนในการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆอยู่เสมอ ทำให้ข้อมูลที่ได้จากการสนทนาเป็นข้อมูลที่หลากหลายมีความครอบคลุมในทุกประเด็นที่ผู้วิจัยสามารถนำไปวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาอย่างครบถ้วน

การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้การตรวจสอบข้อมูลจากการสังเกตควบคู่ไปกับการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย พร้อมกับศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องโดยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลโดยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) (สุภางค์ จันทวานิช 2543) เป็นการตรวจสอบข้อมูลจากแหล่งที่มาของข้อมูล ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่และแหล่งบุคคล เป็นการตรวจสอบด้านความถูกต้องของข้อมูลว่า เมื่อต่างเวลากัน ต่างสถานที่กัน และผู้ให้ข้อมูลต่างกันหรือการได้มาของข้อมูลต่างกันแล้ว ข้อมูลที่ได้จะเหมือนเดิมหรือแตกต่างกัน ดังนี้

แหล่งเวลา ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก แต่เวลามีความแตกต่างกันเพื่อหาความถูกต้องของข้อมูล

แหล่งสถานที่ ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันแต่จะเก็บต่างสถานที่ เช่น สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้าน อาคารเอนกประสงค์และสถานที่จัดงานชุมชน เพื่อหาความน่าเชื่อถือของข้อมูล

แหล่งบุคคล ผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกันแต่ผู้ให้ข้อมูลต่างกัน เช่น กรรมการ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้อาวุโสและชาวบ้านในชุมชนบ้านควนหมาก

เมื่อผู้วิจัยได้ใช้ตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อยและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ครบถ้วนแล้วนำมาเก็บรวบรวม จำแนก และ จัดเป็นหมวดหมู่ วิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา โดยยึดหลักวิเคราะห์ตามกรอบแนวคิดใน การศึกษาที่ได้กำหนดไว้ เพื่อนำไปสู่การอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังนี้

วิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก ข้อมูลที่ ได้จากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้นำองค์กรชุมชนและจากการสนทนากลุ่มของคณะกรรมการ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด

วิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องใน กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การ สัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มย่อย สามารถนำมาวิเคราะห์ข้อมูลและเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดที่ วางไว้

วิเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ซึ่งจาก การศึกษาในประเด็นข้างต้นจะสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการที่ทำให้บ้านควนหมากมีความ เข้มแข็งในด้านการเป็นชุมชนที่มีการเรียนรู้และพร้อมที่จะเรียนรู้ ไม่ได้มีสูตรสำเร็จในการแก้ไข หรือรอความช่วยเหลือจากภาครัฐและภายนอกแต่ร่วมกันค้นหาทางออกในการแก้ไขปัญหาและ พัฒนาศักยภาพของตนเองโดยการเรียนรู้จากการปฏิบัติและการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ผู้วิจัยได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยตนเอง พบปะพูดคุย ร่วมทำกิจกรรมกับชุมชน สังเกตการณ์และสัมภาษณ์ผู้นำองค์กรต่างๆและชาวบ้าน ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลซึ่งเป็นเนื้อหาเกี่ยวกับการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน ภาวการณ์เกี่ยวข้องและกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีผลการศึกษาค้างนี้

การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก

สิ่งที่บ่งบอกถึงความเข้มแข็งของชุมชนคือ การเจริญเติบโตในเชิงปริมาณและคุณภาพขององค์กร นั่นคือมีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น และมีการสืบทอดคนรุ่นใหม่เข้ามารับต่อช่วงภาระงาน ส่วนในมิติเชิงคุณภาพได้จากความรู้ความสามารถและทักษะ รวมทั้งความคิด และพลังแห่งศีลธรรมทั้งของสมาชิกและผู้นำ

บ้านควนหมากเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่มีความพร้อมและมีองค์กรชุมชนที่มีศักยภาพ มีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชนจัดตั้งเป็นองค์กรต่างๆขึ้นภายในหมู่บ้าน มีการบริหารจัดการ และช่วยเหลือสมาชิกในชุมชน แก้ไขปัญหาต่างๆร่วมกันทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยได้จำแนกลักษณะการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1. กลุ่มที่ส่งเสริมการลงทุนและการประกอบอาชีพ ได้แก่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้านควนหมากศูนย์คัดแยกถลุงโรงน้ำดื่มชุมชน และกลุ่มสตรี

2. กลุ่มที่จัดกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มซุ้ดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ) กลุ่มประชาสัมพันธ์หมู่บ้านและกลุ่มฌาปนกิจ

“...เป็นสมาชิกหลายองค์กร เช่น กลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน กองทุนแม่ของแผ่นดิน ชุติรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน กลุ่ม ออมทรัพย์ ศูนย์รวบรวมน้ำยางเทพา สหกรณ์กองทุนสวน ยางควนหมากพัฒนา กลุ่มน้ำยางสด สาเหตุที่เข้าร่วมหลาย กลุ่มเพราะอยากมีส่วนร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้าน เพื่อความ เป็นอยู่ที่ดีขึ้นของครอบครัวและชุมชน...”

(สมเกียรติ ขุนแก้ว สัมภาษณ์วันที่ 3 มีนาคม 2555)

จากการสัมภาษณ์อดีตประธานกองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ช่างต้น ผู้มี ส่วนสำคัญในการสร้างและพัฒนาสหกรณ์โดยยึดถือผลประโยชน์ของสมาชิกเป็นหลักและความ รอบรู้ในกิจกรรมต่างๆ นอกจากการเป็นสมาชิกของสหกรณ์นายสมเกียรติยังเข้าร่วมกลุ่มต่างๆ ของ ชุมชน ทั้งนี้เพราะนายสมเกียรติเห็นว่าการเข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ส่งผลให้ความเป็นอยู่ ของครอบครัวดีขึ้น สอดคล้องกับนายทองหล่อ จันทร์ทิพย์ (สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤศจิกายน 2554) ซึ่งเป็นผู้อาวุโสท่านหนึ่ง ที่ชุมชนให้ความเคารพนับถือ มีบทบาทหน้าที่เป็นที่ปรึกษาในองค์กร ชุมชนหลายแห่ง เช่น กองทุนหมู่บ้าน สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด กองทุนแม่ ของแผ่นดินและคณะกรรมการวัดควนหมาก โดยนายทองหล่อได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในช่วงแรกๆ ของการก่อตั้งทุกองค์กร ทั้งนี้เพราะในแต่ละองค์กรเมื่อก่อตั้งกลุ่มแรกๆจะมีการระดมทุนจาก สมาชิกเพื่อการดำเนินการ นายทองหล่อได้บอกว่าในฐานะเป็นสมาชิกในชุมชนจึงมีความต้องการ ในการสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มของชุมชนจึงเข้าสมัครเข้าร่วมเป็นสมาชิกทุกองค์กร ทั้งนี้มีหลาย องค์กรที่ต้องการให้นายทองหล่อเข้ามาร่วมเป็นฝ่ายบริหารงานแต่เนื่องด้วยวัยและสุขภาพที่เป็น อุปสรรคต่อการดำเนินงาน นายทองหล่อจึงขอปฏิเสธแต่ขอรับหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับทุกองค์กร ซึ่งในแต่ละครั้งหากองค์กรใดต้องการคำแนะนำ หรือขอคำปรึกษานายทองหล่อยกก็สามารถช่วยเหลือ ในตรงนั้นทั้งในฐานะที่เป็นที่ปรึกษาและสมาชิกคนหนึ่ง

“...เป็นสมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และสมาชิกกลุ่มน้ำ ยางอิสระ สาเหตุที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกในกลุ่มต่างๆเพื่อ ต้องการมีส่วนร่วมในชุมชน และแลกเปลี่ยนความรู้ในกลุ่ม และองค์กรต่างๆ...”

(ภัทรชภา กฤษตารมย์ สัมภาษณ์วันที่ 3 มีนาคม 2555)

“...คนในบ้านเรารวมตัวกันตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ เพื่อทำประโยชน์ให้กับสมาชิกและชุมชน และส่วนใหญ่ก็สมัครเข้าเป็นสมาชิกในหลายองค์กร แต่ยังไม่ถึงเวลาที่กิจกรรมชุมชนก็ร่วมกันทำงานสำเร็จ โดยไม่ได้เกี่ยวว่าจากองค์กรไหน...”

(รุ่น ซ่อมถนุ สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นจะเห็นได้ว่าสมาชิกในชุมชนคนหนึ่งๆ สามารถเข้าร่วมเป็นสมาชิกในองค์กรชุมชนได้หลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสนใจของแต่ละคน อย่างไรก็ตามสาเหตุของการเข้าร่วมเป็นสมาชิก เนื่องจากต้องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน อีกทั้งเป็นการสร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว สอดคล้องกับการสัมภาษณ์นายธัญชัย เกื้อก่ออ่อน อาจารย์โรงเรียนบ้านควนหมาก (สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2555) ที่กล่าวว่า การรวมกลุ่มขององค์กรเป็นลักษณะของการแก้ปัญหา ความต้องการของสมาชิกในชุมชน โดยสมาชิกกลุ่มองค์กรจะมีการรวมกลุ่มกันเองตามสภาพปัญหาและความต้องการอย่างแท้จริง

สำหรับชุมชนบ้านควนหมากก่อนการเข้ามารวมเป็นกลุ่มต่างๆจะมีวิถีชีวิตแบบเรียบง่าย การประกอบอาชีพของคนในชุมชน ยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำของตัวเองในแต่ละครอบครัว บางครอบครัวที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจไม่ดี ก็มีความเป็นอยู่ที่ขาดแคลนต้องทำงานรับจ้างเพื่อหารายได้ให้กับครอบครัว ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำสวนยางพารา โดยทำยางแผ่นดิบขายให้กับพ่อค้าคนกลาง บ้างก็ถูกกดราคาหรือถูกเอารัดเอาเปรียบ อีกทั้งเกษตรกรขาดความรู้ในด้านการตลาดและการพัฒนาเพื่อเพิ่มคุณภาพของผลผลิต ดังคำสัมภาษณ์ น.ส.ภทรรษาภา กฤษดาภรณ์ (3 มีนาคม 2555) “...เมื่อก่อนที่บ้านทำยางแผ่นดิบไปขายที่นาทวี นานๆกว่าจะได้ขายซักที ไปถึงเค้าว่ายังไงก็ต้องตามเค้า...” จากปัญหาดังกล่าว จึงทำให้คนในชุมชนเกิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งสหกรณ์กองทุนสวนยางขึ้นมาเพื่อรวบรวมสมาชิกที่ประกอบอาชีพทำสวนยางให้นำน้ำยางมาขายและรวบรวมเพื่อแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันขายให้กับบริษัทหรือตลาดกลาง เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดรายได้ ทั้งนี้เพราะการรวมกลุ่มนอกจากจะมีปริมาณน้ำยางที่มากและเพียงพอต่อการแปรรูปเพื่อขายแล้ว สหกรณ์ยังสามารถต่อรองราคาหรือเลือกสถานที่รับซื้อที่มีความโปร่งใสและยุติธรรม นอกจากนี้การที่คนในชุมชนมีรายได้น้อยอันเนื่องมาจาก การขาดอาชีพและเงินทุนในการประกอบอาชีพ จึงได้มีการก่อตั้งกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตขึ้นมาเพื่อเป็นแหล่งเงินออมและเงินกู้ของคนในชุมชน จนกระทั่งได้มีการก่อตั้งกองทุนหมู่บ้านซึ่งเป็นองค์กรที่เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีเงินในการประกอบอาชีพ

การจัดการและการบริหารองค์กร

การบริหารจัดการในแต่ละองค์กรได้มีการกำหนดบทบาท ตลอดจน โครงสร้างขององค์กรไว้เพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงาน ให้เป็นระบบ มีขั้นตอนการดำเนินงานที่ชัดเจน ทุกระดับองค์กรได้กำหนดระเบียบข้อบังคับขึ้นเพื่อให้การบริหารจัดการเป็นไปด้วยความเรียบร้อยตรงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

“...เราพยายามดำเนินการบริหารองค์กรให้อยู่ในมาตรฐาน มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ มีการจัดทำฐานข้อมูลของสมาชิก เพื่อให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชน...”

(สมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์วันที่ 2 มีนาคม 2555)

จากการสัมภาษณ์รองประธานกรรมการสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ทราบว่าสหกรณ์ฯ การคัดเลือกหรือสรรหาคณะกรรมการเข้ามาบริหารงานสหกรณ์โดยการเลือกจากที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปีโดยสมาชิกเป็นผู้ยกมือให้คะแนนกับผู้สมัครแต่ละคน ภายหลังจากได้คณะทำงานจะมีการกำหนด บทบาทหน้าที่ของแต่ละคนได้รับผิดชอบในแต่ละส่วน โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของแผนงานซึ่งวิเคราะห์ได้จากปัจจัยสภาพแวดล้อมของสหกรณ์ แล้ววางกรอบแนวทางการพัฒนา ซึ่งได้ร่วมกันศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิก ซึ่งสหกรณ์มีขั้นตอนการทำงาน โดยการกำหนดภารกิจ วัตถุประสงค์หรือเป้าหมายของการดำเนินงาน แล้วร่วมกันวางแผนกลยุทธ์ในการดำเนินงานเพื่อผลประโยชน์สูงสุดของสมาชิกสหกรณ์

กรณีกองทุนหมู่บ้านควนหมาก ที่จัดตั้งขึ้นภายใต้ นโยบายของรัฐที่ต้องการกระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากหญ้า ซึ่งมีความจำเป็นที่จะมุ่งเน้นในการลดค่าใช้จ่ายของประชาชนและมุ่งการให้โอกาสแก่ประชาชนโดยเฉพาะคนจน โดยที่มีวัตถุประสงค์ดังนี้

1.เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านชุมชน สำหรับการลงทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างงานสร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย บรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิการที่ดีแก่ประชาชนหรือชุมชน

2.ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมือง ให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและบริการจัดการเงินทุนของตนเอง

3.เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อแก้ปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพและส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงและสังคม

4.กระตุ้นเศรษฐกิจในระดับรากฐานของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ

5.เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้าน

การบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านควนมากเป็นไปตามระเบียบข้อบังคับกองทุนหมู่บ้าน เช่น ที่มาของคณะกรรมการดำเนินงานซึ่งมาจากสมาชิกโดยการเลือกกันเองจากบุคคลที่มีความรู้ความสามารถ และมีความรับผิดชอบที่จะบริหารจัดการกองทุน เป็นที่ยอมรับของประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งควนมากจะเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุนจากมติที่ประชุมหมู่บ้านเข้ามาบริหารจัดการกองทุน ซึ่งกำหนดอำนาจหน้าที่ให้เป็นไปตามระเบียบข้อบังคับกองทุนหมู่บ้าน โดยมีวาระการดำรงตำแหน่งคราวละสองปี ส่วนการเปิดรับสมาชิกจะรับบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านควนมากและมีคุณสมบัติที่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ เงื่อนไขกองทุน ส่วนทุนของกองทุนหมู่บ้านจะประกอบด้วยเงินสดและทรัพย์สินซึ่งประกอบด้วย เงินที่คณะกรรมการจัดสรร เงินอุดหนุนจากรัฐบาล เงินที่สมาชิกรายมาลงหุ้นหรือฝากไว้กับกองทุนหมู่บ้าน เงินหรือทรัพย์สินที่กองทุนได้รับบริจาคและดอกเบี้ย รายได้หรือผลประโยชน์ที่เกิดจากเงินหรือทรัพย์สินของกองทุน (มาโนชย์ อินทรสาร สัมภาษณ์วันที่ 24 พฤศจิกายน 2554)

อย่างไรก็ตามในการคัดเลือกคณะกรรมการเข้ามาดำเนินงานในแต่ละองค์กรใช้วิธีการลงคะแนนเสียงโดยการยกมือในที่ประชุมเป็นส่วนใหญ่แต่จากการสัมภาษณ์นายธนัญชัย เกื้อก่ออ่อน (15 มีนาคม 2555) ให้ความเห็นว่าไม่เหมาะสมเพราะในบางครั้งคณะกรรมการที่ได้รับการคัดเลือกมาจากพวกพ้องหรือมีการเตรียมทีมกันมา เห็นควรว่าน่าจะมีการเลือกแบบลงคะแนนลับแล้วขานคะแนนให้แก่ทุกคนสอดคล้องกับน.ส.ภัทราภา กฤษดารมย์ (สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555) และนายสมเกียรติ ขุนแก้ว (สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555) ที่อยากให้มีการลงคะแนนลับเพื่อลดความเกรงใจกัน แก้ปัญหาการลงคะแนนเพื่อพวกพ้อง และสมาชิกกล้าตัดสินใจในการคัดเลือกบุคคลที่มีความสามารถและคุณสมบัติที่เหมาะสมมาทำหน้าที่บริหารจัดการองค์กร

การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร

การส่งเสริมการเรียนรู้เป็นอีกกระบวนการหนึ่งที่สามารถเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชนให้มีประสิทธิภาพ การได้รับการถ่ายทอดทักษะต่างๆจากผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ก่อให้เกิดทักษะและความสามารถในการแก้ไขปัญหา นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาต่อยอด สร้างสรรค์สิ่งต่างๆที่เกิดประโยชน์ให้กับตนเองและองค์กรชุมชน

สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ได้เล็งเห็นความสำคัญถึงสิ่งนี้จึงได้มี การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และทักษะต่างๆที่เราไม่เคยประสบหรือปัญหาที่คล้ายคลึงกันแต่แนวทางในการจัดการหรือแก้ไขต่างกัน ก็สามารถนำมาศึกษาหรือเป็นตัวอย่างในการทำงานขององค์กรได้ การนำคณะกรรมการไปศึกษาดูงานยังสหกรณ์อื่นหรือองค์กรอื่นที่น่าสนใจ ทำให้ได้เรียนรู้และเพิ่มประสบการณ์ในการทำงาน นอกจากคณะกรรมการ สหกรณ์ยังเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้าร่วมกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งการศึกษาดูงานทางด้านเกษตรกรรมเพื่อสามารถนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้กับชุมชนอีกด้วย ในส่วนของสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดซึ่งถือเป็นองค์กรหลักของชุมชน ได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้ของสมาชิกและคณะกรรมการอยู่เสมอ โดยการนำคณะไปศึกษาดูงานยังหน่วยงานอื่น หรือแม้กระทั่งการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการประกอบอาชีพในชุมชนเข้ามาบรรยายหรือให้คำแนะนำให้กับสมาชิก (เฉลิมพล สุทธิสว่าง สัมภาษณ์วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555)

ภาพประกอบ 15 การนำสมาชิกเข้าศึกษาดูงานที่ธนาคารต้นไม้บ้านคลองเรือ จ.สุราษฎร์ธานี
ที่มา: สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด 2554

จากภาพประกอบ 15 เป็นการนำสมาชิกสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด โดยผู้ใหญ่บ้านร่วมกับคณะกรรมการสหกรณ์ฯ ได้เข้าศึกษาดูงานที่ธนาคารต้นไม้บ้านคลองเรือ จ.สุราษฎร์ธานีเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการดำเนินชีวิตตามวิถีของชุมชนพอเพียง การทำเกษตรอินทรีย์ การปลูกมะนาวในบ่อซีเมนต์และการปลูกไม้ไผ่ ทั้งนี้สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการยังได้นำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในชุมชนอีกด้วย ซึ่งการส่งเสริมการเรียนรู้เป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยพัฒนาทรัพยากรบุคคลที่เป็นบุคลากรที่สำคัญในการเพิ่มศักยภาพองค์กร สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ของนายรุ่น ช่อมณี ผู้ใหญ่บ้านควนหมาก ดังนี้

“...องค์กรชุมชนทุกองค์กร ได้มีการส่งเสริมการเรียนรู้อยู่เสมอ เช่นการนำคณะกรรมการหรือสมาชิกไปดูงานองค์กรเพื่อนที่แตกต่างจากของตัวเองจะทำให้เราเห็นข้อแตกต่าง ข้อดีของเขาราก็นำมาประยุกต์ใช้ ส่วนข้อเสียเราก็เป็นตัวอย่างแล้วนำมาปรับปรุงของเราให้มันดี...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555)

การติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ได้จัดให้มีผู้ตรวจสอบกิจการของแต่ละองค์กรทั้งนี้เพื่อความโปร่งใสและการตรวจสอบเป็นการช่วยให้องค์กรเกิดการปรับปรุง แก้ไข เพื่อให้เกิดการพัฒนา ในส่วนของสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด “...ได้เลือกผู้ตรวจสอบกิจการ 2 คนจากสมาชิกหรือบุคคลภายนอกที่ไม่เป็นคณะกรรมการ เช่นเดียวกับกลุ่มออมทรัพย์และกองทุนหมู่บ้านที่มีผู้ตรวจสอบบัญชี องค์กรละ 1 คนซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบบัญชีต่างๆแล้วรายงานให้คณะกรรมการบริหารและที่ประชุมใหญ่ แต่มีข้อแตกต่างกันเนื่องจากสหกรณ์ได้รับการตรวจสอบบัญชีจากกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ซึ่งเข้ามาตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์ปีละ 2 ครั้งแล้วรายงานผลการตรวจต่อสำนักงานตรวจบัญชีสหกรณ์จังหวัดและรายงานผลต่อที่ประชุมใหญ่ อย่างไรก็ตามถึงแม้จะมีการตรวจสอบจากภายนอกหรือผู้ตรวจสอบกิจการ ในแต่ละองค์กรจะมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานเป็นการภายในอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะมีการประชุมภายในเป็นประจำทุกเดือน เพื่อติดตามและรายงานผลการดำเนินงาน ตลอดจนการวางแผนหรือร่วมกันแก้ไขปัญหา นอกจากผลการประชุมในแต่ละองค์กรแล้ว จะมีการรายงานผลการดำเนินงานให้กับที่ประชุมหมู่บ้านได้ทราบเช่นกัน...” (เฉลิมพล สุทธิสว่าง สัมภาษณ์ 22 กุมภาพันธ์ 2555)

“...องค์กรที่เข้าร่วมเป็นองค์กรที่ดีคือเป็นระบบสหกรณ์ เป็นองค์กรที่จัดตั้งขึ้นเพื่อชุมชนอีกทั้งเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดในการแก้ปัญหา...”

(น.ส.ภัทรชภา กฤษตารมย์ สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

สหกรณ์เป็นองค์กรชุมชนที่มีการตรวจสอบภายในโดยการแต่งตั้งผู้ตรวจสอบกิจการ โดยที่ประชุมใหญ่เลือกตั้งสมาชิกหรือบุคคลภายนอก ผู้มีคุณวุฒิ ความรู้ ความสามารถในด้านธุรกิจ การบัญชี การเศรษฐกิจหรือการสหกรณ์ ผู้ตรวจสอบกิจการของสหกรณ์มี 2 ท่านคือ นายมนัส คำทองและ ค.ต.อรุณ หมื่นรุ่งน มีอำนาจหน้าที่ตรวจสอบการดำเนินงานทั้งปวงของสหกรณ์ ดังนี้

1. ตรวจสอบเอกสาร สมุด บัญชี ทะเบียนและการเงินตลอดจนทรัพย์สินและหนี้สินทั้งปวงของสหกรณ์เพื่อทราบฐานะและข้อเท็จจริงของสหกรณ์ที่เป็นอยู่จริง

2. ตรวจสอบหลักฐานและความถูกต้องของการดำเนินธุรกิจแต่ละประเภทของสหกรณ์ เพื่อประเมินผลและอาจให้ข้อเสนอแนะแก่คณะกรรมการดำเนินงาน ทั้งทางวิชาการและทางปฏิบัติในกิจการนั้นๆ

3. ตรวจสอบการจัดจ้างและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่สหกรณ์ ตลอดจนหนังสือสัญญาจ้างและหลักประกัน

4. ตรวจสอบการปฏิบัติตามแผนงาน และการใช้จ่ายเงินงบประมาณรายจ่ายประจำปีของสหกรณ์

5. ติดตามผลการดำเนินงานของคณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อพิจารณาหาทางปรับปรุงแผนงาน ข้อบังคับ ระเบียบ มติตลอดจนคำสั่งต่างๆของสหกรณ์

6. ตรวจสอบการปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ ระเบียบ มติ และคำสั่งของสหกรณ์ หรือกิจการอื่นๆเพื่อให้เกิดผลดีแก่การดำเนินกิจการของสหกรณ์ โดยผู้ตรวจสอบกิจการเสนอรายงานผลการตรวจสอบประจำเดือนต่อคณะกรรมการและผลการตรวจสอบประจำปีต่อที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์

“...ทำหน้าที่เป็นผู้ตรวจสอบกิจการของสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด..ดีใจที่ได้รับควมไว้วางใจจากสมาชิกให้มีส่วนในการติดตาม ตรวจสอบและประเมินการทำงานของสหกรณ์ฯ การทำหน้าที่ตรวจสอบเป็นภาระที่ต้องทำเพื่อต้องการให้สหกรณ์มีความโปร่งใส การทำงานให้ เป็นไปด้วยความถูกต้องและรักษาผลประโยชน์ของสมาชิกให้มากที่สุด...”

(ด.ต.อรุณ หมั่นรุ่น 21 พฤศจิกายน 2554)

จากบทสัมภาษณ์ผู้ตรวจสอบกิจการสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด สะท้อนให้เห็นหน้าที่ของผู้ตรวจสอบกิจการเป็นอีกบทบาทหนึ่งที่ทำให้องค์กรชุมชนมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ เพราะผู้ตรวจสอบกิจการจะทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสมาชิกเข้ามาตรวจสอบการทำงานของคณะกรรมการและฝ่ายจัดการ ทั้งการตรวจสอบบัญชี เอกสารต่างๆการดูแลความเรียบร้อย และผลการดำเนินงาน ซึ่งการตรวจสอบของชุมชนบ้านควนหมากเป็นลักษณะของการตรวจสอบและรายงานผลเป็นทอดๆ ซึ่งเป็นผลดีต่อองค์กรที่สามารถแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาให้องค์กรมีความเข้มแข็งและคุณภาพ

เช่นเดียวกับการติดตามและประเมินผลของกองทุนหมู่บ้าน จัดให้มีการตรวจสอบภายในเช่นเดียวกับสหกรณ์ฯและกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งมีนางณัฐธิดา มณีโชติเป็นคณะกรรมการตรวจสอบภายในเกี่ยวกับการบริหารจัดการ การเงิน การบัญชีและการพัสดุ โดยคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นหลัก จากนั้นต้องทำรายงานพร้อมรายละเอียดส่งผู้ตรวจสอบบัญชีเพื่อเสนอต่อที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปี นอกจากนี้การติดตามและประเมินผลของกองทุนจะถูกนำเสนอต่อที่ประชุมหมู่บ้านเป็นประจำทุกเดือนเช่นกัน (นายมาโนชย์ อินทรสาร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2554)

“...การดำเนินงานของแต่ละองค์กรเป็นไปตามวัตถุประสงค์ และตรงกับความต้องการของสมาชิกอย่างแท้จริง...”
(รณัญชัย เกื้อก่ออ่อน สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์สะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินงานขององค์กรชุมชนที่ได้บริหารจัดการองค์กรให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ นอกจากจะมีฝ่ายตรวจสอบกิจการในเบื้องต้นแล้ว ผู้มีส่วนสำคัญที่สามารถประเมินผลการดำเนินงานขององค์กรคือสมาชิกองค์กร ผู้ซึ่งตรวจสอบและประเมินผลหรือการติดตามความเคลื่อนไหวของแต่ละองค์กร ได้จากการประชุมหมู่บ้านและการประชุมใหญ่สามัญประจำปี ที่ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนในการตัดสินใจวางแผนและการแก้ไขปัญหาขององค์กรร่วมกัน

การขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร

งานขององค์กรชุมชนจะต้องมีลักษณะสองด้านในตัวเองอยู่เสมอ คือด้าน การพึ่งตนเองและด้านพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การมีเครือข่ายจึงเป็นตัวแปรตัวหนึ่งที่ใช้ประเมินความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนได้ “...สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดแม้ว่าที่ผ่านมาจะได้รับความไว้วางใจและความศรัทธาจากสมาชิก แต่การพัฒนาของสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากฯยังคงดำเนินต่อไป ทั้งนี้เพราะได้รับการสนับสนุนและช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นกรมส่งเสริมสหกรณ์ที่คอยสนับสนุน ช่วยเหลือเปรียบเสมือนพี่เลี้ยงของสหกรณ์ที่คอยชี้แนะต่างๆ มีการฝึกอบรมและการประชุม สัมมนาหัวข้อต่างๆที่เกี่ยวกับการเพิ่มศักยภาพของสหกรณ์ สำนักงานกรมตรวจบัญชีที่เข้ามาแนะนำและตรวจสอบการควบคุมภายในของสหกรณ์ให้ เป็นไปด้วยความโปร่งใสและถูกต้อง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เข้ามาศึกษาและวิจัยด้านการประหยัลดพลังงานและรักษาสิ่งแวดล้อมจากกระบวนการผลิต ซึ่งหน่วยงานที่กล่าวข้างต้นล้วนมีส่วนทำให้สหกรณ์สามารถดำเนินงานและพัฒนาต่อไป เพื่อที่จะสามารถนำมาปรับปรุงและพัฒนาการบริหารจัดการสหกรณ์ให้มีศักยภาพ และเป็นองค์กรชุมชน

สมาชิกมีความไว้วางใจ และเชื่อมั่น ที่จะทำให้รายได้และความเป็นอยู่ของสมาชิกดีขึ้น และเป็นการทำให้เศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น...” (สมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2554)

จากการสัมภาษณ์นายมาโนชย์ อินทรสาร ประธานกองทุนหมู่บ้านทราบว่า ตามที่รัฐมนตรีนโยบายกองทุนหมู่บ้านเพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านในด้านการเรียนรู้ การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่มเพื่อการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพทั้งทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของสมาชิกในชุมชนด้วยภูมิปัญญาของตนเอง จากการที่แต่ละหมู่บ้านมีกองทุนเกิดการขยายสู่การเป็นเครือข่ายระดับตำบล เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลตามวิถีของชุมชน และวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการยกระดับของกองทุนหมู่บ้านให้มีความเท่าเทียมกัน เครือข่ายด้านการบริหารจัดการ โดยได้มีการจัดตั้งสถาบันการเงินชุมชนขึ้น ซึ่งสถาบันการเงินซึ่งเป็นเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน ตั้งอยู่ที่ตำบลวังใหญ่ซึ่งมีบทบาทหน้าที่ ดังนี้

1. การเชื่อมประสานนโยบายกองทุนหมู่บ้านไปสู่การปฏิบัติในการพัฒนากองทุนหมู่บ้าน บนพื้นฐานเศรษฐกิจชุมชนและหลักการพึ่งตนเอง
2. ถักทอเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านเป็น โครงข่าย ด้วยกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วม
3. ส่งเสริม พัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของกองทุนหมู่บ้าน เครือข่ายกองทุนและสถาบันการเงินชุมชนด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ความคิดเห็นและประสบการณ์
4. ดำเนินการจัดทำระบบฐานข้อมูล ประชาสัมพันธ์ และเผยแพร่ผลความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้าน
5. ส่งเสริม พัฒนา เชื่อมโยงการบริหารจัดการด้านเงินทุน สวัสดิการฌาปนกิจ สงเคราะห์ ระบบสวัสดิภาพ สวัสดิการของสมาชิกกองทุน
6. ดำเนินการและประสานกับสถาบันวิจัย สถาบันการศึกษา องค์กรอื่นๆ เพื่อการศึกษาค้นคว้า วิจัยและประเมินผลการบริหารจัดการกองทุน

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายหลังเกิดการรวมกลุ่ม

การรวมกลุ่มขององค์กรต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านคุณภาพชีวิต วิถีชีวิตของคนในชุมชน ดังนี้

สมาชิกและคนในชุมชน

จากการสัมภาษณ์นายรุ่ง ช่อมณี (20 มีนาคม 2555) ได้บอกว่าสมาชิกมีความเป็นอยู่ดีขึ้น เศรษฐกิจภายในครอบครัวดีขึ้น สมาชิกมีอาชีพทำ ก่อให้เกิดรายได้เพิ่มขึ้น ทุกองค์กรจะมีการปันผลการดำเนินงานให้กับสมาชิกทุกสิ้นปีบัญชี ส่วนกรณีสหกรณ์นอกจากจะมีการปันผลตามหุ้นของสมาชิกแต่ละคนแล้วยังปันผลเฉลี่ยคืนยางให้กับสมาชิกที่ส่งน้ำยางทุกราย

“...องค์กรชุมชนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกดีขึ้นอันนี้ดูเห็นด้วย ลูกก็เป็นสมาชิกและที่ปรึกษาหลายองค์กร อย่างสหกรณ์ที่เราส่งน้ำยางทุกวันเค้าก็นำไปแปรรูป ทำเป็นยางแผ่นดิบ ยางแผ่นรมควัน ขายได้ราคาดีกว่าน้ำยาง อีกทั้งมีความน่าเชื่อถือและตรวจสอบได้ ไม่ต้องกังวลเหมือนกับ การไปขายกับพ่อค้ารายย่อยข้างนอก...”

(ทองหล่อ จันทร์ทิตย์ สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤศจิกายน 2554)

“...มีรายได้เพิ่มขึ้น ความเป็นอยู่ดีขึ้น การรวมกลุ่มของสหกรณ์เป็นการแก้ไขปัญหาการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง...”

(ภัทรชภา กฤษดารมย์ สัมภาษณ์วันที่ 3 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การรวมกลุ่มของชุมชนที่ก่อตั้งเป็นองค์กรต่างๆทั้งองค์กรที่เกี่ยวกับการส่งเสริมการประกอบอาชีพและรายได้ องค์กรที่สนับสนุนทางการเงินและการออมและองค์กรที่จัดกิจกรรมสาธารณะช่วยเหลือด้านต่างๆให้กับชุมชน ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของสมาชิกในชุมชนดีขึ้น สร้างอาชีพและการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน เกิดสัมพันธภาพที่ดีมีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน

“...การเข้าร่วมเป็นสมาชิกในองค์กรต่างๆในชุมชน ทำให้ไม่ถูกเอาเปรียบเกินไป นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน เพิ่มความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชนอีกด้วย...”

(สมเกียรติ ขุนแก้ว สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

นอกจากนี้สมาชิกยังได้ความรู้และประสบการณ์เพิ่มขึ้นจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆขององค์กร อีกทั้งได้รับสวัสดิการต่างๆที่ทางองค์กรจัดตั้งขึ้น โดยองค์กรชุมชนบ้านควนหมากไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด จะจัดสรรทุนส่วนหนึ่งจากกำไรสุทธิประจำปี เพื่อเป็นทุนสวัสดิการให้กับสมาชิกโดยมีเงื่อนไขของการเบิกจ่ายคือ การเบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลสำหรับสมาชิกปีละ 1,000 บาท ส่วนสมาชิกและครอบครัวที่ต้องนอนรักษาตัวที่โรงพยาบาลสามารถเบิกจ่ายได้คืนละ 200 บาท ไม่เกิน 10 คืนในกรณีที่สมาชิกเสียชีวิต สหกรณ์เบิกจ่ายให้กับครอบครัว ศพละ 5,000 บาท (สมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2554) ส่วนกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต สมาชิกจะได้รับสวัสดิการดังนี้ (ฤทธิ์ ทองเป็นเพชร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2554)

- 1.เปิดบัญชีเงินฝากให้บุตร 500 บาทในกรณีสมาชิกคลอดบุตร
- 2.มีเงินค่ารักษาพยาบาลปีละ 800 บาท
- 3.มีเงินชดเชยค่านอน โรงพยาบาล คืนละ 100 บาท ไม่เกิน 5 คืน
- 4.มีเงินชดเชยกรณีสมาชิกประสบอุบัติเหตุปีละ 2,500 บาท/ปี
- 5.มีพวงหรีดมอบให้กับสมาชิกที่เสียชีวิต
- 6.มีเงินมอบให้กับครอบครัวในกรณีสมาชิกที่เสียชีวิตจำนวน 10,000 บาท
- 7.มีเงินปันผลให้ทุกปี

นอกจากสวัสดิการที่ในแต่ละองค์กรได้จัดสรรเพื่อเป็นค่ารักษาพยาบาลให้กับสมาชิกแล้ว ทางชุมชนยังได้ร่วมกันระดมเงินเพื่อตั้งเป็นกองทุนสวัสดิการไว้เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องอื่นอีกด้วย เช่น สวัสดิการกลุ่มชมรมที่เปิดให้ทุกครัวเรือนได้ร่วมสมทบทุนเป็นเงิน 30 บาทต่อเดือนซึ่งในแต่ละครอบครัวจะครอบคลุมกับสมาชิกทุกคนในครอบครัว โดยกำหนดเป็นค่ารักษาที่ต้องนอนโรงพยาบาลคืนละ 200 บาทต่อคืนและไม่เกิน 10 คืน ค่ารักษาพยาบาลหากเกิดอุบัติเหตุรายละ 300 บาทส่วนกรณีเสียชีวิตจากอุบัติเหตุ สามารถเบิกจ่ายได้ถึง 5,000 บาท และกลุ่มประชาสังเคราะห์หมู่บ้าน ที่เก็บเงินสมทบทุนครอบครัวละ 100 บาทต่อปี เบิกจ่ายค่ารักษาพยาบาลคืนละ 100 บาท ไม่เกิน 15 คืน และการมอบเงินช่วยเหลือเมื่อประสบภัยทั้งอุทกภัย อัคคีภัยและวาตภัย เช่น การช่วยเหลือเงินซ่อมแซมบ้าน ไม่เกิน 1,500 บาท (รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555)

ทั้งนี้เพราะทุกองค์กรที่เกิดขึ้นในชุมชนล้วนถือผลประโยชน์ของสมาชิกเป็นสูงสุด องค์กรชุมชนจะดำเนินต่อไปไม่ได้ถ้าไม่ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนจากสมาชิก และจากการที่ผู้วิจัยเป็นส่วนหนึ่งในสหกรณ์ฯทำหน้าที่เป็นเจ้าหน้าที่บัญชี จัดทำเอกสารทางบัญชี ทางการเงินเพื่อรายงานต่อที่ประชุมใหญ่ ทำหน้าที่เพื่อรักษาประโยชน์ของสมาชิก งบประมาณบัญชีมีความโปร่งใส สามารถออกงบและรายงานผลได้ทุกเดือน ทำให้สมาชิกมีความไว้วางใจและเชื่อมั่นในระบบสหกรณ์ จึงทำให้จำนวนสมาชิกเข้าใหม่เพิ่มขึ้นทุกปี ส่งผลให้องค์กรเกิดการขยายตัว ปริมาณธุรกิจเพิ่ม เกิดรายได้สู่องค์กรและย้อนกลับไปยังสมาชิกในที่สุด

องค์กรเข้มแข็งควบคู่กับชุมชนพัฒนา

การที่ความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชนดีขึ้นส่งผลให้ชุมชนเกิดความสงบสุข มีความสามัคคี และมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้เพราะเกิดความร่วมมือร่วมใจในการช่วยกันพัฒนาและร่วมกันแก้ไขปัญหของชุมชนร่วมกัน เกิดการประสานงานภายในชุมชน องค์กรชุมชนจะจัดสรรกำไรส่วนหนึ่งเป็นทุนสาธารณะประโยชน์เพื่อร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดกิจกรรมของชุมชน เช่น กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตได้บริจาคสร้างเมรุวัดควนหมาก สร้างอาคารเอนกประสงค์ และบริจาคให้กับ โรงเรียนเสมอ (ฤทธิ์ ทองเป็นเพ็ชร สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2554) เช่นเดียวกับสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด จะบริจาคทุนสาธารณะให้กับคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อร่วมจัดงานกฐินประจำปี นอกจากนี้ยังเป็นเจ้าภาพในการจัดลอยกระทงเพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณี การที่องค์กรชุมชนบ้านควนหมากมีการประสานงานร่วมกันด้วยดีเสมอมาส่งผลให้ชุมชนเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือของภายนอก เกิดการขยายเครือข่ายต่างๆเพิ่มมากขึ้น อีกประการหนึ่ง สหกรณ์ฯ ถือเป็นองค์กรหลักของชุมชนที่มีส่วนทำให้เศรษฐกิจในชุมชนขยายตัวมากขึ้น รายได้ของสมาชิกเพิ่ม เกิดการซื้อขยายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง (เฉลิมพล สุทธิสว่าง สัมภาษณ์ 22 กุมภาพันธ์ 2555)

“...การที่เศรษฐกิจในแต่ละครอบครัวดีขึ้นก็ส่งผลต่อส่วนรวม ในแต่ละองค์กรนอกจากจะมีการปันผล การดำเนินการต่างๆให้กับสมาชิกแล้ว ยังจัดสรรงบประมาณส่วนหนึ่งไว้เป็นทุนสาธารณะให้กับชุมชน ทั้งเป็นงบในการพัฒนาในด้านต่างๆ และทุนการศึกษาให้กับนักเรียนซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชน..คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ดีขึ้น กิจกรรมต่างๆที่ทางองค์กรจัดขึ้นทำให้คนในชุมชนได้มีโอกาสเข้าร่วม จากที่ต่างคนต่างอยู่ก็กลายเป็นช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายหลังการรวมกลุ่มนอกจากจะเกิดประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนแล้ว ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็แน่นแฟ้นและมีความรักความสามัคคีกันดี เพราะการรวมกลุ่มก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางด้านจิตใจ การช่วยเหลือหรือแบ่งปันในชุมชนจึงยังคงมีอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้กระแสสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย แต่บ้านควนหมากถือว่าเป็นหมู่บ้านที่โชคดีที่ความเป็นสังคมเมืองไม่ได้กลืนวิถีชีวิตของคนในชุมชนไปหมด แต่เป็นไปแบบปรับตัวให้ยอมรับกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน ความสัมพันธ์แบบชาวชนบท ที่ไปมาหาสู่กัน การขอแรงช่วยงานหรือการพึ่งพาอาศัยกันยังคงมีให้เห็นอยู่เสมอในชุมชน

ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบความสำเร็จ

การรวมกลุ่มของชุมชนจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง ดังนี้

ปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ อันได้แก่ผู้นำองค์กร หรือคณะกรรมการดำเนินงานและสมาชิกขององค์กร โดยผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีภาวะความเป็นผู้นำที่ดี มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว อดทนและมีความตั้งใจสูง มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทำเพื่อส่วนรวม บริหารจัดการด้วยความสุจริตและโปร่งใส เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน สามารถประสานงานได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่วนสมาชิกจะต้องคอยสนับสนุนองค์กร ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกัน ให้การสนับสนุนองค์กร

“...เมื่อสมาชิกมีความเป็นห่วงสหกรณ์ มีความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาองค์กร...”

(สมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2554)

“... ผู้ใหญ่บ้านและผู้นำองค์กรซึ่งเป็นตัวแทนและมีบทบาทหน้าที่สำคัญที่ทำให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ. ผู้นำที่ดีต้องเป็นแบบอย่างให้กับสมาชิก มีความซื่อสัตย์ เสียสละ เป็นที่ยอมรับ โดยทั่วกัน...อย่างเช่นผู้ใหญ่บ้านที่ทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกบ้านได้เห็นและปฏิบัติตาม...”

(ทองหล่อ จันทร์ทิพย์ สัมภาษณ์ 16 พฤศจิกายน 2554)

จากบทสัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าทั้งผู้นำและสมาชิกมีความสำคัญที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ ผู้นำที่เป็นตัวแทนของสมาชิกมีหน้าที่บริหารจัดการให้เป็นไปตามแผนหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายด้วยความสุจริต มีความซื่อสัตย์เพราะเป็นการทำหน้าที่ให้แก่สังคมโดยรวม ส่วนสมาชิกกลุ่มต้องให้การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมของกลุ่ม เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนและกระบวนการต่างๆที่ทางกลุ่มได้วางไว้ นอกจากนี้การที่ทุกฝ่ายมีความรู้สึกถึงการเป็นเจ้าของร่วมกัน ส่งผลให้เกิดความรักและห่วงใยในองค์กร ต้องการที่จะส่งเสริมให้องค์กรเกิดการพัฒนามีความเข้มแข็ง

“...สมาชิกมีส่วนสำคัญที่ทำให้องค์กรประสบความสำเร็จ.. หากทุกคนมองเห็นผลประโยชน์ของส่วนรวมร่วมกันก็จะช่วยกันสนับสนุนและช่วยเหลือเพื่อให้กลุ่มมีศักยภาพ...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555)

“... สมาชิกในชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่คล้ายๆกัน และสมาชิกส่วนใหญ่มีความจริงใจต่อองค์กร...”

(ธนัญชัย เกือกอ้ออ่อน สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555)

ปัจจัยภายนอก ได้แก่การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านงบประมาณ หรือความรู้ทางด้านวิชาการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การประชาสัมพันธ์ อีกทั้งการตลาด เงินลงทุนและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น อย่างไรก็ตามจากการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน ที่ได้ดำเนินการมาเพื่อการแก้ไขปัญหาและพัฒนาศักยภาพของชุมชน โดยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกที่ให้การสนับสนุน มีความไว้วางใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กร ประกอบการบริหารจัดการของแต่ละองค์กรที่มีระบบขั้นตอนของการทำงาน ส่งผลให้องค์กรชุมชนบ้านควนหมากได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอก โดยเฉพาะหน่วยงานราชการทั้งในส่วนของท้องถิ่น อำเภอและจังหวัด โดยจะเห็นได้จากการที่กลุ่มต่างๆในชุมชน ได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติเป็นสิ่งยืนยันถึงศักยภาพขององค์กรอีกทางหนึ่ง

“หน่วยงานของรัฐก็มีส่วนทำให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบความสำเร็จ...พัฒนาชุมชนก็มีบทบาทในชุมชนเกือบทุกด้าน เป็นที่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำ เช่น การนำคณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกองทุนหมู่บ้านไปศึกษาดูงานในกลุ่มอื่นที่มีการบริหารจัดการที่ดี และเกิดการยอมรับจากสังคมทั่วไป...อย่างสำนักงานกองทุนสงเคราะห์นอกรวมจะช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนยางพารา อย่างเช่นการฝึกอบรมกรีดยาง การสงเคราะห์ค้ำปุย ค่าไถ่นไ้ยงเพื่อปลูกใหม่แล้ว ยังให้งบประมาณส่วนหนึ่งให้กับกลุ่มทำก๋วยเตี๋ยวอัมบุญเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์การทำก๋วยเตี๋ยว เพื่อนำเงินรายได้หลังหักต้นทุนค่าใช้จ่ายสมทบทุนกับชุมชนสร้างอุโบสถอีกด้วย...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์ผู้ใหญ่บ้านควนหมากในข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่านอกจากชุมชนจะมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มประสบความสำเร็จแล้ว การได้รับความช่วยเหลือในด้านต่างๆจากหน่วยงานภายนอก ทั้งภาครัฐ เอกชนและส่วนท้องถิ่น ถือเป็นองค์ประกอบสำคัญอย่างยิ่งที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการรวมกลุ่ม อันจะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชน

ปัญหาและอุปสรรคที่ส่งผลต่อการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน

การดำเนินงานขององค์กรชุมชนบ้านควนหมากถึงแม้จะมีการบริหารจัดการและแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน โครงสร้างองค์กร แต่การประสานงานหรือการปฏิบัติการยังขาดความคล่องตัวอยู่บ้าง โดยเฉพาะสหกรณ์ที่มีคณะกรรมการดำเนินงานหลายคน การประสานงานมีความซ้ำซ้อนในบางครั้ง แต่ปัญหานี้ได้รับการแก้ไขในที่ประชุมประจำเดือนเพื่อหาแนวทางการแก้ไข นอกจากการบริหารดำเนินงานแล้ว ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะสหกรณ์ที่รับน้ำยางจากสมาชิกเพื่อแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันขายให้กับสำนักงานตลาดกลาง คือราคาซื้อขายที่ปัจจุบัน ราคาขยงราคาค่อนข้างตกลงมามากซึ่งสวนทางกับราคาค้นทุนที่สูงขึ้นทั้งจากราคาน้ำมัน หรือไม้ฟืน น้ำกรดที่เป็นสินค้าหลักที่จำเป็นต่อการผลิตยางอีกทั้งค่าแรงงานในกระบวนการผลิตอีกด้วย ในส่วนของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตและกองทุนหมู่บ้าน ปัญหาและอุปสรรคของกลุ่มจะเป็นการผลิตชำระหนี้ของสมาชิกแต่มีค่าน้อยเพราะมีการบอกกล่าวตักเตือนสมาชิกอยู่เสมอ อย่างไรก็ตามปัญหาและอุปสรรคต่างๆที่เกิดขึ้นในแต่ละองค์กรจะถูกนำมาเป็นประเด็นในการหาแนวทางการแก้ไขร่วมกันของชุมชนทั้งในที่ประชุมประจำเดือนของ

แต่ละองค์กรและที่ประชุมประจำเดือนของหมู่บ้าน (รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์ วันที่ 20 มีนาคม 2555) เช่นเดียวกับนายธนัญชัย เกื้อก่อก่อน (สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555) ที่กล่าวว่าในแต่ละองค์กรก็จะมีปัญหาและอุปสรรคต่างๆเกิดขึ้นอยู่แล้วทั้งนี้เพราะการดำเนินงานย่อมมีจุดบกพร่องหรือปัญหา แต่จะมีวิธีการแก้ไขปัญหาโดยการนำเสนอปัญหาต่างๆผ่านคณะกรรมการแล้วนำไปสู่ที่ประชุมพิจารณาเพื่อหาทางแก้ไข สอดคล้องกับบทสัมภาษณ์ประธานกรรมการสหกรณ์กองทุนสวนยาง กวนหมากพัฒนา จำกัด ดังนี้

“...อุปสรรคที่สำคัญของสหกรณ์ตอนนี้คือราคาขายที่ลดลงอย่างต่อเนื่องแต่สวนทางกับต้นทุนการผลิตที่เพิ่มขึ้นตามภาวะเศรษฐกิจ..แต่เราก็ได้มีการวางแผนในที่ประชุมประจำเดือนเพื่อประเมินสถานการณ์รวมทั้งการลดค่าใช้จ่ายต่างๆ...”

(เฉลิมพล สุทธิสว่าง สัมภาษณ์วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555)

การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจหลักของกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมก่อให้เกิดพลังในชุมชนที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนในการดำเนินการสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จ ถึงแม้จะมีปัญหาและอุปสรรคเกิดขึ้นหากชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา ก็จะทำให้เกิดพลังที่จะสามารถจัดการกับสิ่งเหล่านั้นได้ ซึ่งผลการวิจัยสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมของชุมชนออกเป็นมิติต่างๆดังนี้

เศรษฐกิจชุมชน: แนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

จากการสัมภาษณ์นายมานิช อินทรสาร (สัมภาษณ์ 24 พฤศจิกายน 2544) ทราบว่ากองทุนหมู่บ้านเป็นองค์กรที่สนับสนุนการออมและเปิดให้สมาชิกกู้เงินเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพ ซึ่งมีส่วนในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชน เพราะมีการลงทุนในการประกอบอาชีพ มีการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับชุมชน อย่างไรก็ตามจากกระแสของทุนนิยมที่หลั่งไหลเข้ามาในชุมชน ทำให้การใช้จ่ายของชุมชนเปลี่ยนไปตามยุคสมัย สมาชิกกองทุนบางรายกู้เงินไม่เงินไปตามวัตถุประสงค์ของทุนที่ต้องการส่งเสริมการประกอบอาชีพแต่หากกู้เงินไปเพื่อสนองความต้องการทางด้านสังคม ทั้งนี้ทางกองทุนเองหรือแม้แต่ชุมชนก็ได้มีการตัดเตือนหรือแนะนำให้สมาชิกได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการดำเนินตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อไม่ให้เกิดความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีวิต

“...กองทุนเงินล้านมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกมีการออม
ช่วยเหลือคนด้อยโอกาสในชุมชน ได้มีเงินทุนทำกิจกรรม
เพื่อเพิ่มรายได้ลดรายจ่ายของคนในชุมชน...”

(นายมาโนช อินทรสาร สัมภาษณ์วันที่ 24 พฤศจิกายน 2554)

องค์กรชุมชนมีส่วนสำคัญที่ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนเกิดการขยายตัว
และรายได้ของสมาชิกเพิ่มขึ้นภายหลังการเข้าร่วมกลุ่ม การที่องค์กรมีส่วนทำให้เศรษฐกิจของ
ชุมชนดีขึ้น การมีส่วนร่วมของสมาชิกในการกระบวนกรกลุ่มก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อ
องค์กร อย่างเช่นสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ได้เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่ม
รวมถึงสมาชิกในชุมชนเป็นส่วนหนึ่งในการวางแผน ตัดสินใจและสามารถตรวจสอบการ
ดำเนินการขององค์กรได้

“...หากได้รับมอบหมายงานมาก็จะติดตามจนกว่างานจะ
เสร็จ และในการทำงานก็จะตัดสินใจร่วมกันกับ
คณะกรรมการ และคอยสังเกตว่าส่วนไหนยังมีข้อบกพร่องก็
จะได้นำเสนอและแก้ไขต่อไป...”

(ภัทธภา กฤษดารมย์ สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

จากการสัมภาษณ์ข้างต้นเป็นการสัมภาษณ์ผู้มีบทบาทที่สำคัญในชุมชนหลายอย่าง
เช่น เจ้าหน้าที่การเงินของสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด รวมถึงการเป็น
คณะกรรมการโครงการ SML 2555 อีกทั้งเคยเป็นอาสาสมัครสาธารณสุขชุมชนและ มองว่าการที่
องค์กรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในวางแผน การตัดสินใจและร่วมกิจกรรมตลอดจนการ
ตรวจสอบความโปร่งใส จะส่งผลให้องค์กรมีศักยภาพและเข้มแข็ง สหกรณ์ฯและองค์กรอื่นของ
ชุมชนได้เปิดโอกาสตรงจุดนี้ให้กับชุมชนเสมอ ดังจะเห็นได้จากการที่ประธานองค์กรหรือตัวแทน
จะมารายงานผลการดำเนินงาน หรือการตอบข้อซักถามในที่ประชุมหมู่บ้าน และในที่ประชุมใหญ่
ขององค์กรก็จะเปิดโอกาสให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการเสนอข้อคิดเห็นตามมติที่ประชุมและร่วม
ตัดสินใจในการลงมติ กระบวนการนี้ส่งผลให้องค์กรมีศักยภาพมากขึ้น

นอกจากองค์กรชุมชนจะมีส่วนในการสร้างเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนแล้วการ
มีส่วนร่วมของภาครัฐ เช่น สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางเป็นอีกองค์กรหนึ่งที่เข้ามา
มีส่วนร่วมในชุมชน ได้แก่ การถ่ายทอดความรู้และทักษะต่างๆในการประกอบอาชีพการทำสวนยาง
การฝึกอบรมการกรีดยางก็เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่สมาชิกในชุมชนมีความสนใจเข้าร่วมเป็นจำนวน
มาก ทั้งนี้เพราะเป็นความรู้ที่ได้จากการปฏิบัติและสามารถนำไปใช้ในการประกอบอาชีพของตนเอง

และครอบครัว (เฉลิมพล สุทธิสว่าง สัมภาษณ์ 22 กุมภาพันธ์ 2555) เช่นเดียวกับทางโรงเรียนที่ได้เข้ามาส่วนในการส่งเสริมในการประกอบอาชีพเพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน

“...ทางโรงเรียนสร้างรากฐานให้แก่เยาวชนด้านความรู้ทางด้านเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพเสริม เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงปลาในบ่อพลาสติก และการปลูกมะนาวในท่อซีเมนต์...”

(ธนัญชัย เกื้อก่ออ่อน สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2555)

โรงเรียนได้มีส่วนในการส่งเสริมการประกอบอาชีพในชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หลายอย่าง เช่นการสร้างศูนย์เรียนรู้ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งมีการเลี้ยงปลาในบ่อดินและการปลูกพืช ผักต่างๆรอบๆบริเวณบ่อ นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังเคยให้มีการจัดกิจกรรมตลาดในบ่อเพื่อนำรายได้เป็นทุนการศึกษาและทุนอาหารกลางวันเด็กนักเรียนและได้รับการตอบรับจากสมาชิกในชุมชนและใกล้เคียง อีกทั้งบริเวณใกล้เคียงบ่อปลา ยังได้ปลูกยางพาราไว้หนึ่งแปลง โดยได้รับการสนับสนุนจากสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดในการดูแลสวนยาง

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น โดยองค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดกับชุมชนมาโดยตลอดจากการสัมภาษณ์นายสมพงษ์ จันทอง (24 พฤศจิกายน 2554) ทราบว่าองค์การบริหารส่วนตำบลได้กำหนดแผนและนโยบายเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนตำบลวังใหญ่ ซึ่งเป็นแผนพัฒนาสามปี (พ.ศ. 2553-2555) โดยได้กำหนดโครงการพัฒนาในด้านต่างๆ ในทางด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว ซึ่งมีโครงการและกิจกรรมต่างๆ เช่น จัดปล่อยเงินกู้ให้กับประชาชนและกลุ่มอาชีพต่างๆ ในตำบลวังใหญ่เพื่อเป็นเงินหมุนเวียนในการประกอบอาชีพ โดยปราศจากดอกเบี้ย สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีและการสนับสนุนการดำเนินงานของธนาคารชุมชนตำบลวังใหญ่ซึ่งสามารถอำนวยความสะดวกในด้านต่างๆ โดยแนวทางในการปฏิบัติคือ การส่งเสริมอาชีพและรายได้ให้กับประชาชน ส่งเสริมและสนับสนุนกองทุนเพื่อการกู้ยืมสำหรับการประกอบอาชีพตามโครงการเศรษฐกิจชุมชน ส่งเสริมการรวมกลุ่มการฝึกอบรมด้านอาชีพและการเสริมรายได้ สนับสนุนส่งเสริมกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน ศูนย์สาธิตทางการเกษตรและกลุ่มอาชีพต่างๆ เพื่อพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจชุมชนพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน

ภาพประกอบ 16 เกษตรกรในชุมชนนำลอมกองมาขายยังศูนย์คัดแยกลอมกอง
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 14 กันยายน 2553

จากภาพประกอบ 16 ข้างบนเป็นการรวมกลุ่มกันของเกษตรกรในชุมชนที่จัดตั้งศูนย์คัดแยกลอมกองขึ้นมา มีศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอบต.) ให้การสนับสนุนแข่งสำหรับคัดแยกลอมกองและกล่องบรรจุภัณฑ์เพื่อจำหน่ายให้กับพ่อค้าที่มาสั่งซื้อ การคัดแยกลอมกองจะแบ่งออกเป็น 4 เกรด คือ เกรด A เกรด B เกรด C และเกรดดละ ราคาจะลดลันตามคุณภาพของลอมกอง ในช่วงผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนออกสู่ท้องตลาดจะอยู่ในช่วงเดือน ส.ค. - ต.ค. สมาชิกกลุ่มจะรวมตัวกันนำลอมกองมาขายยังศูนย์คัดแยกซึ่งใช้สถานที่ในอาคารเอนกประสงค์หมู่บ้าน การติดต่อพ่อค้าจะผ่านผู้ใหญ่บ้านหรือประธานกลุ่ม ซึ่งกำหนดช่วงเวลาที่จะมารับซื้อ สมาชิกกลุ่มก็จะเตรียมตัวเพื่อนำผลผลิตมาขาย ซึ่งในปี พ.ศ. 2553 เป็นปีแรกที่ทางกลุ่มได้มีการเคลื่อนไหว และเป็นปีที่มีผลผลิตออกมามากซึ่งหากมีพ่อค้ามารับซื้อเป็นรายๆจะถูกกดราคาและไม่สามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้มากนัก ทางชุมชน โดยที่ประชุมหมู่บ้านจึงได้จัดตั้งศูนย์คัดแยกลอมกองขึ้นมาสามารถต่อรองราคากับพ่อค้าได้และยังสามารถเลือกขายให้กับพ่อค้าที่ให้ราคาดีกว่า

“...ถ้าสมาชิกในชุมชนเห็นความสำคัญและประโยชน์ที่เกิดขึ้นซึ่งนอกจากจะได้รับส่วนตนแล้วยังส่งผลต่อส่วนรวม เช่น ถ้าใครส่วนหนึ่งที่ได้จากการดำเนินงานแล้วยังจัดสรรมาเพื่อพัฒนาชุมชน..”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

จากปรากฏการณ์ข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าจากการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านควนหมาก นอกจากสมาชิกจะได้รับผลประโยชน์โดยตรงแล้วยังเป็นการกระตุ้นเศรษฐกิจในชุมชนและการพัฒนาส่วนต่างๆของชุมชนอีกด้วย ทั้งนี้การที่องค์กรจะขับเคลื่อนไปได้ต้องอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกเพราะการที่เศรษฐกิจในชุมชนเกิดการขยายตัว ความเป็นอยู่และสวัสดิภาพของคนในชุมชนก็ดีขึ้น

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้หากสมาชิกในชุมชนไม่มีส่วนร่วมอย่างใดก็ตามการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านควนหมากเป็นไปโดยธรรมชาติที่ทุกคนปฏิบัติร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดขึ้นชุมชนจะผ่านมติที่ประชุมหมู่บ้านหรือเป็นงานที่ถูกจัดขึ้นส่วนบุคคล จะมีการประกาศผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้านเพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารและขอความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยมีการแบ่งโซนประชาสัมพันธ์เพื่อความทั่วถึงของข้อมูล ทั้งนี้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะสมาชิกในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การจัดงานหรือกิจกรรมแต่ละครั้งจะเป็นลักษณะการขอแรงเพื่อช่วยงาน

“...อาสาทำตรงโน้น ตรงนี้ให้กับชุมชน เพราะคิดว่าเราทำตรงนี้ จะช่วยลดค่าใช้จ่ายส่วนกลาง แทนที่เค้าจะเอาเงินมาจ่ายตรงนี้ ก็ทำให้มีเงินไปเป็นค่าใช้จ่ายส่วนอื่นๆ ลุงไม่คิดเล็กคิดน้อย ตรงไหนทำได้ก็ทำ เหนื่อยก็พัก...มีความสุขที่ได้ทำงานให้กับชุมชน ถึงแม้ว่าจะไม่ได้ค่าตอบแทนอะไร แต่ก็ไม่ท้อที่จะทำ ถ้าเราไม่ทำ อีกคนก็ท้อ คนโน้นคนนี้ก็พากันท้อใครต่อใครพากันเลย อย่างนี้หมู่บ้านก็แย่ เคยมีคนถามลุงว่าเกษียณแล้วมาทำงานแบบนี้ทำไม ทำแล้วได้อะไร สู้อยู่เฉยๆสบายๆไม่ดีกว่าหรือ ลุงตอบไปว่า ได้ความสุข เค้าก็เลยบอกว่าถ้าอย่างนั้นก็ไม่มีอะไรต้องถามต่อ...”

(นายนิยม ทองวุ่น สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2554)

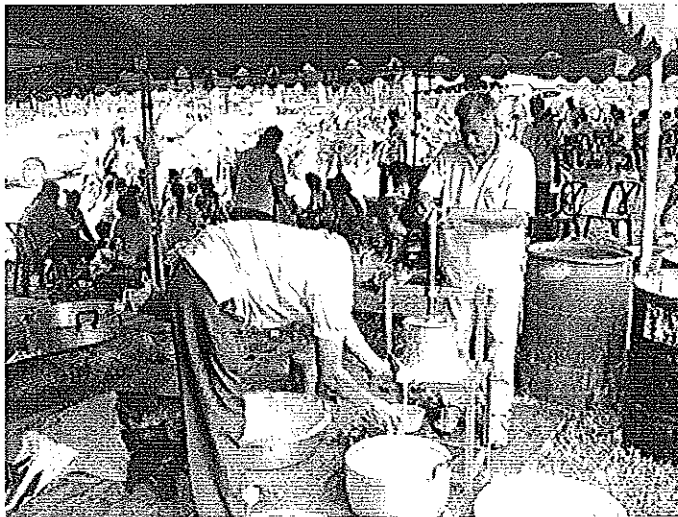
จากการสัมภาษณ์ข้างต้น เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในชุมชน ได้รับการเคารพและนับถือจากคนในชุมชน โดยผู้ให้สัมภาษณ์เล่าให้ฟังด้วยสีหน้าที่มีความสุขและภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือชุมชนซึ่งอดีตนายนิยม เคยเป็นลูกจ้างประจำที่สำนักงานกองทุนสงเคราะห์ โศกโพธิ์ จ.ปัตตานี แต่ปัจจุบันได้เกษียณอายุราชการแล้วมาทำงานให้กับชุมชน อาทิเช่นเป็นที่ปรึกษาให้ผู้ใหญ่บ้าน และโรงเรียน ช่วยดูแลทรัพย์สินส่วนกลางทั้งที่วัดและโรงเรียน นอกจากนี้ยังเป็นพนักงานขับรถส่งยางให้กับสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดอีกด้วย นายนิยมกล่าวต่อไปเคยศึกษาและเรียนรู้การซ่อมไฟฟ้าจากช่างไฟ เวลาช่างมาซ่อมและเรียนรู้ สอบถาม และลองฝึกทำ จนสามารถซ่อมและติดตั้งไฟฟ้าได้ โดยงานของชุมชนส่วนใหญ่ นายนิยมเป็นผู้รับผิดชอบจัดให้ บางงานก็ไม่ได้คิดค่าบริการ ส่วนวัสดุ อุปกรณ์บางอย่างก็สามารถมาขอยืมไปใช้ได้ นายนิยมเล่าว่ากิจกรรมประจำวันคือตื่นนอนตี 3-4 ทุกวันมาเปิดเพลงที่หอกระจายข่าวหมู่บ้าน 6 โมงเช้าจะไปที่สหกรณ์กองทุนสวนยางเพื่อไปชั่งยางแผ่นรมควันและเรียงไว้ในโรงเก็บยาง จากนั้นก็เตรียมยางที่จะนำไปขายที่ตลาดกลางหาดใหญ่ หลังจากเสร็จหน้าที่ตรงนั้นก็จะมาประกาศข้อมูลข่าวสารต่างๆให้กับชุมชน สอดคล้องกับการสัมภาษณ์นายทองหล่อ จันทร์ทิพย์ (สัมภาษณ์ 16 พฤศจิกายน 2554) ซึ่งอดีตเคยเป็นเจ้าของร้านที่ไปรษณีย์ สาขาลำไพล ปัจจุบันได้เกษียณอายุราชการแล้วเช่นกัน อย่างไรก็ตามในส่วนของชุมชนรับเป็นที่ปรึกษาให้กับองค์กรชุมชนหลายองค์กร เช่น กองทุนหมู่บ้านควนหมาก สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด กองทุนแม่ของแผ่นดิน และกรรมการวัด นายทองหล่อกล่าวต่อไปว่าไม่สะดวกในการรับตำแหน่งกรรมการดำเนินงานเนื่องจากปัญหาสุขภาพและอายุมากแล้ว แต่หากองค์กรไหนต้องการขอความช่วยเหลือก็ยินดีเต็มที่ อย่างเช่น สหกรณ์ที่มีปัญหาเครื่องจักรเสียก็เข้ามาช่วยซ่อมแซมจนสามารถใช้งานได้ตามปกติ โดยไม่ได้คิดค่าจ้างใดๆ นายทองหล่อกล่าวต่อไปว่าการที่ไม่รับตำแหน่งการบริหารงานในชุมชนเพราะต้องการให้คนรุ่นใหม่ได้เข้ามาทำงานให้กับชุมชนเพราะศักยภาพและพลังของคนรุ่นใหม่มีสูง ส่วนตนเองเป็นที่ปรึกษาคอยช่วยเหลือเวลาที่ต้องการการแก้ปัญหาาร่วมกัน

“...เวลาไปร่วมกิจกรรมชุมชนหากถามว่าตัวเองเป็นตัวแทนจากกลุ่มไหนก็บอกได้ยากเพราะมีหลายบทบาทหน้าที่ในชุมชน แต่ที่มาเพราะถือว่าเป็นสมาชิกคนหนึ่ง ในชุมชนที่มาช่วยกัน คนนั้นก็มา คนนี้ก็มา ต่างคนต่างมาช่วยกัน โดยไม่ได้มองว่ามาจากองค์กรไหน ถ้าร่วมมือกันงานของเราก็สำเร็จไปด้วยดี...”

(นางพริ้ง สุสุวรรณ, สัมภาษณ์ 16 พฤศจิกายน 2554)

ทั้งนี้ประธานกลุ่มสตรีบ้านควนหมากได้ให้สัมภาษณ์ ทุกองค์กรให้ความร่วมมือกันดี สมาชิกด้วยก็ดี ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในส่วนของกลุ่มสตรีที่เป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ ในชุมชนแต่หากชุมชนมีการจัดกิจกรรมหรือต้องการความช่วยเหลือจากกลุ่มก็เข้าร่วมทันทีในทุกๆ งานซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นในรูปแบบการจัดเตรียมงานเช่น การผูกผ้าตามต้นที่พิธี การจัดดอกไม้ ในการจัดกิจกรรมของชุมชนแต่ละครั้งจะมีการประชาสัมพันธ์ให้สมาชิกในชุมชนเข้าไปช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยไม่จำกัดหน่วยงานหรือองค์กรหากแต่เป็นการขอความร่วมมือจากคนในชุมชน ทำให้บรรยากาศในการเตรียมงานคึกคัก เพราะมีชาวบ้านมาร่วมมือกันหลายฝ่าย ต่างคนต่างช่วยกันทำในแต่ละหน้าที่

ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องประกอบไปด้วยบุคคลที่อาสาทำงานสาธารณะให้กับชุมชน โดยไม่เกี่ยงงาน และสามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกบทบาท จากการสัมภาษณ์นางพริ้ง ศุภวรรณ และนายนิยม ทองวุ่นข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนบ้านควนหมากมีจิตสาธารณะ และมีความพร้อมในการเข้าร่วมทำงานชุมชน ถึงแม้ว่าจะมีการกำหนดบทบาทหน้าที่เอาไว้ในแต่ละองค์กรแต่เมื่อถึงเวลาทำงานหรือต้องการการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายจะร่วมกันทำงาน โดยไม่ได้นึกถึงว่าตนเองเข้ามาทำงานด้วยบทบาทใดแต่อาสาเข้าร่วมเพราะอยากเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยเหลืองานชุมชน

ภาพประกอบ 17 สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดเตรียมงานที่จัดขึ้นในชุมชน

ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2553

“...ความร่วมมือของชาวบ้านอยู่ในระดับ A เลยนะ ที่อำเภอ
ถ้ำอ้อยถึงควนหมากแล้วค่ายอมเลย ที่จริงแล้วเราไม่ได้ทำ
เพื่อแข่งกับใคร หรือทำให้มัน โอเวอร์อะไรแต่เราทำของเรา
ไปเรื่อยๆจนเป็นที่ยอมรับ ทั้งเรื่องการประชุมประจำเดือน
การดูแลชุมชน เป็นที่ยอมรับมาก ...ความสำเร็จของชุมชน
กว่าจะมาถึงจุดนี้ได้ ชาวบ้านในชุมชนสำคัญที่สุด ถ้าหาก
ชาวบ้านไม่ให้ความร่วมมือ โอกาสตรงนี้ก็คงไม่มี เพราะผู้นำ
ชุมชนทำคนเดียวไม่ได้ องค์กรทำเองก็ไม่ได้ คนในชุมชน
สำคัญมากถ้าขาดตรงนี้ก็เราก็ไปไม่ไหวการขอความช่วยเหลือ
จากหน่วยงานภายนอกก็เป็นส่วนน้อยเพราะชุมชนมีความ
พร้อมที่จะดำเนินการด้วยตัวเอง มีบ้างที่ขอคำแนะนำหรือ
คำปรึกษาแต่ส่วนใหญ่กิจกรรมต่างๆจะอาศัยความร่วมมือ
ร่วมใจของชาวบ้านด้วยกัน...”

(มานิชย์ อินทรสาร สัมภาษณ์วันที่ 24 พฤศจิกายน 2554)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นเป็นอีกบุคคลหนึ่งที่มีหลายบทบาทในชุมชน เช่นประธาน
กองทุนหมู่บ้าน กรรมการสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน
และที่ปรึกษาองค์กรชุมชน ได้ให้สัมภาษณ์ถึงความมีส่วนร่วมของชุมชนด้วยความภาคภูมิใจ และ
ในบทบาทของประธานกองทุนหมู่บ้าน นายมานิชย์ได้กล่าวถึงกองทุนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ
ของชุมชนสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการสนับสนุนในส่วนของงบประมาณหรือการร่วมมือกับองค์กร
อื่นๆเพื่อจัดกิจกรรมขึ้นในชุมชน ซึ่งกิจกรรมต่างๆที่ถูกจัดขึ้นภายในชุมชนสะท้อนให้เห็นถึงความ
ร่วมมือของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ทุกฝ่ายประสานงานตามหน้าที่ของตนที่ได้รับมอบหมาย
ทั้งนี้บ้านควนหมากมีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปีซึ่งสมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
ด้วยดีเสมอมา

นอกจากนี้ ผู้เป็นสมาชิกองค์กรบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ บ้านควนหมากได้ให้ความเห็นว่า

“...องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือองค์การบริหารส่วน
ตำบลมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
ทั้งนี้เพราะเป็นองค์กรที่มีความใกล้ชิดชุมชนมากที่สุดหาก
เปรียบเทียบกับหน่วยงานอื่น...”

(สมพงษ์ จันทร์ทอง สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2554)

โดยบทบาทและหน้าที่ของ อบต.ซึ่งมีภารกิจสำคัญในการปฏิบัติงานเพื่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศโดยรวม อบต.วังใหญ่ มีภารกิจในการพัฒนาชุมชนโดยการดำเนินงานตามแผนโครงการที่ได้จัดทำไว้ ซึ่งแผนโครงการต่างๆที่จัดขึ้นได้มีการปรึกษาหรือขอประชมติจากชุมชน อย่างเช่นบ้านควนหมากซึ่งมีเวทีประชาคมหมู่บ้านที่จัดเป็นประจำทุกวันอาทิตย์ที่ 2 ของเดือน เป็นวันประชุมหมู่บ้าน โดยจะมีผู้นำจากองค์กรชุมชน สมาชิก อบต. และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาครัฐเข้าประชุมร่วมกับชาวบ้าน ซึ่งหากมีข่าวสารหรือการขอประชมติจากชุมชน อบต.ก็จะใช้เวทีนี้เพื่อขอความเห็นหรือแจ้งข่าวสารกับชุมชน นอกจากนี้อบต.ยังได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาด้านต่างๆ เช่น

ด้านสาธารณสุขได้แก่การก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กภายในหมู่บ้านตามสายต่างๆ

ด้านพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน โดยการวางแผนแนวทางพัฒนาด้านต่างๆ ได้แก่

1. ด้านการสงเคราะห์คนชรา เด็ก สตรี คนพิการและคนด้อยโอกาส มีโครงการสนับสนุนเงินยังชีพให้แก่ผู้สูงอายุในชุมชน และสนับสนุนเงินยังชีพให้กับคนพิการ ซึ่งผู้วิจัยเคยมีโอกาสไปมอบเงินยังชีพให้กับผู้สูงอายุและมอบข่าวสารให้กับผู้พิการในชุมชนร่วมกับนายสมพงษ์ จันทอง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล การจัดงานวันเด็กแห่งชาติที่จะจัดขึ้นสนามกีฬาโรงเรียนบ้านวังใหญ่เปิดโอกาสให้ชุมชนและเด็กเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ

2. ด้านการส่งเสริมสาธารณสุข โดยให้การสนับสนุนงบประมาณแก่ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชนแต่ละหมู่บ้าน การบริการพ่นหมอกควัน กำจัดยุงในชุมชนเพื่อป้องกันไข้เลือดออกและมาลาเลีย

3. ด้านการแก้ไขปัญหาสุขภาพและส่งเสริมชุมชนเข้มแข็ง

4. ด้านการสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินโดยการตั้งจุดตรวจและลดอุบัติเหตุทางถนนในเทศกาลต่างๆ รวมทั้งการฝึกอบรมอาสาสมัครป้องกันฝ่ายพลเรือน(อปพร.)

จากการสัมภาษณ์ น.ส.ภัทราภา กฤษดาภรณ์ (3 มีนาคม 2555) บอกว่าตนเองจะเข้าร่วมงานที่มีขึ้นในชุมชนเสมอทั้งที่เป็นงานชุมชนและงานส่วนบุคคลซึ่งเจ้าภาพเชิญร่วมงาน โดยตนจะไปร่วมงานในฐานะคนช่วยงาน ทั้งล้างจาน และต้อนรับแขกผู้มาร่วมงาน จะช่วยงานอย่างเต็มที่ด้วยความเต็มใจ ส่วนงานศพที่มีขึ้นในชุมชนจะเห็นได้ว่าทุกคนจะเข้าร่วมงานด้วยความเต็มใจไม่ต้องบอกกล่าวจากเจ้าภาพ แต่ทุกคนก็ล้วนช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนกิจกรรมสาธารณะที่ชุมชนจัดขึ้น จะเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมงาน หรือช่วยเหลือทั่วไปตามที่กำลังและความสามารถ ซึ่ง น.ส.ภัทราภา บอกว่าตนจะเข้าร่วมงานทุกครั้งที่มีโอกาส ส่วนกิจกรรมที่ต้องการการตัดสินใจ

หรือการวางแผนเช่น การดำเนินโครงการต่างๆของชุมชน หรือการบริหารจัดการองค์กรชุมชน ซึ่ง น.ส.ภัทรชภา เข้าร่วมเป็นสมาชิกหลายองค์กร ก็จะเข้ามีส่วนเข้าร่วมตัดสินใจและวางแผนงานในฐานะสมาชิกองค์กร ทั้งนี้เพราะถือว่าการมีส่วนร่วมเป็นหน้าที่ของสมาชิกในชุมชนที่ต้องช่วยกัน

วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น: วิถีชุมชนที่ร้อยรัดการมีส่วนร่วมของชุมชน

ชุมชนบ้านควนหมากได้มีการสืบทอดขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพราะชุมชนเห็นความสำคัญและต้องการให้คงอยู่สืบต่อไป การจัดกิจกรรมทางด้านวัฒนธรรมโดยชุมชน โดยองค์กรชุมชนจะเป็นแกนนำในการจัดตั้ง รวมทั้งการประสานงานร่วมกับโรงเรียน วัดและท้องถิ่น

ประเพณีต่างๆหรือวันสำคัญของชุมชนที่ได้กำหนดไว้ในแต่ละปี ได้ถูกจัดขึ้นตามบริบทของงาน หากงานที่เกี่ยวข้องกับทางด้านศาสนา เช่น งานประเพณีบุญเดือนสิบ งานบุญกฐินหรือวันสำคัญทางศาสนาจะจัดขึ้นที่วัด โดยชาวบ้านจะร่วมกันเตรียมงานอย่างขะมักเขม้น แต่ละฝ่ายได้แบ่งหน้าที่กันทำ งานบุญกฐินซึ่งถือเป็นงานใหญ่ประจำปี ได้มีการแบ่งหน้าที่ของแต่ละฝ่ายไว้อย่างชัดเจน แต่ทุกฝ่ายสามารถทำงานร่วมกันและประสานงานกันได้เสมอ ฝ่ายชายนำโดยผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะช่วยกันเตรียมสถานที่ในการจัดงาน ทั้งเต็นท์พิธีต่างๆ โต๊ะเก้าอี้ที่ได้รับการสนับสนุนจากทางโรงเรียน ฝ่ายหญิงบางส่วนจะทำหน้าที่เป็นแม่ครัวประกอบอาหาร ในวันงานได้ตั้งเต็นท์สำหรับวางพุ่มกฐินจากผู้มีจิตศรัทธาทุกท่าน ซึ่งได้มีการลงทะเบียนและออกใบอนุโมทนาบัตรโดยกรรมการซึ่งเป็นคณะกรรมการจากโรงเรียนบ้านควนหมาก รอบๆบริเวณงานจะมีการจัดซุ้มกิจกรรมต่างๆเพื่อหารายได้สมทบทุนเข้าวัดอีกทางหนึ่ง เช่น นาวาพาโชคซึ่งเป็นกลุ่ม อสม.จะช่วยกันจัดขึ้นมา และวงล้อพาโชคจะเป็นคณะกรรมการที่แต่งตั้งจากที่ประชุมหมู่บ้าน ในงานจะมีพุทธศาสนิกชนจากทั่วสารทิศเข้ามาทำบุญ โดยที่ประชุมหมู่บ้านได้กำหนดให้ทุกองค์กรทำหน้าที่เป็นฝ่ายต้อนรับ อาหารที่ชุมชนเตรียมไว้ต้อนรับแขกที่มางาน ส่วนหนึ่งเป็นทุนที่ได้จากคณะกรรมการหมู่บ้านจัดสรรมาเพื่อเป็นทุนในการประกอบอาหาร และอีกส่วนหนึ่งชาวบ้านจะร่วมกันทำกับข้าวมาร่วมซึ่งเรียกกันว่า “ข้าวหม้อ แกงหม้อ” ซึ่งถือว่าเป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของชุมชนชนบทที่หาไม่ได้จากสังคมเมือง นอกจากนี้จะมีเจ้าภาพหรือผู้มีจิตศรัทธาทำอาหารเข้าร่วมกับหมู่บ้านอีกด้วย

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมนี้เป็นภาพของชุมชนที่มีการประสานงานและมีความสามัคคีกันมาก ทุกกิจกรรมและทุกขั้นตอนสมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมเสมอ โดยงานกฐินของชุมชนที่ผ่านมา ผู้วิจัยได้เข้ามามีส่วนในการจัดกิจกรรมวงล้อพาโชคเพื่อนำเงินสมทบทุนสร้างอุโบสถให้กับทางวัด โดยมีคณะกรรมการร่วมจัดงาน 10 คน วางแผนเตรียมงานร่วมกัน ตั้งแต่

เตรียมสถานที่ จัดหาสิ่งของเพื่อทำเป็นของรางวัลก่อนวันงานกฐิน 1 คืน ทางคณะได้ให้ผู้มาร่วมงานได้หมუნวงล้อเสี่ยงโชค แต่ทั้งนี้สถานที่ตั้งของกลุ่มอยู่ไกลจากหมู่บ้านอื่นๆ จึงทำให้บรรยากาศเงียบเหงา คนที่เข้ามาเสี่ยงโชคค่อนข้างน้อย สร้างความกังวลให้กับทีมงานซึ่งกลัวว่าการจัดกิจกรรมครั้งนี้จะไม่ประสบความสำเร็จ ดังนั้นทางทีมงานจึงได้วางแผนร่วมกันเพื่อสร้างกลยุทธ์ในการดึงดูดให้ชาวบ้านและแขกที่มาร่วมงานเข้ามาร่วมเล่นเกมส่หมუნวงล้อ โดยมีแนวทางร่วมกันคือ คณะกรรมการวงล้อจะแต่งกายด้วยผ้าถุงโจงกระเบนหรือบางคนแต่งกายด้วยผ้าถุง การตกแต่งสถานที่ประดับไปด้วยสายรุ้ง ทำให้งานออกมามีลักษณะเป็นกิจกรรมย้อนยุคมีเครื่องเสียงสำหรับเรียกแขกผู้มาร่วมงานให้มาร่วมหมუნวงล้อ พอถึงวันงานจริงก็ได้รับการตอบรับจากผู้มาร่วมงานเข้ามาเสี่ยงโชคหมუნวงล้อเป็นอย่างมาก ทำให้กิจกรรมนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีเกินที่คาดหมายเพราะได้มอบเงินสมทบทุนหลังหักค่าใช้จ่ายในการซื้อของเป็นเงิน 42,800 บ.สร้างความปีติยินดีให้กับทีมงานทุกคนรวมถึงผู้หลักผู้ใหญ่ที่เป็นกำลังใจและเป็นห่วง เกรงว่ากิจกรรมดังกล่าวจะไม่ประสบความสำเร็จ กิจกรรมนี้ประสบความสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรรมการวงล้อทุกคนที่ร่วมมือร่วมใจกัน วางแผนและหาทางออกร่วมกันจนประสบความสำเร็จและได้รับความไว้วางใจจากผู้ใหญ่หลายๆท่านที่เป็นห่วง แม้ครวที่คอยเอาอาหารมาให้เพื่อเป็นกำลังใจและเป็นห่วงคณะทีมงานที่วันวายจนไม่มีเวลาปลีกตัวไปรับประทานอาหาร แต่อย่างไรก็ตามทุกคนก็มีความภาคภูมิใจที่ได้เป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนให้ทางวัดได้สร้างอุโบสถ

ภาพประกอบ 18 งานบุญกฐินสามัคคีชุมชนบ้านควนหมาก
ที่มา: โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 30 ตุลาคม 2554

นอกจากนี้วันลอยกระทงซึ่งเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ชุมชนได้จัดขึ้นทุกปี โดยมี สหกรณ์รับเป็นเจ้าภาพในการจัดสถานที่ ทั้งนี้เพราะบริเวณโรงงานมีลำคลองสำหรับลอยกระทงซึ่ง สหกรณ์ได้จัดทำทำน้ำไว้สำหรับลอยกระทงทุกปี การเตรียมงานสหกรณ์จะเป็นฝ่ายเชิญผู้ที่มีส่วน เกี่ยวข้อง ทั้งผู้นำองค์กรอื่นและคณะครูจากทางโรงเรียนเข้าร่วมประชุม ปรึกษาหารือในการจัด กิจกรรม การเตรียมสถานที่ที่จะเริ่ม 1 วันก่อนงานในการปรับปรุงภูมิทัศน์โดยคณะกรรมการของ สหกรณ์ และพอถึงวันงานสหกรณ์ร่วมกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำองค์กรต่างๆตลอดทั้งสมาชิก ในชุมชนจะร่วมกันเตรียมเวที เตรียมเต็นท์ จัดโต๊ะสำหรับกระทง และของรางวัล จัดที่นั่งสำหรับผู้ มาร่วมงาน นางนพมาศและนักแสดงจากกลุ่มต่างๆ การรับลงทะเบียนจะเป็นเจ้าหน้าที่จากสหกรณ์ ส่วนคณะกรรมการตัดสินกระทงและนางนพมาศจะเป็นคณะครูจาก โรงเรียนบ้านควนหมาก บรรยากาศรอบบริเวณงานเป็นไปอย่างคึกคัก มีร้านค้าซึ่งเป็นพ่อค้าแม่ค้าจากชุมชนเข้ามาขายสินค้า ซึ่งมีการจัดระเบียบและกฎเกณฑ์เพื่อความสงบเรียบร้อยภายในงาน งานเริ่มขึ้นจากนายรุ่น ช่อมณี ผู้ใหญ่บ้านควนหมากเป็นประธานกล่าวเปิดงาน พิธีกรดำเนินรายการซึ่งได้แก่นายนิคม ทองวุ่นที่ รับทำหลากหลายหน้าที่ในชุมชนได้ดำเนินรายงานเปิดการแสดงของเยาวชนจากกลุ่มต่างๆทั้งการ แสดงเต้นท์ ร้องเพลงและการรำ โนราห์ ซึ่งการแสดงทุกชุดเป็นเยาวชน ลูกหลานของชุมชนบ้าน ควนหมากทั้งสิ้น ซึ่งชุมชนเปิดโอกาสเต็มที่เพื่อให้เยาวชนได้แสดงออกอย่างถูกต้อง หลีกจากเสรีจ สิ้นการแสดงบนเวที จะมีการตัดสินรางวัลต่างๆ ภายหลังการมอบรางวัลจะเป็นการกล่าวปิดงาน โดยพิธีกร ซึ่งการจัดงานลอยกระทงทุกปี จะได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเข้าร่วม กิจกรรมอยู่เสมอ ภายหลังเสร็จงานก็จะช่วยกันรื้อเวที เก็บกวาดสถานที่เพื่อวันรุ่งขึ้น สหกรณ์จะได้ ดำเนินงานได้อย่างต่อเนื่อง งบประมาณในการจัดงานแต่ละครั้งจะได้รับการสมทบทุนจากองค์กร ชุมชน รวมทั้งสมาชิกในชุมชนที่มีจิตศรัทธาร่วมกันบริจาคส่วนหนึ่งเพื่อเป็นของรางวัล การจัดงาน ในชุมชนแต่ละครั้งจะเป็นชุมชนเองที่ช่วยกันสมทบทุนโดยที่ไม่ได้ทำเรื่องของงบประมาณ สันับสนุนจากท้องถิ่น ทั้งนี้เพราะชุมชนต้องการจัดการและร่วมกันแก้ไขปัญหาของตนเอง

งานวันสงกรานต์และพิธีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นอย่างมาก การเตรียมสถานที่ที่จะจัดขึ้นที่อาคารเอนกประสงค์ หมู่บ้าน การเตรียมงานโดยทุกฝ่ายจะร่วมกันทำงาน เตรียมจัดพานดอกไม้ ผูกผ้าตามโต๊ะและเวที สิ่งหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านควนหมาก คือทุกครั้งที่มีการจัดกิจกรรม จะมีการวางแผนการดำเนินงานที่เวทีการประชุมหมู่บ้าน แบ่งหน้าที่ของแต่ละฝ่ายเสร็จสรรพ พอถึง วันงานทุกฝ่ายก็เข้ามาร่วมกันดำเนินการ โดยที่ไม่ต้องเน้นย้ำ บรรยากาศในงานจะมีพิธีศกบาตรพระ ร่วมกัน หลังจากฉันภัตตาหารเสร็จจะมีการแสดงจากนักเรียน โรงเรียนบ้านควนหมาก ทั้งการรำ มโนราห์และรำอวยพรต่างๆ จากนั้นจะเป็นการร่วมกันรดน้ำเพื่อขอพรจากผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่ง

กิจกรรมนี้เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวทีของลูกหลานที่มีต่อปู่ย่า ตายายผู้มีพระคุณ ทุกท่าน เป็นการแสดงออกของชุมชนที่เคารพและศรัทธาในระบอบความสัมพันธ์เชิงราบที่มีเครือข่ายความสัมพันธ์แบบเครือข่าย ลูกหลานที่เข้าร่วมงานจะได้รับคำอวยพรที่ประเสริฐจากปู่ย่า ตายายที่เราเคารพนับถือ บรรยากาศในงานเป็นไปด้วยความชื่นมื่น เพราะทุกคนที่มาร่วมงานย่อมมา ด้วยจิตใจที่มีความอ่อนน้อม ถ่อมตนต่อผู้ใหญ่ ภายหลังจากเสร็จพิธีรดน้ำ ก็จะรับประทานอาหาร ร่วมกันซึ่งทุกคนที่มาร่วมงานจะเตรียมอาหารมาจากที่บ้านเพื่อมาร่วมกันรับประทานอาหารภายหลังเสร็จ กิจกรรม จากนั้นจะเป็นการแสดงร้องรำ ทำเพลงของคนที่มาร่วมงาน ซึ่งบรรยากาศในช่วงนี้เป็น ด้วยความสนุกสนาน ครื้นเครง การจัดงานวันสงกรานต์จะมีผู้เข้าร่วมงานเพิ่มมากขึ้น ในทุกปี ซึ่ง สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เพิ่มมากขึ้น ที่ยังเห็นคุณค่าของวัฒนธรรม ประเพณี ท้องถิ่นที่จัดขึ้นเพื่อคนในชุมชน

“...ถ้าจะพูดถึงส่วนร่วมของวัดในกิจกรรมของ ชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี เช่นวันรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่บ้านจะนิมนต์ พระที่วัดไปเจริญพระพุทธมนต์ ให้ศีล และแสดงธรรม เทศนาให้ชาวบ้าน...ช่วงเข้าพรรษาทางวัดจัดให้มีการสวด มนต์ทุกวันตลอด 3 เดือนและตอนนี้ทางวัดมีการสวดมนต์ เจริญสติ สมาธิ และปฏิบัติกรรมฐาน ทุกวันอาทิตย์เพื่อถวาย เป็นพระราชกุศลแด่ในหลวง...”

(พระครู โสภิตกิตติภาพ สัมภาษณ์วันที่ 21 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดควนหมาก ซึ่งมีบทบาทสำคัญในชุมชน เพราะ ส่งเสริมการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน โดยการร่วมกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนจัดขึ้นสม่ำเสมอในส่วน กิจกรรมที่ทางวัดเป็นเจ้าภาพจัดงานชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเตรียมงานเช่นกัน นอกจากนี้ ท่านได้ให้สัมภาษณ์ว่าวัดมีการส่งเสริม วัฒนธรรม คุณธรรม จริยธรรมให้แก่ชุมชนและเยาวชน เช่น การนำเยาวชนที่เป็นตัวแทนของชุมชนเข้าร่วมแข่งขันการสวดทำนองสรภัญญะและการแสดงธรรม เทศนาในการอบรมบำบัตยานุเสถศิตที่ทางองค์การบริหารส่วนตำบลจัดขึ้น ครั้งหนึ่งท่านเจ้าอาวาสได้ เคยมอบเงินสบทบทุนในการจัดหาชุดและเครื่องมโนราห์ให้แก่ชุมชนเพราะมีแนวคิดว่าจะอยากจะเป็น ส่วนหนึ่งที่จะช่วยรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ให้คงอยู่กับลูกหลานตลอดไป และตอนนี้ท่านมี แนวคิดที่จะส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมให้กับชุมชนโดยการจัด โครงการ 3 ลาน ซึ่งประกอบด้วย ลานใจ ลานกีฬาและลานธรรม โดยใช้วัดเป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ลานใจจะเป็น โชนไว้

สำหรับจัดกิจกรรมหรืองานต่างๆของชุมชน ทุกคนที่เข้ามาจะมีส่วนร่วมในการจัด ช่วยเหลือ แบ่งปันซึ่งกันและกันเกิดความรักความสามัคคีในชุมชน ลานกีฬาจะจัดไว้ให้เด็ก เยาวชนหรือผู้มีความสนใจได้เข้ามาเล่นกีฬาร่วมกัน และสนามเด็กเล่นให้กับลูกหลานในชุมชน ส่วนลานธรรม ไว้เพื่อการแสดงธรรมะ อบรมเทศนาหรือพบปะพูดคุยให้ข้อคิดต่างๆในการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งท่านเห็นว่าเป็นสิ่งที่จะช่วยส่งเสริมคนในชุมชนได้มีคุณธรรม จริยธรรมโดยผ่านกิจกรรมต่างๆที่ทางวัดได้จัดขึ้นเพื่อชุมชน

จากการสัมภาษณ์นายทองหล่อ จันทร์ทิพย์ (16 พฤศจิกายน 2554) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนทางด้านวัฒนธรรมยังมีอยู่มาก ถึงแม้ว่าปัจจุบันกระแสสังคมจะเปลี่ยนแปลงไป แต่การที่ชุมชนยังมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น มีความผูกพัน ช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน ถือเป็นจุดเด่นของสังคมชนบท ที่ยังยึดถือวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น หรือธรรมเนียมปฏิบัติ ควบรวมกันเป็นหมู่บ้านที่มีความพร้อมในทุกด้าน สถานที่จัดงานก็เอื้ออำนวย ซึ่งก็คืออาคารเอนกประสงค์ หมู่บ้านที่จะเป็นศูนย์กลางในการจัดงานชุมชนส่วนกิจกรรมที่จัดขึ้นในวัดส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมเกี่ยวกับศาสนาและประเพณีความเชื่อของชุมชน นอกจากนี้ สมพงษ์ จันทร์ทอง (สัมภาษณ์ 2 มีนาคม 2555) กล่าวว่า "...การได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดกิจกรรมด้านศาสนา วัฒนธรรมประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเป็นการสืบทอดให้กับเยาวชนคนรุ่นใหม่ เป็นอีกทางหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง..." เช่นเดียวกับทางโรงเรียนที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทได้ถ่ายทอดความรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านศิลปะ วัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่นให้กับเด็กและเยาวชน โดยทุกครั้งที่ชุมชนมีการจัดกิจกรรม ทางโรงเรียนจะเข้าร่วมด้วยเสมอ เพื่อให้นักเรียนได้เกิดทักษะและได้รับการถ่ายทอดการเรียนรู้ด้านต่างๆโดยผ่านกิจกรรมชุมชน (ธนัญชัย เกื้อก่ออ่อน สัมภาษณ์ 15 มีนาคม 2555)

"... การมีส่วนร่วมในชุมชนทางด้านวัฒนธรรมถือว่ามีความ
เพราะควนหมากเป็นหมู่บ้านที่มีกิจกรรมเยอะ โดยเฉพาะ
วัฒนธรรมประเพณีที่ชุมชนให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก..."

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสมาชิกในชุมชนให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ทั้งนี้เป็นเพราะได้รับการถ่ายทอดและถือปฏิบัติมาอย่างต่อเนื่อง ทำให้การสืบสานยังคงมีอยู่จนถึงทุกวันนี้ อย่างไรก็ตามนายรุ่น ช่อมณีได้แสดงความกังวลถึงการมีส่วนร่วมของเยาวชนที่มีต่อชุมชน ซึ่งนายรุ่นกล่าวว่า การมีส่วนร่วมตรงนี้ยังมีอยู่น้อย ส่วน

ใหญ่เป็นเพียงการเข้าร่วมกิจกรรม แต่ด้านเป็นฝ่ายดำเนินงานก็มีบ้างแต่มีจำนวนน้อย ซึ่งนายรุ่นได้บอกว่ายากจะหาแนวทางในการส่งเสริมตรงนี้ โดยจะหากิจกรรมที่เยาวชนมีความรู้สึกถึงความ เป็นเจ้าของกิจกรรม สามารถตัดสินใจได้อย่างอิสระ เช่นเดียวกับเวลาที่มีการจัดแข่งขันกีฬาภายใน ชุมชนหรือกีฬา อบต. เยาวชนก็เข้าร่วมกิจกรรมดีมาก รู้หน้าที่ของตัวเอง แบ่งเวลาซ้อมและทำงาน ได้เป็นอย่างดี นายรุ่นได้วิเคราะห์ว่าอาจเป็นเพราะเยาวชนมองว่ากิจกรรมส่วนใหญ่มีฝ่ายดำเนินงาน อยู่แล้วจึงทำให้การมีส่วนร่วมตรงนี้ค่อนข้างน้อยและเป็นฝ่ายเข้าร่วมงานเท่านั้น โดยเฉพาะงานวัน รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ งานกฐินและงานบุญเดือนสิบเยาวชนก็เข้าร่วมงานกันเยอะ อย่างไรก็ตามนาย รุ่นได้บอกกับผู้วิจัยกำลังพยายามหาแนวทางที่จะดึงเยาวชนให้มีส่วนร่วมมากขึ้น โดยการเปิด โอกาสให้เยาวชนได้มีกิจกรรมที่รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ มีส่วนในการตัดสินใจและดำเนินการเอง โดยการสนับสนุนจากชุมชนต่อไป

ภาพประกอบ 19 วันรดน้ำผู้สูงอายุในชุมชนเมืองในวันสงกรานต์
ที่มา: โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2554

จากภาพประกอบ 19 เป็นบรรยากาศในพิธีรดน้ำผู้สูงอายุที่จัดขึ้นทุกวันที่ 13 เมษายน ของทุกปีโดยจัดมีพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ จากนั้นมีการตักบาตรร่วมกัน ภายหลังจากนั้นจะมีพิธีขอขมาต่อผู้สูงอายุและตัวแทนของผู้สูงอายุจะเป็นฝ่ายให้พรลูกหลานที่เข้ามา ร่วมงาน เสร็จแล้วจึงเป็นการรดน้ำเพื่อขอพร

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก

การถ่ายทอดความรู้: แนวทางในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนที่เข้มแข็งคือชุมชนที่เต็มไปด้วยทรัพยากรบุคคลที่มีคุณภาพ “ภาวะความเป็นผู้นำ” คือแต่ละคนสามารถที่จะริเริ่มและกระทำในสิ่งที่สร้างสรรค์ โดยมีความสามารถในการเป็นผู้นำตนเองก่อน และเข้าร่วมกับคนอื่นหรือดึงคนอื่นเข้าร่วม ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องประกอบด้วย ผู้นำที่หลากหลายและร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยไม่เกี่ยงงานของชุมชนไปให้คนอื่นทำ ทรัพยากรบุคคลในชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความสามารถในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมและการบริหารจัดการ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในความสำเร็จของชุมชน

ผู้นำหรือแกนนำที่ประสบความสำเร็จและมักจะสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนส่วนใหญ่มักเป็นบุคคลผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ “รู้ลึก รู้กว้าง รู้ไกล” และนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาได้ มีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และวางแผนแก้ไขทั้งในระยะสั้น ระยะยาว ทิศรอบด้าน และบูรณาการสู่การปฏิบัติได้ อีกทั้งการมีความสามารถในการจดจำ ใฝ่รู้ มีการจัดระบบการเรียนรู้และแสวงหาความรู้ที่ดี สามารถบริหารจัดการและประสานงานกับผู้อื่นได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ผู้นำที่จะสามารถนำชุมชนไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนจะเป็นผู้ที่มีความตั้งใจจริง “แสดงความเสียสละเพื่อส่วนรวม” มีอุดมการณ์ เชื้อมั่นและยึดในหลักการ อีกทั้งสามารถพูดชักจูงคนอื่นได้ “นำเสนอทางเลือก และชีวิตที่ดีให้กับสังคมได้” มีความเข้าใจชีวิต เข้าใจโลก เข้าใจธรรม และเท่าทันต่อสถานการณ์ภายนอกชุมชน มีความสามารถในการรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น “ควบคุมตนเองและยอมรับการวิพากษ์ วิเคราะห์ด้วยใจที่เป็นธรรม” และเป็นที่ยอมรับจากชุมชน

การคัดเลือกหรือการสรรหาผู้นำชุมชนบ้านควนหมากทั้งผู้นำทางการและไม่เป็นทางการส่วนใหญ่จะผ่านการจัดกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน อย่างไรก็ตามนายรุ่งน ช่อมณี ผู้ใหญ่บ้านควนหมาก (สัมภาษณ์ 20 มีนาคม 2555) ให้สัมภาษณ์ว่าคุณสมบัติของผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว ศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมให้กับตัวเองอยู่ตลอด

“...เข้ามาทำงานให้กับชุมชนเป็นเวลาสิบกว่าปีแล้ว เริ่มตั้งแต่ทำหน้าที่เป็นกรรมการหมู่บ้านและกรรมการองค์กรชุมชนต่างๆและเป็นผู้ใหญ่บ้านมาแล้วเป็นเวลา 12 ปี เพราะมีจิตสำนึกว่าเราเป็นคนของชุมชนนี้ ซึ่งมีหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบช่วยกันดูแล จะเถียงกันว่าเป็นหน้าที่ของใครคนใดคนหนึ่งไม่ได้ทุกคนต้องมีหน้าที่ในชุมชนร่วมกัน มีจิตสำนึกร่วมกันว่าชุมชนนี้เป็นของทุกคน อีกทั้งต้องการมีส่วนช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง ทุกคนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข แต่หน้าที่ตรงนี้ทุกคนต้องร่วมมือกัน เห็นความสำคัญร่วมกัน รู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันเมื่อทุกคนมีจิตสำนึกตรงนี้ ชุมชนก็ดีขึ้นเพราะต่างคนต่างช่วยกันทำหน้าที่ ใครทำตรงไหน ได้ก็ทำ ช่วยในสิ่งที่พอทำได้...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์ข้างต้นมีความสอดคล้องกับนายธนัญชัย เกื้อก่ออ่อน (สัมภาษณ์วันที่ 15 มีนาคม 2555) ที่กล่าวว่าผู้นำชุมชนควรมีความรู้ คุณธรรม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีความโปร่งใสและมีศักยภาพในการพัฒนาในทุกๆด้าน ยอมรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนและหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาได้ทันที่ จากการสัมภาษณ์และการสังเกตจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆในชุมชน ผู้นำชุมชนบ้านควนหมากได้รับการยอมรับทั้งจากสมาชิกในชุมชนเองและหน่วยงานภายนอก เช่นเดียวกับพระครูโสภิตกิตติภพ (สัมภาษณ์วันที่ 21 มีนาคม 2555) ที่ได้กล่าวชื่นชมผู้ใหญ่บ้านควนหมาก ว่าเป็นผู้นำที่ดีสามารถปกครองลูกบ้านได้เป็นอย่างดี ทำหน้าที่ในชุมชนได้ครบถ้วนในส่วนของวัดก็เข้ามาดูแลและช่วยเหลือในทุกด้าน

อย่างไรก็ตามการพัฒนาทรัพยากรบุคคลในชุมชนที่เป็นศูนย์กลางของการพัฒนา มีความสำคัญเป็นอย่างมากในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยมีวิธีการดังนี้

1. การค้นหาทรัพยากรบุคคล ผู้มีความรู้ ความสามารถ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้แทนกลุ่มต่างๆในชุมชน ผู้นำ กลุ่มอาสาสมัครหรือผู้มีความสนใจ

จากการสัมภาษณ์นายมาโนชย์ อินทรสาร (สัมภาษณ์วันที่ 24 พฤศจิกายน 2554) กล่าวว่าผู้นำชุมชนมีส่วนสำคัญในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและคุณสมบัติของผู้นำที่ดีควรมีความซื่อสัตย์ เสียสละ อุดหนุนและให้ความร่วมมือกับชุมชน ผู้นำบางท่านยังมีบทบาทในการทำงานหลายองค์กร ซึ่งจะเห็นการทำงานที่แตกต่างกันในแต่ละองค์กรและสามารถนำมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนหรือนำจุดแข็งของแต่ละองค์กรมาพัฒนา

กรณีของนายมาโนชย์ นอกจากจะมีบทบาทในการเป็นประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้านแล้ว ยังมีบทบาทในการเป็นคณะกรรมการสภรณกองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด และเป็นผู้นำอาสาพัฒนาชุมชน(อช)อีกด้วย ซึ่งนายมาโนชย์กล่าวเพิ่มเติมว่าจากบทบาทของการเป็นผู้นำอช.ซึ่งเป็นตัวแทนของพัฒนาชุมชนอำเภอเทพา มีหน้าที่รับผิดชอบในด้านการพัฒนาอาชีพประสานงานพัฒนาชุมชนของตำบลวังใหญ่ ซึ่งต้องประสานโดยตรงกับเจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน ในการให้คำปรึกษาแนะนำ หรือช่วยเหลือในแต่ละกรณี โดยจากบทบาทนี้ทำให้สามารถขอความช่วยเหลือในส่วนของกองทุนหมู่บ้าน ได้อีกด้วย ซึ่งนายมาโนชย์บอกว่าเป็นข้อได้เปรียบของการมีหลายบทบาทหน้าที่ ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจจะเหนื่อยหรือไม่มีเวลาให้กับครอบครัวหรือการพักผ่อน แต่มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานรับใช้ชุมชน ซึ่งบทบาทของการเป็นผู้นำอช.นี้มีวาระ 4 ปี โดยมาโนชย์เป็นมาแล้วถึง 3 สมัยและจากการทำงานช่วยเหลือชุมชนมาโดยตลอดทำให้ปี พ.ศ. 2554 ได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้นำอช.ดีเด่นจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ (ศอ.บต.) โดยได้รับ โล่พระราชทานสมเด็จพระเทพรัตนสุภาฯสยามบรมราชกุมารี ซึ่งเป็นเกียรติและความภาคภูมิใจสูงสุดของตนเอง ครอบครัวและชุมชน

“...ผู้นำในชุมชนเป็นผู้มีความสามารถ มีภาวะความเป็นผู้นำ
อย่างดี ลูกบ้านสามารถพึ่งพาอาศัยและสามารถบริหารงาน
ในชุมชนได้เป็นอย่างดี...”

(ภัทรชานา กฤษดาธรรมย์ สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

มีความสอดคล้องนายสมเกียรติ ขุนแก้ว (สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555) ที่กล่าวว่าผู้นำควรมีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว และไม่มีอคติ มีความอดทนและความตั้งใจสูง มีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน ทำเพื่อชุมชนตนเองมีส่วนร่วมทุกองค์กร รวมถึงบทสัมภาษณ์ดังต่อไปนี้

“...ผู้นำชุมชนจะต้องปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชุมชน
 อย่างนายบ้านเราถือว่าเป็นแบบอย่างที่ดีมาก ทำตนเป็น
 แบบอย่างให้ลูกบ้านเห็น อย่างการเข้าเวรยามหมู่บ้านก็เข้าทุก
 คืนร่วมกับชาวบ้านคนอื่นๆเพื่อช่วยกันสอดส่องดูแลความ
 ปลอดภัยของชุมชนและเป็นขวัญกำลังใจให้แก่ผู้ปฏิบัติงาน
 ทุกคน...”

(นายทองหล่อ จันทร์ทิพย์ สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤศจิกายน 2554)

2.การถ่ายทอดความรู้ ซึ่งมีการถ่ายทอดหรือให้การศึกษาเป็นไปตามบทบาทของ
 องค์กรทางสังคมดังนี้

2.1.การถ่ายทอดความรู้ อุดมการณ์วัฒนธรรม เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ
 รากเหง้าของตนเอง เข้าใจประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ปรัชญาและความเชื่อ ให้สามารถ
 ประยุกต์เอาความรู้สู่คุณภาพชีวิตที่ดี การถ่ายทอดอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมจะกระทำโดยการผ่าน
 พิธีกรรมต่างๆของชุมชน ทั้งพิธีกรรมทางศาสนา พิธีกรรมแต่งงาน พิธีสู่ขวัญ พิธีงานศพ และ
 การละเล่น ซึ่งฝังรากอยู่กับชุมชนมานาน เป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการยอมรับและ
 ศรัทธาแต่เดิมอยู่แล้ว ซึ่งชุมชนจะมีกลไกเพื่อถ่ายทอดและเน้นย้ำอย่างต่อเนื่อง

เช่นประเพณีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ซึ่งจะเป็นจัดขึ้นในวันที่ 14 เมษายนของทุกปีซึ่ง
 ในวันนั้นลูกหลานในชุมชนจะร่วมกันรดน้ำขอพรจากผู้ใหญ่ในชุมชน มีการนิมนต์พระสงฆ์มา
 เจริญพุทธมนต์เพื่อความเป็นสิริมงคลของคนในชุมชน ภายหลังจากเสร็จพิธีจะมีการรับประทานอาหาร
 ร่วมกัน

การถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่นได้ การรำมโนราห์ โดยการถ่ายทอดจากปราชญ์
 ชุมชนด้านศิลปวัฒนธรรมนางแดง บุญเต็ม ได้ทำการฝึกสอนให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ได้มีการเรียนรู้
 และรักษาศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นสืบต่อไป หากมีกิจกรรมในชุมชนจะมีการนำมโนราห์เข้าร่วม
 แสดงภายในงานเสมอทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ภาพประกอบ 20 การแสดงรำโนราห์ของเยาวชนบ้านควนหมากในการกฐินสามัคคี
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2552

จากภาพประกอบ 20 เป็นการแสดงรำโนราห์ของเยาวชนบ้านควนหมากได้รับการถ่ายทอดจากนางแดง บุญเต็ม ปราชญ์ชุมชนผู้มีความเชี่ยวชาญในศิลปะการรำโนราห์ โดยเยาวชนที่ได้รับการฝึกฝนจนสามารถจดจำท่าทางการรำได้ จากนั้นจึงเข้าร่วมแสดงในงานหรือกิจกรรมต่างๆที่ทางชุมชนจัดขึ้น

2.2การถ่ายทอดทักษะทางสังคม ซึ่งเกิดจากการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมอันจะก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เพราะมีการปฏิบัติและแก้ไขปัญหาร่วมกัน

ภาพประกอบ 21 ชาวบ้านช่วยกันปรับปรุงถนนรอบหมู่บ้าน
ที่มา: โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม 2554

จากภาพประกอบ 21 เป็นการร่วมกันพัฒนาและปรับปรุงขอบถนนภายในหมู่บ้าน อีกทั้งการขุดลอกคูคลองเพื่อการระบายน้ำที่ดีในฤดูฝนตกซึ่งมีน้ำหลาก เนื่องจากบ้านควนหมากมีลักษณะเป็นที่ราบเชิงเขา เมื่อมีฝนตกหนักจะมีน้ำลงมาจากเชิงเขาเข้ามาภายในหมู่บ้าน จึงต้องมีการเตรียมการขุดลอกคูคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วม อีกทั้งเป็นการปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้านอีกด้วย

ภาพประกอบ 22 ผู้วิจัยร่วมกับชาวบ้านช่วยกันเตรียมการประกอบอาหารในงานชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2553

จากภาพประกอบ 22 เป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชนที่ร่วมกันประกอบอาหารในงานฉลองโล่รางวัลเศรษฐกิจพอเพียงที่หมู่บ้านได้รับรางวัลชนะเลิศ ระดับจังหวัด โดยงานจัดขึ้นที่อาคารเอนกประสงค์หมู่บ้าน ลักษณะการทำงานจะเป็นการแบ่งหน้าที่ของแต่ละฝ่ายซึ่งเป็นไปได้โดยอัตโนมัติ เช่นเดียวกับการจัดงานอื่นๆ ในชุมชน ซึ่ง ได้แก่ งานบุญ งานบวช งานศพและงานแต่งงาน ที่มีกิจกรรมลักษณะนี้ในชุมชนต่อเนื่อง การช่วยเหลือซึ่งกันและกันเป็นไปได้เพราะความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนยังคงแน่นแฟ้น เกิดการแลกเปลี่ยนแรงงานกันเองโดยไม่มี การสั่งการเพราะการช่วยงานเป็นลักษณะการขอแรง ผลักดันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน บรรยากาศในการทำงานเป็นไปอย่างคึกคักและสนุกสนานมีการพูดคุย แลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน เพราะต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือและประสานงานร่วมกัน

2.3 การถ่ายทอดความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพ มีวิธีการเรียนรู้โดยการฝึกฝน ถ่ายทอดปฏิบัติกันเองในชุมชน มีการเรียนรู้โดยการปฏิบัติจริง ซึ่งมีผู้มีประสบการณ์หรือผู้มีความชำนาญมากกว่าเป็นผู้ถ่ายทอดให้ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ภาพประกอบ 23 การฝึกอบรมสานตะกร้าหวายพลาสติกจากปราชญ์ชุมชน
ที่มา: โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2554

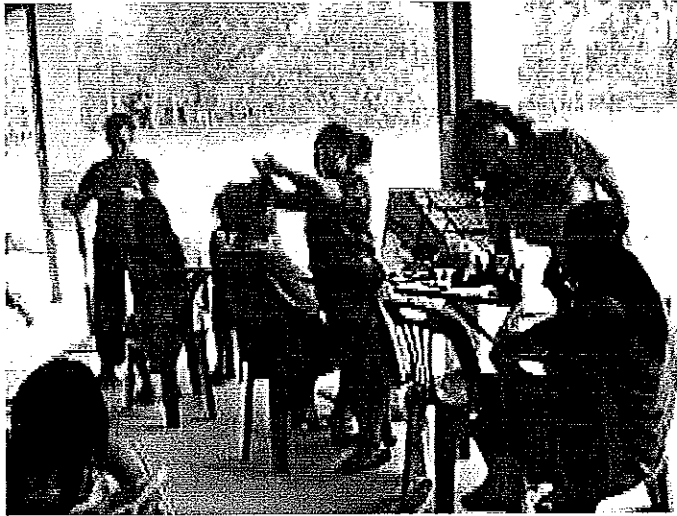
จากภาพประกอบ 23 เป็นการถ่ายทอดการสานตะกร้าจากหวายพลาสติกซึ่งผู้ที่ถ่ายทอดคือ นายไฉ สุภวรรณ์ ผู้ซึ่งเป็นปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถในการจักสาน ได้มาเป็นผู้ถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชน ได้มีความรู้ซึ่งสามารถนำไปประกอบเป็นอาชีพให้กับตนเอง และครอบครัว มีชาวบ้านให้ความสนใจเข้าร่วมฝึกอบรมเป็นจำนวนมาก บางคนนำความรู้ที่ได้ไปต่อยอดให้กับงาน เช่น ลวดลายที่แปลกใหม่จากการเลือกใช้สีของหวายพลาสติกและรูปทรงของตะกร้าที่ดัดแปลงได้หลากหลายขนาดและรูปทรง และยังสามารถนำไปขายเพิ่มรายได้อีกด้วย ในกิจกรรมนี้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเข้าร่วมฝึกปฏิบัติการสานตะกร้าจากหวายพลาสติก ซึ่งบรรยากาศการฝึกอบรมเป็นไปด้วยความสนุกสนาน ผู้คนที่ร่วมเข้าต่างพูดคุย หยอกล้อกันไป บ้างก็หัวเราะจำกับผลงานของตัวเองและบ้างก็ชื่นชมกับผลงานของเพื่อนๆ เด็กๆ ที่เข้าร่วมก็ได้รับการฝึกฝน เป็นการเสริมสร้างทักษะ ความรู้และประสบการณ์ใหม่ๆ ที่หาได้ยากในห้องเรียนปกติ

ภาพประกอบ 24 การอบรมการจับจีบผ้า โยงผ้า จากศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน

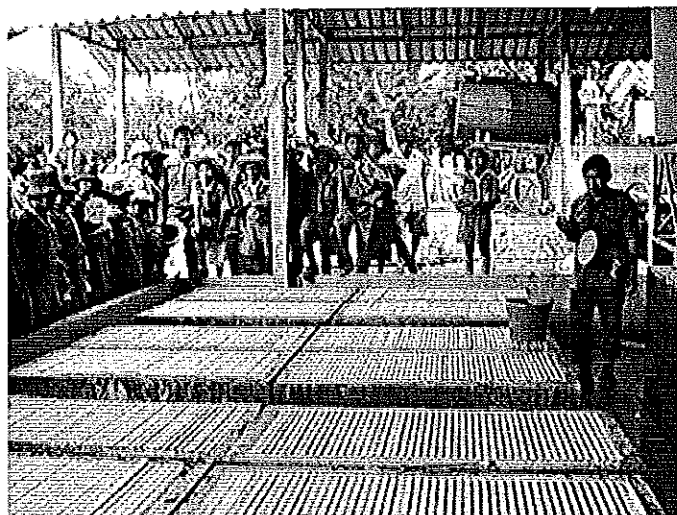
ที่มา : กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต 2554

จากภาพประกอบ 24 เป็นการถ่ายทอดความรู้ในการผูกผ้าในรูปแบบต่างๆ ทั้งโต๊ะหรือเตียงงานต่างๆ ซึ่งผู้ที่มาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้นี้ให้กับชุมชนคือครูจากการศึกษานอกโรงเรียนตำบลวังใหญ่ ซึ่งมาอบรมให้กับกลุ่มสตรีและเยาวชนในชุมชน โดยใช้สถานที่ของกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นสถานที่ในการจัดฝึกอบรม ซึ่งทักษะอันนี้เป็นสิ่งที่ดีและเกิดประโยชน์กับชุมชนเป็นอย่างมาก เพราะบ้านควนหมากมีกิจกรรมหรืองานต่างๆ ถูกจัดขึ้นตลอดทั้งปี ไม่ว่าจะเป็นกิจกรรมสาธารณะและงานแต่งงาน จะมีการผูกผ้าตามงานพิธีอยู่เสมอ และความรู้ที่ได้ทำให้คนในชุมชนสามารถนำไปใช้ได้จริง กิจกรรมนี้ผู้วิจัยเองก็ได้มีโอกาสเข้าร่วมฝึกอบรมเป็นเวลาหนึ่งวัน นอกจากจะเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนแล้ว ผู้วิจัยยังได้รับความรู้เพิ่มเติม และสามารถนำความรู้จากการฝึกจับจีบผ้านี้ไปใช้ในการจัดงานต่างๆ ของชุมชนอยู่บ่อยครั้ง นอกเหนือจากความรู้ที่ได้รับจากการฝึกอบรม ผู้วิจัยได้สังเกตเห็นถึงความสำคัญของการจับจีบผ้า ทั้งนี้เพราะในชุมชนมีกิจกรรมตลอดทั้งปี จึงได้แสวงหาความรู้เพิ่มเติม ลวดลายใหม่ๆ และทักษะและเทคนิคต่างๆ โดยหาข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตหรือดูตัวอย่างจากสถานที่อื่นๆ แล้วนำข้อมูลหรือภาพถ่ายประกอบมาให้กับนางพริ้ง ศุภวรรณ ประธานกลุ่มสตรีผู้มีความสำคัญในการจับจีบผ้าในงานของชุมชนอีกด้วย เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ผลงานให้กับกิจกรรมชุมชนอีกด้วย

ภาพประกอบ 25 การอบรมเสริมสวย แต่งหน้า ทำผมให้กับกลุ่มสตรีในชุมชน
ที่มา: โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 17 เมษายน 2553

จากภาพประกอบ 25 เป็นการถ่ายทอดการประกอบอาชีพเสริมสวยให้กับกลุ่มสตรีหรือผู้ที่มีความสนใจในการแต่งหน้าทำผม ซึ่งผู้ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคือนางดารณี หมั่นรุ่งน ช่างเสริมสวยในหมู่บ้านที่ต้องการถ่ายทอดทักษะความรู้ให้กับคนในชุมชนเดียวกัน ทั้งนี้เพราะบ้านควนหมากมีกิจกรรมที่จัดขึ้นอย่างสม่ำเสมอ แต่ช่างเสริมสวยภายในหมู่บ้านมีน้อย กลุ่มสตรีและช่างเสริมสวยในหมู่บ้านจึงร่วมกันจัดอบรมการเสริมสวยให้กับชุมชน

ภาพประกอบ 26 การถ่ายทอดการประกอบอาชีพการทำสวนยางให้กับเยาวชนบ้านควนหมาก
ที่มา: สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด 2554

จากภาพประกอบ 26 เป็นการถ่ายทอดการประกอบอาชีพการทำสวนยางให้กับเยาวชนจากโรงเรียนบ้านควนหมากได้มีความรู้ในการประกอบอาชีพซึ่งเป็นอาชีพหลักในชุมชน ซึ่งสหกรณ์ได้จัดอบรมให้แก่ชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อเป็นการถ่ายทอดและเผยแพร่ถึงขั้นตอนและกระบวนการผลิตและการประกอบอาชีพที่ส่งผลให้เศรษฐกิจของชุมชนมีความมั่นคงอีกทั้งเป็นการปลูกฝังให้เยาวชนได้มีความภาคภูมิใจในอาชีพการทำสวนยางที่เป็นอาชีพหลักของชุมชนที่หล่อเลี้ยงชีวิตทุกคนในชุมชนได้มีความกินดีอยู่ดีจนถึงทุกวันนี้

2.4 การถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิต เป็นสิ่งสำคัญสำหรับชุมชน ทั้งนี้ควนหมากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ในเขตการปกครองในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาที่มีปัญหาสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าหมู่บ้านจะไม่มีเหตุการณ์หรือสถานการณ์รุนแรงเกิดขึ้น แต่เพื่อเป็นการปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน จึงมีการฝึกอบรมการป้องกันตนเองของคนในชุมชนเอง โดยได้รับการฝึกอบรมจากเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาฝึกให้ทั้งหน่วยงานของหน่วยเฉพาะกิจสงขลาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่นการฝึกหมู่บ้านอาสาพัฒนาและปกป้องตนเอง (อพป.) หรือการฝึกชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) ซึ่งภายหลังการฝึกซึ่งจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเพื่อเป็นการทบทวนความรู้และเปิดให้เยาวชนรุ่นใหม่ในชุมชนได้รับการฝึก มีการจัดเวรยามหมู่บ้านทุกคืน โดยให้ทุกครัวเรือนส่งตัวแทนเพื่อเข้าร่วมเป็นเวรยามรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน

ภาพประกอบ 27 การฝึกอบรม อพป. (อาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง)ของคนในชุมชน
ที่มา: ที่ทำการผู้ใหญ่บ้านควนหมาก 2555

จากภาพประกอบ 27 เป็นการฝึกอบรมหมู่บ้าน อพป. (อาสาพัฒนาป้องกันตนเอง) ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ตำรวจจากหน่วยเฉพาะกิจสงขลา เจ้าหน้าที่สาธารณสุข คณะครูจากศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียน ตำบลวังใหญ่ มาให้ความรู้ในด้านต่างๆ ให้กับสมาชิกในชุมชนซึ่งได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดีทั้งชายและหญิง โดยหลักสูตรฝึกอบรมจะเป็นการใช้อาวุธ การป้องกันตนเอง การลาดตระเวน อีกทั้งการใช้ยาสมุนไพรและการประกอบอาชีพเสริมด้านต่างๆ ซึ่งในการฝึกครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เข้าร่วมฝึกตลอดโครงการ นอกจากจะเป็นการนำความรู้ที่ได้มาช่วยเหลือตนเองและชุมชนแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างความสมัครสมาน สามัคคีในชุมชนเพราะในการฝึกจะมีกิจกรรมสันทนาการกลุ่มอีกด้วย

ภาพประกอบ 28 กลุ่ม อสม. ให้ความรู้และตรวจวัดความดันโลหิตให้ผู้สูงอายุในชุมชน
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2554

จากภาพประกอบ 28 เป็นการถ่ายทอดความรู้ด้านสุขภาพของกลุ่มอสม. ชุมชนบ้านควนหมาก โดยทุกครั้งที่มีการประชุมหมู่บ้าน อสม. จะตั้งโต๊ะตรวจวัดความดันให้กับสมาชิกในชุมชน มีการตรวจวัดเบาหวานให้กับผู้สูงอายุ อีกทั้งให้คำแนะนำในการดูแลสุขภาพ การออกกำลังกายและการเลือกรับประทานอาหารให้เหมาะสมกับวัยและการหลีกเลี่ยงอาหารหรือพฤติกรรมที่จะก่อให้เกิดความเสี่ยงในโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ

“...ชุมชนมีความสุขดี หมู่บ้านไม่เคยมีปัญหาถึงแม้จะมีสถานการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 เพราะพวกเราช่วยกันดูแลสอดส่องความปลอดภัยให้กับชุมชนตลอดเวลา ชาวบ้านยังคงทำงานได้อย่างปกติ โดยเฉพาะคนตัดยางที่ต้องออกไปทำงานในตอนกลางคืน ซึ่งมีทั้งชายและหญิง ขวัญกำลังใจของชาวบ้านดีมาก เพราะไม่เคยเกิดเหตุการณ์ในชุมชน...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

การได้รับการส่งเสริมทักษะหรือถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ ส่งผลให้ชุมชนคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้นเป็นอย่างมาก ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของคนในชุมชน ซึ่งควนหมากเป็นหมู่บ้านที่มีมาตรการรักษาความปลอดภัยให้กับคนในชุมชน มีการจัดเวรยามโดย ชรบ.ซึ่งจะแบ่งหน้าที่โดยมีหัวหน้าเวรประจำวัน ซึ่งเป็นคณะกรรมการหมู่บ้านและขอความร่วมมือจากทุกครัวเรือนส่งตัวแทนที่สามารถเข้าร่วมอยู่เวรยามรักษาความปลอดภัยให้กับชุมชน

การประชุมหมู่บ้าน: เวทีเพื่อการกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชน และการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน

การกำหนดประเด็นปัญหาภายใต้การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ขบคิด ซึ่งไม่เพียงแต่ปัญหาที่เป็นแง่มุมอันเป็นประโยชน์ของตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการกระจายผลประโยชน์ไปยังบุคคลอื่นที่อยู่ในชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึคว่าตนเป็นผู้ร่วมกำหนดชะตากรรมของชุมชน และเป็นขั้นตอนแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนักในความรับผิดชอบต่อปัญหาและการพัฒนาร่วมกันซึ่งการกำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหาโดยชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่องเชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรม

การประชุมของหมู่บ้านเป็นเวทีที่สำคัญในการกำหนดประเด็นปัญหาของชุมชนหรือความต้องการของชุมชนโดยจะขึ้นทุกวันอาทิตย์ที่สองของเดือน โดยมีแผนงานของหมู่บ้านในแต่ละปีซึ่งผู้นำชุมชนหรือผู้ใหญ่บ้านจะเป็นผู้เสนอเรื่องนั้นๆและร่วมกันกำหนดความจำเป็นและความสำคัญของปัญหา จากนั้นให้สมาชิกในชุมชนเป็นผู้โหวตเสียง โดยการยกมือ และให้ถือเสียงข้างมากเป็นมติโดยเอกฉันท์ เมื่อผ่านความเห็นชอบของคนในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้านก็จะดำเนินการต่อไป (สมเกียรติ ขุนแก้ว, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

“...ภารกิจสำคัญที่ทำให้ชุมชนบ้านควนหมากทำงานประสบความสำเร็จคือการร่วมประชุมกันอยู่เป็นประจำ เพราะการประชุมสามารถริเริ่มทุกสิ่งทุกอย่างในชุมชนให้นำไปสู่การพัฒนาที่ก้าวหน้าในอนาคตได้ โดยบ้านควนหมากได้กำหนดให้มีการประชุมร่วมกันเป็นประจำทุกเดือนกำหนดเป็นวันอาทิตย์ที่ 2 ของทุกเดือน ในการประชุมนอกจากจะมีหัวข้อราชการมาแจ้งให้ที่ประชุมทราบแล้ว ยังมีประธานของแต่ละองค์กร มาคอยชี้แจงความเคลื่อนไหวของกลุ่ม และคอยตอบปัญหาข้อข้องใจให้กับสมาชิก นอกจากนี้ยังเปิดกว้างให้ทุกคนในที่ประชุมได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น นำปัญหาความต้องการของชุมชนมาจัดลำดับความสำคัญ มาเข้าแผนพัฒนาเพื่อเป็นการทำประชาคมไปพร้อมๆกัน โดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ในการแก้ไขปัญหาาร่วมกัน มีการจัดระเบียบหมู่บ้าน แบ่งเขตความรับผิดชอบ โดยมีประธานและกรรมการเขตรับผิดชอบในแต่ละเขต...”

(นายสมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์ 2 มีนาคม 2555)

“...หากมีประเด็นความต้องการในชุมชนทางผู้นำชุมชนจะใช้วิธีการทำประชาคมหมู่บ้าน เพื่อจัดสรรงบประมาณให้เหมาะสมและเรียงลำดับความสำคัญ โดยในแต่ละโครงการจะมีการเรียกประชุมหมู่บ้านเพื่อนำเสนอปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขและลงมติในการแก้ไขปัญหา จากนั้นก็จะมอบหมายให้ผู้รับผิดชอบได้ดำเนินการทั้งการติดตามและรายงานผลการทำงานให้กับชุมชนต่อไป...”

(ภัทรชภา กฤษตารมย์ สัมภาษณ์วันที่ 3 มีนาคม 2555)

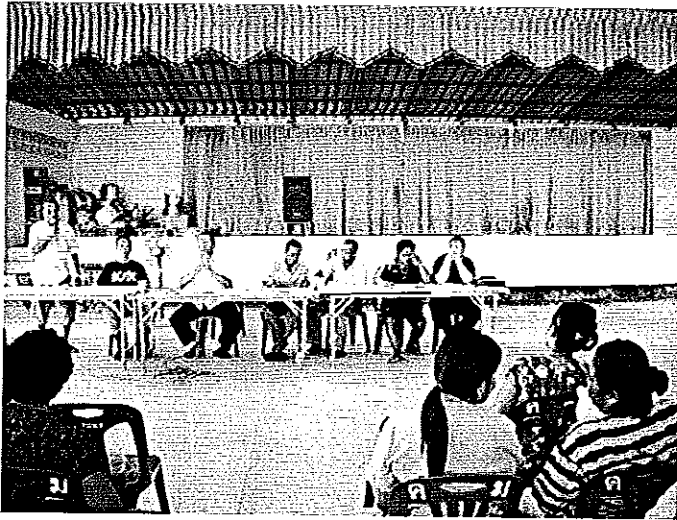

ในการกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชนบ้านควนหมากจะมีการทำประชาคมหมู่บ้านทุกครั้งในที่ประชุมหมู่บ้านซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือน โดยการจัดประชุมหมู่บ้านนี้ ควนหมากได้มีมานานเพราะถือเป็นหน้าที่ของทุกคนในชุมชนที่จะต้องเข้าร่วมกำหนดและหาแนวทางแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน

“... การประชุมหมู่บ้านถือเป็นสิ่งที่ดีเพราะจะช่วยกันหาทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ทุกองค์กรในชุมชนจะมาชี้แจงการเคลื่อนไหวให้สมาชิกทราบ หากเกิดปัญหาก็จะช่วยกันหาทางออกร่วมกันได้อย่างทันที่ ไม่เกิดปัญหาสะสม.. ทุกหมู่บ้านมีปัญหาเกิดขึ้นทั้งนั้นแต่ถ้าหากขาดการประชุมที่ต่อเนื่องขาดการประชุม ชี้แจง ทำความเข้าใจ ก็จะเกิดปัญหาสะสม แต่หมู่บ้านเราจัดประชุมประจำทุกเดือนไม่เคยขาด ทำให้ทราบความเคลื่อนไหว ไม่มีปัญหาการค้าง และปัญหาที่เกิดขึ้นจะแก้ไขได้ทัน...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

ในช่วงแรกที่ได้กำหนดให้ทุกครัวเรือนเข้ามาประชุมหมู่บ้าน จะได้รับความร่วมมือไม่มาก แต่ผู้ใหญ่บ้านร่วมกับผู้นำองค์กรได้มีแนวคิดที่จะดึงดูดให้คนเข้าร่วมประชุมโดยการจัดให้มีการจ่ายเงินสวัสดิการต่างๆ การยื่นคำร้องขอกู้เงินจากกลุ่มออมทรัพย์หรือกองทุนหมู่บ้าน และการให้กลุ่ม อสม. เข้ามาตรวจวัดความดันให้ผู้สูงอายุ ทั้งนี้เพราะต้องการให้คนในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาร่วมกัน คนที่เข้าร่วมประชุมก็ได้รับทราบและได้ประโยชน์จากตรงนี้ก็กลับไปบอกต่อให้กับครอบครัวหรือเพื่อนบ้าน ก็เกิดจากชักจูงกันเข้าร่วมประชุม จนทุกวันนี้สมาชิกเข้าร่วมประชุมเกือบทุกครัวเรือน จนถือเป็นปกติและหน้าที่ของคนในชุมชน ซึ่งนายรุ่นได้บอกว่าการประชุมช่วยลดความขัดแย้งในชุมชน ได้มากเพราะหากมีข้อสงสัยในประเด็นไหนก็สามารถซักถามได้จากที่ประชุมเพราะมีตัวแทนของทุกองค์กรเข้าร่วมประชุมคอยตอบข้อคำถามทุกครั้ง

ภาพประกอบ 29 ผู้นำองค์กรชุมชนเข้าร่วมประชุมหมู่บ้านเพื่อรายงานความเคลื่อนไหว
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 17 กรกฎาคม 2554

ภาพประกอบ 30 การประชุมประจำเดือนของชุมชนบ้านควนหมาก
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 26 พ.ย. 2554

“...ความต้องการของชุมชนก็ต้องถามคนในชุมชน โดยจะทำ
ประชาคมหมู่บ้าน ลำดับปัญหาและความจำเป็น และคนใน
ชุมชนก็จะเป็นส่วนหนึ่งในช่วยกันทำให้สำเร็จ...”

(รุ่น ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

จากภาพประกอบ 29-30 เป็นการทำประชามชหมู่บ้าน วันที่ 26 พฤศจิกายน 2554 ซึ่งหมู่บ้านได้รับเงินสนับสนุนจากโครงการ SML ของรัฐบาลเพื่อพัฒนาชุมชนหมู่บ้านละ 500,000 บาท โดยมอบหมายให้คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการทำประชามชหมู่บ้าน มีการเลือกคณะกรรมการดำเนินงานและที่ประชุมรับรอง ซึ่งผู้วิจัยได้รับความไว้วางใจให้เป็นกรรมการร่วมกับคณะกรรมการอีก 15 คน โดยที่ประชุมเปิดโอกาสให้สมาชิกผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นเสนอโครงการหรือความต้องการต่างๆ นายมานิช อินทรสาร ประธานกองทุนหมู่บ้านได้เสนอให้ทำคูระบายน้ำโดยให้เหตุผลและความจำเป็น ต่อจากนั้นนายนิคม ทองวุ่น ได้ออกมาสนับสนุนแนวคิดนี้พร้อมกับเหตุผลประกอบ มติที่ประชุมมีความเห็นตรงกัน โดยมองเห็นผลประโยชน์ส่วนรวมจึงได้ยกมือรับรองข้อเสนอของนายมานิช หลังจากนั้นนายมนัส คำทองในฐานะที่เป็นกรรมการฝ่ายตรวจสอบและประเมินผลโครงการได้แนะนำการจัดหาวัสดุ อุปกรณ์และการสรรหาผู้รับเหมาในการก่อสร้าง ในที่ประชุมนายรุ่น ช่อมณี ได้กล่าวถึงโครงการพนมที่จะมีงบประมาณสนับสนุนการพัฒนาชุมชนเข้ามาช่วงประมาณเดือนมิถุนายน จึงได้เสนอให้นางบประมาณส่วนนี้ไปสร้างที่ทำการ อ.ส.ม.แห่งใหม่แทนที่เดิมที่ชำรุดเสียหาย ซึ่งมีมติที่ประชุมให้ก่อสร้างไว้แล้วเพียงแต่รองบประมาณในการจัดทำ จะเห็นได้ว่าสมาชิกในชุมชนทุกคนมีสิทธิในการเข้าร่วมประชุม และสามารถแสดงความคิดเห็น กำหนดประเด็นของปัญหาหรือความต้องการ ซึ่งที่ประชุมจะจัดลำดับความสำคัญของปัญหาหรือความต้องการ จากนั้นก็หางบประมาณในการจัดทำ ทั้งการระดมทุนจากชุมชนหรืองบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง: การสะท้อนศักยภาพและความพร้อมของชุมชน

กิจกรรมสาธารณะของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหากรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ เกิดความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนา ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์หลากหลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวระนาบเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน การจัดกิจกรรมของชุมชนบ้านควนหมากเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การจัดงานแต่ละครั้งจะได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเสมอ

“...มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทุกกิจกรรมจะได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนเป็นอย่างดีและเป็นแบบการช่วยเหลือกันและแบ่งงานกันทำตามความถนัด โดยเฉพาะงานประจำปีของหมู่บ้าน เช่น งานสงกรานต์ ซึ่งเป็นประเพณีที่เก่าแก่ของชุมชนที่จัดทุกปี...”

(ภัทชาภา กฤษดารมย์, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

“...ชุมชนมีกิจกรรมอย่างต่อเนื่องและได้รับความร่วมมือ
พอสมควร ตามอายุและกิจกรรมนั้นๆ เช่นกิจกรรมการ
พัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งจะจัดเดือนละครั้ง โดยจะมีกำหนดว่าวัน
ไหน เวลาไหน และตรงไหน ใครที่ว่างก็ช่วยๆกัน...”

(สมเกียรติ ชุนแก้ว, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

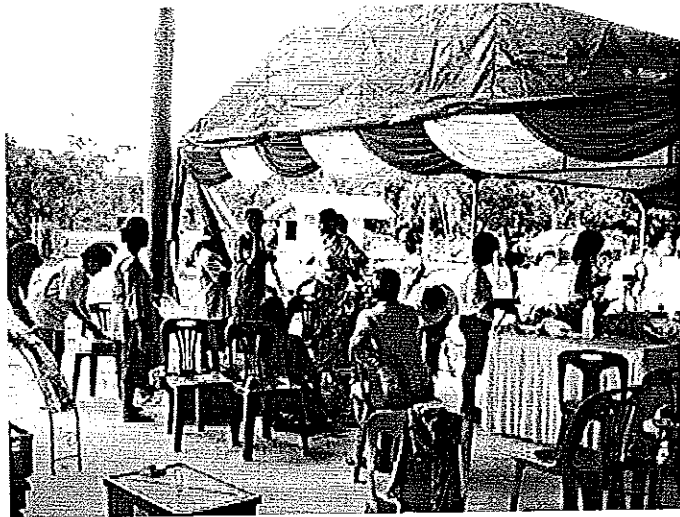
การจัดกิจกรรมของชุมชนจะเปิดโอกาสทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมทุกคน มีการแบ่ง
หน้าที่ตามความถนัดและให้รับผิดชอบตามความสามารถและความเหมาะสม บ้านควนหมาก
นอกจากจะมีกิจกรรมสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่องแล้วยังสนับสนุนการใช้เวลาว่างและการ
เปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ ซึ่งกลุ่มเยาวชนในหมู่บ้านได้ตั้งกลุ่มวง
ดนตรีขึ้นมาเพื่อจัดแสดงในงานต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน และการรวมกลุ่มกันเพื่อแข่งขันกีฬาภายใน
เป็นประจำทุกปี ซึ่งจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเยาวชนด้วยกันเองและเป็นการเปิด
โอกาสให้เยาวชนได้แสดงศักยภาพและความสามารถของตนเองโดยผ่านกิจกรรมของชุมชน

กิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี มีสมาชิกในชุมชน
ให้ความสนใจเข้าร่วม คือ งานประเพณีลอยกระทง งานวันรณรงค์กำจัดผู้สูงอายุ การขอพรเพื่อความ
เป็นสิริมงคล ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวมีการเปิดโอกาสให้แก่ทุกกลุ่มองค์กรหรือสมาชิกในชุมชนเข้ามา
มีส่วนร่วมได้อย่างเต็มที่เท่าที่มีทุกคนจะสามารถเข้าร่วมได้ตั้งแต่การวางแผน เตรียมงานจนถึงเสร็จ
สิ้นกิจกรรมนั้นๆ

“...มี 3 โครงการในการทำ คือ การทำเอง ทำร่วม และทำงบ
โดยการทำเองคือสิ่งที่ไม่เกินกำลังที่ และไม่เหนือบ่ากว่าแรง
อะไรที่พอจะทำได้ก็ทำ ทำร่วมคือการขอแรงคนในชุมชน
มาร่วมแรงร่วมใจกัน เช่นการระดมทุนคนในชุมชนสร้าง
อาคารเอนกประสงค์ สร้างอุโบสถวัด เถลนนคอนกรีตรอบ
บริเวณ เป็นการร่วมสมทบทุนของคนในชุมชนเองเป็นส่วน
ใหญ่ ส่วนการทำงบคือโครงการหรือกิจกรรมที่เกินกำลังของ
คนในชุมชน ก็จะมีการขอสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ
แต่ส่วนใหญ่คนในชุมชนจะช่วยกันระดมทุนกันเอง...”

(รุ่ง ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนมีศักยภาพและมีความพร้อมในการจัดทำโครงการหรือกิจกรรมต่างๆ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จะเห็นได้จากการที่มีการระดมทุนของคนในชุมชนเพื่อสร้างสิ่งปลูกสร้างต่างๆขึ้นในชุมชนและการจัดกิจกรรม โดยไม่ได้รื้อรอกของงบประมาณหรือความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอกเพียงอย่างเดียว

ภาพประกอบ 31 สมาชิก สกย.ควนหมากช่วยกันเตรียมงานประชุมใหญ่สามัญประจำปี
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2552

จากภาพประกอบ 31 เป็นการร่วมกันเตรียมงานประชุมใหญ่สามัญประจำปี สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด ซึ่งสมาชิกของสหกรณ์ในชุมชนและชุมชนช่วยกันเตรียมงาน ซึ่งการผูกผ้า จัดดอกไม้ ก็เป็นการนำความรู้ที่ได้รับการฝึกอบรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับชุมชน เพราะการเตรียมงานทุกงานที่เกิดขึ้นในชุมชน สมาชิกในชุมชนจะเป็นฝ่ายร่วมกันเตรียมงานกันเอง โดยไม่ได้จ้างทีมงานจากภายนอกเลย ไม่ว่าจะเป็นการเตรียมโต๊ะ เก้าอี้ หรือสถานที่ต่างๆ ในส่วนของการเดินไฟฟ้าส่องสว่างและเครื่องเสียงในงานก็เป็นของชุมชนเอง ทำให้การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเป็นไปอย่างเรียบร้อยและสำเร็จลงด้วยดี

การขยายเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนจำเป็นต้องมีการประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน การขยายเครือข่ายความร่วมมือเป็นการเปิดตัวเองสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้สังคมภายนอกเพื่อให้มีความรู้และประสบการณ์ที่เท่าทัน อีกทั้งเป็นการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาไปพร้อมกับสังคมโดยรวม

หมู่บ้านควนหมากได้เปิดโอกาสให้กลุ่มหรือองค์กรภายนอกได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางหรือประสบการณ์ต่างๆภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนจะให้การต้อนรับและให้คำแนะนำในแต่ละส่วน ทั้งนี้หากองค์กรภายนอกเข้ามาทางหมู่บ้านจัดให้การต้อนรับอย่างเป็นทางการที่อาคารอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน โดยจะให้แต่ละองค์กรของหมู่บ้านนำเสนอข้อมูลต่างๆเพื่อเป็นแนวทางและเป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นอกจากนี้ยังนำเยี่ยมชมทุกองค์กรซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำเนินการจริง โดยหากกลุ่มที่เข้ามาศึกษาดูงานต้องการสอบถามข้อมูลส่วนใดสามารถสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนองค์กรได้โดยตรง (สมพงษ์ จันทอง สัมภาษณ์ 2 มีนาคม 2555)

การขยายความร่วมมือของชุมชนเป็นไปในลักษณะของแต่ละองค์กรจะมีการประสานงานเพื่อขยายเครือข่ายความร่วมมือจากหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด มีเครือข่ายสหกรณ์กองทุนสวนยางและชาวเกษตรกรเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพขององค์กรและอาชีพการทำสวนยาง ในส่วนของกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์ก็มีการประสานงานกับเครือข่ายกองทุนและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อหาแนวทางในการเพิ่มประสิทธิภาพองค์กร (ภัทรชภา กฤษดารมย์ สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

ภาพประกอบ 32 กลุ่มสตรีจากสามจังหวัดชายแดนใต้เข้าร่วมศึกษาดูงานในชุมชนบ้านควนหมาก
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 มิ.ย. 2553

ภาพประกอบ 33 คณะครู นักเรียนจากจังหวัดปัตตานีเข้ามาศึกษาดูงานใน สกย.ควนหมาก
ที่มา: ถ่ายโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 ก.ค. 2552

จากภาพประกอบ 32-33 แสดงถึงกรณีที่ชุมชนเปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกทั้งภาครัฐ เอกชน หรือชุมชนที่สนใจเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชน ทั้งในส่วนของ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบริหารจัดการองค์กรชุมชน ตลอดจนแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือการถ่ายทอดความรู้ของแต่ละหน่วยงาน นอกจากนี้หน่วยงานที่เข้ามาจะได้รับความรู้เพิ่มเติมแล้ว ในส่วนของชุมชนยังได้แนวคิดหรือมุมมองต่างๆที่แตกต่างไปจากเดิม สามารถนำมาปรับปรุงหรือประยุกต์ใช้ให้กับองค์กร อีกทั้งเป็นการขยายเครือข่ายเพื่อการพัฒนาชุมชนอีกด้วย

อย่างไรก็ตามนอกจากจะมีหน่วยงานหรือองค์กรจากภายนอกชุมชนเข้ามาศึกษาดูงานหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อนำไปพัฒนาชุมชนตนเองแล้ว บ้านควนหมากโดยองค์กรชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมกับภายนอกชุมชนอยู่เสมอทั้งกิจกรรมที่จัดขึ้นภายในตำบลวังใหญ่หรือในหน่วยงานราชการ หรือแม้แต่การนำคณะกรรมการหรือสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่างๆอยู่เสมอ

“...ชุมชนเปิด โอกาสให้หน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วม
ในการแก้ไขปัญหาหรือให้ข้อเสนอแนะหรือแนวทางในการ
แก้ไขเสมอมา...”

(สมเกียรติ ขุนแก้ว สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2555)

การขยายเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญที่ทุกชุมชนจะต้องมีการประสานงานทั้งภายนอกและภายในชุมชน จากการสัมภาษณ์นายรุ่งน ช่อมณี (สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555) ซึ่งได้รับเกียรติให้เป็นคณะกรรมการกำหนดแนวทางจัดตั้ง และบริหารกองทุนกลางพัฒนาหมู่บ้านร่วมกับคณะกรรมการ โดยสำนักบริหารการปกครอง ท้องที่ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เพื่อกำหนดแนวทางและร่างระเบียบกลางสำหรับ หมู่บ้าน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านให้เกิดความเข้มแข็ง

“...ได้รับคัดเลือกตั้งแต่ปี 2552 ภูมิใจที่ได้รับเกียรตินี้เพราะ เป็นตัวแทนของภาคใต้ ซึ่งทั้งประเทศมีเพียง 5 คน ที่ถูก คัดเลือกให้มาทำหน้าที่นี้ โดยการคัดเลือกผู้ใหญ่บ้านและ กำนันจากหมู่บ้านที่คณะกรรมการหมู่บ้านทำงานประสบความสำเร็จ ประชุมวันแรกเค้าจะนำแนะนำตัวผู้เข้าร่วมประชุม พอเค้าขานชื่อเราแล้วมันก็ไม่เท่าไร แต่พอบอกว่ามาจาก บ้านควนหมาก มันรู้สึกขนพองเลย นี่เราเป็นตัวแทนของ บ้านควนหมาก ตัวแทนของ อ.เทพา ตัวแทนของ จ.สงขลา และตัวแทนของภาคใต้เลยนะ...”

(รุ่งน ช่อมณี สัมภาษณ์วันที่ 20 มีนาคม 2555)

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก สิ่งสำคัญที่สุดคือ สมาชิกในชุมชนและการที่มีผู้นำชุมชนที่มีคุณสมบัติและภาวะผู้นำ สามารถเป็นตัวแทนหรือแกนนำ ในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่ความเข้มแข็ง จากการสัมภาษณ์ การเข้าร่วมกิจกรรมและ สังเกตการต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนพบว่า บ้านควนหมากมีความพร้อมในทุกด้าน สมาชิกในชุมชน เห็นความสำคัญในการช่วยกันสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เพราะมีจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของชุมชน ร่วมกัน การได้รับการสนับสนุนจากภาคีต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชนและท้องถิ่น ตามแนวนโยบายทั้ง ด้านความรู้ วิชาการและงบประมาณต่างๆ ชุมชนมีการเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา การแก้ไขปัญหา และร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีๆ ให้กับชุมชน เกิดการรวมกลุ่มทำกิจกรรมต่างๆเพื่อส่งเสริมให้ชุมชนมี รายได้และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สมาชิกในชุมชนมีความสามัคคี ความสัมพันธ์แน่นแฟ้น เกิดการ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เป็นชุมชนเข้มแข็งและได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกทั้งชุมชน ไกลเคียงและหน่วยงานของภาครัฐและท้องถิ่น

ในสภาวะสังคมปัจจุบันที่มีเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อประเทศและชุมชนโดยรวมในแทบทุกด้าน บ้านควนหมากเป็นอีกชุมชนหนึ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงกระแสการพัฒนาดังกล่าวไปได้ถึงแม้ว่าจะเป็นชุมชนที่อยู่ในชนบทก็ตาม จากการสัมภาษณ์นายรุ่ง ช่อมณี ผู้ใหญ่บ้านควนหมาก (20 มีนาคม 2555) ได้สะท้อนปัญหาดังกล่าวนี้ว่า คนในชุมชนบ้านควนหมากถึงแม้ว่าจะได้รับอิทธิพลจากกระแสสังคมหรือความทันสมัยต่างๆที่เข้ามาแต่ถือว่าชุมชนยังโชคดีที่ระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความเหนียวแน่น การช่วยเหลือแบ่งปันและการมีส่วนร่วมต่างๆยังคงมีเสมอมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวคนในชุมชนไว้ร่วมกัน สิ่งเหล่านี้หาได้ยากจากสังคมเมือง นอกจากนี้การที่บ้านควนหมากมีการประชุมอยู่เสมอทำให้สามารถตั้งรับกับปัญหาต่างๆได้เป็นอย่างดีถึงแม้ว่าจะมีปัญหาเกิดขึ้น แต่ชุมชนจะร่วมกันหาทางออก โดยไม่รีรอให้กลายเป็นปัญหาสะสมที่นานไปอาจแก้ไขไม่ทัน อย่างไรก็ตามการที่ยุคสมัยเปลี่ยนไป คนในชุมชนก็เริ่มมีการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้การศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้คนในชุมชนได้มีความรู้ที่จะสามารถนำมาปรับใช้ให้กับตนเองและครอบครัว โดยจะเห็นได้จากการที่บ้านควนหมากมีการส่งเสริมและสนับสนุนให้บุตรหลานได้มีการศึกษาเล่าเรียนที่ดี สูงถึงระดับปริญญาโทและปริญญาเอก ทั้งนี้เพื่อจะได้นำความรู้ที่ได้มาช่วยเหลือและพัฒนาชุมชนต่อไป

สิ่งที่สะท้อนความเข้มแข็งของชุมชนคือการที่มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็ง บ้านควนหมากเป็นอีกชุมชนหนึ่ง ที่องค์กรชุมชนมีความพร้อมและมีศักยภาพที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน โดยเกิดจากการรวมกลุ่มของคนในชุมชนที่ร่วมกันแก้ไขปัญหาและหาทางออกร่วมกัน นอกจากนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องเป็นอีกเงื่อนไขหนึ่งที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจชุมชน ความสัมพันธ์ทางด้านสังคมระหว่างคนในชุมชนที่ส่งผลให้การมีส่วนร่วมของชุมชนดีขึ้น อีกทั้งวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นที่คนในชุมชนยึดถือและร่วมกันปฏิบัติเรื่อยมา อย่างไรก็ตามกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมากมีขั้นตอนหรือแนวปฏิบัติของชุมชนคือการถ่ายทอดความรู้ในทักษะต่างๆให้กับคนในชุมชนทั้งผู้นำและสมาชิกในชุมชน การประชุมประจำเดือนของหมู่บ้านและภายในองค์กรเป็นอีกเวทีหนึ่งที่สามารถกำหนดประเด็นปัญหาหรือการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมที่ต่อเนื่องของชุมชนสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของชุมชนอยู่ตลอดเวลา อีกทั้งแสดงถึงความพร้อมของคนในชุมชนที่มีความร่วมมือร่วมใจกันจัดกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ นอกจากนี้การขยายเครือข่ายความร่วมมือยังเป็นการประสานงานกับเครือข่ายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นระหว่างชุมชนหรือภายนอกชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการร่วมมือกันเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้ยั่งยืนต่อไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพ จังหวัดสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชน ภาวการณ์เกี่ยวข้องและศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ และจากการทบทวนวรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง โดยเนื้อหาของการสัมภาษณ์ จะครอบคลุมและมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา การสนทนากลุ่มย่อย ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลที่มีการปฏิสัมพันธ์ การถกเถียง ได้ตอบและแสดงความคิดเห็นร่วมกันของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ทำให้ข้อมูลที่ได้ถูกต้องและน่าเชื่อถือและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน สังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้นแล้วรวบรวมข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามในการวิจัย โดยสรุปผลการศึกษาดังนี้

การรวมกลุ่ม

จากผลการศึกษาผู้วิจัยได้จำแนกการรวมกลุ่มในชุมชน ออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. กลุ่มที่ส่งเสริมการลงทุนและการประกอบอาชีพในชุมชน ได้แก่ สหกรณ์ กองทุนสวนยางควนหมาก พัฒนา จำกัด กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต กองทุนหมู่บ้านควนหมาก กลุ่มสตรี ศูนย์คัดแยกถลุงทอง และโรงน้ำดื่มชุมชน

2. กลุ่มที่จัดกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์แก่ชุมชน ได้แก่ กลุ่มอาสาสมัคร สาธารณสุข (อสม.) กลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุและกลุ่มซุครักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ) กลุ่มประชาสัมพันธ์หมู่บ้านและกลุ่มฌาปนกิจ

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาองค์กรหลักของชุมชน 3 องค์กรที่มีบทบาทในชุมชนมากอีกทั้งมีสมาชิกในแต่ละองค์กรเพิ่มขึ้นทุกปี คือ

1. สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด
2. กองทุนหมู่บ้านควนหมาก
3. กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

แต่ละองค์กรได้มีการบริหารจัดการตามโครงสร้างที่วางไว้ มีการกำหนดระเบียบข้อบังคับเพื่อเป็นกรอบในการดำเนินงาน กำหนดบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการดำเนินงานและสมาชิก ให้ยึดถือปฏิบัติเสมอมา มีการวางแผนงานและแผนกลยุทธ์ในการดำเนินงานของแต่ละปี และปีถัดไปเพื่อเป็นการเตรียมการและต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพขององค์กรให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสมาชิกและชุมชน ในการนี้การส่งเสริมการเรียนรู้เป็นอีกทางหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมให้องค์กรเกิดความเข้มแข็ง เพราะก่อให้เกิดทักษะต่างๆเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ซึ่งองค์กรชุมชนบ้านควนหมากได้ตระหนักถึงสิ่งนี้จึงจัดให้มีการนำคณะกรรมการและสมาชิกเข้าศึกษาอบรมร่วมกับหน่วยงานต่างๆและการศึกษาดูงานในองค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อนำสิ่งที่พบเห็นมาประยุกต์ใช้และเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์กรให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนจะเกิดขึ้นได้ทั้งนี้การดำเนินงานจะต้องมีการติดตามและประเมินผลการดำเนินงาน ซึ่งในแต่ละองค์กรจะมีการแต่งตั้งผู้ตรวจสอบกิจการที่ได้รับเลือกในที่ประชุมใหญ่สามัญประจำปี อาจเป็นสมาชิกองค์กรหรือสมาชิกในชุมชนที่ได้รับการยอมรับและไว้วางใจให้ตรวจสอบการดำเนินงานให้เกิดความโปร่งใสและเกิดประโยชน์ต่อองค์กรและชุมชน นอกจากการตรวจสอบจากผู้ตรวจสอบกิจการแล้ว ยังได้รับความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการตรวจสอบบัญชี เช่น สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดจะมีผู้ตรวจสอบบัญชีสหกรณ์เข้ามาตรวจสอบบัญชีทุกปีแล้วรายงานผลต่อสำนักงานบัญชีสหกรณ์จังหวัดและที่ประชุมใหญ่ นอกจากนี้จะมีการตรวจสอบภายในแล้ว แต่ละองค์กรจะมีการติดตามและประเมินผลเป็นประจำทุกเดือนคือการประจำประชุมประจำเดือนที่คณะกรรมการและฝ่ายจัดการจะรายงานผลการดำเนินงานแล้ววางแผนงานต่อไปหากมีข้อสงสัยหรือปัญหาในการทำงาน ก็จะหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน จากนั้นจะมีการรายงานผลต่อที่ประชุมหมู่บ้าน ซึ่งประธานหรือตัวแทนแต่ละองค์กรจะเข้าร่วมประชุมเพื่อรายงานผลการดำเนินตลอดการตอบข้อซักถามของสมาชิกในชุมชน

การขยายความร่วมมือเพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กรก็เป็นอีกทางหนึ่งที่ส่งผลให้องค์กรชุมชนเกิดความเข้มแข็ง องค์กรชุมชนบ้านควนหมากนอกจากจะมีการขยายความร่วมมือและประสานงานระหว่างองค์กรในชุมชนแล้วยังขยายความร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรภายนอกชุมชนเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือการสนับสนุนในด้านต่างๆ เช่น สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัดได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการและการวิจัยตลอดจนให้คำปรึกษาแนะนำต่างๆ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สาขาหาดใหญ่และปัตตานีอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งการขยายความร่วมมือจากเครือข่ายสหกรณ์กองทุนสวนยางที่หาแนวทางในการพัฒนาสหกรณ์ร่วมกัน โดยเฉพาะการตลาดและการลงทุน ในส่วนของกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์ จะเข้าร่วมศึกษาดูงานและแนวทางการพัฒนาจากสถาบันการเงินและพัฒนาการอำเภอจะเป็นฝ่ายให้ความสนับสนุนหรือเป็นที่ปรึกษาในด้านต่างๆ

การเปลี่ยนแปลงของชุมชนภายหลังเกิดการรวมกลุ่มส่งผลดีต่อสมาชิกและชุมชนที่ก่อให้เกิดอาชีพและรายได้ในครอบครัว และได้รับสวัสดิการต่างๆ ทั้งการรักษาพยาบาล และการสงเคราะห์มาปณกิจ เศรษฐกิจในชุมชนเกิดการขยายตัวเพิ่มมากขึ้นเพราะเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพในชุมชน เกิดความสมัครสมานสามัคคีในชุมชนเพราะการจัดกิจกรรมในชุมชน จะได้รับความร่วมมือจากทุกองค์กรและสมาชิกในชุมชนจะเข้าร่วมกิจกรรมทั้งเป็นฝ่ายจัดงานและเข้าร่วมงาน ก่อให้ความช่วยเหลือ แบ่งปันการมีส่วนร่วมในด้านต่างๆ ที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน นอกจากนี้ชุมชนจะร่วมกันรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชน ส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกผักเพื่อปลอดสารพิษสำหรับบริโภคในครอบครัวและขายในตลาดนัดชุมชน ส่งเสริมการทำปุ๋ยหมักและปุ๋ยชีวภาพที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล และการร่วมกันปรับปรุงพัฒนาภูมิทัศน์โดยรอบชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ปัจจัยที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบความสำเร็จคือ ปัจจัยภายใน ซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญ อันได้แก่ผู้นำองค์กรหรือคณะกรรมการดำเนินงานและสมาชิกขององค์กร โดยผู้นำจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีภาวะความเป็นผู้นำที่ดี มีความเสียสละ ไม่เห็นแก่ตัว อดทนและมีความตั้งใจสูง มีเป้าหมายที่ชัดเจน ทำเพื่อส่วนรวม บริหารจัดการด้วยความสุจริตและโปร่งใส เป็นที่ยอมรับของสมาชิกในชุมชน สามารถประสานงานได้ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ส่วนสมาชิกจะต้องคอยสนับสนุนองค์กร ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกัน ให้การสนับสนุนองค์กร ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งทางด้านงบประมาณ หรือความรู้ทางด้านวิชาการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การประชาสัมพันธ์ อีกทั้งการตลาด เงินลงทุนและทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น

ปัญหาและอุปสรรคต่อการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชน ได้แก่ ปัจจัยภายในคือ คณะกรรมการขาดทักษะความรู้ความเชี่ยวชาญ ซึ่งต้องอาศัยการฝึกอบรมและการส่งเสริมการเรียนรู้ การประสานงานภายในและภายนอกองค์กรมีความซ้ำซ้อนในบางครั้ง และสมาชิกองค์กรมีการผลิตซ้ำระเน่แต่มีค่อนข้างน้อย ส่วนปัจจัยภายนอกคือด้านการตลาดและการลงทุน โดยเฉพาะสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากที่ต้องทำธุรกิจเกี่ยวกับยางพาราซึ่งราคาในตลาดกลางมีความผันผวนตามเศรษฐกิจของประเทศและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น

การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมถือเป็นหัวใจสำคัญที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้เพราะการพัฒนาในด้านต่างๆ ในชุมชนต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายทั้งจากชุมชนและภาคที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้จำแนกการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 ด้านดังนี้

เศรษฐกิจชุมชน: แนวทางในสร้างความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

การมีส่วนร่วมทางด้านเศรษฐกิจของชุมชนบ้านควนหมาก โดยองค์กรชุมชนมีส่วนร่วมในการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชนเป็นอย่างมาก เช่นสหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนาจำกัด เป็นองค์กรที่สำคัญของชุมชนมีสมาชิกเพิ่มจำนวนมากขึ้นในแต่ละปี จากที่เริ่มก่อตั้งองค์กรมีเพียง 38 คน ปัจจุบันสมาชิกสหกรณ์มีถึง 170 คน โดยสมาชิกจะส่งน้ำยางให้กับสหกรณ์เพื่อนำไปแปรรูปเป็นยางแผ่นรมควันและยางดิบแล้วส่งขายให้กับตลาดกลางซึ่งยางที่แปรรูปจะมีราคาที่สูงกว่าราคาน้ำยาง สมาชิกได้ประโยชน์มีรายได้ที่เพิ่มมากขึ้นอีกทั้งเป็นการรวมกลุ่มเพื่อไม่ต้องถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางที่กดราคาและเปอร์เซ็นต์น้ำยาง ส่วนกองทุนหมู่บ้านและกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตเป็นองค์กรที่สนับสนุนการออมและการกู้เงินเพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับชุมชน ส่งผลให้เศรษฐกิจโดยรวมในชุมชนขยายตัว สมาชิกในชุมชนมีรายได้และอาชีพที่มั่นคง การจ้างงานมีมากขึ้นทั้งอาชีพการทำสวนยางที่ต้องการแรงงานในการกรีดยาง ถางป่า หรือการใส่ปุ๋ยยาง ส่วนอาชีพเสริมของสมาชิกในชุมชนคือการทำสวนผลไม้และปลูกพืชผักสวนครัวที่ถึงเวลาผลไม้ออกตามฤดูกาล สมาชิกในชุมชนจะนำมาขายตามไหล่ทางหรือตลาดนัดในชุมชน

หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนในการประกอบอาชีพของชุมชน อาทิเช่น กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางที่คอยให้คำแนะนำในการทำสวนยาง เปิดอบรมการกรีดยางให้กับสมาชิกและมีทุนในการทำสวนยางและการเบิกจ่ายปุ๋ยให้กับสมาชิกที่ปลูกยางอ่อน และศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนใต้ (ศอบต.) ที่คอยสนับสนุนด้านงบประมาณในการทำกิจกรรมต่างๆที่ส่งผลต่อการกระตุ้นเศรษฐกิจโดยรวมของชุมชน เช่นการให้งบประมาณและอุปกรณ์ในการจัดตั้งศูนย์คัดแยกกลองทองเพื่อเป็นศูนย์กลางของชุมชนในการรวมกลุ่มกันและต่อรองกับพ่อค้าที่มารับซื้อได้

ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนจะเกิดขึ้นไม่ได้หากสมาชิกในชุมชนไม่มีส่วนร่วมอย่างใดก็ตามการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านควนหมากเป็นไปโดยธรรมชาติที่ทุกคนปฏิบัติร่วมกันมาอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่จัดขึ้นชุมชนจะผ่านมติที่ประชุมหมู่บ้านหรือเป็นงานที่ถูกรวบรวมขึ้นส่วนบุคคล จะมีการประกาศผ่านหอกระจายข่าวหมู่บ้านเพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสารและขอความร่วมมือกับสมาชิกในชุมชนให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นๆ โดยมีการแบ่งโซนประชาสัมพันธ์เพื่อความทั่วถึงของข้อมูล ทั้งนี้ความร่วมมือที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งเป็นเพราะสมาชิกในชุมชนมีความเอื้ออาทรต่อกัน มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การจัดงานหรือกิจกรรมแต่ละครั้งจะเป็นลักษณะการขอแรงเพื่อช่วยงาน

หน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่นมีส่วนในการสนับสนุนทั้งทางด้านวิชาการและงบประมาณ โดยเฉพาะหน่วยงานที่มีความใกล้ชิดในชุมชน เช่นองค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่ที่มีส่วนเข้ามาสนับสนุนทางด้านงบประมาณในการพัฒนาชุมชน และภาครัฐ โดยเจ้าหน้าที่พัฒนาการอำเภอและปลัดอำเภอ ซึ่งเป็นตัวแทนภาครัฐจะคอยเข้ามาเป็นที่ปรึกษาในการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาาร่วมกับชุมชน โดยผ่านที่ประชุมใหญ่หรือการประชุมสัมพันธ์ผ่านผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำองค์กรชุมชน

วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น: วิถีชุมชนที่ร้อยรัดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมทางวัฒนธรรมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในบ้านควนหมากเป็นประเด็นที่สำคัญเพราะกิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนส่วนใหญ่ได้เน้นถึงวัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และวันสำคัญทางศาสนา มีความต่อเนื่องของกิจกรรมและการปลูกฝังให้เยาวชนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม เช่นการทำบุญเดือนสิบ โดยลูกหลานในชุมชนจะร่วมกันทำบุญและนำอาหารผลไม้และขนมในท้องถิ่น เช่น ขนมรา ขนมเจาะหูและขนมต้ม ให้กับวิญญานบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วและประเพณีรดน้ำขอพรผู้ใหญ่ในชุมชนที่จัดขึ้นในวันสงกรานต์ที่ลูกหลานในชุมชนร่วมกันทำบุญตักบาตร จากนั้นก็ร่วมกันรดน้ำและขอพรผู้ใหญ่ หลังเสร็จพิธีก็รับประทานอาหารร่วมกัน ซึ่งในกิจกรรมครั้งนี้ทุกฝ่ายในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมกันทั้งสิ้น มีพระสงฆ์มาเจริญพระพุทธมนต์ คณะครูและนักเรียนเข้าร่วมกิจกรรม องค์กรชุมชน สมาชิกในชุมชนทั้งเด็ก ผู้ใหญ่และคนชรา นอกจากนี้ยังเชิญผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งจากองค์การบริหารส่วนตำบล ปลัดอำเภอ ก็เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว

นอกจากการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้น ทางชุมชนได้เห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะการรำโนราห์ ซึ่งปัจจุบันสังคมไทยเข้าสู่ยุคการเปลี่ยนแปลง ความทันสมัยของเทคโนโลยีและการสื่อสารส่งผลต่อวิถีชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ชุมชนให้ความสำคัญ จึงได้มีการถ่ายทอดความรู้และทักษะในการรำโนราห์โดยปราชญ์ชุมชนสู่เยาวชนและคนในชุมชนที่มีความสนใจ และการถ่ายทอดความรู้ในการถักชุดมโนราห์ซึ่งทำจากลูกปัด โดยเรียนเชิญปราชญ์ชุมชนใกล้เคียงมาฝึกสอน เป็นการสืบทอดวัฒนธรรมให้คงอยู่อีกทั้งสามารถเป็นอาชีพเสริมให้กับครอบครัวและชุมชนด้วยทางหนึ่ง

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้สรุปประเด็นผลการวิจัย ดังต่อไปนี้

การถ่ายทอดความรู้: แนวทางในการสร้างและพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ชุมชนที่เข้มแข็งจะต้องประกอบด้วย ผู้นำที่หลากหลายและบุคคลที่ร่วมทำประโยชน์เพื่อชุมชน โดยไม่เกี่ยงงานของชุมชนไปให้คนอื่นทำ ทรัพยากรบุคคลในชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนา ชุมชนจะเข้มแข็งไม่ได้หากผู้นำในชุมชนและประชาชนขาดจิตสำนึก ขาดความรู้ความสามารถในการกำหนดประเด็นปัญหา การพัฒนาทางเลือกเพื่อดำเนินกิจกรรมและการบริหารจัดการ ดังนั้นการพัฒนาทรัพยากรบุคคลหรือการเตรียมคนจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญในความสำเร็จของชุมชน การค้นหาผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของชุมชนบ้านควนหมาก โดยผ่านกระบวนการขององค์กรชุมชนและกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นในชุมชน ซึ่งผู้นำจะต้องมีคุณลักษณะต่างๆเป็นที่ยอมรับของชุมชน นอกจากนี้การถ่ายทอดความรู้ต่างๆให้แก่สมาชิกในชุมชนทั้งทางด้านวัฒนธรรม ทักษะทางสังคม ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านอาชีพและด้านสุขภาพและคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้มีความพร้อมในสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยการถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆจะผ่านกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นประจำทุกปีและได้รับการศึกษาอบรมจากหน่วยงานที่ภาครัฐและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุน

การประชุมหมู่บ้าน: เวทีเพื่อการกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของคนในชุมชน และการหาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

การกำหนดประเด็นปัญหาภายใต้การมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องในชุมชน เป็นการเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ขบคิดปัญหา ซึ่งไม่เพียงแต่ปัญหาที่เป็นแง่มุมอันเป็นประโยชน์ของตนเองเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงการกระจายผลประโยชน์ไปยังบุคคลอื่นที่อยู่ในชุมชน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นผู้ร่วมกำหนดชะตากรรมของชุมชน และเป็นขั้นตอนแรกของการนำประชาชนไปสู่สำนึกในความรับผิดชอบต่อปัญหาและการพัฒนาร่วมกันซึ่งการกำหนดและวางกรอบประเด็นปัญหาโดยชุมชน เป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง

เชื่อมโยงไปกับการพัฒนาทางเด็กในการดำเนินกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหา ซึ่งชุมชนบ้านควนหมากมีการประชุมประจำเดือน ซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญของชุมชนที่ทุกครัวเรือนต้องเข้ามามีส่วนร่วมรับฟังและร่วมกันกำหนดประเด็นปัญหาและแนวทางในการแก้ไขของชุมชนร่วมกัน การลำดับความสำคัญของปัญหาเพื่อหาทางออกไปสู่การปฏิบัติ โดยที่สมาชิกในชุมชนทุกคนมีสิทธิเท่าเทียมกันในการวางแผนและตัดสินใจตลอดจนการติดตามและประเมินผลร่วมกัน

การดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง: การสะท้อนความเคลื่อนไหวและความพร้อมของชุมชน

กิจกรรมสาธารณะของชุมชน เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลายกรณี เช่น กรณีปัญหากรณีความสนใจ เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ เกิดความสนใจและการมีเป้าหมายร่วมกันของคนในชุมชน ทำให้มีการรวมพลัง มีการสนทนา ริเริ่มกิจกรรมอย่างสร้างสรรค์หลากหลาย มีการจัดการร่วมกันภายใต้ความสัมพันธ์ในแนวระนาบเรียนรู้และสรุปบทเรียนร่วมกัน การจัดกิจกรรมของชุมชนบ้านควนหมากเป็นไปอย่างต่อเนื่อง การจัดงานแต่ละครั้งจะได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเสมอ ทุกชั้นตอนตั้งแต่เริ่มการวางแผนเตรียมงานซึ่งในที่ประชุมใหญ่ได้ร่วมกันกำหนดบทบาทหน้าที่ให้แต่ละฝ่ายได้ดำเนินการ ส่วนในขั้นเตรียมงานจะได้รับความร่วมมือจากแต่ละฝ่ายที่ถูกกำหนดไว้และสมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดเตรียมงานและในวันที่มีการจัดกิจกรรมสมาชิกในชุมชนและใกล้เคียงให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมเป็นจำนวนมาก โดยกิจกรรมที่จัดขึ้นในบ้านควนหมากจะมีขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งปี ทั้งกิจกรรมสาธารณะของชุมชนตามโอกาสหรือวันสำคัญต่างๆ ส่วนกิจกรรมที่เป็นส่วนบุคคลทั้งงานศพ งานแต่งงาน งานบวชหรืองานขึ้นบ้านใหม่ เจ้าภาพจะเชิญแขกเพื่อมาร่วมงานและสมาชิกในชุมชนจะบางส่วนจะช่วยเหลือในการเตรียมงานทั้งช่วยในส่วนของการประกอบอาหาร ล้างจาน การต้อนรับหรือรับรองแขกที่มางานและงานส่วนอื่นๆเป็นการช่วยเหลือซึ่งกันและกันภายในชุมชน

การขยายเครือข่ายความร่วมมือเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนจำเป็นต้องมีการประสานความร่วมมือทั้งภายในและภายนอกชุมชน การขยายเครือข่ายความร่วมมือเป็นการเปิดตัวเองสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้สังคมนอกเพื่อให้ความรู้และประสบการณ์ที่เท่าทัน อีกทั้งเป็นการร่วมมือกันเพื่อพัฒนาไปพร้อมๆ กับสังคมโดยรวม หมู่บ้านควนหมากได้เปิดโอกาสให้กลุ่มหรือองค์กรภายนอกได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางหรือประสบการณ์ต่างๆภายในชุมชนอย่างต่อเนื่อง โดยชุมชนจะให้การต้อนรับและให้คำแนะนำในแต่ละส่วน ทั้งนี้หากองค์กรภายนอกเข้ามาทางหมู่บ้านจัดให้มีการ

ต้อนรับอย่างเป็นทางการที่อาคารอเนกประสงค์ของหมู่บ้าน โดยจะให้แต่ละองค์กรของหมู่บ้าน นำเสนอข้อมูลต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางและเป็นเวทีของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ นอกจากนี้ยังนำเยี่ยมชม ทุกองค์กรซึ่งแสดงให้เห็นถึงการดำเนินการจริง โดยหากกลุ่มที่เข้ามาศึกษาดูงานต้องการสอบถาม ข้อมูลส่วนใดสามารถสอบถามข้อมูลจากเจ้าหน้าที่หรือตัวแทนองค์กรโดยตรง

อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาเรื่องกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามประเด็นที่ค้นพบ ดังนี้

การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านควนหมาก

การรวมกลุ่มของชุมชนบ้านควนหมากเป็นการรวมตัวกันของสมาชิกในชุมชน โดยการจัดตั้งกลุ่มต่างๆ ขึ้นมาในชุมชนเพื่อจัดการและแก้ไขปัญหาของคนในชุมชน ทั้งการจัดตั้ง กลุ่มเพื่อการส่งเสริมการประกอบอาชีพ เช่น สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด กองทุนหมู่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ศูนย์คัดแยกถลุง กลุ่มสตรี และยังมีกรรวมกลุ่มเพื่อการจัด กิจกรรมสาธารณะที่เป็นการช่วยเหลือในด้านต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่ม อสม กลุ่มชรบ. กลุ่ม ประชาสงเคราะห์ชุมชน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน ซึ่งการรวมกลุ่มของชุมชนบ้านควนหมาก มีความสำเร็จในการรวมกลุ่ม ในแต่ละองค์กรมีการบริหารจัดการภายใต้ระบบ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน สมาชิกกลุ่มมีความสามัคคี มีความรับผิดชอบต่อองค์กร มีจิตสำนึก ในความเป็นเจ้าของร่วมกัน เกิดการช่วยเหลือแบ่งปันซึ่งกันและกัน และแก้ไขปัญหาขององค์กร ร่วมกัน เป็นทุนทางสังคมที่ส่งผลให้องค์กรการดำเนินงานขององค์กรเป็น ไปอย่างมีประสิทธิภาพ และนำไปสู่ความเข้มแข็ง จากแนวคิดของประเวศ วะสี (2541) และคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ (2544) ที่กล่าวว่าชุมชนเข้มแข็งส่งผลต่อการพัฒนาประเทศ โดยเริ่มจากการใช้ จุดแข็งในสังคมและทุนทางสังคมที่มีอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชุมชน มีการรวมกลุ่มซึ่งเป็นทุนทาง สังคมที่สำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการแก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง เกิดการ รวมตัวกันเป็นองค์กร โดยมีการเรียนรู้ การจัดการและการแก้ไขปัญหาร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การ รวมกลุ่มที่มีความเอื้ออาทรต่อกันก่อให้เกิดพลังในการแก้ไขปัญหาและร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่ดี องค์กรชุมชนที่เกิดขึ้นเป็นความต้องการของคนในชุมชนที่ต้องการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มี กระบวนการจัดการและสามารถตรวจสอบการดำเนินงานตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและการ แก้ไขปัญหา

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมากเกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มของชุมชนที่มีการบริหารจัดการกลุ่ม เกิดการเรียนรู้และพัฒนาโดยสมาชิกในชุมชนซึ่งมีผู้นำองค์กรและผู้นำชุมชนที่เป็นตัวแทนในการประสานงานเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายจากภายในสู่ภายนอกชุมชน ร่วมแรง ร่วมใจของคนในชุมชนที่ช่วยกันหาทางออก และแก้ไขปัญหามาโดยการพึ่งพาตนเอง ตามวิถีของชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของพีระพงษ์ สุดประเสริฐ (2544) ที่พบว่าแนวทางในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชลบุรีคือการร่วมกันสร้างกลุ่มชาวบ้านที่มีระบบการจัดการและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในกลุ่ม อีกทั้งยังมีการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆภายในชุมชนให้เข้มแข็งสามารถสร้างเครือข่ายกับองค์กรภายนอกชุมชน

องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งคือการจัดองค์กรและการบริหารจัดการ ซึ่งองค์กรชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีการจัดองค์กรที่ก่อให้เกิดกิจกรรมและความร่วมมือในรูปแบบที่เหมาะสม มีการแบ่งบทบาทหน้าที่และประสานเครือข่ายเพื่อกระจายงานพัฒนาไปสู่กลุ่มต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ มีการบริหารจัดการทรัพยากรที่ดี โดยสามารถระดมทรัพยากรทั้งคน วัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยีมาใช้ในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง และยังมีการจัดทำแผนอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมจากชุมชนหรือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มตั้งแต่การเลือกใช้ข้อมูลที่เหมาะสม อันจะนำไปสู่การตัดสินใจที่ถูกต้องโดยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนร่วมปฏิบัติ ตรวจสอบและประเมินผล (พีระพงษ์ แก้วหาวงษ์, 2544) ซึ่งองค์กรในชุมชนบ้านควนหมากได้มีการจัดโครงสร้างองค์กร กำหนดบทบาทหน้าที่ของแต่ละฝ่ายเพื่อให้การทำงานเกิดความคล่องตัว มีผู้รับผิดชอบในแต่ละงาน ส่วนการตรวจสอบและประเมินผลในองค์กร เป็นลักษณะการตรวจสอบรอบด้าน

ภายในองค์กรนอกจากจะมีการรายงานผลการดำเนินงานเป็นประจำทุกเดือน ที่ฝ่ายจัดการและฝ่ายบริหารจะประเมินการทำงานในรอบเดือน มีฝ่ายตรวจสอบกิจการทำหน้าที่ตรวจสอบ ประเมินและชี้แนะแนวทางในการแก้ไข จากตรวจสอบจากสำนักงานบัญชีของภาครัฐ อีกทั้งการรายงานความเคลื่อนไหวให้ชุมชนได้ทราบในที่ประชุมหมู่บ้านทุกเดือน ซึ่งสิ่งนี้จะช่วยให้ปัญหาที่เกิดขึ้นในองค์กรสามารถแก้ไขได้ทันต่อสถานการณ์ไม่ก่อให้เกิดการสะสมของปัญหา สอดคล้องกับงานวิจัยของอุไรวรรณ พวงสายใจ (2545) ที่กล่าวว่าองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งมาจากปัจจัยต่างๆ เช่นการที่ชาวบ้านได้ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผนก่อตั้งขึ้นขึ้นนี้เพราะตระหนักถึงความสำคัญขององค์กรที่จะส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งของชุมชน การที่ชุมชนประสบความสำเร็จจากการรวมกลุ่มต่างๆ ปัจจัยที่สำคัญก็คือตัวสมาชิกเองและผู้นำที่มีบทบาทในบริหารจัดการและมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุกด้าน เช่นเดียวกับงานวิจัยของชาญเดช เจริญวิริยะกุล (2546) ที่ได้ศึกษาเรื่องผู้นำท้องถิ่นกับความเข้มแข็งของชุมชนชนบท โดยพบว่าผู้นำต้องมีความพยายามในการทำงานกลุ่มจึง

จะประสบความสำเร็จและมีความเข้มแข็ง ถ้าผู้นำกลุ่มขาดความพยายามเมื่อเจอปัญหา อุปสรรค แล้วเกิดความท้อแท้ กลุ่มก็ไม่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ผู้นำก็ต้องให้สมาชิกได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจร่วมกัน ซึ่งการให้อำนาจแก่สมาชิกจะทำให้เกิดความรู้สึกว่าตัวเองมีส่วนหนึ่งในองค์กร

การรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนที่ทุกคนมีส่วนร่วมมีการวางแผน ตัดสินใจ และดำเนินการภายใต้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีจิตสำนึกร่วมกัน เกิดความร่วมมือ ร่วมใจกัน ก่อให้เกิดพลังในการพัฒนาองค์กร เป็นทุนทางสังคมที่จะเป็นแรงขับเคลื่อนชุมชนให้มีความสามารถในการพึ่งพาตนเองตลอดจนจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชนได้ เป็นชุมชนที่เข้มแข็งที่สามารถแก้ไขปัญหาและพึ่งพาตนเองได้โดยคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้อง

จากแนวคิดของถวิลวดี บุรีกุล (2548) และเสรี พงศ์พิศ (2551) ที่กล่าวไว้ว่าชุมชนเข้มแข็งเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจ การดำเนินการ มีสิทธิและหน้าที่ ความรับผิดชอบ การมีส่วนร่วมของประชาชนคือการแสดงออกถึงสิทธิขั้นพื้นฐานของชุมชน กล่าวคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดนโยบาย การบริหารจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการชุมชนซึ่งชุมชนบ้านควนหมากมีเวทีประชาคมหมู่บ้านที่จัดให้มีการประชุมประจำเดือนซึ่งทุกครัวเรือนจะต้องส่งตัวแทนเข้าร่วมประชุมเพื่อเข้ามามีส่วนในการตัดสินใจและการเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน

รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมากสอดคล้องกับมัทธนา ท่วมยิ้ม (2543) ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนแบบอุดมคติ คือการที่มีโครงการหรือกิจกรรมใดๆแล้วชุมชนทำเองทั้งหมด ส่วนมากมักพบเกี่ยวกับงานศาสนาหรืองานบุญประจำปี เพราะสมาชิกในชุมชนจะมีความรู้สึกทำเพื่อส่วนรวม เกิดแรงจูงใจในการเข้าร่วมกิจกรรม ส่วนรูปแบบที่มีเจ้าหน้าที่หรือหน่วยงานภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมจะเป็นลักษณะของการให้คำปรึกษา และสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินกิจกรรมในบางส่วน เพราะบางครั้งหากมีโครงการหรือชุมชนมีความต้องการในการพัฒนาชุมชน จะมีการออกเงินสมทบทุนกันเองภายในชุมชน โดยไม่ได้ร้องขอของบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ

การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านควนหมากในแง่ของเศรษฐกิจชุมชน มีการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนเพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาในด้านการลงทุนและการประกอบอาชีพ เพื่อส่งรายได้และเศรษฐกิจในครัวเรือนดีขึ้น สวัสดิภาพของคนในชุมชนดีขึ้น โดยในแต่ละองค์กรจะมีแนวทาง

ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน รวมถึงการได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆที่เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ เป็นที่ปรึกษา แนะนำตลอดจนการสนับสนุนงบประมาณเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้เกิดในชุมชน ในด้านความสัมพันธ์ของคนในชุมชนบ้านควนหมาก ซึ่งเป็นทุนทางสังคมที่สำคัญที่ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน ทำให้ภาพของชุมชนมีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา คนในชุมชนมีความพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงว่าตนเองมาจากองค์กรไหน เพราะเมื่อถึงเวลาต่างคนต่างก็ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพราะถือว่าเป็นหน้าที่ของคนในชุมชนที่ต้องร่วมมือกัน สร้างสรรค์สิ่งต่างๆให้กับชุมชนที่ทุกคนเป็นเจ้าของร่วมกัน นอกจากนี้วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ซึ่งเป็นวิถีชุมชนที่ยึดถือและปฏิบัติเรื่อยมาตั้งแต่บรรพบุรุษและมีการสืบทอดโดยคนรุ่นหลัง อย่างไรก็ตามในปัจจุบันคนในชุมชนยังคงสืบทอดเจตนารมณ์และพยายามสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ให้คงอยู่ไว้ให้ลูกหลานต่อไป ไม่ให้สูญหายไปกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมปัจจุบัน

กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดสงขลา

ปัจจัยสำคัญที่สุดซึ่งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งคือทรัพยากรบุคคล ได้แก่ผู้นำชุมชน ชาวบ้าน พระ และปราชญ์ชาวบ้านล้วนมีความสำคัญในกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ก่อให้เกิดความเข้มแข็ง บ้านควนหมากเป็นชุมชนเข้มแข็ง มีความพร้อมของผู้นำที่มีศักยภาพ เป็นที่ยอมรับ และเคารพนับถือของคนในชุมชนและเป็นอย่างดี ชาวบ้านเกิดความไว้วางใจในตัวผู้นำและความพร้อมของสมาชิกในชุมชนที่มีจิตสำนึกร่วมกันในความเป็นเจ้าของชุมชน ด้วยสิ่งนี้จึงทำให้ชุมชนเกิดพลังที่จะขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็ง สอดคล้องกับที่สุจินดา สุขกำเนิดและสมพจน์ สมบูรณ์ (2542) กล่าวว่าทรัพยากรบุคคลมีส่วนสำคัญที่ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งเพราะชุมชนเกิดจากรวมกลุ่มทำอาชีพหรือกิจกรรมสาธารณะ ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการสร้างเครือข่าย เช่นเดียวกับปริญญา ตี้อแก้ว (2546) ซึ่งศึกษาชุมชนในเขตตำบลป่าหุ้ง จังหวัดเชียงราย พบว่าองค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็งมี 5 ด้าน ได้แก่ 1).การมีผู้นำที่มีความรู้ความสามารถเป็นที่ยอมรับ 2).การเกิดความรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของชุมชน 3).การมีฐานทางวัฒนธรรมในการทำกิจกรรม 4).การพัฒนาการเรียนรู้ในชุมชน 5).ความสามารถในการบริหารจัดการในชุมชน ทั้งนี้ชุมชนบ้านควนหมากได้มีการถ่ายทอดความรู้ในทักษะต่างๆให้กับคนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมความรู้และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ได้มีความรู้ที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

การกำหนดประเด็นปัญหา การเสนอแนวทางในการแก้ไขและจัดการ ตลอดจน การกำหนดความต้องการของคนในชุมชนบ้านควนหมาก เป็นสิ่งที่ทุกคนในชุมชนมีสิทธิเท่าเทียม กันที่จะสามารถนำเสนอ วางแผนหรือตัดสินใจร่วมกัน โดยผ่านที่ประชุมประจำเดือนซึ่งทุกคนจะ ได้รับทราบข้อมูลข่าวสารจากองค์กรชุมชน ข่าวประชาสัมพันธ์หรือข้อมูลข่าวสารต่างๆ จาก หน่วยงานต่างๆ ทำให้ทุกคนได้รับทราบข้อมูลและปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขร่วมกัน ปัญหาที่เกิดขึ้น ในชุมชนจะได้ถูกแก้ไข จากงานวิจัยของ มิ่งขวัญ แสงสุวรรณ (2545) ที่ได้ศึกษากระบวนการ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้าน โป่ง อ.สันทราย จ.เชียงใหม่ พบว่าชุมชนเข้มแข็งจะต้องเป็น ชุมชนที่มีการเรียนรู้ ซึ่งสมาชิกในชุมชนมีการตื่นตัวตลอดเวลา ให้ทันต่อกระแสของสังคม เป็นการ เรียนรู้จากการปฏิบัติ ลงมือทำร่วมกัน การรับทราบข้อมูลข่าวสารต่างๆของชุมชนก็จะผ่านการ ประชุมประจำเดือนเช่นเดียวกัน มีการแจ้งข้อมูลข่าวสารผ่านศูนย์กระจายเสียง การจัดงานในแต่ละ ครั้งจะมีการประชุมเพื่อแบ่งหน้าที่ในการทำงานและหลังจากนั้นก็จะมีการประชุมสรุปผลงานและ แจ้งให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบ โดยทั่วกัน ทั้งนี้ชุมชนบ้านควนหมากจะมีเวทีการประชุม ประจำเดือนของหมู่บ้าน เพื่อเป็นพื้นที่ให้แต่ละองค์กรได้รายงานความเคลื่อนไหว ผลการดำเนิน อื่นทั้งเป็นการร่วมกันแก้ไขหรือพัฒนาส่วนต่างๆของชุมชน โดยถ้อยคำที่ประชุมเป็นที่สิ้นสุด ซึ่ง ชุมชนบ้านควนหมากได้ยึดถือและปฏิบัติมาเป็นเวลานาน ปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงได้รับการ แก้ไขโดยทันทีและไม่เกิดเป็นปัญหาสะสมที่ยากจะหาแนวทางในการแก้ไขในภายหลัง

ในการดำเนินกิจกรรมอย่างต่อเนื่องของชุมชนเป็นการสะท้อนความเคลื่อนไหว และความพร้อมของชุมชน โดยบ้านควนหมากเป็นชุมชนที่มีการจัดกิจกรรมตลอดทั้งปี ทั้งนี้เพราะ ชุมชนมีสถานที่ในการจัดงานได้อย่างสะดวกนั่นคือ อาคารเอนกประสงค์หมู่บ้าน ซึ่งเป็นสถานที่ สำคัญเป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมต่างๆในชุมชน ทั้งประเพณีการรดน้ำขอพรผู้สูงอายุ การจัด กิจกรรมถวายพระพรเนื่องในวันพ่อและวันแม่แห่งชาติ นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่จัดงานมงคลต่างๆ ทั้งงานบวชและงานแต่งงาน ซึ่งการดำเนินกิจกรรมของชุมชนที่เป็น ไปอย่างต่อเนื่อง ได้รับความ ร่วมมือจากทั้งในชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ แต่กิจกรรมโดยส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนที่ สร้างขึ้นมาภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนด้วยกัน นอกจากนี้การขยายเครือข่ายความร่วมมือ ถือเป็นกระบวนการสำคัญในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ถึงแม้ว่าคนในชุมชนจะเป็น ปัจจัยหลักในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน แต่การขยายเครือข่ายจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ การติดต่อประสานงานและการเชื่อมโยงให้เกิดการพัฒนา ทั้งนี้ชุมชนบ้านควนหมากได้มี การขยายเครือข่ายความร่วมมือทั้งระหว่างในชุมชนโดยในแต่ละองค์กรจะมีการประสานงานกันอยู่ เสมอ นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้องค์กรต่างๆที่อยู่ภายนอกชุมชน ได้เข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อ เป็นการถ่ายทอดและเพิ่มประสบการณ์ที่แปลกใหม่ อันจะก่อให้เกิดการประยุกต์และเกิดแนวทาง ในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

อย่างไรก็ตามผู้วิจัยเห็นว่าความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมากเกิดขึ้น ได้จากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ตลอดจนแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกัน ทั้งนี้เพราะการมีจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของชุมชน การกระทำใดๆ ไม่ได้ทำเพื่อบุคคลใด บุคคลหนึ่ง แต่หากเป็นการทำเพื่อชุมชนซึ่งเป็นถิ่นที่อยู่อาศัยของตัวเอง

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

1.จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักและการสังเกตการณ์ในชุมชนพบว่า การมีส่วนร่วมของเยาวชนยังมีน้อย การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนจะเป็นฝ่ายเข้าร่วมมากกว่าการเป็นเจ้าของกิจกรรม อย่างไรก็ตามจากการสังเกตในชุมชน พบว่าเยาวชนยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การระลึกถึงปู่ย่า ตายายหรือบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยจะเห็นได้จากจำนวนเยาวชนที่เข้าร่วมในพิธีรดน้ำขอพรผู้สูงอายุในชุมชน และงานบุญเดือนสิบ มีมากกว่ากิจกรรมอย่างอื่น โดยกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่ยังเห็นความสำคัญของบรรพบุรุษและผู้สูงอายุในชุมชน นอกจากนี้หากมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่นการแข่งขันกีฬาประจำปี หรือการแสดงวงดนตรีในงานต่างๆ เยาวชนในชุมชนก็เข้ามามีส่วนร่วมเป็นจำนวนมากเช่นกัน ดังนั้นควรมีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของเยาวชนให้มากขึ้น โดยผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การจัดหากิจกรรมหรือโครงการที่ทำให้เยาวชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม มีหน้าที่ต้องรับผิดชอบกันเอง ภายใต้การให้การสนับสนุนของชุมชน ทั้งนี้เพื่อเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชน รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน เกิดแรงจูงใจในการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพให้ชุมชนมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นการสร้างและพัฒนาเยาวชนให้กลายเป็นผู้นำรุ่นใหม่ที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน

2.ควรมีการส่งเสริมการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ของปราชญ์ชุมชนเพื่อสืบสานกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้คงอยู่ตลอดไป ทั้งนี้เพราะในชุมชนได้พบว่ามีปราชญ์ชุมชนที่มีความรู้ความสามารถในหลายๆด้าน มีความหลากหลาย ทั้งด้านพิธีกรรม ศิลปวัฒนธรรมและการประกอบอาชีพ เพียงแต่ขาดการส่งเสริมให้มีการถ่ายทอดความรู้เหล่านี้ให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปแบบที่ชัดเจน ถ้าหากมีการส่งเสริมในจุดนี้จะเป็นประโยชน์สูงสุด

กับชุมชนเพราะความรู้ที่ได้จากสิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลให้ชุมชนได้เกิดการพัฒนาและรักษาไว้ซึ่งภูมิปัญญาต่างๆที่ได้รับการสืบทอดไม่ให้สูญหายไปกับกระแสสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

3. ควรศึกษาและพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพขององค์กรอื่นในชุมชน นอกเหนือจากองค์กรหลัก ให้มีการจัดการอย่างเป็นระบบ การให้ความรู้และการแสวงหาความรู้ในด้านต่างๆ ตลอดจนการขยายความร่วมมือและประสานงานร่วมกับชุมชนมากขึ้น ทั้งนี้เพราะการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการแสวงหาความรู้อย่างต่อเนื่อง ทำให้เห็นข้อดี ข้อด้อยในแต่ละองค์กร ก่อให้เกิดแนวคิดและวิสัยทัศน์ที่ดี สามารถนำมาปรับปรุง ประยุกต์ใช้กับองค์กรให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเงื่อนไขที่ส่งผลให้ดำเนินการขององค์กรชุมชนประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ ว่ามีการบริหารจัดการอย่างไร มีความแตกต่างในประเด็นไหน จึงทำให้ผลของการรวมกลุ่มเป็นไปในลักษณะดังกล่าว

2. ศึกษาบทบาท หน้าที่ ความรู้และภูมิปัญญาต่างๆของปราชญ์ในชุมชน เพื่อเป็นการถ่ายทอดความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่จะช่วยส่งเสริมการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. 2540. องค์การชุมชน: กลไกเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาสังคม.ขอนแก่น: สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กิ่งแก้ว เกษ โกวิต และคณะ. 2548. โครงการวิจัยชุมชนเข้มแข็งกับการแก้ปัญหาอาสาสมัคร. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- กฤติยา ชัยศิริ. 2543. ความเป็นชุมชนเข้มแข็งในตำบลบางพระ อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาภูมิศาสตร์การวางแผนการตั้งถิ่นฐาน มนุษย์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เจมส์ แอล เกรย์ตัน. 2545. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน.กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ชาญเดช เจริญวิริยะกุล. 2546. ผู้นำท้องถิ่นกับความเข้มแข็งของชุมชนชนบท. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาเทคโนโลยีการบริหาร โครงการบัณฑิตศึกษาเทคโนโลยี การบริหาร สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2552. ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งฯ.
- ชมพูนุช ประจักษ์สุนทร. 2549. การก่อตัวและกระบวนการประชาสังคม: กรณีศึกษาชุมชนคีรีวง ตำบลกำโลน อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชูชัย สุภวงค์และยุวดี คาคการณ์ไกล, บรรณาธิการ. 2540. ประชาสังคม ทรรศนะนักคิดในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ชัชวาล ทองดีเลิศและคณะ. 2549. การวิเคราะห์และประเมินชุมชนในสถานการณ์โลกาภิวัตน์. เชียงใหม่: สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน.
- จิรวุฒิ เสนาคำ, ผู้แปล. 2540. จากปัจเจกสู่สาธารณะกระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ถวิลวดี บุรีกุล. 2548. การมีส่วนร่วม แนวคิด ทฤษฎีและกระบวนการ. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- ทศพร ทองเที่ยง,บรรณาธิการ. 2546. การเรียนรู้สู่การทำแผนงานและสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและบริการอุตสาหกรรมเกษตรและอุตสาหกรรมชีวเคมี สำนักวิจัยและบริการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าธนบุรี.
- ธีรพงษ์ แก้วหาวงษ์. 2544. กระบวนการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง. พิมพ์ครั้งที่ 8. ขอนแก่น: คณานาวินาวิทยา.
- นภาพร หะวานนท์ และคณะ. 2548. ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน. โครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพความเข้มแข็งของชุมชน”. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นภาพร หะวานนท์และพิศสมัย รัตนโรจน์สกุล. 2548. การเสริมสร้างทุนทางสังคมเพื่อชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. 2549. เรียนรู้กระบวนการสร้างทุนทางสังคมของชุมชน. กรุงเทพฯ: ศูนย์นวัตกรรมกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- นิตยาภรณ์ หิรัญนิรมล. 2543. ฝ่าวิกฤตด้วยพลังชุมชน. กรุงเทพฯ: กรมประชาสัมพันธ์.
- บุญอนันต์ พิณภัทรชัยและพลาพรรณ คำพรรณ. 2549 โครงการศึกษาชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการสร้างสรรค์คืนพลังสู่ชุมชน: หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ประพันธ์ ภักดีกุล และคณะ. 2549. รูปแบบและปัจจัยในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยศักยภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ไอเคียสแควร์.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประเวศ วะสี. 2541. ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคมและศีลธรรม. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- ปริญญา ตื้อแก้ว. 2546. การศึกษาศักยภาพในการเป็นชุมชนเข้มแข็งของชุมชนบ้านทุ่ง อำเภอพนังจังหวัดเชียงราย. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต, สาขาวิชาพัฒนาสังคม (โครงการพิเศษ)มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา.
- ปัญญาศิลป์ เสนีย์. 2547. กระบวนการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตในจังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิตมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ปราณี มีนาค. 2543. การมีส่วนร่วมขององค์กรสตรีในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน: ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลบางน้ำผึ้ง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. 2552. กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ และคณะ. 2549. การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและการพัฒนาชุมชน: จากแนวคิดสู่ปฏิบัติการวิจัยในสังคมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ฝ่ายวิชาการ บ.สกายบุ๊ก จำกัด. 2549. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 พ.ศ. 2550-2554. กรุงเทพฯ: บ. สกายบุ๊ก จำกัด.
- พรธนิภา โสคติพันธ์และคณะ. 2547. วัฒนธรรมตาลโตนด: กระบวนการสร้างชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ: บ.อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ลิซซิ่ง จำกัด.
- พระมหาทะนงศักดิ์ ประไพหลง. 2547. บทบาทวัดในการเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ในจังหวัดชลบุรี. ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พีระพงษ์ สุดประเสริฐ. 2544. *การเสริมสร้างชุมชนเข้มแข็งในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดชลบุรี*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกกระบวน มหาวิทยาลัยบูรพา.
- พันตรีสงคราม แก้วกันทะ. 2551. *กระบวนการเสริมสร้างความมั่นคงเข้มแข็งให้กับชุมชน อำเภอ ปายจังหวัดแม่ฮ่องสอน*. รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการเมืองและการปกครอง มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ภมรรัตน์ สุธรรม. 2546. *พลวัตชุมชนกับการพึ่งตนเองในภาคตะวันตก*. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถีทรรศน์.
- มิ่งขวัญ แฉงสุวรรณ. 2545. *กระบวนการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มันทนา ท่วมอิม. 2543. *การศึกษากการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน เพื่อพัฒนาระบบ ประชาธิปไตย: ศึกษากรณีรายการโทรทัศน์ “รอบภูมิภาค” ของสถานีวิทยุ โทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11 กรมประชาสัมพันธ์ที่วราชอาณาจักร*. รายงานการวิจัย. กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า.
- วรุณี โรมรัตน์พันธ์และคณะ. 2546. *โครงการศึกษาทุนทางสังคมในฐานะปัจจัยการผลิตของ เศรษฐกิจชุมชน*. รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. 2551. *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุจินดา สุขกำเนิดและสมพจน์ สมบูรณ์. 2542. *ทุนทางสังคม: การกู่วิกฤตชุมชนอีสาน*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังน่านาวิชา.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2543. *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- สุรพล พยอมแย้ม. 2545. *ปฏิบัติการจิตวิทยาในงานชุมชน*. กาญจนบุรี: สหภาพพัฒนาการพิมพ์.
- เสรี พงศ์พิส. 2548. *เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์
การพิมพ์.
- _____. 2551. *แนวคิดแนวปฏิบัติยุทธศาสตร์การพัฒนาท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์
- _____. 2552. *วิถีสู่ชุมชนพอเพียง*. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544. *รายงานการศึกษาวิเคราะห์
ปัจจัยทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็ง*.
- สนธยา พลศรี. 2547. *ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- สมหมาย แจ่มกระจ่างและพีระพงษ์ สุดประเสริฐ. 2548. *เครือข่ายการเรียนรู้ในงานบุญเสริมสร้าง
ชุมชนเข้มแข็ง*. วารสารศึกษาศาสตร์ ปีที่ 17 ฉบับเดือน มิถุนายน-ตุลาคม.
มหาวิทยาลัยบูรพา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลวังใหญ่. 2554. *แผนที่แสดงที่ตั้งของชุมชนบ้านควนหมาก ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา*.
[ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: <http://www.wangyai.go.th/content/history.php>. (วันที่ 24 พฤศจิกายน 2554)
- อรศรี งามวิทยาพงศ์. 2549. *กระบวนการเรียนรู้ในสังคมไทยและการเปลี่ยนแปลง: จากยุคชุมชน
ถึงยุคพัฒนาความทันสมัย*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยการจัดการทางสังคม (วจส.)
- _____. 2551. *กรอบความคิดเพื่อการศึกษาชุมชนอย่างบูรณาการ*. กรุงเทพฯ:
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อนรรักษ์ ปัญญาวัฒน์. 2548. *การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ: บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม*.
กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- อนเนก นาคะบุตร. 2545. *ทุนทางสังคมและประชาสังคมในเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
เพื่อสังคมธนาคารออมสิน.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อมรวิชัย นาคทรพรพ และคณะ. 2551. การศึกษาในวิถีชุมชน: การสังเคราะห์ประสบการณ์ในชุดโครงการการวิจัยด้านการศึกษากับชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อานันท์ กาญจนพันธ์. 2544. มิติชุมชน: วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์,บรรณาธิการ. 2545. การวิจัยเพื่อท้องถิ่น: รากฐานแห่งพลังปัญญา (การประชุม “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ครั้งที่ 1 ปี 2543. เชียงใหม่: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อุทัย ดุลยเกษมและอรศรี งามวิทยาพงศ์. 2540. ระบบการศึกษากับชุมชน: กรอบความคิดและข้อเสนอเพื่อการศึกษาวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)
- อุไรวรรณ พวงสายใจ. 2545. ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อัมภา จันทราภาศ. 2543. ทูทางสังคมที่ส่งผลต่อความเข้มแข็งของชุมชน. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาการศึกษานอกระบบ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

บุคลากรกรม

- เฉลิมพล สุทธิสว่าง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สนทนากลุ่ม, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555
- ชบ สุขแก้ว เป็นผู้สนทนากลุ่ม, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555
- ค.ต.อรุณ หมื่นรุ่ง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของ ค.ต.อรุณ หมื่นรุ่ง เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2554
- ด่วน มิตรสุวรรณ เป็นผู้สนทนากลุ่ม, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555
- ไทรวิทย์ พรหมสมปาน เป็นผู้สนทนากลุ่ม, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555
- ทองหล่อ จันทร์ทิศ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนายทองหล่อ จันทร์ทิศ เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2554
- ธัญชัย เกื้อก่ออ่อน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนายธัญชัย เกื้อก่ออ่อน เมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2555
- นิยม ทองวุ่น เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนายนิยม ทองวุ่น เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2554
- ประภาพร แก้วรัตนศรี เป็นผู้สนทนากลุ่ม, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ สหกรณ์กองทุนสวนยางควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555
- พระครูโสภิตกิตติภพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดบ้านควนหมาก เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2555
- พริ้ง ศุภวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลิตีพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนางพริ้ง ศุภวรรณ เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2554

บุคลากรกรม (ต่อ)

ภัทรชภา กฤษดามย์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของน.ส.ภัทรชภา
กฤษดามย์ เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2555

มณี เข็ชรประหาร เป็นผู้สนทนากลุ่ม, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สหกรณ์กองทุนสวน
ยางควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555

มาโนชย์ อินทรสาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านนายมาโนชย์
อินทรสาร เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554

รุ่งน ช่อมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนายรุ่งน ช่อมณี เมื่อ
วันที่ 20 มีนาคม 2555

สง่า ขลิบเงิน เป็นผู้สนทนากลุ่ม, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่สหกรณ์กองทุนสวนยาง
ควนหมากพัฒนา จำกัด เมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2555

สมเกียรติ ขุนแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนายสมเกียรติ
ขุนแก้ว เมื่อวันที่ 3 มีนาคม 2555

สมพงษ์ จันแก้ว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของนายสมพงษ์
จันทอง เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554 และวันที่ 2 มีนาคม 2555)

ฤทธิ ทองเป็นเพชร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สาลีทิพย์ คณานิตย์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่กลุ่มออมทรัพย์เพื่อ
การผลิตบ้านควนหมาก เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2554

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม

แนวคำถามในการสัมภาษณ์เชิงลึก

เรื่อง กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา

ตอนที่ 1 .ศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 3.ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

*****

ชื่อ-สกุลผู้ให้สัมภาษณ์.....อายุ.....ปี
การศึกษา.....อาชีพ.....รายได้.....
ตำแหน่งหน้าที่ในชุมชน.....
วาระการดำรงตำแหน่งปี.....วันที่ให้สัมภาษณ์.....

ตอนที่ 1 .ศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

1.การก่อตั้งและวัตถุประสงค์ของกลุ่ม

- องค์กรของท่านเกิดขึ้นได้อย่างไร
- มีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งอย่างไรบ้าง

2.การจัดการและการบริหารองค์กร

- มีการคัดเลือกหรือสรรหาบุคคลเพื่อเข้ามาปฏิบัติงานขององค์กรอย่างไร
- องค์กรของท่านมีการกำหนดบทบาท หน้าที่และโครงสร้างขององค์กรอย่างไรบ้าง
- การกำหนดวัตถุประสงค์ของแผนงาน /กิจกรรมด้านต่างๆ
- ศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิก
- องค์กรของท่านมีขั้นตอนหรือกระบวนการทำงานอย่างไรบ้าง
- การรวบรวมข้อมูลเพื่อการวางแผนการดำเนินการ
- การจัดการและอนุมัติงบประมาณเพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่างๆขององค์กร
- องค์กรของท่านได้มีการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกหรือไม่ มีวิธีการดำเนินการหรือ

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาการรับสวัสดิการอย่างไรบ้าง

3. ผลการดำเนินงาน

- ผลประกอบการขององค์กรมีการจัดสรรอย่างไรบ้างและมีการประชุมหรือร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อเสนอแนวทางหรือไม่อย่างไร (สมาชิกขององค์กรให้การยอมรับและสนับสนุนหรือไม่)

- การยอมรับจากหน่วยงานภายนอก
- สมาชิกมีความพึงพอใจในการดำเนินงานขององค์กร
- คณะกรรมการหรือคณะทำงานมีความสามัคคีทำงานเป็นทีม

4. การส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อเพิ่มศักยภาพองค์กร

- มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพขององค์กรอย่างไรบ้าง (ศึกษาอบรม/ ดูงานนอกสถานที่ / การเชิญวิทยากรหรือบุคคลเข้าบรรยายหรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้)

5. การติดตามและประเมินผล

- องค์กรของท่านมีผู้ตรวจสอบกิจการ/ผู้ตรวจสอบบัญชีหรือไม่ อย่างไร
- อัตราการเข้า/ออกของสมาชิกในแต่ละปีเป็นอย่างไร ท่านคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
- องค์กรของท่านได้มีการจัดประชุมใหญ่ประจำปีเพื่อสรุปผลการดำเนินการหรือวางแผนโครงการร่วมกันหรือไม่อย่างไร
- องค์กรของท่านมีการจัดประชุมประจำเดือนเพื่อรายงานผลการดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลขององค์กรหรือไม่ อย่างไร

6. มีการขยายความร่วมมือ/กิจกรรมสู่องค์กรอื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างไรบ้าง

7. การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเป็นอย่างไรบ้างภายหลังเกิดการรวมกลุ่มองค์กร

- สมาชิกในชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างไรหลังจากมีการตั้งกลุ่ม
- ความมั่นคงในการประกอบอาชีพของชุมชน

8. ปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลให้การรวมกลุ่มของชุมชนประสบความสำเร็จ

9. มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างต่อการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนและมีวิธีการแก้ไขปัญหามาอย่างไร

บ้าง

ตอนที่ 2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

1. ลักษณะหรือรูปแบบการมีส่วนร่วม

ทางด้านเศรษฐกิจ

-องค์กรของท่านเข้ามามีส่วนทำให้เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นไปทิศทางใดบ้าง

ทางด้านสังคม

-องค์กรของท่านมีการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรในชุมชน อีกทั้งหน่วยงานภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐ เอกชนและท้องถิ่นอย่างไรบ้าง

-การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นไปในลักษณะใดบ้างและท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะดึงดูดให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆขององค์กร

ทางด้านวัฒนธรรม

-องค์กรของท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอย่างไรบ้าง

-มีการเปิดโอกาสให้เครือข่ายต่างๆเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรบ้าง

2. หน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไรบ้าง (ระบุหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กร)

-การสนับสนุนงบประมาณ

-การส่งเสริมกิจกรรม/ประสานงานระหว่างองค์กร

-การฝึกอบรม/แลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน

-การเข้าร่วมแก้ไขปัญหาให้กับชุมชนโดยตรง

3. ปัจจัยใดที่ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนประสบความสำเร็จ

ตอนที่ 3.ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

1.การพัฒนาทรัพยากรบุคคล

- มีการเลือกผู้นำชุมชนโดยวิธีการอย่างไรบ้าง (ผู้ใหญ่บ้าน/ประธานหรือผู้นำองค์กร)
- ผู้นำชุมชนควรมีคุณสมบัติและลักษณะอย่างไร
- การส่งเสริมทักษะหรือถ่ายทอดความรู้ให้กับคนชุมชนเป็นไปในอย่างไรบ้าง (มีทิศทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรม) มีใครเป็นผู้ถ่ายทอด ถ่ายทอดไปสู่ใครและรูปแบบการถ่ายทอดเป็นอย่างไร
- การประกอบอาชีพของชุมชนส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างไรบ้าง
- คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรือไม่
- ในฐานะที่ชุมชนเป็นหมู่บ้านที่มีเขตการปกครองในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาที่มีปัญหาสถานการณ์ความรุนแรง ชุมชนมีแนวคิดและการป้องกันภัยต่างๆที่จะเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านอย่างไร
- ได้มีการพัฒนาบุคคลทุกกลุ่มหรือไม่หรือเน้นพัฒนากลุ่มใด (เยาวชน/วัยทำงาน/กลุ่มอาชีพ)
- การพัฒนาบุคคลเน้นด้านใดบ้าง อย่างไร (การศึกษา/อาชีพ/คุณธรรมจริยธรรม/ความปลอดภัย)

2.การกำหนดประเด็นปัญหาและการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรม

- การกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของชุมชนใช้วิธีการใด
- มีการศึกษา สํารวจประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์ชุมชนอย่างไรบ้าง
- มีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร
- เมื่อมีกิจกรรมหรือโครงการต่างๆภายในชุมชน ชาวบ้านมีส่วนในการตัดสินใจหรือหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมนั้นหรือไม่ อย่างไร

3.การดำเนินกิจกรรมของชุมชน

- การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเป็นไปในลักษณะใดบ้าง
- กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนเป็นกิจกรรมที่เน้นด้านใดบ้าง มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยมากน้อยเพียงไร อย่างไรบ้าง
- ชุมชนมีการจัดกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่องหรือไม่และในการจัดงานแต่ละครั้งได้รับความสนใจมากน้อยเพียงไร
- กิจกรรมหรืองานที่เป็นส่วนบุคคล เช่น งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่มีลักษณะอย่างไร มีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านคนอื่นๆเข้าร่วมงานอย่างไรบ้าง
- มีกิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี สมาชิกในชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วม และท่านคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใด
- มีกิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่เข้ามาในชุมชนแล้วไม่ได้รับความสนใจหรือความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเลย ท่านคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใด มีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้คนเข้ามาร่วมกิจกรรม
- การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ทั้งเยาวชนผู้สูงอายุมีบทบาทมากน้อยเพียงไร
- ชุมชนของท่านสนับสนุนการใช้เวลาว่างหรือเปิดโอกาสให้เยาวชนได้มีเวทีแสดงออกซึ่งความสามารถอย่างไรบ้าง

4.การขยายเครือข่ายความร่วมมือ

- ชุมชนของท่านเปิดโอกาสให้คณะบุคคลหรือองค์กรต่างๆภายนอกชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางหรือประสบการณ์ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ชุมชนของท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นโดยชุมชนหรือองค์กรอื่นภายนอกหรือไม่ อย่างไร
- กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นภายในชุมชนมีกิจกรรมใดบ้างได้รับความร่วมมือจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินงาน
- ชุมชนเปิดโอกาสให้ภายนอกเข้ามามีส่วนในการแก้ไขปัญหาหรือแนะนำวิธีการดำเนินกิจกรรมหรือไม่อย่างไร
- มีการขยายความร่วมมือกับเครือข่ายในเรื่องใดบ้าง (การศึกษา/อาชีพ/วัฒนธรรม/ความปลอดภัย)
- จากการขยายเครือข่ายความร่วมมือ องค์กรประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคใดที่ส่งผลต่อการขยายเครือข่ายและท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรบ้าง

แนวคำถามในการสัมภาษณ์แบบสนทนากลุ่ม

เรื่อง กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ต.วังใหญ่ อ.เทพา จ.สงขลา

ตอนที่ 1 .ศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

ตอนที่ 3.ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

*****

ตอนที่ 1 .ศึกษาการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา

- 1.องค์กรของท่านเกิดขึ้น ได้อย่างไร และมีวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งอย่างไรบ้าง
- 2.องค์กรของท่านมีการกำหนดบทบาท หน้าที่และโครงสร้างขององค์กรอย่างไรบ้าง
- 3.มีการคัดเลือกหรือสรรหาบุคคลเพื่อเข้ามาปฏิบัติงานขององค์กรอย่างไร
- 5.ในแต่ละปีมีอัตราการเข้า/ออกของสมาชิกหรือไม่ อย่างไร ท่านคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใดจึงเป็นเช่นนั้น
- 4.องค์กรของท่านมีวิธีการบริหาร จัดการองค์กรอย่างไรบ้าง
- 5.องค์กรของท่านได้มีการจัดประชุมใหญ่ประจำปีเพื่อสรุปผลการดำเนินการหรือวางแผนโครงการร่วมกันหรือไม่อย่างไร
- 6.องค์กรของท่านมีผู้ตรวจสอบกิจการ/ผู้ตรวจสอบบัญชีหรือไม่ อย่างไร
- 7.องค์กรของท่านมีการจัดประชุมประจำเดือนเพื่อรายงานผลการดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลขององค์กรหรือไม่
- 8.ผลประกอบการขององค์กรมีการจัดสรรอย่างไรบ้างและมีการประชุมหรือร่วมกันแสดงความคิดเห็นเพื่อเสนอแนวทางหรือไม่อย่างไร (สมาชิกขององค์กรให้การยอมรับและสนับสนุนหรือไม่)
- 9.องค์กรของท่านได้มีการจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกหรือไม่ มีวิธีการดำเนินการหรือหลักเกณฑ์ในการพิจารณาการรับสวัสดิการอย่างไรบ้าง
- 10.มีการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพขององค์กรอย่างไรบ้าง
- 11.มีการขยายความร่วมมือ/กิจกรรมสู่องค์กรอื่นทั้งภายในและภายนอกชุมชนอย่างไรบ้าง
- 12.ผลการดำเนินงานขององค์กรเป็นไปในลักษณะใดบ้าง
- 13.ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้างหลังเกิดการรวมกลุ่มองค์กร
- 14.การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จเพราะอะไรหรือมีปัจจัยใดที่ทำให้การรวมกลุ่มประสบความสำเร็จ
- 15.มีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างต่อการรวมกลุ่มขององค์กรชุมชนและมีวิธีการแก้ไขปัญหานั้นอย่างไรบ้าง

ตอนที่ 2. การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคีที่เกี่ยวข้องในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา

1. องค์กรของท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนอย่างไรบ้าง

2. องค์กรของท่านเข้ามามีส่วนร่วมทำให้เศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชนเป็นไปทิศทางใดบ้าง อย่างไร

3. องค์กรของท่านมีการประสานความร่วมมือระหว่างองค์กรในชุมชน อีกทั้งหน่วยงานภายนอกชุมชนทั้งภาครัฐ เอกชนและท้องถิ่นอย่างไรบ้าง

4. การมีส่วนร่วมของสมาชิกเป็นไปในลักษณะใดบ้างและท่านมีวิธีการอย่างไรที่จะดึงดูดให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆขององค์กร

5. องค์กรของท่านมีการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการรวมกลุ่มของชุมชนอย่างไร

6. มีการเปิดโอกาสให้เครือข่ายต่างๆเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันอย่างไรบ้าง

7. หน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างไรบ้าง (ระบุหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานขององค์กร)

8. ปัจจัยใดที่ทำให้การมีส่วนร่วมชุมชนประสบความสำเร็จ

ตอนที่ 3. ศึกษากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอกงหรา จังหวัดสงขลา

1. การพัฒนาทรัพยากรบุคคล

-มีการเลือกผู้นำชุมชน โดยวิธีการอย่างไรบ้าง

-ผู้นำชุมชนควรมีคุณสมบัติและลักษณะอย่างไร

-การส่งเสริมทักษะหรือถ่ายทอดความรู้ให้กับคนชุมชนเป็นไปในอย่างไรบ้าง (มิติทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น พิธีกรรม) มีใครเป็นผู้ถ่ายทอด ถ่ายทอดไปสู่ใครและรูปแบบการถ่ายทอดเป็นอย่างไร (ควรระบุให้ชัดเจน เช่น เรื่องอาชีพ)

-การประกอบอาชีพของชุมชนส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนอย่างไรบ้าง

-คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างไรบ้าง มีความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินหรือไม่

-ในฐานะที่ชุมชนเป็นหมู่บ้านที่มีเขตการปกครองในสี่อำเภอของจังหวัดสงขลาที่มีปัญหาสถานการณ์ความรุนแรง ชุมชนมีแนวคิดและการป้องกันภัยต่างๆที่จะเกิดขึ้นภายในหมู่บ้านอย่างไร

-ได้มีการพัฒนาบุคคลทุกกลุ่มหรือไม่หรือเน้นพัฒนากลุ่มใด (เยาวชน/วัยทำงาน/กลุ่มอาชีพ)

-การพัฒนาบุคคลเน้นด้านใดบ้าง อย่างไร (การศึกษา/อาชีพ/คุณธรรมจริยธรรม/ความปลอดภัย)

2.การกำหนดประเด็นปัญหาและการพัฒนาทางเลือกในการดำเนินกิจกรรม

- การกำหนดประเด็นปัญหาหรือความต้องการของชุมชนใช้วิธีการใด
- มีการศึกษา สํารวจประเด็นปัญหาหรือสถานการณ์ชุมชนอย่างไรบ้าง
- มีลำดับขั้นตอนในการดำเนินการอย่างไร
- เมื่อมีกิจกรรมหรือโครงการต่างๆภายในชุมชน ชาวบ้านมีส่วนในการตัดสินใจหรือหาแนวทางในการดำเนินกิจกรรมนั้นหรือไม่ อย่างไร

3.การดำเนินกิจกรรมของชุมชน

- การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเป็นไปในลักษณะใดบ้าง
- กิจกรรมที่จัดขึ้นในชุมชนเป็นกิจกรรมที่เน้นด้านใดบ้าง มีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความปลอดภัยมากน้อยเพียงไร อย่างไรบ้าง
- ชุมชนมีการจัดกิจกรรมสาธารณะอย่างต่อเนื่องหรือไม่และในการจัดงานแต่ละครั้งได้รับความสนใจมากน้อยเพียงไร
- กิจกรรมหรืองานที่เป็นส่วนบุคคล เช่น งานศพ งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่มีลักษณะอย่างไร มีการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านคนอื่นๆเข้าร่วมงานอย่างไรบ้าง
- มีกิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเป็นอย่างดี สมาชิกในชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วม และท่านคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใด
- มีกิจกรรมหรือโครงการใดบ้างที่เข้ามาในชุมชนแล้วไม่ได้รับความสนใจหรือความร่วมมือจากสมาชิกในชุมชนเลย ท่านคิดว่าเป็นเพราะสาเหตุใด มีปัจจัยใดบ้างที่ทำให้คนเข้ามาร่วมกิจกรรม
- การดำเนินกิจกรรมของชุมชนเปิด โอกาสให้ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไรบ้าง ทั้งเยาวชนผู้สูงอายุมีบทบาทมากน้อยเพียงไร
- ชุมชนของท่านสนับสนุนการใช้เวลาว่างหรือเปิด โอกาสให้เยาวชนได้มีเวทีแสดงออกซึ่งความสามารถอย่างไรบ้าง

4.การขยายเครือข่ายความร่วมมือ

- ชุมชนของท่านเปิดโอกาสให้คณะบุคคลหรือองค์กรต่างๆภายนอกชุมชนเข้ามาแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อหาแนวทางหรือประสบการณ์ของชุมชนหรือไม่ อย่างไร
- ชุมชนของท่านได้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆที่จัดขึ้นโดยชุมชนหรือองค์กรอื่นภายนอกหรือไม่ อย่างไร
- กิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้นภายในชุมชนมีกิจกรรมใดบ้างได้รับความร่วมมือจากภายนอกเข้ามาช่วยเหลือในการดำเนินงาน

-ชุมชนเปิดโอกาสให้ภายนอกเข้ามามีส่วนในการแก้ไขปัญหาหรือแนะนำวิธีการดำเนินกิจกรรมหรือไม่อย่างไร

-มีการขยายความร่วมมือกับเครือข่ายในเรื่องใดบ้าง (การศึกษา/อาชีพ/วัฒนธรรม/ความปลอดภัย)

-จากการขยายเครือข่ายความร่วมมือ องค์กรประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใด มีปัญหาอุปสรรคใดที่ส่งผลต่อการขยายเครือข่ายและท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไรบ้าง

ภาคผนวก ข

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

รายนามผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัย

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	สถานที่ทำงาน
1.	ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย	ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
2.	ผศ.ดร.เกีตถวา บุญปรากฏ	ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา
3.	รศ.ดร.รพีพรรณ สุวรรณรัฐ โชติ	ภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ หลักสูตรศส.ม.สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ ภาควิชาสารัตถศึกษา โทร 6659
ที่ มอ 895.1/ว 123 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2554
เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์พิจารณาแบบสัมภาษณ์

เรียน ดร.สุรพงษ์ ชัยละมัย

ด้วยหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ คณะศิลปปะ
ศาสตร์ ได้เปิดสอนหลักสูตรระดับปริญญาโท ขณะนี้นักศึกษาอยู่ในขั้นตอนดำเนินการทำวิทยานิพนธ์
โดย นางสาวสาตีทิพย์ คณานิตย์ นักศึกษารุ่นที่ 4 ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเสริมสร้าง
ความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา” และนักศึกษาได้
ทำแบบสัมภาษณ์ในงานดังกล่าว

เพื่อให้แบบสัมภาษณ์ของวิทยานิพนธ์มีความถูกต้องทั้งทางภาษาและระเบียบวิธีการวิจัย
ทางหลักสูตรฯ พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี
จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ของนักศึกษา ตามรายละเอียดที่แนบมาด้วย

(ดร.สุรพงษ์ ชัยละมัย)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ หลักสูตรศส.ม.สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ ภาควิชาสารัตถศึกษา โทร 6659

ที่ มอ 895.1/ว 123

วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2554

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์พิจารณาแบบสัมภาษณ์

เรียน ผศ.ดร.เก็ตถวา บุญปรากฏ

ด้วยหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ คณะศิลปศาสตร์ ได้เปิดสอนหลักสูตรปริญญาโท ขณะนี้นักศึกษาอยู่ในขั้นตอนดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ โดย นางสาวสาลีทิพย์ คณานิตย์ นักศึกษารุ่นที่ 4 ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา” และนักศึกษาได้ทำแบบสัมภาษณ์ในงานดังกล่าว

เพื่อให้แบบสัมภาษณ์ของวิทยานิพนธ์มีความถูกต้องทั้งทางภาษาและระเบียบวิธีการวิจัยทางหลักสูตรฯ พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ของนักศึกษา ตามรายละเอียดที่แนบมาด้วย

(ดร.สุรพงษ์ ชีระวัช)

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ

บันทึกข้อความ

ส่วนราชการ หลักสูตรศส.ม.สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ ภาควิชาสารัตถศึกษา โทร 6659
 ที่ มอ 895.1/ว 123 วันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2554
 เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์พิจารณาแบบสัมภาษณ์

เรียน รศ.ดร.รพีพรรณ สุวรรณรัฐ ใจดี

ด้วยหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ คณะศิลปศาสตร ได้เปิดสอนหลักสูตรระดับปริญญาโท ขณะนี้นักศึกษาอยู่ในขั้นตอนดำเนินการทำวิทยานิพนธ์ โดย นางสาวสาตีทิพย์ คณานิตย์ นักศึกษารุ่นที่ 4 ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “กระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบ้านควนหมาก ตำบลวังใหญ่ อำเภอเทพา จังหวัดสงขลา” และนักศึกษาได้ทำแบบสัมภาษณ์ในงานดังกล่าว

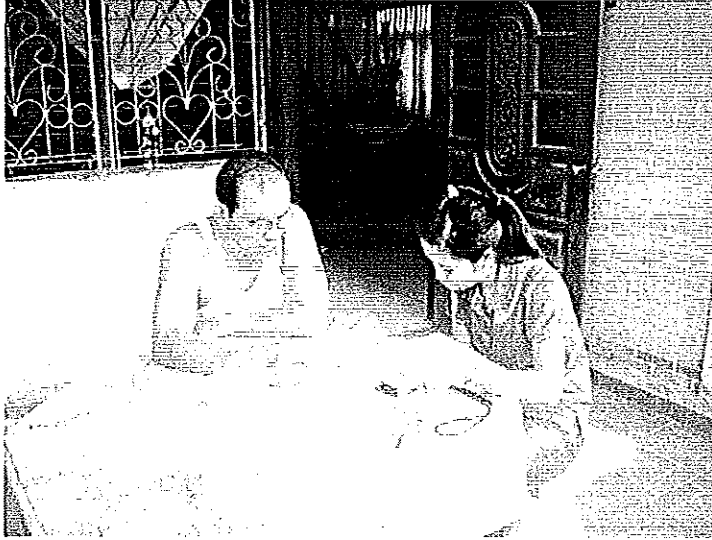
เพื่อให้แบบสัมภาษณ์ของวิทยานิพนธ์มีความถูกต้องทั้งทางภาษาและระเบียบวิธีการวิจัยทางหลักสูตรฯ พิจารณาเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเป็นอย่างดี จึงเรียนเชิญท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจแบบสัมภาษณ์ของนักศึกษา ตามรายละเอียดที่แนบมาด้วย

(ดร.สุรพงษ์ อิ่มละมัย)

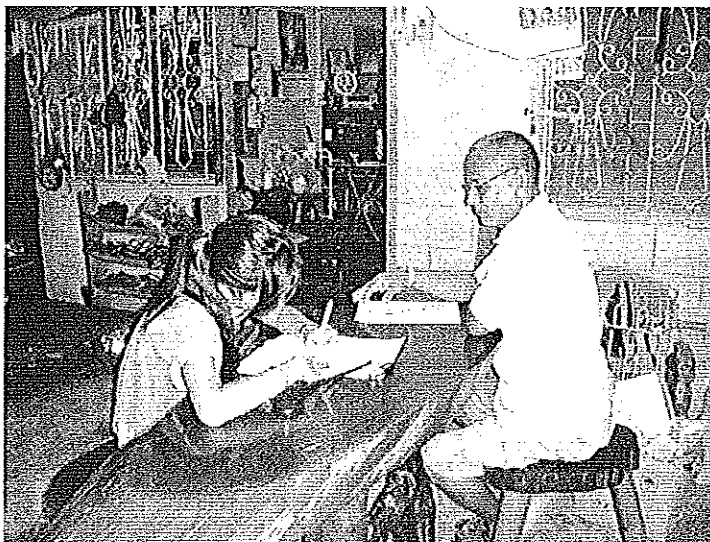
ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ

ภาคผนวก ค
ภาพประกอบการลงพื้นที่

ภาพประกอบ 34 ขณะสัมภาษณ์นายรุ่น ช่อมณี
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2555

ภาพประกอบ 35 ขณะสัมภาษณ์นายนิยม ทองวุ่น
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2554

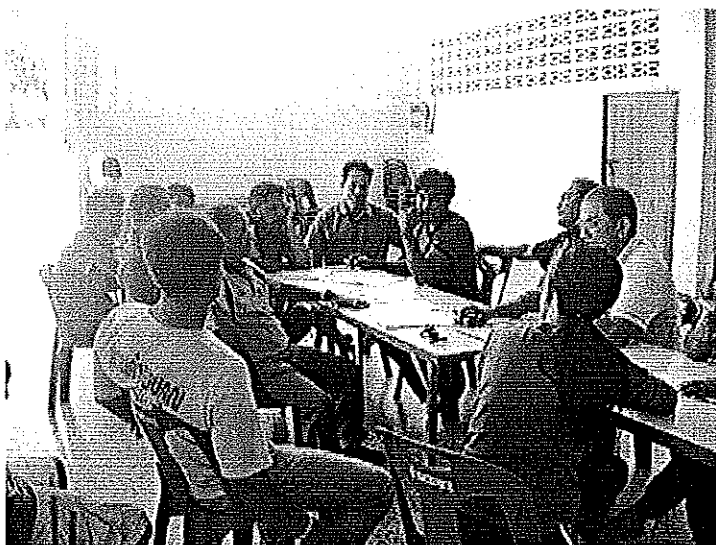
ภาพประกอบ 36 ขณะสัมภาษณ์นางพริ้ง สุขวรรณ
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2554

ภาพประกอบ 37 ขณะสัมภาษณ์นายฤทธิ์ ทองเป็นเพชร
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2554

ภาพประกอบ 38 ขณะประชุมกลุ่มคณะกรรมการ SML
ที่มา: ถ่ายภาพ โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2554

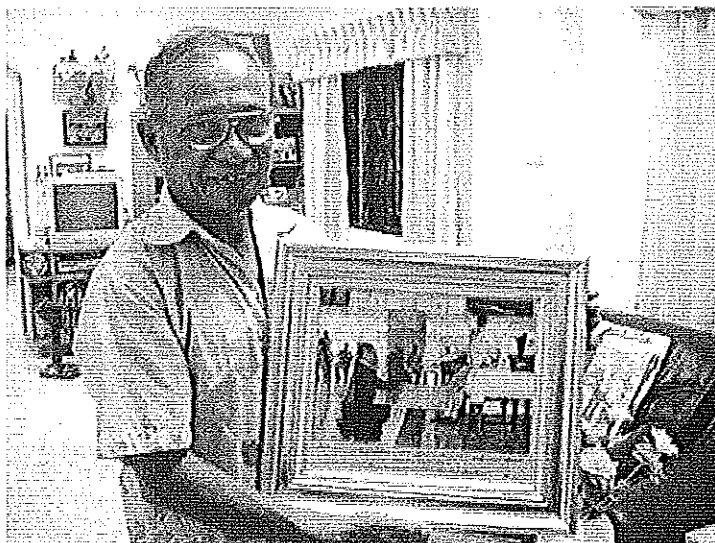

ภาพประกอบ 39 ขณะประชุมกลุ่มคณะกรรมการ SML
ที่มา: ถ่ายภาพ โดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2554

ภาพประกอบ 40

คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 23 มีนาคม 2554

ภาพประกอบ 41 ขณะสัมภาษณ์นายมาโนช อินทรสาร
ที่มา: ถ่ายภาพโดยผู้วิจัย เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2554

ภาคผนวก ง
การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

CERTIFICATE OF PRESENTATION

This document certifies that

Miss Saleetip Khananit

presented the paper entitled

Community Development Administration: A Case Study of Ban Khuan Mak's Community Organizations in Tambon Wang Yai, Thepha District, Songkhla Province, Thailand

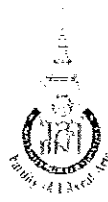
at The 4th International Conference on Humanities and Social Sciences
held at the Faculty of Liberal Arts, PSU, Hat Yai, Songkhla, Thailand
on April 21, 2012

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Adisa Teo'.

Assoc. Prof. Dr. Adisa Teo
Dean, Faculty of Liberal Arts, PSU

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Syed Mohd Zakir Syed Othman'.

Syed Mohd Zakir Syed Othman
Secretary General, Malaysia National Writers Association

ABSTRACTS

**4th International Conference on
Humanities and Social Sciences**

April 21st, 2012

**Faculty of Liberal Arts
Prince of Songkla University**

Table of Content

Map	I
Abstract-Learning Needs and Learning Strategies	1
Abstract-Teaching Techniques	6
Abstract- Management, Agroindustry, and Tourism Industry	10
Abstract- Human Resource Development, Education, Morals, Ethics and Politics	15
Abstract-Culture, Belief and Strong Community	21
Abstract-Behavioral Science and Social Problems	27
Abstract-Sufficiency Economy and Community Enterprise	33

Applying a Fuzzy Analytic Hierarchy Process to Develop Competencies on Sustainability

Thoedtida Thipparate¹ Nunticha Kongkaew and Sunantha. Ompun

1. *Lecturer, Department of Civil Engineering Prince of Songkla University, Kohong Hatyai, Songkhla, 90112 THAILAND, 661-9915235, E-mail address : thoedtida.t@gmail.com*

Abstract

While sustainability has been extensively investigated in business practices, sustainability for MBA educational field is unexplored. First, this study collected the status of sustainability initiatives integrated with MBA programs, the scope of competency of sustainability practitioners and the relevant literature on performance competencies. In addition, this study involved a quantitative and qualitative content analysis of relevant documents, textbooks and educational objectives of performance competency, which includes knowledge, skills, and attributes in three hierarchies and 30 indexes. Second, this study assessed these criteria by employing the fuzzy analytic hierarchy process (FAHP) technique to solicit opinions from experts by using questionnaires. Results show that knowledge, skills, and attributes had weights of 37%, 35%, 28%, respectively.

Keywords : sustainability, competency, fuzzy analytical hierarchy process

Evaluation of Quality Management Performance in Office of President using Modified Public Sector Management Quality Award (PMQA) Model

Thoedtida Thipparate¹ Nunticha Kongkaew and Sunantha. Ompun

1. *Lecturer, Department of Civil Engineering Prince of Songkla University, Kohong Hatyai, Songkhla, 90112 THAILAND, 661-9915235, E-mail address : thoedtida.t@gmail.com*

Abstract:

This paper presents the application of adaptive neuro-fuzzy inference systems (ANFIS), using Sugeno ANFIS to measure the quality management performance of Office of President (OOP). Attributes associated with Public Sector Management Quality Award (PMQA) criteria are considered as the input and output variables for the main-model and sub-models, respectively. The dependent variable is the quality management performance. Staffs in the Office of President provided data for this study. The result can be used to improve its quality as well as to achieve high performance organization.

Keywords: quality, adaptive neuro-fuzzy inference systems, Sugeno ANFIS

Community Development Administration: A Case Study of Ban Khuan Mak's Community Organizations in Tambon Wang Yai, Thepha District, Songkhla Province, Thailand

Saleelip Khananil¹ and Jureerat Buakaew²

1. *Student, Master of Arts in Human and Social Development, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus*
2. *Associate Professor, Educational Foundation Department, Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University, Hat Yai Campus.*

Abstract

This article focuses on the development administration of community organizations of Ban Khuan Mak Community, Tambon Wang Yai, Thepha District, Songkhla Province. The data of this qualitative study were collected through in-depth interviews, focus group discussions, and participatory observations. The results of the study revealed that there were two types of community groupings: an occupational investment group, and public interest activities group. These community organizations were important in strengthening and developing the community. Most families were members of several organizations. The organizational management was carried out by a committee whose members were elected in an annual general meeting. The committee managed the organization, set rules and regulations, criteria, and organizational structure assigning responsibility to systematically and clearly frame the operation of the organization. There were learning promotion and cooperation expansion in order to increase the organizational potential continuously. The community organizations appointed auditors to follow-up and evaluate their operation and performance, and report the results at the monthly meeting for improvement of the organizations. In addition to this, representatives of each organization also reported them again at the village meeting so that members of the community could ask questions or suggest solutions to problems.

The changes taking place after people in the community formed themselves in the groups were that the living condition in each household was improved, and they had good occupations and income resulting in the improved overall economy of the community. Moreover, the groupings resulted in people's love for their community, and there was more unity and cooperation among themselves in solving problems and developing their community which further strengthened the community in a sustainable way. The factors that made the organizations successful were the leaders and members of the community who played an important role in driving the organizational operation, in addition to support from related governmental, private, and local agencies. However, the economic condition that had effects on marketing and investment was a problem and obstacle to the groupings in the community.

Keywords: administration, community development, community organization, strong community

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	น.ส.สาตีทิพย์ คณานิตย์	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	511121049	
วุฒิการศึกษา		
วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
ศิลปศาสตรบัณฑิต	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	พ.ศ. 2548
(ภาษาอังกฤษ)		

การตีพิมพ์เผยแพร่ผลงาน

Saleetip Khananit and Jureerat Buakaew. 2555. Community Development Administration: A Case Study of Ban Khuan Mak's Community Organizations in Tambon Wang Yai, Thepha District, Songkhla Province, Thailand. The 4th International Conference on Humanities and Social Sciences "Humanities and Social Sciences Research Trends on ASEAN Community and Beyond" on April 21st, 2012, the Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkla University.